

ТВАДИ

Василь Том 4

Врублевський

Василь Врублевський

ТВОРИ

Том 4

ПОЕЗІЯ
КРИТИКА
ПУБЛІЦИСТИКА
САТИРА
ГУМОР

Житомир
2015

УДК 821.161.2.09(477.42)

ББК 83.3 (4УКР-БКНТ)6

В-83

До чвертого тому творів Василія Врублевського включено вірші різних років, у тім числі і раніше недруковані, а також пародії і спігами.

Значну частину тому складають літературно-критичні та поематичні статті, огляди, рецензії. Написані переважно у першій половині 90-х рр. минулого століття, вони є своєрідною «живою» інсоляцією деяких особливостей українського літературного процесу того часу.

Особливої уваги заслужовує розділ публіцистики і колумністики, сформований головним чином із публікацій в газеті «Вільне слово» (Житомир) періоду 2001-2004 рр.

В оформленні обкладинки використано

малюнок Даринки Врублевської

(панір, куткома а ручка).

здоблений мене у віці 4 років 7 місяців (жовтень 2014 р.).

Копіювання, тиражування і застосування у будь-який спосіб
з некомерційною метою

не тільки не забороняється, але є узгоджене закончутствем.

Неуподобнене із автором відповідно або часткове використання творів
задля отримання комерційного зisky

матиме своїм наслідком судовий позов на захист авторських і суміжних прав.

Поезія
Критика
Публіцистика
Сатира
Гумор

LIB

ПОЕЗІЯ

Із шуклад і збірок

На згадку

Знову весна надворі.
Чуєш? Земля співає!
Вийду на ганок – сокори
Зеленим шатром вітають.

Безмежно душа радіє,
Серце птахово лине
До тебе, моя надія,
Кохана моя дівчинко.

Не знаю, яка наша доля,
Як скоро зустрінемось знову...
На згадку тобі дарую
Ліс цей, і поле, й діброму.

І зустрічі наші дарую,
І поцілунки.

(1930, присвята)

Осіннє

Дихає осінь вирісм.
Бавиться барвами жовтими.
А я з непідробною ширістю
Дивуюся: осене, знов ти?

Нахлинули спогади, наче рой...
Вересень – жовтень – вранішні грози...
Багрянець – і очі бездонні твої...
Зорі – і верболози...

(1981, листопад)

Розпач

Чи віддаш, як я тебе люблю,
Як я чекаю зустрічей з тобогою,
Що погляд твій я уві сні ловлю,
Що образ світливий твій завжди зі мною?

Внірвалась ти в життя мос, комета наче,
Вайшла в думки і серце полонила.
Ти – мос сонце, ясне і гаряче,
Ти – моя доля, мое щастя, моя сила.

І я без тебе виже, як корабель без моря,
Неначе сад без міцного коріння...

Ти в душу кинула насіння болю й горя,
А я чекав, що врониш радості насіння.

(1982)

Найвино-оптимістичне

Де грань добра і зла,
Межа порядності й обману?
Де сила, що змогла б
З корінням вирвати сману?

Де сила та, що винищить все зло?
І винищить без сліз і крові.
Та так, щоб вже не проросло...
Де сила ти? В любові!

(1983)

Все квадратішають жінки

Все квадратішають жінки –
Попуту по вулицях, мов танки.
Стирчати під забігайлівками зранку.
Збирають по кущах пляшки.
У робах жовтих на дорогах
Кладуть асфальт.
В рибальських човниках
Виходять в море...
Всесвітня, чуете, ганьба –
Перетворити жінку не в рабиню навіть,
А в раба!..
Радієм: рівноправність мовби...
Світ нищимо – без атомної бомби!

Все квадратішають жінки.
В спідницях, а по суті – мужики!..

(1987)

Доволі!

Доволі, друже, слізози листи
 За голпаками й шароварами!
 Плін часу нам не зупинити
 І не відміряти ударами
 Сердець...

Боже мілій,
 Коли б ти визирнув з небес
 Чи виставив хоча би вухо.
 То, може, зінав би, що усе
 Тут, на землі, вже твоого духа
 Зреклося...

Немає в душах
 Примарного бодай би знаку,
 Шо десь ще жевріс любов!..
 Натомість – звично
 виголосувши подяку
 Ненаситцям, що смокчуть кров
 Із наших всі...

І раді донорами бути
 За копійки і тайні вихідні...
 А чом би й ні? А чом би й ні?...
 Ми мінчазні.
 Ми до мовчання звикні.
 Ми не шукаєм долі в боротьбі.
 Зациклено в зацикленому циклі
 Живем собі...
 Живем собі...

(1988)

Останній монолог Василя Стуса

І завжди наклепи за мною повзли,
Мої тіні брудні охоронців держави.
І били мене, і повчали, й кляли:
«Не будеш ти мати ні волі, ні слави!»
На що ж тая воля – надщерблений гріш?
На що ті висоти – ницістю взяті?
Радійте! Не буду співати вже більш
Пісень українських... Вгрузас лопата
В дошами розвезлу – чи, може, від сліз? –
Тюремного цвинтаря баговину...
Я хрест свій тяжкий до Уралу приніс,
Аби тут лягти в арештантську труну...
Загребуть уночі мене, наче собаку,
Без рідин, без вінків, без іромовів,
На стовпчик приб'ють із номером блажу
І зуби ошкірять: «Наконець-то подох!»
Доживаю останні стражданні хвилини
В цьому карцері вогкім, у мішку кам'янім,
Відійду в потоїсівіт, в позахмар'я подину –
Україні не стрітися, вже з сином своїм.
Рідна неене моя, чи простиши за страждання,
Від яких вже тобі не звільнитись повік?
Винеси в тому лиш я, що в добу всемовчання
Я думки свої мав і свій голос бері!
Добуваю останні хвилини. На ранок
Я полишу жоретокий, обридженний світ.
На Хрестатику, чую, стріляють каштані,
Чорна тінь віддалилась од наших воріт...
Не ріддай, моя мила, уголос, не треба!
Не викатуй нікому горя свого –
Мас вуха тепер навіть київське небо
І нишпорки підлі чатують кругом...
Процішайте, матусю! Проціай, земле люба!
Йду в обійми холодні уральського глею.
Лежу в домовині, зробленій грубо,
Під стовпчиком з блажою з номером «9».

(1989)

Володимиру Івасюку

Ми проводжамо дружів в путь далеку,
В путь останній...
А десь у вишніні лєтять лелеки
В тривожному мовчанні...
А десь у полі хилиться колосся
І недостигле сиплеться зерно...
Не все, як мріялось, в житті збулося,
Ще молоде не виграто зерно...
Ще руки не змозолились в роботі,
А смерть уже ступила їх.
На кленах листя вижухне в скорботі,
Червоним болем вляжеться до ній...
Прощай!.. І вір: настане час спокутти,
Як вийдем на широкий шлях,
І зацвіте червона рута,
Запломені волою в серцях!

(1989)

Сонет – 89

Немає ревнощів в мені...
 Чи не було раніш?.. Та скоже,
 Що профіль твій в слівотавому вікні
 Бентежить душу і тривогу
 множить... множить... множить...

А може: все привиділось? І тільки,
 Й мені в тобі не оселітись зроду...
 Що ж, варто заспокоїтись, оскільки
 Мені одному не належить твоя врода.

Вона – спокус нестримних надмір дивиній,
 Що виурює серця у німоту
 І, згрібши владно, штовхає в бездну...

(Дрижить в темряві світла павутини.
 У сіті ті себе я покладу.
 А потім, розірвавши їх, виаду і шезину).

(1989)

Метеоритне (І)

Я пролетів стрімким метеоритом,
Упав до ніг – й урант зачах...
Чужих світів схололий злиток
В твоїх не викличе очах
Ні крихти смутку, ні печалі,
Ні радості звабливої, ні мрій, –
Ногово пнеш і підеш далі,
А я лишусь лежати... Боже мій!
Чи ж варто сходити з орбіти,
Кидати щедрість на поталу –
Для того лиш, щоб пролетіти?..

І ось фінал:

я був...

я є...

але –

Мене не стало...

(1989)

Метеоритне (2)

... і більше ніколи тобі не побачить
мій – відчую повний і світла – політ.
Я камінь нікчемний, а значить:
навіть не чорний цвінтарний граніт.

Минас усе. Минас й зникає безслідно.
А слізози чужі лиш народжують сміх.
Отож, я відходжу – повільно... повільно...
Вислізаю гадюкою з-під твоїх ніг.

(1989)

Бравур у стилі кантрі

Повинні дякувати мені
Жінки, яких колись покинув,
Й на ту молитися хвилину,
Коли востаннє по стіні
Ковзнула тінь моя шаслива.

Було усяк: і сльози, і вмовляння,
І біль ядучий від образу,
Та, закуриши, я щораз
Казав щось ніжне на прощання
І значив іщастия у житті.

Не каявсь я, бо не грішив
(Ні через день, ні через рік)
І не ставав удруге на поріг.
З якого в ніч колись ступив
Й у темноті безслідно щез.

Не треба того проклинати,
Хто вас любив не для забави,
Не з розрахунку й задля слави,
А лиш для того, щоб кохати,
Й не заіхав більш ні на що.

Утіхи з вами я не прагнув,
Любити мене не вимагав,
Свою вам ніжність дарував –
Невмілю, може, і нахабно,
За це пробачте мі мені...

Не забуваю вас, не забуваю,
Та злогад інколи шкульне,
Що мало хто з вас згадує мене, –
Мені здавалось: я вас покидаю,
А покидали, мабуть, ви...

(1990)

O'key, o'ley!

Ми з Вами ще зустрінемось...

Володимир Олеїко

Ми з Вами ще зустрінемось, о'кей?
 (Колишнє віття смуток вечоровий...)
 Оце дістав «Хоханця леді Чаттерлей»...
 Ах, не читаете?..

Листки кленові
 Шепочуть — і смиються? — уторі,
 А ліхтарі, мов мжичку, світло гублять.
 Так холодно... Впустіть хоч за поріг!
 Я Вас не чеплю!..

Але Ваші губи
 Зазивно так палахкотять
 І просять, вимагають поцілунку!..
 А може нам ще трохи погулять
 Бердичевом?..

Немає порятунку
 Від спрагтих дум, від винущаних болей,
 Від Ваших невпокорінених плечей...
 А зимно ж як!.. Та й шия в мене гола!..
 Ми з Вами ще зустрінемось...

O'ley?!

(1990)

Твої гарячі обійми

Твої гарячі обійми такі холодні.
 Моя щира ніжність така артистична.
 Сходження на вершину блаженства –
 Мов падіння на дно безодні.
 І це не вперше (та й не востаннє),
 Це випадково (хоча й навмисно).
 Сходження на вершину блаженства
 Починається із падіння.
 У ліжко...
 Спрагло шепотчуття неспраглі вуста,
 Пальці гортають зачитану книжку:
 Все в ній знайоме, кожен абзац
 Можеш переповісти.
 Спрагло шепотчуття неспраглі вуста,
 Пальці гортають зачитану книжку...
 І раптом у серце – жах лезом ножа:
 Вирвано кимось сторінку.
 Напружусь пам'ять, але:
 Не можеш згадати
 Жодного слова
 Із тих, що були
 На вирваній кимось сторінці!..

...твої гарячі обійми такі холодні!
 ...моя щира ніжність така артистична!

(1991)

Гріховознесіння

Ми – сума всіх миттєвостей життя.
 Ми – владарі тасмних алгоритмів,
 Де “плюс” – жага, а “мінус” – каяття
 За гріх, не вчинений тієї миті,
 Коли сам Бог велів нам согрішити,
 Прощаючи зарані безрозсудність
 Безумних тіл... О, як горить
 В огні пекельному облудність
 Намарних дій, намарних слів,
 Що ними ми хотіли відкупитись
 Від всеzборимих, непідвладних почуттів,
 Яким було б ганебно не скорітись!

...І залишилися губи – ніжні, ніби шовк.
 ...І залишилися груди – тутою словиті.
 ...І залишилися руки – сплетені у човні.
 ...І – на твоїх ногах моїх жадань відбиток.

...І залишився гріх, не вчинений тієї миті,
 Коли сам Бог велів нам: “Согрішіть!”

(1997)

Сонет-91

Так несподівано зустрітись
З тобою я не сподівався.
Листопад був. А може, квітень.
І день з холодним сонцем гравсь.

Я простував навстріч, і ти
Звабливо зиркнула на мене.
Гілячча голе мокрих кленів
Штрикнуло в серце: "Підійди!"

"Це доля!" – не вгавало (віття).
"Радій, що врешті дочекавсь!" –
Залопотія плащами поруч вітер...

Ta! – несподівано зустрітись
З тобою я не сподівався...
Тож я тебе, жадана, не помітив.

(1991)

Ще буде...

Ще буде листя падати до ніг;
 Ще буде ним устелена доріжка
 У сквері, де загадували сніг
 З тобою ми – до непристойного безгрішні:
 Ні поцілунків... ані дотиків до рук...
 Слови – і ті цинотивно лаконічні...
 Чудну якусь затягла ми гру
 З розмовами на теми поетичні.
 Самі собі звеліли: «Обережно!
 Ще не зима! Ще не зима...»

Готель.
 Метро.
 «Лівобережна».
 Автобус.
 Помах з-за вікна...
 І – знову сам.
 Тебе нема.
 Тебе нема.

Ще не зима?..

(1991)

Травневий блюз

Ми зустрілисѧ випадково.
Не промовивши ні слова,
Не поглянувши у вічі,
Розійшлися врізюбіч...
Тільки раптом озирнулись,
Мимоволі усміхнулись,
Ніби щось перевернулось
У душі...

Ми зустрілисѧ випадково.
Так було уже — і знову:
Тільки ледь вловимий позирк
І усмішка на вустах.
Може, варто зупинитись,
Очі в очі подивитись,
Підійти й заговорити
Просто так...

Ми зустрілисѧ випадково.
Так негадано-казково
Заяріли намистинки
Бурштину твоїх очей.
За два кроки зупинилася,
Поманила — заманила
У незвідане італенство
Збожеволілих ночей...

За минулим не зітхай,
На майбутнє не загадуй,
Побажай собі: нехай
Буде все, як є.
Цей травневий теплий вечір
Пригорне тебе за плечі
Й шепотітиме тобі
Ніжності.

(1992)

Перонний модерн

Запитання із вічно близьких:
 Скільки літ ще і зим?..
 (На пероні вокзальнім
 Шукаю модерніших рим.
 Але – ніц у мізки не приходить!)
 Порожнечка в душі. І ніч.
 Смуток тінню приліп на сходи...
 Та не в тому, звичайно, річ.
 Псом приблудним до ніг прибився
 Спомин з давнього – чортзище:
 Сам собі в данім сні приснився,
 Сам до себе у гості зайшов,
 Сам себе пригощаю оковитою,
 Сам собі штовхав тост-промову...
 Скільки винито – незлічити,
 Та однак – наливаю занову.
 Вже нас троє. По тому – четверо.
 Завелісь, розійшлися й – за чуби!..
 Влав один на підлогу мертвим,
 Другий третього довго бив.
 Дубасив його чим попало,
 Аж нарепні той – гуп! – захрапів.
 Тут і другого вранці не стало.
 Певно, я його чимось огрів.

...а на ранок – купище трупів,
 шумовиння в мізках і в душі...

(1992)

Сумує ніч

Сумус ніч по дну поза вікном,
 Спливають тутою заклітчані хвилини.
 В душі розгардіяні, в душі погром,—
 Немає сил ні власті, ані злинуть.
 Тута безмежна в безбережжі снів
 Не залишає ані щедрості, ні зла...
 Не вистача думок... Не вичтачає слів...
 Нема для серця звичного тепла...
 Волів би я забутись, та не можу.
 Волів би увокойтись, — та як?...
 І пам'ять спомином тривожу,
 І знов гадаю на Чумазький Шлях.
 Там, зліва від сузір'я Оріона,
 Мов свічка, і а ша зірка мерехтить...
 Прилинь же, визволи з полону
 Тривог, побудь зі мною хоч би мити!

Моя кохана...
 Моя жаданка...
 Моя сдина...

Не дай загинуть!

(1992)

Бісер (І)

Тебе забути суджено мені.
 Але душа шукає порятунку
 У спогадах. А спогади – німі
 Лиш свідки, й за лаштунки
 Подій та шкаралунці слів
 Так важко нині зазирнути, –
 Тепер, коли таки зумів
 Тебе забути...

Тепер, коли іншо й ніхто
 Примусити не може пам'ятати –
 Пригадую не раз, не тричі, і не сто,
 А тисячу разів: тебе пізнати
 Все ж не спромігся!.. І, мабуть,
 Є в тому вищий сенс:
 Для того, щоб забутися й забути,
 Звеліти мало собі: “Все!”

(1992)

Бісер (2)

Коли життя наскінє заливорг
І лишииться півкроку до межі,
Мене не згадуй ти нізацю —
Не забувай, що ми чужі.

Нічим тобі не допоможу
В хвилину скруті чи біди, —
Й мене тривожити негоже.
Ти ліпше тихо відйди.

Коли життя дарує радість
Й душа звеселиться по край, —
Ти і тоді мене не згадуй!
Що ми чужі, не забувай...

Твоєму горю не зараджу,
Твоєму щастю не зрадію.
А ти...
Ти не вбивай в мені надію,
Що ще не раз тебе я зраджу!

(1993)

Бісер (3)

Прощай, вже йду. Тобі ж
Лишаю час на роздуми,
На сумніви,
На «тощов»
(у цім ряду і жалість —
до самої себе).
Прощай!
Але не тішся:
Настане мить, коли
Я знов прийду. Як завжди,
Ненадовго.

Ото ж:
«До зустрічі!
Відроджуйсь для бажань!»

(Рядок останній викрадено у Фроста).

(1993)

Все просто

я не люблю тебе роздягати

я люблю коли ти сама
вилуєтися зі шкаралуші
одіжок
а потім вилуєш мене

(1993)

Забути

забути назавжди
аби пам'ятати
шумиті
що требе забути
треба забути
це треба забути

(1993)

Похвала дивану

цей старенький диван
давно вже мав би
віддати чортові душу
але його тримає
на цьому світі
усвідомлення того
що він нам з тобою
дуже потрібен
він знає
що без нього
ми не будемо разом
жодної митті
він не хоче брати на себе
гріха розлучити нас

(1993)

Павутинка

я виснував
тонку павутинку
із зачечених рухів і слів
і ти
заплуталась
в ній

мені
як тому павукові
не залишалося
нічого іншого
як вчинити
зі своєю жертвою
чого забажаю

шкода тебе мені не було

(1993)

Свято останньої ночі

все
 кажеш ти
 я більше не можу
 (я мовчу)
 все
 кажеш ти
 я більше не хочу
 (я посміхаюсь)
 все
 кажеш ти
 я йду від тебе
 (я кладу руки
 тобі на плечі)
 все
 кажеш ти
 прощаюй
 (я дивлюсь
 в твої очі)
 але
 кажеш ти
 подаруй мені
 свято
 останньої
 ночі
 (я торкаюсь
 пальцем гудзика
 твоєї блузи)
 наступного вечора
 все повторюється знову

(свято останньої ночі
 триває вже безліч літ)

(1993)

Ще рано

твої слова які так жорстоко
ти жбурляєш у мене
розвиваються об камінність
мого обличчя
і перетворюються в пороховицю
так було і так буде
як би ти того не хотіла
але ти нікуди не підеш

ти будеш зі мною
доки я хотітиму

на волю тебе пташечко
відпускати ще рано

(1993)

Розгадано все

зашморт на ший то руки твої
що ніжно так ніжно мене обнімають
все це було у якомусь там сні
із тих що для фільмів знімають

усе це було хоч зі мною навряд
це з іншими ти так обходилася хижо
і грала в кохання немов у більярд
щє іноді з гірки з'їжджала на лінках

ще інколи й гол забивала з пенальті
який призначав непідкупний суддя
бувало і так що крутила педальки
налігши грудьми на рути

...усе це було
і з ким було знаю
я все розгадав
я тебе відпускаю

(1994)

Банальне

Відхлинули еросу хвилі – й ніщо
Не спроможне вогонь розпалити.
...як клацнє замок – «Вже пішов?» –
Тільки й спитаеш ти.

Тобі більш нічого не треба.
Мені, мабуть, теж.
...хай інші зірки дістають із неба
Й складають у ліжка твоого безбerez.

Банально, але правдиво:
Я не перший (і не останній тим паче)
Підставляю під хтиву цю зливу
Тільце своє тремтяче.

(1995)

Лібідо

...а лібідо
після обіду
втамування, либонь, вимагає.
Втамувати лібідо
після обіду
не завжди, однак, випадає.

...а лібідо
після обіду
навально й ницірно діймає.
Вдовольнити лібідо
після обіду –
все одно, що утрапить до ряю.

(1997)

Маєта

Захуторяні міста,
Заміщені села—
Я помста
Окотяченним левам,
Які ловлять мишей.
Та й мишей вже не ловлять!
Згорнувшись в погибель,
Між лапами смокнуть
Хвоста...
(Не хвоста?)
Суста...
Маєта...

(1998)

Чистий аркуш

Слів не треба. Не треба слів.
Досить погляду. Нелукавого.
Перевесла коханих брів
Все повідають, все розкажуть...

Слів не треба. Не треба слів.
Досить доторку. Навіть дотику.
Ледь вловимого. Ніби тінь.
Тінь від лотику. Просто дотику...

Слів не треба. Не треба слів.
Досить поруху. Краєм вуст.
Тільки б знати, що це – мені
Ти всміхаєшся. Як колись...

Слів не треба. Не треба слів.
Я відчуло. Душою. Тілом...
Серед снів – ніжне диво снин:
Чистий аркуш, і постіль біла.

(1999)

Подаруй!

Подаруй мені, мила,
Посмішку тиху,
Щоб не спізнатись
Ніколи із лихом,
Щоб у хиткому
Житеїському морі
Нам розминулись
Назавше із горем,
Щоб в недосяжну
Захмарену даль
Відлетіли навічно
Журба і печаль...

Подаруй мені, мила,
Посмішку тиху!

(2000)

А час пливє...

Хоч згадуй, хоч не згадуй,
А час пливє!
Радіти, може б, радий,
Та сум живе
В душі, як у шухляді,
Чайтися... Рік минув?
Хоч згадуй, хоч не згадуй –
Забув і не забув...

Слизняво і уперто,
Точивий, наче міль,
Із серця закапелка
Шепотче кислий біль:
«Хоч згадуй, хоч не згадуй...»
Мине, та не мене...
Та зрада ще не зрада.
Ачи не зрада вже?

(2000)

Потім

Потім все буде. Потім
Розчахнеться душа, мов горіх.
Із роздряпини трухлої стогін
Вирв'ється... Стогін? А може сміх?

Потім все буде. Потім
Задвигоче у грудях смері.
І, почувши скрадливі кроки,
Спокійно подумасіш: смерть...

Потім все буде. Потім
Зіткнеш із полегкістю: ні!
І, наче зморшки, глибоко
Вляжутися тіні на зблаклій стіні.

Потім буде усе. Опісля
Того, що «потім» зазвичай зовем.
Як у саван, дорога розкинла
Глеєм багністим світ загорне...

(2001)

Безвіст

Певно, вже іншого не заслугувую.
І списи ламати даремне...
Вкотре (далеко не всоте!) себе переконую:
Це просто мана, хворобливе затмінення!

Кажу собі: бути цього не може!
Бура з нічого у склянці води!..
Тільки словами хіба запоможеш
Серце, що плюєє запах біди?

І відається, що страх нездоланий,
Розростаючись, наче ядро снігове,
Звабливо підштовхує в безвіст туманий,
Що спокієм вічним зовнішнє пливе...

(2001)

Парфуменс

Божевільно випущую тіло твое
Нашу
І в уяві
І прісно
Й до скону
Можливо це смішно
Та тільки
Лиш тим і живу
Що пам'ятаю парфуми
Підніхвин твоїх
І лона

(2002)

Аполінери

(За Гілкаком Аполінером)

Не будь, як заєць, покітливий
І, як юнак закоханий, цнотливий.
Твори! Ударивши об землю лихом,
Стань плодовитим, як зайчиха.

* * *

Блохи, друзі й коханки (тварюшки невдячні)
З нами жорстокі. Бо нас вони люблять!
І якщо вас обожнюють, будьте обачні:
Або закусаютъ, або заголублять!

(2003)

Жах

Роз'їдає жах душу,
Наше іржа
Лезо ножа.

Неваже все намарно?

Палає у серці
Ястристий вагонь.
Боляче, страшно
Без любих долонь.

Зимно, сирітно
Без милых очей –
Безвихідно, безбарвність
І пустка ночей.

Без ласки твоєї,
Без тихого слова
Життя – не життя,
А пілюжна половина.

(2003)

Казочка

...може, казочку оповісти
про любов неземну і намарну?
Жебонливо у душу проліти
і у ній, як в кубельці, засісти
шепотливим мінором гітарним?

Три акорди. Три ноти. Три звуки.
Три десятка проникливих слів
про кохання, оману, розлуку, –
Й жалісливо потягнуться руки
до печаллю зіжмаканих брів.

Розчахнуться вуста. І брама до раво.
Чи – принаймні – дверцята оази.
Чому ти? Чом не інша? Не знаю.
Ta на струнах твоїх відіграється
за поразки колишні й образи.

В трьох акордах, трьох нотах, трьох звуках
воскрешу маячливо пригірклість сумни.
Марнославство – чудова спонука
перетіліти струну в тятину, гітару – у лука,
слово – в отрусину чадом безумства струну...

(2004)

Мжичка

тіні блукань відовж тіней
мжичка неонова вздовж ліхтарів
просякнутість ліній прострація ліній
обіч узбіч і пообіж дворів

тоскно на серці та весело думці
терпіть об лоск гранітових брил
хоч не соратники та однодумці
серед руїн та не серед могил

німа огорожа мовчазна сторожа
листя кленове жовтаво-німе
не порятуте прокrustове ложе
надій химерні ще ваблять мене

ще вірю в незбуднє ще mrію
будую ще замки й не нищу мости
розумне і добре і вічне не сю
а втім
щось таки сю
щось таки має колись прорости

(2004)

Дарма!

Ну що я можу вдягти супроти
Любові всеохопної? До скону
Мені її в собі не побороти...
І хоч би що – але з полону
Твоєї зваби, чар твоїх
Бажання вирватись не стане,
І хоч би як – молитимусь, мов на ікону,
Та плаzuватиму в ногах і коло ніг.
Здайму на глум, здайму на сміх
Удаваний твій гріх,
Твою – тобою ж видуману – зраду
Спrijиму лише за необачний жарт...
Дарма, що спопеляє душу хижий жар!
Без тебе світ втрачає радість і приваду.

(2004)

Усе не так

Зрозуміти нелегко,
пояснити ще важче,
Звідки ця гіркота,
цей ядучий полин.
Адже все не так,
адже все інакше,
Ніж здавалось раніш –
у ті кілька хвилин,

Коли закривавилось серце
від пекучого болю,
Коли скроні лещатами
роздач затис.
І забракло повітря...
А затим ще – і волі
Не порвати нахабний,
безстінкій той лист...

За віщо ці муки?
За що ці страждання?
За що невимовно
гнітпочий цей сум
Так нівечить душу
німотним воланням,
Збиткується з неї,
ільондре на тлум?

Зрозуміти нелегко,
пояснити ще важче...
Бо все (все!) не так.
Бо все (все!) інакше.

(2005)

Безнадійно-патріотичне

Люблю Вітчизну я! Люблю! Хоч знаю:
Любов безмежна обернеться муками,
Бо Батьківщина мені роги наставляє
З бидютою, пройдисвітами, суками.

(2010)

ІРОНІКОН

Пародії, спіграли і тому подібне

Останній тиждень літа

Хто ти – дівчинка чи жінка –
То мені, їй-боже, все одно.
Напливають на село сутінки,
Місяць зазирає у вікно.

Чи хіба сьогодні ти не вийдеш?
Ах, як пахне сіно у стогу!
Літа залишилося тільки тиждень,
Вже холонуть роси на лугу.

Боже, нічка ж зоряна яка,
Місяць як яскраво світить!
Заховаймось, мила, в будяках,
Аби нас ніхто не запримітив.

Ніжності мої ти не бійся,
Губи не відводь від поцілунків...
Я ж тебе просин: простіш одінься,
Аби не напружувати стосунків!

Чи хіба тебе не вчила мати,
Чи хіба її самій незрозуміло –
Джинси ой інелегко як знямати,
На побачення ходити в них не діло!

...Добре, відпушу! Не ображайся!
Ти подумай – скільки тої жизні?
Ти простіше завтра одягайся –
Літа залишилося тільки тиждень!

(1985)

Історія про те, як...

(Пародія ні на кого зокрема,
але загалом на багатьох)

Літо. Запах сіна над лугами.
Клечуть бусли в беріжках.
По траві ступають босими ногами,
Під пахвою – зібганий піджак.

Поруч – ти. Неначе королева,
Гордо погляд скинула у даль.
День, настояний на клевері,
Проганя з душі туту печаль.

Все довкіл, з дитинства рідне, –
Мов відро криничної води.
Я пройшов вогонь і труби мідні,
Щоби знов вернутися сюди.

Гей, підем полями неокраїми.
Вдалині гуркоче гази комбайні.
Поділюсь з тобою мрією потайною:
«Тут мені любов свою віддай!»

Упадем в духм'яні сіножаті.
Згорімо у полум'ї чуттів –
І коханням станемо багаті
Під вечірній солов'їнній спів.

Стрімко зорі падатимуть з неба
І в твоїх згасатимуть очах.
Ти повір, що я – твій лебідь,
Найвірніший в цілім світі птах!

Я не з тих, лебідко, чоловіків,
Що обманюють довірливих жінок.
І не згасне вже любов моя довіку,
Бути завжди нам з тобою вдвох.

...Обдурила! Обвела круг пальці!
Як мені повірти в цей жах:
Утекла від мене рано-вранці,
Прихопивши вим'ятій піджак.

В піджаку, в кишечі, – документи.
В паспорті – ще новенький «троко»
І квитанція про сплату аліментів...
Як же так? О, як же так?

(1989)

Львівська мелодрама

Я Вас кохав! А Ви мене – ні грама...
А мо' й кохали, – тільки (що за світ?)
Не дозволяла Вам мене кохати Ваша мама –
З печеним ябком гонорова пава,
Що не забула ще спохідтя юних літ.
І я пішов... Без Цілі... Світ за очі...
А Ви услід не крикнули: вернись!
Львів спорожній, і ранковий і жіночий
До ніг моїх калюжами стелився...
І я згадав: отут, під «Левом»,
Стояли якось ми – я, Ви і Ірванець.
Сашко себе читав, а Ви (о королево!),
До мене прихилившись,
Лапали кінець.
Його п'ятиметрового шарфища...
Сашко скінччив. Ми ченмо попрощалися
І він пішов. І довго з Вами ми ще
По Львову сонному гуляли
І в підвір'ях цілувались...
Я Вас кохав! А Ви мене – ні грама!
Бо ж я я Вас тоді не умовляв
До Вас зйті, Ви заперечували: мама
(З печеним ябком гонорова пава)
На дачу не поїхала... Опія!

(1989)

Бу-Ба-Бу

Бу-Ба-Бу – це не просто щось так,
Це, можливо, відродження слова!
Правда, любить стриптиз Неборак,
Та й Сашко – не якось там корова

У питаннях цнотливості їй сексу,
А тим паче в медичних ділах –
Це ж бо він (хай признається чесно)
Санітарочку Раю жахав – аж жах!

Лиши Юрко вибивається з плигу
І пописує прозу зрідка.
Пашекують, вже стяг її в книгу
Ї хоче видати за кошт Шевчука.

Загалом же – ці хлопці тъмущі,
Ще й серйозні невміру: гей-гей!
Хоч і курящі, хоч і пітущі,
Та не байдужі до модних ідей.

Коли виступають – стіни трисуться
І ніжні натурки впадають в екстаз,
А потім за хлопцями нишком пleteуться
І просять автографа – хоч один раз...

(1989, 29 грудня)

У цій пораді слухність немала

Невеликий, мабуть, тріх
Піднімати митця на сміх,
Як немає од митця
Ні презенту, ні сальца,

От коли б зварганив торбу
Й пародисту приволік
Бутиль пива, гору вобли –
Був би славний чоловік!

Ну а раз немає зиску,
Раз ти, друж мій, "редиска" –
Начувайся і тремти:
Будеш, будеш битий ти!

Резюме:

Не зневажай зasad літборотьби!
Будь щедрим – і не знатимеш ганьби.

(1989)

Боже, благослови!

Ось і ти, поєте, одного ранку
 Прокиненіся і побачили
 Себе – поруч з Лі Бо і Ду Фу...
 Микола Рябчук

Благослови нас, Боже,
 на добрий ранок
 і смачний сніданок,
 а ще на славу – на вікі!
 Воно, можливо, і не гоже
 (та й небезпечно теж, до речі)
 пародії писати на Рябчука,
 бо ще, не дай Бог, розілиться
 й рещенію нашкрабас таку,
 що вмітть закриє шлях у видавництва...
 Тому
 лишається одне
 (стосується не одного мене) –
 писати так:
 «Миколо! Тато
 всіх молодих поетів українських!
 Вам широ зичимо (дай Бог!)
 не тільки Фу, не тільки Бо,
 не тільки сланце Бу-Ба-Бу,
 а й інших, сущих і живих,
 піднятись вище! Серед них
 немає рівних Вам... Ій-бо!»

(1989)

Омар Павличко і Дмитро Хаям *(На вихід книги перекладів із Омара Хаяма)*

Ще замість «здрастуй» ми не кажемо «салам»,
 Та зарікатися не варто, браття, нам.
 Подейкують, Павличко взяв собі ім'я Омар.
 Та то пусте... Дмитром вже став Хаям!

(1989)

БОГЕМА У НІГЛІЖЕ

*Шкіцки з літературного буття
Життями кінця ХХ ст.*

Палкій привіт літземлякам

Люблю вас дивно, але широко,
Хоча нікому в тім не признавався.
Як добре, що у місті жита й миру
Частенько з вами я здібався.

Як добре, що свої вірші й поеми
Друкуєте в газетах і книжках –
Не пропаде ваш труд даремно.
У пародійних він уміожиться рядках.

Пишіть, мої любими, ненаглядні!
Твориння ваші – то правдешній скарб.
Все буде у ажурі, себто у порядку, –
Як стачить пародисту чорних фарб!

Ката Васія
(Надумане)

В письменницькім цеху зчинилася катавасія,
Здійнявся гвалт, зійшлися списи і щити:
Сорока принесла, що треба ждать вакансій –
Опанасюк кудись (увись!) намірився їти.

Сич із Грабовським – мов у гаю – перекликаються,
Нормус Пасічник робочий день бджоли,
Павленко (Марусина) білосявітно усміхається,
Десь чуті тихий вереск Ліберди.

В. Гуменюк, захекавшись, з театру
Примчав, немов стривожене лоша.
І навіть Яр, смикнувши смаги кварту,
Причваландичився, жуючи біляща.

Прибув Журавський (як сова надутий),
 Зійшов з небес поважно Зіновчук.
 Усім свербить кортчака: «Бути чи не бути?
 Кому удача припліве до рук?»

Ячить Грабовський:
 – Друзі! Що ж тут думати?
 Віддайте голоси за мене всі!
 Не будете ви знати тоді суму,
 Пізнаєте, як пахнуть трави у росі...

– Не слухайте його! Він бреше! –
 Устряв Рилюк в промову запальму. –
 – Він збірки, як каміння, теше
 І губить всею поезію на пиво!

– Ой, людоньки, та що ж він таке каже! –
 Надувсь в одвіт Грабовський, наче синч. –
 А сам! Ти ж сам вірш ішпагатом в'язеш!
 Чого ж про це, безстиднику, молчиш?

Аж тут присунув чинно голова.
 – А що тут робиться? – з порога.
 – Та ось портфеля ділимо... – Овва!
 Портфеля ділите? Чи його?

– Ну як же! – щебетухою розливсь,
 Остаписто вишніючи. Журавський. –
 Сказали нам, що ти ідеш кудись...
 Ну, на підвищення! – поправився.

– Я? – брови звів Опанасюк. Очима кліпа.
 Закумачіла, наче партбілет, краватка.
 Щоку тіпак нервовий сіна...
 Журавський задки, задки, задки.

– Семенович! – Грабовський напохваті. –
 Вітасмо тебе усі ми широ!
 За тебе всі ми несказанно раді!
 Це ж будеш мати в Києві квартиру!

Закляк великий речник на порозі,
 Мов надкусив гнилого помідора.
 За мить застиг у радісний вже позі –
 То перспективи райдужні постали перед зором.

«А може правда? – у думках бурлить. –
Так чом же я про це не знаю?
Мерцій! Мерцій до Києва дзвонити!
Дорога стелиться до рано!»

Злетів метеликом пурхким,
Зметнувся, наче блискавиця...
Фінал же видався таким:
Не репотали ще ніколи так в столиці!

(1988)

Монолог житомирського поста (Прізвище ролі не зрас)

Коли ваша ласка, прочитайте мої вірші.
Вони в мене від Павличкових нітрох не гірші.
В порівнянні ж із Дракем – так я справжній геній.
Тільки їх того, що не маю ні відзнак, ні премій!...

Але вилазки ворожі творчість не зупинять!
Дарма бояздури місцеві часто змене клинить,
Що я лізу на всі сцени, хоч мене їх не клічуть.
То дурниця! Примелькаюсь – в класиці запинуть.

(1987)

Лови

– Лови листе! Забуде свій мороки,
Бо я з країни юності є краси! –
І ти відіїде по шляхі вистожі,
Непаче їх не було на цій росі!

Валентин Грабовський

А може й справді не було тоді росі?
Тепер вже достеменно не згадати.
Та все ж – прости мені, прости
За те, що мусіла від мене утікати.

Прости за те, що промочила ноги...
Не промочила? Все одно – прости!
Хоча нічо їх не зміниться од того,
Бо ж ти втекла, спаливши всі мости.

Та ще й: «Лови мене! Лови!» – гукала,
Хоч добре знала, що не побіжу.
Не звін я, щоб від мене утікали.
Та й не бігун я! Я вірші пишу!

«Лови!» Нічого собі жарти!
Чого це я – тебе? Чому не ти – мене?
Між іншим, я маєтний автор!
Тож ти даремно кирну пиши.

(1988)

Якби знаття (Драма у 2 частинах)

Якби мені знаття, якби знаття,
Що все отак обернеться назело,
Що рантом ти пригорненяй до мене,
Дорожча і рідніша від життя.
Валентин Грабовський

1.
Якби мені знаття, якби знаття,
Що ти згоднішся легко, безсоромно,
Я б не благав тебе, як хлончик, скромно:
«Займи, займи, дівчинонько, плаття...»

Самому дивно, що просити таке міг!
Не знаю навіть – так ачи для діла...
О ні! Одним оком хотів зиркнути на тіло!
Але... Ти розляглася! І я злякався і втік...

Не зрозуміти тобі справжнього поета!
Дарма глумилася наді мною після того, –
Не звідав в світі цім ніхто такого лету,
Як я в ту мить, перечепившись за порога!

Збігають, мов струмки із гір, літа –
В житті я також раз літав!

2.
Якби мені знаття, якби знаття,
Що рантом ти пригорненяй до мене,

Я б прив'язав Пегаса біля клені
І кинувся у вир без каяття.

Люблю (що вдієш??) миленьких дівчат,
Бо ж не старий ще зовсім і не черствий,
Мене ще збуркоють тутенікі перса,
Ще не байдужий і до інших знад.

Приходь до мене, ягідко, йи-богу!
Писатиму тобі вірші-пісні,
З тобою, серденько, у дниня весняні
Ми рушим в осяйну дорогу!

Підемо полем, у росі намочим ноги!
(Ось тільки б не накликати пологи...)

(1988)

Пасічникова клятва

*Над цим певническими плесом
Колись поклався яворам:
Ні літакам я, ні експресам
Себе вовіки не віддаю!*

Михайлло Пасічник

Не літав в літаках ніколи й не буду,
Bo ще змалку поклався собі:
Скільки літ на землі цій пробуду,
Молитимусь, яворе мій, я тобі!

По твоему я стовбуру гінкому
Доберусь до захмарних висот,
На гіллях твійх сидітиму,
Як сидить за штурвалом пілот.

А захочу – зроблюсь машиністом,
Який водить швидкі поїзди.
І над плесом тоді летітимуть
Неймовірно протяжні гудки.

Буду бавитись у експреси,
Буду гратися в літаки, –
Віддаватися ж, якщо чесно,
Мені якось їм не з руки!

Обайдусь без дешевої слави!
 Сонях між ноги – й гаття...
 Я не з тих, хто наліво й направо
 Розкидає палкі почуття!

(1989)

Пасічник: нова стадія

*О шостій вмикається радіо
 І говорить цілісній день...*
Михайло Пасічник

Вже поет вступив в нову стадію,
 Не тримає вже бджіл у садку –
 Лиш вмикає о шостій радіо
 І слухає до смеркі.

(1988)

Бурякова елегія

*Колись там застрі чи мужчина
 Паміж цукристими майні...*
Марія Павленко

Було, було... Чого гріха тайти –
 Я загадую минуле залишки!
 Пойдію вільглому раїті
 Ходили ми з коханим в буряки.

Плив тихо місяць понад головами,
 Десять заливався ніжно соловей.
 І щось таки траплялося із нами
 При випадкових доторках грудей!

Сховався місяць у кущах за ставом...
 Сказала я: «Бач, гарний урожай!»
 Він одказав: «Да! Бураки на славу!
 По пояс гичка! Хоч? Бери й лягай...»^в

Ні-ні, ми з мілим не скакали в гречку!
 Ми просто так гуляли в буряках.
 Він обережно пригортав мене за плечі,
 А я його... не била по руках.

Було, було... Тепер того немає!
 І в буряки не водить він мене.
 Чи ж не тому так серце замирає,
 Як в гичці хтось там шелесне?

(1988)

Сага про залізо

Летить з акаїй лист, немаче гільзи...

Михайло Сич

Летить з акаїй лист, немаче гільзи.
 Напевно, вже з металу листя лівуть.
 Лежить довкола стовбуრів залізо.
 Піду сказку – хай пionери заберуть.

«Не винуватий я!»

У мене Муза з багашкою не зірка,

Та часто пропонує стиль вола.

Михайло Сич

Коли, шановні, будете читати
 Мої пірші, то не тримайте зла!
 То Муза, ця начальниця никата,
 Згори мені спускає стиль вола.

Мирюсь (що вдієш!) із недолею лиховою,
 Бо ж Муза повсякчас (о сущий жах!)
 Стоїть з дріпчиком у мене за спиною,
 Як не по ній щось – лупити по руках.

Диктаторка!.. Подумась, цабе!
 Ї я міг би й зненавидіти, між іншим.
 Однак завше засплюкою себе,
 Що, може, вона в мене й не найгірша!

(1988)

Біда сама не ходить

Зник за обрій Мисько,
 Пропадає в районі.

Там сусідський Васько
 На акордеоні
 Грає пісню сумну
 Про хвилі Дніпрові –
 А тому не до сину
 І під ранок Миськові.
 Гойдається човен
 На гребенях мрій –
 Гей, відсвіт березовий,*
 Ще хоч трохи погрій!
 Даї ще трохи утишусь,
 Одноща дам білі, –
 Мо' напишеться віршік
 Про сосни руді!
 Може, її ціла поема
 Про глибинне село –
 Дуже вигідна тема,
 Тільки – ніби на зло –
 Заходились писати
 Кому лінь не було!
 Де ж на кожного взяти
 Хоч маленьке село?!

(1989)

* Натяк на збірку В.Миська «Березовий відсвіт».

Ex, скреготнути б!

Кути – відсуні. Міри – пагонія.
 Первісний дух тобі ровесник.
 Думчу Достоєвський скреготів,
 Щоб, каторжанко, ти воскресла.
 Дух Кармелюка – ломаний дух,
 Панам притмарювався чортам...
 Благословенні справи «морів»,
 Що людній творив іх Кармелюк!
 Не затихаєвий духім моря
 І стогне вічний весен шал,
 І квітне лаками Чумашукій илях...
 А прохід же як шукать кути і міри?

Валентин Мисько

Пишу – і все. Без міри. Й поготів.
 Кути шукаю. Ті, які відсутні.
 Шукаю так, щоб Достоєвський скреготів
 І на передні, і на кути.

Дух Кармелюка – помсти дух
 Зігрів мою душу і втішив,
 Доладив в риму вліз до вірша,
 Коли од творчих знемагав я мук.
 Не видах ще майш поетичний –
 Тож даремно лічти, укотре
 Пегаса моого розбурханий дух
 Натягнув на Поезію куценькі шорти.

(1958)

Медитації голодного поста

*Застане ніч в дорозі,
 І стрілами дощу
 Пробинте тіло скаже:
 «Давай мені борщу!»
 Душа ж все піц не хоче,
 Обмерзла вся, тримтись...
 Хотіти б десь зігрітись
 І крила підсунити.*
Юрко Гудзь

Пост стомивсь душою,
 Від холоду тримтись –
 Програвсь у лотерею
 Й нема за що купити

Бодай нещасний бублик
 Чи з сиром пиріжка...
 Ех, сісти б бля груби
 І написать вірша.

Подати у «Вітрила»,
 Щоб там надрукували, –
 І рантом стать щасливим
 (Бо ж голорар прислали!).

А поки що: «Майн бебі!
 Я все тобі прошу...
 О, сексу ніц не треба –
 Насип скоріш борщу!»

Смачного, запахущого,
З картоплею й сметаною.
Побачиш: вмить насупленим
Я бути перестану.

Тоді уже й натхнення
Повернеться до мене.
У мить ту сокровенну
Я сотворю поему

І на весь світ зголосу
Твій кулінарний геній...
Давай борщу, я прошу!
Й не приставай до мене

Із цим дурним коханням
(Пропало б воно де!)...
Зотліють поризання,
А голод не пройде...

Давай не будем, мила,
Дарма вітрачати час...
Ти бурячків купила?..
Грошей нема у нас?..

Борщу не буде?! Боже,
Я руки накладу!
Процай, піду я... Може,
У іншої знайду!

(1990)

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА

Статті, огляди, рецензії

Чи стануть іменами імена?

Нотатки з республіканської наради молодих письменників

МИНУЛІЙ місяць подарував мистецькому життю України одну важливу подію, а саме республіканську нараду молодих письменників. Недарма відомий український поет Іван Драг на відкритті цього форуму молодої літератури зауважив, що подібні попередні наради відкрили нашій культурі цілий ряд авторів, котрі тепер виходять на провідні ролі в нашій поезії та прозі. Згадав він при цьому такі імена, як Оксана Пахльовська (до речі, перша її збірка віршів «Долина Храмів» з'явилася друком в переддень відкриття наради). Володимир Діброва. Микола Рябчук. Олександр Іванець. Іван Малхович. Віктор Неборак. Юрій Андрухович. Несмасунізв, називач І. Драг, що й цьогорічна нарада подає намало яскравих, самобутніх постатей української літератури. Аваліс, звісно, приємні, однак і не безпідставні.

Скажімо, вже зараз можна з упевністю сказати, що найближчим часом активними учасниками нашого літературного процесу можуть стати молоді поети Володимир Цибулько, Іван Гончаренко, Василь Махно, Володимир Кулик, Клавдія Корецька, Володимир Олейко, Віктор Остапчук. Можна сказати без перевірки, що це вже цілком зрілі митці, яскраві індивідуальності. Ось тільки, на жаль, трибуни для них поки що немає. До речі, було багато розмов про серйозні недоліки у нашій видавничій справі, про те, що молодим практично неможливо пробитися до читача саме тоді, коли вони ще є насправді молоді. Висловлювалися у зв'язку з цим конкретні пропозиції.

Утім, про рівень молодої української поезії, представлений на нараді посланцями з різних областей республіки (від нашого краю сюди делегувалася Лариса Лук'янець з Новограда-Волинського), меві, на жаль, можна судити тільки з тих розмов, що велися на спільніх засіданнях (семінарі поетів та прози проводились поокремо), і прізвища, названі вище, винесено саме з них. Більш докладно хочу зупинитися на доробку молодих прозаїків, з якими мав нагоду познайомитися на семінарських заняттях.

Спершу, мабуть, варто зазначити основні тенденції, притаманні прозайкам – учасникам наради. Валерій Шевчук, керівник одного із семінарів, відзначає, що рівень більшості молодих авторів з огляду на стилістичну майстерність, компо-

зиційність творів є досить високим, відчувається, що у сучасної української прози є непогані перспективи. Звичайно, входження у літературу нових імен – процес складний і неоднозначний, кожному належить пройти своїм, відмінним від інших, шляхом. Головне, застеріг В. Шевчук, не розгубити свій талант і залишатися першим за все митцем.

Сильне враження особисто на мене спровали оповідання львів'яниніна Василя Габора. Пише він у традиційній західноукраїнській манері, відчуваються його кореневі зв'язки з прозою Осипа Маковея, Василя Стефаника. На першій план Гabor виводить психологізм, застосовує нагромадження побутових реалій, вміло кладе у канву сюжету монологи і діалоги, котрі з першого прочитання можуть здаатися відстороненими, однак при більш уважному вникненні в твір стає очевидним, що без них він втратив би цілісність і довершеність. Це саме той випадок, коли із пісні слова не викинеш.

Цікаво постаттю постав перед учасниками семінару і Свєн Пашковський. До речі, він – наш земляк, народився на станції Разіне Дзержинського району, а тарас мешкає в Ростові-на-Дону. Його творчість уже була представлена в журналі «Україна», у видавництві «Молодь» планується до друку перша книжка Свєнена. Письмо цього автора насичене несподіваними образами, дуже афористичне, він працює синтезувати кращі традиції класичної української прози та різні течії сучасної світової літератури.

Раджу запам'ятати імена Василя Горватя та Сергія Степи із Закарпаття, киянина Анатолія Пасічного, львів'янині Ярослава Павлюка. Останній – це вже зрілий майстер слова, котрий, за спрятливих обставин, найближчим часом повинен у повний голос заявити про себе в нашій літературі.

Загальний інтерес у учасників семінару був до Івана Яцканина, українця з словацького міста Пряшева. До речі, у цьому місті живе багато українців, тут є українське видавництво. Сам І. Яцканін вже автор двох прозових книжок. Знайомство з ним примищуще ще раз замислитися над тим, як ми ще погано знаємо про життя українців за кордоном, що необхідно поглиблювати, активізувати культурно-мистецькі зв'язки з ними. Це буде лише на користь нашої культури.

Загалом, не можна не погодитися з думкою Валерія Шевчука, вже наведеній вище, про непогані перспективи сучасної української прози. Імена, вже названі мною, і спрайді можуть стати іменами, якщо... зможуть вистояти у довгих чергах видавництв. Це, у принципі, головна причина, яка гальмує нормальний розвиток нашої літератури, змушує її обмежити. Врешті, скількох талановитих авторів ми втратили саме тому, що, не маючи виходу до читача, вони не могли розраховувати на об'єктивну самоцінність своєї творчості і увагу літературної критики. Здається, всіма вже визнано, що «зоряна година» української літератури виникла на 20-ті, післяреволюційні роки. Тут діяли кілька беззаперечних факторів, котрі позитивно впливали на літературний процес. Перший (і найголовніший) – відсутність будь-якого ідеологічного догматизму, тобто повна свобода творчості. Другий (і не менш важливий) фактор – наявність чималої кількості часописів і видавництв. Про що говорить хоча б той факт, що наприкінці двадцятих наявіть в стінах Житомирського інституту народної освіти (теперішній педагогічний) виходив студентський літературно-науковий журнал! Я вже не кажу про те, що на той же час у Львові (який тоді, щоправда, не входив до складу Радянської України) видавалося кілька десятків часописів та літературних альманахів. А сьогодні в Україні є тільки сім літера-

турно-художніх видань – «Кіїв», «Вітчизна», «Дніпро», «Пропор», «Жовтень», «Донбас», «Радуга»...

Та й за таких обставин виникає парадоксальна ситуація, коли журнал «Дніпро» є виданням ЦК ЛКСМУ, але пробитися на його сторінки молодим авторам всімін скрутно.

Тож, закінчуточні свої нотатки, висловлюю думку, що чекати справжньої, на рівні кращих світових зразків, літератури ми зможемо тільки тоді, коли буде вирішено видавничі проблеми, коли їй справді буде «молодим везде у нас дорога». Чи їй не справді: гарні, правильні слова... На жаль, слова із пісні, котра нещадно експлуатувалася в минулі десятиріччя і тепер все сприймається, як звичайнісінське гасло, яке нікого і ні до чого не зобов'язує.

(«Камськальська зірка», 28 березня 1989 р.)

Уроки гідності і честі

*Із виступу на читацькій конференції «Долина його джерела»,
присвяченій 50-річчю Валерія Шевчука
(Житомир, обласна наукова бібліотека, 17 серпня 1989 р.)*

ТАКОГО жже масно ювіляра, що якраз вести мову про його творчість у ювілейно-слейному тоні – реч абсолютно безперспективна.

Звісно, можна набалакати і понаписувати на його адресу цілу гору компліментів, але ж чи задоволити още компліментарство нас, справжніх поціновувачів творчості Валерія Шевчука, тим паче – чи задоволити самого письменника? Його – передовсім. Бо ж відомо, як високо піднімають ним школу вимогливості до творчості будь-якого літератора, чи то початківця, а чи маститого автора. Але ті, хто знайомий із Валерієм Олександровичем, підтверджують: до жодного зі своїх «співбратів» по перу він не підходить з такими, здавалося б, надмірно завищеними мірками, як до творчості власної.

Ось жже і перший комплімент!.. Каюся, але винні не визнаю, бо сказане – цілковита правда.

Погляньмо на творчий доробок ювіляра. Це – десятки повістей та романів, добра сотня новел і окопідзин. А ще незліченнє число критичних, мистецько-аналітичних та мистецько-просвітницьких, біографічних нарисів, есе, статей. А ще – переклади і упорядкування найрізноманітніших грунтівних видань, серед яких «Антологія української поезії» (том перший), «Марсове поле», твори Сковороди, Філінського, Підмогильного. І ще десятки таких «за ще...» Просто неймовірно, що все це – справа неимовірних рук і світлого розуму однієї людини.

Так само загатогранною є оригінальність творчості Валерія Шевчука, вона охоплює значний відтинок часу – від Київської Русі («Мисленне дерево») і до наших днів («Чудо», «Двос на березі» та інші твори).

Вже один лиш переклад і упорядкування тому «Антології української поезії» чи того ж «Марсового поля» дає нам право не криялиchi душою назвати того, хто здійснив цей колосальний труд, неимовірним плутарем на інній рідній культурі. Скажемо відверто: на ниві, не завжди щедрій на належну віддачу. Як і на врожай ниви хліборобської, на ниву літературу, ниву культури також випивають кліматичні фактори. Маю на увазі, звісно ж, клімат сучасний. А він же ще геть недавно був не дуже сприятливим для митців, котрі прагнули осягати і творити цінності загальнолюдські і не могли кинути свій талант на поталу галасливим ідеологічним диверсантам.

От і виходить, що у той час, коли, скажімо, року 1982-го тодішній голова Спілки письменників України Павло Загребельний захоплено славословив «геніальну трилогію» Бржиска і «засвоював літературні уроки» генеска, Валерій Шевчук тихо, непозірно являє нам уроки порядності і чесності. Відтак ніхто не може

дорікнути йому, що він колись там покривав душево чи вчинив не так, як веліла совість і істинне – а не фальшиво-крикливе – почуття синівського обов'язку перед рідною землею.

Принагідно згадаємо, що лише за кілька років перед цим тільки-но почалися врядні-годи з'являтися друком після десятирічної вимушеності перерви його твори. Речі талановиті, непересічні – вони, утім, обминалися, замовчувалися критикою. Та й не дивно: критики не скупилися похвальбою тим писакам, котрі продукували книжки за канонами кастрованого реалізму, тобто реалізму соціалістичного. А якщо ізже й гладувався Валерій Шевчук, то, як правило, хіба тільки у ключі, подібному до того, як це робив, скажімо, Володимир Панченко. Кущенко гладував в одній своїй статейці Шевчуковий «Крик півня на світанку», він докоряє письменнику тим, що його герой «безсторонньо змальовані безцільно існувателі», люди без благородства і без світлої душі. А вже ж тогодчасних літературних чинуш не цікавили прості люди, тихі буденні клопоті їм здавалися дріб'язковими й не вартими письменницької уваги. Вони воліли бачити в художніх творах отих самих «гвинтиків» великого державного молоха, бездумних виконавців волі правителів, здатних хіба що вичленювати зі своєї горлянок одне-єдине слово: «Одобрим!» Про засилля ідеологічного над мистецьким красномовно посвідчусь і той факт, що навіть критики прогресивні (як-от, скажімо, Микола Рябчук – тоді ще, правда, молодий і підвидаваний впливом «старших товаришів»), – так от, навіть критики, показуючи вільний від кондових сюрреалістичних канонів, і ті вбачали у творчості Валерія Шевчука «гріховність», звинувачуючи у відсутності активної життєвої позиції. Як на той час, надто серйозне звинувачення!..

Почищуюмо дещо зі статті Миколи Рябчука «Міська» новела в двох осоках», надрукованої 1981-го у журналі «Вітчизна»: «...проблема життєвого вибору цілком органічно поєднується для них [героїв творів Валерія Шевчука] з проблемою самопознання і самовизначеності. У більшості своїх вони максималісти, а максималізм, як відомо, не дуже зручна і не надто гнучка життєва позиція, внаслідок чого автор, аби уникнути трагічних перипетій, трохи відсторонює своїх геройв від життя, ставлячи їх у позицію стойчино-споглядальну». Що ж, нібито все так, ли-бонь, можна й погодитися із такими потрактуваннями. Однаке далі критик робить висновок, що героям Шевчука «не вистачає розуміння неминучості реального життя», а ще далі виголошує Шевчукові як письменнику ледве не «смертній» вирок: «Проза Шевчука видавляється мені вразливою, – недомовленістю, загадковістю, легко може в ній обернутись псевдоабагатозначністю, а соціальний тип героя ризикує виявитися безперспективним». Щоправда, все тече – все зміниться, а час все розставляє по своїх місцях. Той же Микола Рябчук тепер – чи то від того, що повіяв інший вітерець, чи то прозрінчи – вже зовсім іншою думки про Шевчукових геройв. У статті «Триста років самотності, або Книга Добра і Зла за Валерієм Шевчуком» минулого, 1988-го, року Рябчук пише: «Сьогодні, коли Валерій Шевчук чимало вже написав, з дедалі більшою переконливістю можна говорити про цілісність і своєрідність художнього світу митця, про певну ідейно-естетичну завершеність [...] його творів [Проза Шевчука] крім кількох, переважно ранніх творів, видається «позасоціальнюю», в кожнім разі – у ній і спрощі немає тієї «соціальності», «проблемності» та «конфліктності», до яких ми привичені країнами, а якоюсі мірою їй гіршими зразками нашої прози. З багатьох поглядів творчий доробок Вал. Шевчука – характерний взірець літератури «застійного» періоду, до того ж аж ніяк не нега-

тивний, навпаки – всьми повчальній у плані пошуку талановитою, чесною літературою дороги до читача з усіма її неминучими втратами і здобутками».

Говорячи про Валерія Шевчука, зазначимо і визнаймо, що він один із небагатьох «маститих», хто переймається не своїм місцем на літературному олімпі, а її, літератури української, майбутнім. Маю на увазі його усіляку підтримку усього нового, що з'являється на літературних обширах. Молоді літератори, між іншим, жартають: «Язик до Києва доведе, але нічого страшного, якщо він доведе до Житомира, бо хоч там, хоч там, все одне до Шевчука потрапили». У кожнім жарті є частка правди, а у цьому – тим паче. Бо, ставши князем за пропискою, Валерій Шевчук залишився в душі житомирянином, і чи не найкращі свої твори, за його ж зізнанням, написав саме тут, у Житомирі, за тим же столом у батьківській хатині, на який колись, давно вже, поклав уперше перед собою аркуш чистого паперу і прилучився до нелегкої письменницької праці.

(1989, рукопис)

Один з двадцяти «злочинців»

РОКУ 1967-го в Парижі, у Першій українській друкарні у Франції (така власна назва), вийшла книжка «Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»)». До цього видання, укладеного В'ячеславом Чорноволом, увійшли матеріали та твори інтелігентів України, що зазнали репресій за так звану «нідерланську антирадянську діяльність» у 1965-1966 роках. Один такий портрет присвячувався житомирянину Анатолію Шевчуку. Укладач збірника помістив сюди кученьку біографічну довідку, бібліографію публікацій А.Шевчука, три новели (не друковані раніше, а одна з них написана під час попереднього слідства в камері), уривки з листів А.Шевчука із ув'язнення до свого брата Валерія. На час, коли збірник з'явився у світ, Анатолій Олександрович вже відбув один рік зі свого п'ятирічного строку. Ясна річ, що дізнався він про цю книжку багато пізніше, а побачив її... аж у січні 1990 року, коли Василь Яременко, повернувшись із заокеанського відрядження, «позичив» її Валерію Шевчуку саме для того, щоб тобі показав братові.

До речі, «Лихо з розуму» тоді ж, у шістдесят сьомому, вийшло паралельно іще двома мовами – французькою та англійською. Отже, літератор, котрий практично не знаний на своїй землі, певно ж, має більше шанувальників своєї творчості десь «там»...

За що ж постраждав Анатолій Шевчук, що за злочин учинив?

А за що страждали такі ж, як він, «дисиденти»? Ясно, за що: за інакомислення, спроби говорити правду, врешті – за «самвидав». Саме за нього і поїхав «на перевірку» до Мордовії і Анатолій Олександрович.

Працюючи ліотипістом у друкарні, виготовив текстовий набір однієї великої популярної тоді підпільної статті – хотів зробити для себе невеличку брошурку в домашніх умовах. Заховав шрифтовий набір у кулах, а там його хтось знайшов, відніс «куди треба» – і 23 травня 1966 року закрите засідання обласного суду, розглянувши справу по звинувачуванню в націоналістичній та антирадянській діяльності гр. Шевчука А.А., відміряло йому довгу дорогу з неволі додому.

Відбувши п'ять років в ув'язненні – «відповідника до дзвінка» (політичних в'язнів лістроховими звільненнями владі не жалували, навпаки – це є ні за що і про що «накинуту» якісь кілька років могли), Анатолій Шевчук повернувся до Житомира. Якийсь час працював на заводі, та згодом «компетентні органи» все-таки дозволили знову сісти за ліотип, але більше він «самодіяльності» на ниві книговидавничої справи не проявляв. Щось там собі пописував вдома в шухляді, читав, збирав усікі вирізки з газет та журналів, напівте не плекаючи надій, що все те колись ще знадобиться.

Лише 1984 року – майже по двадцятирічній перерві – його оповідання було

надруковано в районці «Зоря комунізму». Але оскільки на той час офіційного «можна» друкувати його твори не було, довелося сковатися за псевдонімом «А. Малецький». 1988 року спробу творчої реабілітації письменника зробила «Комсомольська зірка», помістивши у спецвипуску «Джерело» оповідання «Гра», фото автора та коротеньку довідочку про нього, в якій уперше було сказано про його «дисидентське» минуле. I, нарешті, в листопаді того ж року журнал «Україна» довершив справу з реабілітацією, надрукувавши новелу «Бомбосховище».

(«Авангард», 1990, № 1).

Повернення Василя Рубана

ЗБІРКА Василя Рубана «Химера», що недавно з'явилася на полицях книга-рень, ознаменувала прихід (а хочеться: ПОВЕРНЕННЯ!) в українську літературу поета неординарного, безумовно талановитого, глибоко індивідуального, а нітрохи не схожого на когось...

Складна і трагічна доля у Василя Рубана. Арешт за безідєстивними звинуваченнями в антирадянській пропаганді, суд, п'ять років ув'язнення, а потім – неможливість працювати зв спеціальністю, поневірняння, зневіра в те, що в нашому суспільстві бодай щось може змінитися на краще. І до всього – підірання в ув'язненні здоров'я...

Рік тому я познайомився з В. Рубаном на одному з поетичних вечорів у Спілці письменників в Києві. Виявилося, що він – наш земляк. Шкільні роки провів в селі Троковичах Черняхівського району, потім закінчив Житомирський культосвітній технікум, згодом вступив до Київського держуніверситету.

Домовилися з Василем про добірку його віршів в «Комсомольській зірці» (де я тоді працював). Однак надрукувати їх в молодіжці так і не вдалося, хоч то був наш, газетярів, обов'язок перед все ще тоді опальним поетом, людиною, котра – не в приклад багатьом своїм ровесникам – стриждала, але на коліна не ставала... На щастя, його вірші у мене збереглися.

(«Алжемі!», 1990, № 3)

Не ювілейне про ювілей

ОТАК воно й бувас в нашій літературі: ще вчора тебе мали не інакше, як за молодого і талановитого, і ось зовсім непомітно з молодих вийшов, до персональних ще не дійшов, і, озирнувшись, масли хіба що повзе право (хоч воно й не гарантоване конституціями) сказати: «Боже, чого тільки не було за три-четири-п'ять п'ятирічок у красному письменстві!»

А й справді: чого тільки не було?

Державної Шевченківської не було. Державної ленінської не було. За зміщеннями миру і дружби між народами також не було. Про Нобелівську й говорити не доводиться.

Повного зібрання творів – не було. Часткового – не було. Навіть двотомник – і то зась...

А що ж було?

Життя було. І, слава Господу, ще є. І, ласть Бог, ще так на років сто сил і духу набереться. Якщо стане тих же сил і того ж духу покинути: курити, пити (некип'ячену воду) і писати.

Останнє, мабуть, найголовніше. Бо бути письменником в наш «доленосний час» та це й у нашій «державі» – лініє даремна трагія часу і нічим не відшкодоване искування нервів, серця та нирок.

Бо: все життя від тебе вимагали сюрреалізму, виробничих тем і геройки буднів, а тепер вимагають протилежного.

Бо: і раніше видавали один раз в п'ятирічку «в порядку общиєї очереді», і тепер видгають в «том же порядку той же очереді» (а якщо без черги, то обов'язково за гроші; та де іх взяти?). Щоправда, наперу, якого і раніше не було, тепер і зовсім катма, отож доведеться нашим видавництвам переходити на варіант хрущовських семирічок...

Такі ось не зовсім ювілейні (вірніше, зовсім не ювілейні) думки приходять, коли згадуєш про полуторину дату Михайла Сича. Більшості читачів, не сумніваючись, ім'я це відоме, хоч і зірок з поетичного небосхилу у вигляді лауреатських дипломів ювіляр не хапав. Утім, обласну комсомольську премію імені Шпака Сич років з п'ятнадцять тому таки отримав. Але навряд чи поетом серйозним ця притика може сприйматися як щось важливе у творчій біографії. Такий був час... Однак, час минув, а звання лауреата залишилося. Тож, як у пісні співалися, нікуди від цього не подітися...

Завине спокійний, врівноважений, задумливий (від чого і оте враження, що загальмованій), Михайло Сич іноді здатен і до вчинків рішучих. Пригадується, наприклад, як років три тому «Комсомольська зірка» видрукувала низку моїх паперів на мастихін житомирських поетів, а з-поміж них, зрозуміло, і на сьогоднішнього ювіляра. Обнародовані реагували по-різному. Одні телефонували, щоб висловити своє хрестоматійне обурення. Інші телефонували і дякували, але робили

це з такими потками в голосі, що мембрана слухавки шиніла по-змійному. Тільки Сич не телефонував – приймав до редакції самоніжно. З твердим наміром поговорити з пасквілянтом «по-чоловічому». На щастя (чи на жаль?) разомова не склалася. Після того я написав і опублікував не одну ще пародію на разки Михайла Сича, що, однак, не впливав вже більше на наші з ним загалом мирні стосунки. Мені навіть здається, що йому оте пародіювання стало подобатися. У всякому разі, слухає він їх з доволі милою, ледь помітною сичівською посмішкою, що бринить в кутиках цілком зімкнутих (на таку мить) поетових вуст...

Коли три роки тому вийшла Сичева книжечка «Крило Ікара», один мій знайомий, погортанні й, заявив, що назва не зовсім відповідає змістові. Годилося б, мовляв, назвати «Крилом Пегаса». Я здивувався: «Чому?» Принитель відповів: «Бо в кожному четвертому вірші присутні коні...» А іншій чоловік з того ж приводу надрукував іронію у журналі «Київ». Вважаю, що дарма. Ніхто ж бо не закидає Валентинові Грабовському вирощування квітів на камінцях та поцілювання блискавкою в дерево! То ж хіба не має права Михайло Сич на особливу шанобу (сказати б любов) до прекрасних парнокопитних? Світ поезії надто індивідуальний, щоб його можна було дозувати хоч би там чим. І коли поет марить, скажімо, невинесканими плюсами і нормуванням робочого дня бджоли (М. Пасічник), зайцями на бурякових гонах (М. Павленко) чи благословленнями акту копання картоплі (В. Гуменюк), то це вже, мабуть, надовго...

Та повернімося до ювіляра. Тим паче, що в усьому сказаному вище власне про нього, про його творчість скажено надто мало і надто скруто. А, може, так і треба? Адже ж не прощальну промову виголошуємо (дай Бог нам цього не діжатися). Какось... Але не віро, що оце Михайліві Сичу вже стільки! Це ж тільки недавно дідом став...

І останнє, заради чого, власне, й розводилися всі ці білялітературні теревені: віриться, що нарешті Михайло Сич, наблукавшись удастю творчими стежинами і манівцями, виходить на широку магістраль. У всякому разі, остання його збірка «Годинник на долоні» дає підстави вірити у це.

Отож, з ювілем Вас, Михайлі Семеновичу!

(«Алжезі», 1991, № 2)

Метаморфози «Маленького концерту...»

ЗБІРКА Юрка Гудзя «Маленький концерт для самотнього хронопа» («Молодь», 1991) мала б висвітити ще одне самобутнє ім'я на екрані нашої поезії. У всьому разі, ті публікації віршів Ю. Гудзя, що з'являлися впродовж останніх років в альманахах «Вітрила '86», «Зустрічі», «Життєвий ринок» та періодичні, давали підстави очікувати цього. На жаль, «Маленький концерт...» дещо розочарував. Утім, схильний думати, що сталося це не без «допомоги» видавництва: надто вже тоненькою, якісною трилінгутою сторінкою, вийшла збірочка. Ясна річ, скласти уявлення про творчість поета за такої ситуації що читачеві, що критиківі вельми не легко.

До речі, як на мене, «Маленький концерт...» чимало втратив без «Дня воскресіння дзигарів», «Мандрів Мандрагори» та інших речей, друкованих вже по альманахах, але які «не впихнулися» у рецензовану збірку. Без них вона не дозволяє зробити повний «спектральний» аналіз естетичних, ідейних та власне літературних принципів, сповідуваних автором. Щоправда, в кущенькій анотації наприпічатку книжечки сказано, що «Юркові Гудзю не чужі формальні пошуки, але більшою мірою він тяжіє до, можливо, не надто яскравого, але глибокого й точного афористичного письма». Певно, читач уважний знайде в цьому переделові якусь додаткову інформацію, але ж, зрозуміло, вона не замінить тих творів, які варто було б йому прочитати, аби самому робити висновки, до чого більше тяжіє автор і яке його письмо.

Власне, тут ми торкаємося поки що, на жаль, вічної проблеми: ставлення наших видавництв до дебютних книжок. А воно – і тут нічого нового не відкриваю – здебільшого нагадує подавання милостині. Хто кому подає, гадаю, зрозуміло і без пояснень...

Та облишимо, врешті, ці довкілнавколоїні розмови й переїдемо ближче до теми.

Переконаний, до речі, що у «и не скривому» дебюті нашого автора винен більше видавництва він сам. Пояслю.

Розумію, що ним керувало бажання «продемонструвати» у всій красі й з усіх боків. Але це не звільняє від обов'язку самокритичного ставлення до власного доробку. (Утім, це хвороба багатьох митців і, мабуть, серед граніців вона поширення значно більше, аніж в середовищі «немаститих»). Чого, запитаєте, я так нападаю на Юрка Гудзя? Пояснення може здатися дивним, але – ладен заприсягнутися – воно буде цирким: я не сприймаю, не хочу сприймати «новітні» формалістичні пошуки, якщо вони стають лише самоціллю чи даниною моді. Хотів би помилитися, але саме це (а ще, можливо, намагання виглядати оригінальним) керувало автором «Маленького концерту...» при включенняні до збірки таких речей, як «Сонячний день» (стор. 12), «Одного разу...» (стор. 13), «ХО» (стор. 14), «Мантра першого зимового тижня» (стор. 16), «Маленький концерт для самотнього хронопа» (стор. 29). Далі, Юрко Гудзя хотів здивувати читача чимось незвичайним. Але ж

хіба незвичайність у тому, скажімо, щоб виявити кмітливість в розташуванні слів і розпорощити по всій сторінці кілька фраз, які при звичайному написанні втулилися б у кілька рядків: «одного разу посеред зеленої вулиці ти доторкнулася – Осьось! Отуту! Огого! Несподівано!!! До сих пір не залишає мене твое здивування». Ви щось зрозумі-мілі? Ні? Так от, весь кайф в тому, що автор відкидає конкретику дії – до чого доторкнулася лірична геройня і, що головне, чим. А тому читачеві залишено просто таки безмежний простір для власної версії. Отже, він перетворюється із пасивного поглядання поетичних медитацій в активного співавтора (без виплати, однак, належної частки гонорару).

А ось ще один вірш – «ХО»:

прийшла передніла пройшла
прийшла

зима
весна
осінь
зиму зима

літо не було зовсім
хахахо хо
жити пережив прожив недожив
від
там
десь
хтось

тільки мене тільки його
назовсім

(стор. 4)

Сумно, звичайно, що літа не було. Але ще сумнівнє, що важе згадувані і цитовані вище винеси потрапили до збірки. Можливо, вони й не зіпсували загалом позитивного враження від неї, але, певно ж, і не зробили дебют яскравішим. Бо мимоволі акцентуєши увагу на цих «графічних» експериментах з розташуванням слів, а не на справді метафоричних, спрямлі глубоких і талановитих віршах. І, як результат, лише фіксуєш краєм ока такі рядки:

Ти затинуєши леме.
коли я закінчу картину,
яка збереже
хоч кілька прикмет
натого покоління,
розвантаного підковани
безкінечних парадів...

(стор. 5)

Хоча, здавалося б, на цих рядках погляд повинен зупинитися надовго, а думка – запрямовати. Бо тут, незважаючи на цілільність тексту, все-таки більше простору для думки, аніж на сторінках, окаймлених незайманою площею паперу довкіл

півдесятка розбитих на склади і літери слів. Поезія ж бо не терпить порожнечі, вона тій чужа. Поетія повинна розщеплювати атоми мозку, почуття, і кожен рядок, кожен образ повинен породжувати в спідомості мінікатаклізми – і то для того, щоб викликати захисну реакцію думки, спротив руйнації, а по тому – пошук пристанища для думі, сумління, емоцій.

Поезія завжди була сповідальною, незалежно від того, в яку формальну оболонку її поміщали. Як і будь-яке мистецтво, вона проростає із власного Я митця, живлячись його емоціями, почуваннями, відчуттями. Та не варто митцеві забувати про ідею субстанцію – не тільки поетії, а творчості взагалі. Ця субстанція – читач, глядач. Без нього, одного-єдиного чи багатотисячного, втрачається будь-який смисел творчості. Це не теорема, що потребує доведення, це – аксіома, яку треба завжди тримати в пам'яті.

Ловлю себе на думці: хто-хто, а автор «Маленького концерту...» не страждає забудькуватистю. І, вочевидь, я не зовсім був правий, коли висловлював не дуже присміні (для Юрка Гудзя) зауваги щодо деяких його «суперекспериментальних» речей. Адже, в принципі, немає нічого поганого в тому, що автор хотів здивувати, навіть – збіти з пантелейку, когось із читачів. Бо, можливо, комусь із них, незнайомому з подібними експериментами в літературі першої чверті століття, саме ці вірші припадуть до вподобі. Але чи виграє від цього автор?

Запитання аж ніяк не риторичне. І шукаючи відповідь на нього, змущений повторитися: на мій погляд, все таки по-справжньому мистецькі речі у рецензований книжечці – ті, що написані вже в усталений, традиційний для Юрка Гудзя манері. Вони примушують думати. Думати над змістом, а не над «рисунками» випинис.

Візьмемо для прикладу хоча б такі рядки:

*Ніч – то величезний чорний метелик...
Жінка в кімнаті плаче.
Тіхо так плаче, щоб не спокохати
сюрчання коників і місячного зірка... (стор. 7)*

Жива картинка, варта уваги Сіслея!

Або ще:

*Як тайна.
Хвилює ніч!
І світло місяця –
Зелене перевесло...
Прийшли на берег
Темної ріки.
І сили в човен,
Позабуши весла. (стор. 17)*

Це вже – не картинка. Це – реалія, возведена до рангу психофілософічного трактату. Лише двадцять слів, а яка глибина, яка емоційна напруга, яка, врешті, досконалість змісту і форми. І це – далеко не єдиний зразок граничної відповідності

між творчим задумом і його мистецьким втіленням. На підтвердження цього зному вдамся до цитування:

*В тихій тімряві
Тихе тіло
Полум'ям рівним
Бля мене горіло...* (стор. 18)

*Крізь мене літо
Колесам вогненим
До темної ріки
З кутальських круч
Скотилось,
І досі там
Мос життя і літо
Спинь.* (стор. 25)

Про що ці начебто концентровано конкретні рядки? Про все. І це – не зважаючи на їхній зриум сюжетність. Але в тому є справа, що сюжетність ця як ніяк не заважає абстрактності сприйняття. Більше того, вона вимагає цієї абстрактності (або ж, якщо хочете, індивідуального прочитання). Автор у такому разі стає диригентом, а читач – санітаторем, виконавцем партитури з «Маленького концерту...» І вже від іншого, а не від помаху диригентової палички, залежить відтінок зауваження мелодії. Лише б диригент не схібив, не сфальшивив сам і не змусив виконавця взяти не ту ноту...

От, власне, і все, що хотілося сказати про збірку Юрка Гудзя. Хіба це одне; попри всі зауваження, все ж вважаю, що «Маленький концерт для самотнього хронопа» – таки подія в літературному бутті. Хайн не така яскрава, як хотілося б, але однак помітна. Утім, не конче ж чекати від кожного дебюту чогось надзвичайного. Дебют – вин і є дебют. Всього лиши, так би мовити, оприлюднене зобов'язання відчиніні творити не тільки заради власного задоволення, а й дещо скласти на царину рідної культури. Надто ж коли є талант. Що ж до Юрка Гудзя, то саме талант його ані найменших сумнівів не викликає. Ось тільки б... Але про це вже говорилося вище.

(«Алежеж!», 1991, № 6)

Вчасне запізнення

НАВЕСНІ минулого року у Львові побачило світ нове видання – незалежний культурологічний часопис «Ї». Накладом в кількасот екземплярів вийшло два числа часопису – вийшло завдяки відчайдушним тусиллям його редактора Тараса Возняка та фінансовій допомозі місцевого Товариства Лева.

Поява цього часопису, навіть посеред всього розмаїття нових видань, вдається нам явищем непересичним і невипадковим. Перш за все, часопис «Ї» всім своїм змістом орієнтований на роботу в напрямі, визначеному ще Миколою Хвильовим: від хуторянської просвіти – до інтелектуального рівня психологічної Європи.

Зrozуміло, що справа зміни ментальності української культури, усвідомлення необхідності відходу від комсомольсько-козацького пафосу і все того ж захопленого народовства є процесом болючим і довготривалим. Але починати цю справу треба саме тепер, не відкладаючи її до кращих часів і не обмежуючись лише одніми декларативними лементаціями, що, мовляв, ми так і не дорошли до рівня європейської нашії. Приклад такої негаласливої і вкрай необхідної на сьогодні праці й являє собою новий часопис. Вміщені в ньому переклади (зроблені вперше українською мовою) визначних європейських філософів Мартіна Гайдегера, Ганса-Георгія Гадамера, Карла Ясперса, праця Тараса Возняка «Дім буття» дають читачеві змогу розпочати її поглиблені власний процес осмислення проблем людського буття в контексті мови і мовлення, відчути її усвідомити весь організм сучасних її позачасових екзистенцій. Зі смаком підібраний і сuto літературний матеріал: твори Ігоря Клеха, Богдана Жолдака, уривки з щоденників Вітольда Гомбровича. Ілюстровано часопис малюнками київського художника-авангардиста Анатолія Степаненка.

(«Аджелі», 1991, № 6)

Ху, нарешті

ХУ, нарешті звинувани критиків випрямилися під праскою авангарду. І все це завдяки «Афіші» та «Лякеж!». Нарешті критична думка, на якийсь момент спустившиесь з піднебесних ристалищ живих класиків, звернула увагу на грішині творіння сексуально невдоволених авангардистів. Щоправда, і для самої критики це стало свого роду гріхопадінням, та що й таким, що йї раптом забракло нормативної мови і вона, критика, змушені послуговуватися неприєстійностями на чисталі того самого слова, що златне зіпсувати апетит. Але це лише – на совісті добродія Василя Терещука. Бо що заважало йому вжити цілком нормативній вислів, підомий навіть учням молодших класів зруїсифікованого до решти Житомира, або ж – на крайній випадок – використати термін із медичної енциклопедії?

Але біс з ним, з тим словом. Це, так би мовити, дрібниці. А от нагадування автороні «Пригоди лейтенанта Солов'єчика» про його обов'язок перед масовим українським читачем на предмет промовистих деталей, то тут критик, звісно, має неабияку слухінність. Недоглядів автор новели, недопрацював – це безперечний факт! Забув, що український читач звик до нової ясності у всьому, а тим паче у такій кончик делікатній справі, як згвалтування лейтенанта держбезнески... А взагалі-то в новелі про це не йдеться. Можливі, так би мовити, варіанти. Для переконливості наведемо уривок із «заключальної сцени» (від того самого місця, коли лейтенант пішов до ванної):

— Може, вам спінку потрібні? — рутиш за ним Веніамін.

Вася хотів було відповісти, але в останню мить подумав, що у них, агентів західних спецслужб, так заведено, і відповів:

— О, це було б дуже мило з вашого боку!

(І далі, після «Можливого голосу з-за кадру»):

— Я лейтенант безпеки! — закричав Солов'єчик, збагнувшись справжньою безпекою свого становища.

Але вирвавшися з дужих рук ворога було неможливо, бо Веніаміна вже нічого не могло зупинити... в

Отож важко збегнути, звідкіля добродій Терещук уявя, що кегебіста було згвалтовано. Як, до речі, незрозуміло і те, звідки у критика висвітність, що з геройною новели В. Даниленка «Розбійте яйце» сталося саме те, що подумав В. Терещук. Якщо його ввів в оману «запах тухлих яєць, що поплив по кімнаті» (це у творі справді є), то неваже шановний критик не принускає, що яйце і справді могло бути тухлим. Тим більше, що на ньому (і В. Даниленко це також позначає) був чорнильний штампик. Отже, яйце було куплене в магазині, і не десь там на Заході, а в звичайному закладі радянської торгівлі, де вам, і оком не моргнувши, можуть продати що й не таке...

Тепер ще кілька слів про авангардистську поезію. Тут з добродієм Терещуком у нас цілковита солідарність. Крити, як кажуть, нічим. Аргумент – залізний: якщо

відсутні розділові знаки, а перше слово у реченні з маленької букви – це і є авангард. Дивусмося тільки! Скільки років безуспішно б'ється професура і весь літературознавчий загал над проблемою, а воно, ти диви, все просто і ясно, як в божий день. І як не науковомислячі голови райіше не доперли, що всі ці поети-авангардисти настільки безграмотні, що навіть знаків пунктуації не знають. Двійочники, одне слово...

А врешті, ми відчіні велимишановному В. Терещукові за рекламу нашого видання. За рекламу, про яку ми навіть не мріяли. І хоч авангардисти – люди нахабні й безперемонні, та однак не люблять чомусь так званої халавки. Отож просимо добродія Василя повідомити редакцій адресу, за якою йому можна переслати 100 дерев'яних як премію за популяризацію журналу.

(«Авежеж!», 1991, № 6)

«Я, Павло...»

НИКОЛИ не думав, що коли-небудь доведеться вступати в суперечку – чи то очну, чи то позаочну – з Павлом Загребельним. Але його інтерв'ю газеті «Молодь України» (№ 113 від 15.06.91) змушує до цього. І керує мною при цьому як ніяк не бажання опротестовувати закінч. П. Загребельного на адресу його колег по перу, котрі «зануривись» у політику або ж просто «всі майже спілить» (вислів Загребельного). Власне, оприлюднювати подібні судження – то право самого письменника. Тим паче, що у чомусь він має, безперечно, рацію. (Га тут чомусь пригадується славнозвісний галичанський анекдот: «Пан має рацію?» – «Ні, пан має кулемета...») І мені здається, що згадане інтерв'ю і з тим самим кулеметом, з якого Загребельний заповзився стріляти своїх колишніх підлеглих по СПУ).

Делікатність ситуації, однак, полягає зовсім не в тому, що Павло Архипович говорить нібито і правильні, і безсумнівні речі, а тому, що говорить це саме Загребельний!

Ось, скажімо, такі його слова з інтерв'ю: «Бачите, у мене характер трохи нестандартний. Ви ж знаєте, що зі Спілки я пішов добровільно. І не було в мене за нею ніякого жалю – за тими президіями, суттю і потовханиною за місця в них, за всілякими так званими почестями, бо які можуть бути почесті для письменника? Найбільша почест – коли його книжку читають!.. Я знаю багатьох колег, які вже давно стали відомими письменниками, але вони так чиляються за всі ці президії, за трибуни, що я просто дивуюсь. Все це суєта, непотріб... Від того, як поводяться сьогодні деякотрі мої колеги, я далеко не в захопленні: святе діло – творення Української держави – твориться інколи руками нечестими... Безперечно, я теж міг би виступати на мітингах (і думаю – не найгірше), говорити щось з телескрена, по радіо... Та я не робитиму цього. Країнє час, що його відміряю мені долею, писатиму. Повірте, користі більше буде...».

Що ж, як кажуть у таких випадках, дай же Бог! Привертас ж увагу та викликав певні сумніви, насторожує дещо інше – намагання Павла Архиповича виставити себе на кін ледве не великомучеником від української літератури, таким собі стражданцем за ідею незалежності творчості ні від кого і ні від чого. Ну, а якщо письменник (маняться на увазі, певно ж, у першу чергу ті з них, які є сьогодні депутатами) стали до виборювання державності для України, то вони, за Загребельним, неодмінно замішують тісто цієї державності ісчистими руками. Звинувачення серйозне... У мене, врешті, й самого є претензії до багатьох із них, ба – навіть недовіра певна до деякого. Але я, мабуть, маю на це більше право, аніж Павло Архипович, бо не сидів разом з ними у президіях, не отримував разом з ними премій та звань. І Бог милував мене й захистив від складання осавин пожежам, підвождикам і маленьким вождяняткам. Але ж Ви, Павле Архиповичу, це робили! Робили, не зважаючи на те, що для Вас «незалежність – це найдорожче». Самі ж наголошуєте в інтерв'ю: «...сповідували її (незалежність) завжди, і ніколи ні перед

ким не схиляється. Схиляється лише перед визначними особистостями і перед людьми, які щось уміють зробити, які мають неабияккий розум, які знають честь...».

І це чудово, Павле Архиповичу! Але принаїдно відкримо перший номер журналу «Вітчизна» за 1982 рік і прочитаємо дещо з Вашої статті «Початок славетного шляху»: «Не видає читацький інтерес до трилогії Л. І. Брежнєва «Мала земля», «Відродження», «Ціліна», що стала всесвітньо-славетною; книги оживають на екранах кіно і телебачення, лупають зі сцен театрів, перекладаються на багато десятків мов, облітаючи усю земну кулю... Як явище літературне, вони здобули і цілісність, і довершеність... Доречно сказати, тут Леонід Ілліч подає досить вирізаний урок багатьом літераторам...»

Мабуть, Вам, Павле Архиповичу, волілося б за краще, аби ці рядки загубилися в минулому і не згадувалися в часі сьогоднішній. Та виправдання, звісно ж, напоготові: час, мовляв, такий був. І це цілком зрозуміло («Всі ми люди, всі ми хочемо добре жити», – чи не так?). Але як тоді бути з декларованою Вами ж незалежністю, а заодно і «схилиянням перед визначними особистостями»? Про розум і честь вже й не кажу...

Що це – нецирість, забудькуватість чи впевненість у власній непогрішливості? Воно ж і простіше, і прямініше закидати іншим щодо «флюгерності». Але ж при цьому годилося б самому бути не те щоб безгрішним, а хоча б грішним не настільки...

До речі, викликає деякі сумніви і Ваша відповідь на запитання кореспондента, чи допомагає Вам у написанні історичних романів художня література. Ви кажете, що в основному вивчаєте архівні матеріали. Що ж, воно нібіто на те й входить, бо на час, скажімо, написання Вами «Роксолані» твори Данила Мордовця можна було відшукати хіба що в спецхроніках, та й то далеко не кожному «благонадійному» до них був доступ. Дай Бог мені помилитися, але чомусь дуже схожі фрагменти надійно в «Роксолані» Вашій та «Кримській неволі» пера Мордовця.

І це одне. Ви кажете: «...не знайти жодного редактора, жодного критика, якого б я просив написати про мене рецензію. А у нас же більшість письменників організовують на себе рецензії...». Ні-ні, не подумайте, що я не вірю Вам! Звісно, що Ви не просили і не організовували. Вам цього і не потрібно було робити, бо...посада спілчанського «генеска» автоматично примушувала до цього і критиків, і редакторів. Ви, певно ж, таки ширі, коли кажете: «У мене не було лакуз. Я ніколи не заохочував підлабузницю». Але, Павле Архиповичу, підлабузництво – це не лише тоді, коли заглядають в очі та «контактують» вухами кожне мовлене слово. Бо то все – жалюгідний примітив. А с, так би мовити, «вища організація» того ж явища. Ну, скажімо, хоча б і так: редактор журналу починає друкувати на його шапальтах роман мало не з чернетки і навіть ще й недописаний; у видавництві в той же час роман ставить в план на наступний рік (або ж і поза планом на рік поточний); нарешті, через рік–два ця ж річ виходить в серії «Романні і повісті». Я, у принципі, не проти такого конвейера. Насторога в іншому: чи ж багато хто навіть із відомих письменників «того часу» могли видаватися таким самим чином? (Про не менш талановитих, але замовчуваних та цикнованих системою, вже й не кажу). А таки що небагато. На пальцях рук можна порахувати: Дрозд, Коротич, Мушкетик, Яворівський, Вінграновський, Іванічук, Дімаров, ще деято. Знову ж – зрозумійтесь мене правильно: ні до Вас, ні до інших названих авторів щодо цього претензій бути не може. Адже, попри все, вони і Ви таки явили нашій літературі і

в ті часи твори непересічні й талановиті (хоча й не всі із видрукуваних були такими). Справа в іншому: чи багато хто мав ще такі умови?.. Ось саме про це, здається, і варто було б сказати чесно й гранично відверто. А виставляти себе таким собі «абсолютним» праведником і засуджувати при цьому таких же, як і сам, — хіба не краще лишити це комусь іншому, непричетному ані до Вас, ані до Ваших побратимів по перу? Пам'ятасте народне: «Не хвали себе, хай тебе люди похвалить...»?

P. S. До речі, Павле Архиповичу, прочитав в тій же «Молоді України» Вашу нову повість «Гопа душа». Про неї Ви в інтер'ю висловлюєтесь так: «І от уявляю, якби цю повість надрукувати у Франції чи в Америці... (хоч я ще не знаю, хто зможе надрукувати її у нас)». Я, коли чесно, також не знаю. У всякому разі, як здається, «Анжел!» її до друку не взяв би: кон'юнктура, Павле Архиповичу, вона і в Африці кон'юнктура...

(«Анжел!», 1991, № 7)

«Час вигортас хвилі з-під весла...»

СПЕРШУ – дещо біографічного. Олександр Рихлюк народився 1957 року в селі Волосів на Житомирщині. Закінчив Літературний інститут імені М. Горького в Москві. Перша збірка піршів «Серце живого променя» вийшла у 1984 році у сімферопольському видавництві «Таврія». Сам автор називав ту книжечку «сбіркою поетичних трісок», маючи на увазі «цензорську сокиру», що пройшлася по аркушах рукопису.

Неподавно житомирське видавничє об'єднання «Періодика» видало другу збірку Олександра Рихлюка – «Обиутлені літописи руй». Книжка вийшла накладом автора. Нижче ми презентуємо читачам «Алкежму» деякі речі з цієї збірки. А поки що – кілька побіжних думок. Побіжних, бо – зрозуміло – «Обиутлені літописи руй» спонукають до роздумів розлогіших, певен, що критикам про поетичний доробок О. Рихлюка буде що сказати. Головна особливість його, як мені здається, у тому, що однозначного сприйняття вміщених у збірці речей очікувати не доводиться. Але, попри все, збірка застідує поки що не злет, але – неабияке творче зростання автора. Без сумніву, вже сьогодні в особі Олександра ми маємо поета із своїм голосом, своїм поглядом на предмет поетичного дослідження, свою мотивацію творчості. Не сприйміть це як загальнізи. Все це справді присутнє в загадуваній збірці. Як присутня і певна академічність, а висока техніка віршування, притаманна О. Рихлюкові, інаклики породжує деякі ехоластичність. Проте, це вади несуттєві, вони не впливають на загальну тональність «Обиутлених літописів руй». А вона, тональність собою, надзвичайно висока і, сказати б, багатозвучна.

В збірці – і вірші, і вінок сонетів, і поеми. Це свідчить не тільки про прагнення автора «осягнути все». Це демоніструє передовсім його бажання «знайти себе»...

Пошук цей, звісно ж, нелегкий, тут важко застрахувати себе від помилок, ілюзій. Але ж не нам відкривати америки, відомо ж бо: не помилюється той, хто ні до чого не прагне.

(«Алкежма!», 1991, № 10)

Не зовсім нові міркування редактора нового журналу

КАЖУТЬ, що для нормального розвитку літератури потрібні три «найважливісті» і одна «відсутність». І що саме за такої пропорції – 3:1 – творчий процес проходить нормально. Пропорція 2:2 свідчить про те, що він гальмується. 1:3 – що література розвивається ненормально. Про 0:4, ясна річ, говорити не доводиться... Що ж це за «найважливість» та «відсутність»? Великого секрету тут немає: найважливість достатнього числа літературних видань, неувередженої й освічененої критики, а також – традицій; сдина бажана «відсутність» – це відсутність будь-якої цензури.

Отож поглянемо, що ми маємо з «найважливості» на сьогодні?

Літературних видань – як кіт наплакав. Критика – за дуже рідкими винятками – на рівні посередніх рецензій конформістського штабу (за принципом: «Воно ї не зовсім добре, але ж і не геть погане, бо ж буває й гірше!»). Традиції? Вони, звісно, є. І народницькі, і народно-демократичні, і романтичні, і (а куди дінешся?) соцреалістичні. Отже, виходить, що маємо нині «2:2» (бо з «відсутністю» ніби все гарало; у дусі законопропрефеської свободи, ішоправда)? Я б, утім, утримався від найменшого оптимізму, – хоча який тут до біса оптимізм, коли за тими ж наведеними математичними пропорціями маємо зробити невтішний висновок про те, що літературний процес гальмується? Але ж хіба це не очевидно й без всіляких обрахунків-підрахунків! Чого тільки вартий сумнозвісний дефіцит паперу... І все ж поднораз я не бачу особливих підстав для фатального пессімізму. Хіба нам уперше? Вистоймо, видрапаємося, переживемо, як це зробило вже не одне покоління українських літераторів. І, сподіваюся, врешті-решт зінемося на ноги. І будуть у нас не три, а тридцять три «найважливості»...

Власне, і передумовою заснування журналу «Анжеж!», що його сьогодні репрезентує наш старший, «тovстий» і поважний брат «Кій», було усвідомлення того, що не варто чекати декларованої милості, треба діяти. Трохи раніше від «Анжеж!», перше число якого вийшло у березні минулого року (що до «нижайшедарованого» Закону про пресу), у Києві під крилом – чи то пак пахвою – Миколи Рябчука з'явився самвидавський «Літературний ярмарок». Кілька випусків його, хоч і були відіскладані на орендованій друкарській машині під «копійку», все ж стали подією, в першу чергу – в колі молодих літераторів. Тим часом земля почала повинтитися чутками про харківську «Кафедру», львівські «Світан-зілля» та «І», Житомир, до речі, теж задніх не пас – «розродився» восени вісімдесят дев'ятого літературно-публіцистичним альманахом «Житній ринок». А оце вже протятом останнього року вигульнули на поверхню «Світо-вид», «Тернопіль», гайсинський альманах «Відродження», київська «П'ята колона». Отож віриться, що

найближчим часом, якщо тільки не погремо через наперовий голод, матимемо на Україні більш-менш пристойне число літературних видань. А це вже запорука не декларованого, не бажаного, а справжнього поступу до ренесансу національної літератури, її подальшого розвитку. Згадаймо, скільки часописів виходило на Україні у 1918 – 1929 роках: «Музагет», «Літературний ярмарок», «Літературно-науковий вісник», «Життя й революція», «Книгар», «Мистецтво» та ще ціла низка інших. А крім них – ще десятки найрізноманітніших альманахів, збірників. Хоча мистецький рівень цих видань був далеко не однаковий, вони відіграли помітну роль у становленні тієї, ще не забльшовичної, нової української літератури, яка дала нам Плужника, раннього Тичину, Підмогильного, Хвильового, Косинку, Влизька та інших непересічних митців слова. Та й розкіт літературно-критичної думки, не зважаючи ні на що, також припадає на початок двадцятіх. Бо, знову ж таки, цьому сприяла наявність тієї сили – не тільки в значенні кількості! – видань: коли літературний процес насправді є процесом, то критиків залишається «дрібниця» – читати, аналізувати, зіставляти, а не займатися (вибачте!) актом літературно-критичного онанізму, під час якого права рука пише, а ліва гортає партійний постулат...

(«Кінець», 1991, № 10)

Пошук шляхів чи шляхи пошуку?

*Нотатки про поточний літературний процес:
генерація молодих*

НОТАТКИ ці не варто сприймати як викінчений аналіз поточного літературного процесу в Україні. Радше – це спроба начерків про події життя літературного у році, що минає. Радше і саме – про події життя літературного, а не навколо чи побіля літературного. Отож: про письменницький з'їзд чи потуги створення ВАМП (Всеукраїнської асоціації молодих письменників) нічого не буде сказано жодного слова – хоч це, можливо, і події значимі, але не вони «роблять» літературу. Відигровуватимемось від того, що література подія – це, насамперед, вихід книги, публікація в журналі чи й навіть газеті (звісно, не кожна!), поява нових літературних видань. Тобто, все те, що визначає і означує літературну творчість.

ПОЧІНЕМОУ з нових видань, що з'явилися у році дев'яносто першому. Іх, утім (і на жаль), небагато: літературно-науковий вісник «П'ята колона» (наклад – 999 примірників, виходить завдяки подвійництву Л. Кононовича та М. Біденка у Києві), черкаський щоквартальник «Апостроф» (видає місцева філія СПУ). ще – кажуть! – щось подібне з'явилося в Одесі, Луцьку, Дніпропетровську. Із супо літературних чи переважно літературних це, здається, і все. Звісно, як події, причетні певною мірою до літератури, можна назвати появу культурологічно-суспільно-політичних за своєю спрямованістю часописів «Тернопіль» (у Тернополі, звичайно!), «Літопис Червоної Калині» (Львів), на шапках яких художні твори, критика, літературознавство таймають досить таки чільні позиції. Очевидно, ми ще не раз звернемося до сторінок згаданих видань. Однак, головний акцент у цих нотатках вважаю за необхідність змістити на видання книжкові (себто – книги), бо, властиво, лініє вони з найповноціннішим явищем – чи, принаймні, чинником – літературного процесу. Не маючи можливості приділити увагу всім чи й навіть більшості книг, що вийшли протягом 1991-го, здебільшого концентруватиму їх на речах дебютних. А таких, до речі, було чимало. Питання, однаке, в іншому: чи перейшла ця кількість у бодай номінально можливу на сьогодні якість? Не поспішатимемо з висновками! Спершу спробуємо зробити хоча б кущеникі аналітичні посили...

Хотілося б розпочати з чогось свіжого, незвичайного. Себто – із посправжньо дебютного. Та спраць ця, виявляється, вельми нелегка.

Візьмемо, наприклад, «Спокуси» Богдана Жолдака (в-во «Радянський письменник»). Так, це – перша книжка кіївського прозаїка. Але – о Боже! – як же довго вона торувала шлях до читача... Зважаючи на вік автора, назвати його молодим

письменником якось і не годиться, хоча Б. Жолдак – не тільки представник українського прозового авангарду, а й досить помітна його постать. Тим паче, коли взяти до уваги, що в літературі він не новачок, має за плечима зо два десятка літ писання. Утім, писав він всі ці роки переважно у шухляді...

Варто навести міркування Миколи Рябчука із передмови до згаданої книжки: ««Спокуси» Б. Жолдака – книга не просто читабельна (гостросюжетна, дотепна – риси, на жаль, досить рідкісні в нашій сучасній прозі), але й по-справжньому глибока. Під глибиною і мудрістю я не маю на увазі пафосного виголошення банальних істин, що його так полюбляють наші прозайки (а критики ще й добечають тут вершину «філософічності»), я не маю на увазі того занудливого моралізаторства, що його ті ж такі критики Іменують не інакше, як ствердженням народної етики – так, ніби взагалі можна що-небудь стверджувати шляхом занудливого моралізаторства, а не навпаки – відбивати тісно занудливістю бажання сприймати будь-які ідеї та їх самі твори. Богдан Жолдак іде іншим шляхом – легко й невимушено, мовби забавляючись, розповідає читачеві свої «фантастичні та інші історії» і раптом, якось миті, зриває з наших очей пов'язку супоть розважальності [...]】 Уся книга Б. Жолдака – не, по суті, своєрідна деміфологізація свідомості, викриття й осміювання численних соціальних міфів, витворених людською цивілізацією взагалі та нашими «заспійними» десятиліттями зокрема...»

Сперечатися з М. Рябчуком тут важко. Його ключ розуміння творчості Б. Жолдака, його захоплення «фантастичними та іншими історіями» цілком сприйнятливі і не викликані суттєвих заперечень. Хіба що тільки: чи варто з таким захопленням говоритиеть чисто про всі без винятку речі, що складають збірку? Але це іже, мабуть, сирата смаку і міри.

Скажімо, М. Рябчук досконалими й навіть шедевральними називає такі Жолдакові новелі і оновіднія, як «Свінопас», «Немас», «Вагітина мідника», «Натільний». Ще й додає, що це «... свогордні сучасні трагіфарсові варіанти «Шинелі». Але ж, пробачте, при всій повазі до великих письменників минулого – чи ж можна ставити в заслугу авторові те, що він наслідує їх? А врешті, я не поділяю думки критика щодо варіативності прози Жолдака. Як і не поділяю категоричного заперечення іншого Миколи – Славинського, котрий у статті «Суста?» (ж-л «Кіїв», ч. 4) пише: «Не винесений, що в сиву історію нашої прози вийдуть хоча б такі одкровення з твору Б. Жолдака «Свінопас»:

«Знепаука голоси уїрвалися на післові. У напруженні тишії Мегедь здобув надію. Однак раптом він побачив біля своїх очей Горобенкову краватку, сорочку. Купа одягу швидко зростала – ударилися об діл Імортні шуфті, а згори все це накрила яскрава червономоніжкова блузка...

– О-о-о, – простотюк Мегедь, коли матрац дуже увігнувся, пружини громізти, наче усіма струнами розладнаний рояль, заглушившись його зойкіт і єхні по-цибули.

Він скрипів з зубами, щоб не вірвало слово, а вібрація ліжка трусила і трусила парохнику...»

Але – багато в чому справедливим є подальший висновок Славинського: «У нашій прозі – доста порохняни. Це вкрай загострено відчувають наймолодіні. Але воно, як засвідчують найновіші – «невезалежні», «нечензурні» – публікації, прочищають аж ніяк не найзасталінізованиші літературні дімари. Каглу відкрили, дим пробивається у височину, та, шкода, здебільшого навіює позірно викривавче...» –

далі критик подає «ілюстрацію» до своїх слів у вигляді уривка з оповідання Ю. Жигуна «Бузок», а по тому — «Якщо не зраджує пам'ять, все це вже було».

Що ж, пам'ять критику і справді не зраджує: все це, дійсно, вже було. Але: коли, на якому виткові спиралі? «Доста порохняви» в нашій літературі було і в славетні, найбільш яскраві й розмаїті двадцяті — коли були Зеров, Підмогильний, молодий Тичина, Косинка, Плужник, Драй-Хмара, Осьмачка та ще багато-багато інших. Вони «видмухували» ту порохняву. Але немало було і тих, хто її «виробляв». На нинішньому ж виткові спіралі, складається враження, новітні «кі ті, й інші» настільки сконсолідувалися (сказати б: «зенітувалися»), — маю на увазі письменницьке кафе у Києві), що складається враження, ніби «порохнявість» нинішніх мало кого обходить. Надто вже, хоч як і не дивно, представників «цеху критиців» (за термінологією недавніх часів). Літературний процес по-серйозному не вневільностя навіть у виданнях літературних, а про аналіз і говорити не доводиться. «Література України» подає лише розлогі (а здебільшого — навіть і не розлогі) рецензії на досить обмежене коло авторів, теж саме можна сказати і про «гості» спільнотської журнали. Добре, що з їхніх шапіл повертанося твори та імена, які мають складати скарбницю національної культури, але постає водночас запитання: «А як же література сьогоднішня? ЇЇ, що, немас?» Отож, чи не доведеться нам через літ десять-п'ятнадцять наздоганяти поїзда, від якого інні цілком свідомо відстаемо? Чи не будемо тоді так само «амасово» друкувати запізнілі рецензії і статті на твори тих же Б. Жолдака, Ю. Винничука, М. Василенка, О. Ткач, А. Цвід, О. Кучерука, А. Щербатюка, М. Григоріва, В. Цибулька, С. Пащиковського, а то і Вал. Шептука, А. Дімарова, Є. Концевича, М. Воробійова, В. Голобородька, Т. Федюка? Чи не на часі заснування спеціального видання на кшталт Савченкового «Літературно-критичного альманаху» зразка 1918-го року? Адже ж іс є оригінальною думка, що без критики — активної, повсякчасної, всеохоплюючої — не може бути й мови про повноцінний літературний процес...

Давайте звернемося до років двадцятіх і запитамо себе: чи обмежула б уяву тогочасна критика дебют того ж Богдана Жолдака (коли б він, ясна річ, жив тоді)? Переконаний, що ні. Бо тоді... загалом рідко яка художня книжка залишалася непоміченою!

Утім, Жолдаку ще «повезло»: хоча б одним абзацем, а таки згадав його «Синопас» М. Славинський. Іншим дебютантам навіть про таку «увагу» залишається тільки мріяти...

Однаке, час вже облінивши ці побічні роздуми її повести розмову конкретнішу. Про те, наприклад, в чому цінність «Синокус»? Тут, хочеш того чи ні, знову змушені процитувати М. Рибчука: «Богдан Жолдак — письменник талановитий, чесний, самобутній. Письменник справжній». Додам від себе: справжність ця іде від життя. Від життя не тільки дотично сюжетів (якими б іноді фантастичними вони не здавалися), а й дотично мови. Не можна сказати, що стилістика Жолдакових «історій незвичайна чи осібно-оригінальна. Ні, вона таки просто життєва (саме так: «життєва», а не «живча»), бо все в ній — і ритміка, і структура речень, і лексика — шире, безпосереднє і по-простому складнє. А ще — легка іронія, яка подекуди непомітно переходить в такий же легкий сарказм. Для ілюстрації — кілька навмання взятих уривків:

«Любов, це таке інтересне діло, що ніхто не може од нього бути гарантованою повністю. Навіть такі люди, як одруженні. Особливо, коли вони похо-

діять із різних подружніх пар. Буває, дружина отак між собою пари, нічого не підозрюючи. Що її самі закохані не згадуються, що давно витупаті...» («Кохана Оксана»)

«Жив собі, якщо можна це назвати життям, один аксेट. Жив і тиха вдосконалюється – через боротьбу зі спокусами, на які таке багате наше іспування. Усі ті, хто не з аксектами, навпаки – ідеали висукують їх, намагаючись піддастися». («Спокуси»)

«Це життя можна було б назвати романтичним у цьому лісі, якби воно не було б бандитським. А він на нас так поглядає, наче випробовує нас поглядом. Я уявляю, в що це може обернутися для якоїсь молодої парочки, яка, нічого не знаючи, забреде сюди й побачить таке широке ліжко, і що тоді може статися з парочкою молодих людей, коли в цей момент сюди прийде додому отакий суб'єкт і побачить їх обох там. І не так ту парочку жалко, як саму дівчину». («Вагітна мідянка»)

Гадаю, навіть із цих шкішків важко можна скласти певне уявлення про характер письма Б. Жолдака. Звісно, можна також відшукати і паралелі – особливо стосовно стилю – з Валер'яном Підмогильним, Миколою Хвильовим, навіть з Остапом Вишнєю. Але це – лише схожість, не більше. І ніяким чином, вважаю, не можна говорити про схожість зумисну, прагнення до наслідування. Від схожості жоден автор не застрахований. Тим паче, будь-які паралелі – річ суто суб'ективна. Хтось інший може віднайти дотичність, скажімо, до Винниченка чи Стефаника, а то й Достоєвського чи Хемінгуея. Все залежить, повторюсь, від суб'ективності сприйняття.

У той же час в літературі є мотиви і теми, які можна назвати «кочівниками». Що ділую (а може, і ні?); навіть молода проза і поезія з надлишком «демонструє» читачам це кочівництво.

Скажімо, у п'ятому номері журналу «Дніпро» видруковано оповідіння Олександра Жовани «Вдовушка». Навряд, щоб прозаїк-дебютант з Кіровоградщини читав до цього туж «Кохану Оксану» Жолдака, але в обох речах знаходимо досталь спільнотного. Найперше – місце дії (майстерня художника). Колізія, тема, композиція, мова обох творів не стикаються ані в чому, окрім отого єдиного – місця дії, але мотив, позатекстова філософія («простір для домисловання»), трагічні фінали багато в чому спільні. Та найбільш помітна спільність – «присутність сексу».

Загалом, сучасна українська проза переживає своєрідний «секс-бум». У цьому плані «Спокуси» Б. Жолдака аж ніяк не виняток, можна назвати силу авторів і безліч творів, у яких «сексуальні вістрі» якщо й не є домінуючим, то, безперечно, одним з найголовніших. До речі, це виразно простежується і по публікаціях в «Аважежі» новели Володимира Даниленка («Розбите яйце», «Нічні звуки черного ящика», «Монолог самотнього каменя»), Валерія Косенка («Ралтом двері відчиняються»), роман Василя Рубана «По той бік добра», поема Антоніна Цвід «Оберальний хрест, або Філософія двох», деякі вірші Юрка Гудзя, Сергія Юхимчука, Івана Вражливого, Оксани Забужко, Людмили Целіковської. Як на мене, явище «секс-буму» легко пояснюється тим, що дуже довго всілякими ревнителями оберігалася «дівоча штолнивість» нашої літератури.

Однак, якщо розвивати цю тезу далі, то перш за все треба виокремити наявність двох основних тенденцій «сексуалізації» сучасної української прози: СЕКСОВІЗМ (тобто: еротика як атрибутивна дамінантна твару) та ПОРНОВІЗМ

(еротика як засіб «завойовування» читача). Суттєва, хоч і мало вловима, відмінність цих двох тенденцій в тому, що перша з них, попри все, базується на підході психологічно-характерному, друга ж являє хоч і добротну іноді, майстерно вписану, але все-таки «голу» еротику. Як не дивно, але «зразком» порновізу може слугувати повість Павла Загребельного «Гола душа», яка друкувалася в газеті «Молодь України». Водночас з тим не можна сказати, що еротичність – річ нова у творчості цього письменника. Згадаймо хоча б «Роксолану». Але в ній (якщо потримуватися запропонованої вище термінології) – саме яскравий, художньо досконалій взірець сексовізуму. Отож, маємо досить таки, мабуть, унікальний випадок – наявність обох тенденцій у творах одного й того ж автора.

Але чому я виокремлюю ці тенденції тільки у прозі? Пояснюють це тим, що поезія «одностайлініш». Важко увійти вірш у стилі «порно» – з нагромадженням слів ряду «сарказм – маразм – оргазми» (як у згаданій повісті П. Загребельного). Поетична матерія більш тонка й універсалізна, навіть використання деякими авангардистами іненормативної лексики важко витлумачити як порновістичність. Для прикладу – кілька рядків із однієї з останніх публікацій Віктора Неборака (ж-л «Дзвін», 1991, 4, 5):

*Гості солідно храплять,
сні їм сняттясь катіорозі
про кохання аж до рання
з трупам Мередін Монро...*

...якса – ...урса – ...ука – ...тиль!
Заряд буде море крові!..

Утім, про поезію (в тому числі і про згадану публікацію у «Дзвіні») поговоримо детальніше трохи нижче, а зараз поцернемося до «Спокус».

Важе було зауважено, що не всі Жолдакові «історії» спрощують враження художньо викінчених речей, за бажання в них легко можна знайти деякі хиби. Але сам підхід, чи то так погляд, прозайка на реалії нашого існування хоч і не є надто оригінальним, та, однак, він свій, не позичений. Відомий вислів «Краса врятує світ» стосовно прози Б. Жолдака можна без сумнівів переніакшити на той книга, що сміх врятує нас.

Жолдак – автор передовсім сатиричного нахилу, але сатиричність його творів надзвичайно психологічна і характерна. Схоже враження виникає і причитанні дебютної збірки малої прози Володимира Дібркови «Тексти з назвами і без назв» (в-во «Молодь», 1990).

Говорити про «аплюсо» та «омніуси» творчості цього прозаїка нелегко – з огляду на те, що він, мабуть, один з небагатьох представників нової генерації мас останнім часом досить стала критику, себто не обділений її прихильністю. Практично всі без винятку критики перш за все відзначають, з деякими лінією інноансами, одне й те є: що проза В. Дібркови інтелігентна, насичено-інтелектуальна, що він вмілій експериментатор та стилізатор. І заперечувати тут важко. Але не може не насторожувати надмірна сійфористичність цих висновків. Ні в якому разі не заперечуючи інтелігентність, експериментаторство прози Дібркови (що є – те є), все ж візьму на себе сміливість зробити деякі застереження.

«Тексти з назвами і без назв» – книжка, безсумнівно, подієва. Але в ній є багато речей прохідних, «мілкіх», котрі навіть не тексти, а лише філологічні, стилістичні та архітектонічні вправи. Експеримент заради експерименту? Оригінальність заради оригінальності? Чи – «все, що написано, треба друкувати? Можливо, я згущую фарби, можливо... Але не заради того, аби кинути тінь на самобутність і талановитість автора в принципі. Радше, самобутність ця занехається ним самим – сусідством добротного циклу «Географічні назви», оповідань «Про Марту», «Як ми продавали Сталіна», «Ганя та студент» з відверто иудними, близькими до «перчанського» гумору текстами «Лист до редакції», «У ліфті», «Нацпойзд під Іхав і став...», «Вчора у нас була репетиція...» Кількісно таких «шедевріків» небагато, якісно там мізер, та все ж і ложка дьюгто псує бочку меду. Важко зрозуміти, чому до книжки не потрапив цикл «Пісні Бітлз». Одне з оповідань цього циклу було надруковане в журналі «Україна» напри початку року. І саме в ньому Діброва постає як відмінний стиліст, майстер філігранної фрази, тонкий психоаналітик і, наскільки, «лінгвовинахідник» (узяти хоча б винайдений ним спосіб переведення ненормативних соціолектів – простижно кажучи, матюків – в цілком нормативну мовну оболонку). Крім того, приваблює і сюжет. Приваблює насамперед тем, що живий, новий і «свій», що він не «лібі дихає», а дихає насправді – і диханням автора, і подихом часу. І коли, скажімо, в «Спокусах» Б. Жолдака це «дихання» члубільщого сатиричне, то у «Піснях Бітлз» воно іронічно-бу尔斯ке, легке, безтурботне. Сирощено: коли для Жолдака найперша потреба – висміяти, то для Діброви – посміятися. У ставленні до своїх героїв Діброва – автор «лагідний», співчутливий.

Загалом, у проті молодих тримо простежується поділ на авторів «зліх» та «добрих» (є ще «нейтральні», але їх небагато). Звісно, не варто сприймати ці визначення, як виведені від звичних значень прикметників – маю на увазі тільки творчий підхід, принцип і конституцію художнього мислення. «Злій» автор бере на себе роль суді, добрий – лише спостеральник чи (інколи) адвокат. До «зліх» прозаїків можна зарахувати В. Даниленка, В. Трубая, О. Ульяненка, А. Щербатюка, Л. Кононовича, С. Бортникова, серед «добріх», окрім згаданого В. Діброви, чільне місце належить В. Портняку, О. Микитенку, В. Ярчуку, але найбільш виражений – це Є. Пашковський. Найкраще засвідчує це його роман «Вовча зоря» (в-во «Молодь», 1991).

Крім того, Євген Пашковський єдиний, мабуть, на сьогодні прозай у нас, який експлуатує активно й успішно потік свідомості. Вже одним цим він вирізняється не тільки поміж представників «нової хвилі», а й в сучасній українській прозі взагалі. У ключі потоку свідомості написано ним кілька романів, до двох десятків оповідань. Але ця стилісова стабільність, як на мене, може кепськи похарчувати з ним. Тут я погоджуєсь цілком з Валерієм Шевчуком, котрий на одному з літературних вечорів висловився десь приблизно так: «Пашковський, осідалиши одного коня, хоче доскакати на ньому до заповітної цілі. Але існує цілком певна небезпека того, що кінь не витримає шаленого темпу і одноманітності...» Раюв у цих словах немала. Та поки що проза Є. Пашковського читається з інтересом, в ній є не лише потік свідомості, є в ній багато привабливого: аритмічно пульсуюча думка, що не дає читачеві проникливому і неповерховому знудувати-ся, насичена мовою, просто таки заряджена емоційністю, яка будь-якої миті може здетонувати і вибухнути. Коли ж додати, що Євген ще й неабиякий «архітектор»

сюжетних пластів та нашарувань, то висновок напрошується сам по собі: в його особі масмо вже сьогодні хай ще не зрілого докінечно, але майстра. За творчий девіз він, певно, може взяти рядки з Шарля-Марі Леконта де Ліля:

*Я не запрагну в вас ні оплесків, ні шуток
І не піду скакати в непависний верш...*

Це було б справедливо, адже Є. Пашковський – один із тих небагатьох на сьогодні митців, котрі відкдають саму навіть думку про «екомерціалізацію» літератури. Його проза важка для легкого чтіва, вона намагає не тільки певного (у розумінні схожого) рівня естетики читача, а також і співідотичного до авторового почуттєвого мікрокосму. Тут я не протиставлю так званих масової літератури і творів – як заведено у нас казати – для обраних. Саме розмежування це, як на мене, є почевидъ сумнівним. Гадаю, треба визнати, що талановиті твори можливі в обох цих, скажемо так, галузях. Не секрет-бо, що безнадійна сірятину має шанс видряпнатися на олімпік не лише в маскульті. Але не про сірятину мова. Вона була, є і, мабуть, буде завжди. Інша річ – у яких пропорціях до талановитого?

В роки ще не такі віддалені сірятину переважала. Переважас вона й тепер, хоча шальки терезів поволі гойднулися у бік талановитості. Але – о часи, о звичай! – чомусь ніхто не поспішав допомогти талантам. Утім, і галасу довкола халтури (у розумінні – супроти неї) ніхто не здіймає. Але це вже тема для іншої, не побіжної, а доказової серйозної розмови.

НАСТУПНИЙ штрих цих нотаток спровокований однією з публікацій четвертого числа журналу «Вітчизна». Михаїл Переяслов у статті «Життя з чужого плеча», рецензуючи збірку Ярослава Павлюка «Ракурс» (в-во «Каменяр», 1990), зазначає, що «...не женучись за „ітаричним“ з політичного боку подробицями нашого минулого, автор спрямовує вістря свого художнього бачення не на зовнішні перипетії сюжетного розвитку, а на ті тектонічні зсуви, що відбуваються в душах його героїв». Сентенція ця, як на мене, прийнятлива не лише щодо конкретної книжки Я. Павлюка, а й щодо усієї, за дуже малими винятками, молодої генерації прозаїків. Більше того, сучасну українську прозу творять саме вони, молоді. Творять у силу того, що переважна більшість прозаїків старших поколінь кинулись у вир (чи на гребінь?) публіцистики, інші – складається враження – залиги «на дно». Активно продовжують прашувати в своїх «ампілуах» практично одиниці (Вал. Шевчук, Є. Гуцало, Р. Андріяшин, В. Дрозд, Ю. Мушкетик, В. Медвідь, В. Шкляр, ще дехто). Подібний процес, до речі, характерний і для літератур сусідів – білоруської, молдовської, польської, словацької, російської. С сенс прислухатися до думок М. Новікової, викладених у статті «Христос, Велес – і Пилат» (ж-л «Новий мир», 1991, № 6): «Большая, высокая литература стоит сегодня на рубеже, за которым публицистичность – даже дельная, хорошая публицистичность – вот-вот исчертается, замысловатые „чисто-беллетристические“ конструкции рухнут, а исповедальность (оставаясь в цене, как всегда, – иначе какая же это литература?) потребует не только душевности, но и духовности. За „большую“ литературу можно не беспокоиться: где есть томимость духовной каждой, там „явление в пустыни“ и „воззвавший глас“ – так или иначе – неизбежны. Метафорами и мифологемами стилистическими тут не отделяешься». З певними, цілком незначими засторога-

ми сентенції ця цілком прийнятна і для оцінки ситуації, що сквалася в нашій літературі. Більше того, те, що М. Новікова ще тільки пророкує літературі російській (занепад «даже дельної, хорошей публіцистичності»), у нас вже сталося. Публіцистичний запал наших літераторів вичерпав себе, основна маса публікацій цього штібю вже перешла на рівень лише добротної журналістики із вкрапленням посуттєвих і побіжних мудрагелій, які, утім, нічого принципово нового не додають. Пишеться чи заради того, щоб писати, чи заради того, щоб не забули – не дай Боже – твоєго імені, чи заради гонорарів...

Молода проза України розмайта не лише жанрово чи за стилями. Вона має певні (а в окремих випадках і значні) особливості «географічного походження». Як і в прозі «старших», тут масмо кілька пластів, кілька школ. Та найбільш виражені дві – «наддніпрянська» й «галицька». Це не означає, що вони істотно відрізняються у всьому чи майже у всьому, тим паче – що між ними є суперництво; запитання «Яка лінія?» у цьому плані було б дуже недоречним. В той же час без деяких співставлень не обйтися.

Про «наддніпрянську школу» вище вже було сказано багато (Жолдак, Діброва, Даниленко, Пащиковський – типові її представники), отож сконцентруємо увагу на прозі «галицької».

У масі своїй вона вирізняється на фоні «наддніпрянської» певним консерватизмом і щодо тематики, і щодо стилістики, і – навіть – щодо сюжетів. Якщо з-поміж молодих прозаїків Львова, Івано-Франківська чи Тернополя виокремити Юрія Винниччука, Ярослава Павлюка, Олега Гайду, Святослава Яворенка, Михайла Мартиніва, котрі активізують «наступ урбаністів», то залишиться значний і потужний шерег «традиціоналістів». Останні, до речі, на Галичині «читабельніші». І це не випадково: кілька поколінь галицьких читачів і авторів виховані на Стефанику, Мартовичу, Франконі – їх коли для «читаючої публіки» України позагалицької той же, скажімо, Стефаник здебільшого є тільки геніальним письменником, то для львів'янин або ж стаміславця віл ще й кров від крові «свій», «рідиній». На Наддніпрянщині, знову ж таки, твори Мартовича, Франка, Стефаника сприймаються передовсім як докінечно художня проза, а на Галичині – як Книга буття, Книга Доль рідного краю.

Стефаник згаданий не призагідно. Струмінь, вплеснутий ним у національну літературу, надзвичайно помітний і досі у творчості прозаїків заходу України. Візьмемо хоча б найстаріші дебютні збірки Ярослава Мельниччука («Саме так усе й було»), Леся Качковського («Двоє в осінній вечір»), Василя Лесіва («Дощ із сонячної хмаро»). Якщо навіть не говорити про подібності чисто формальних, які віднаходяться в згаданих книжках досить легко, то головне, що перекидася місток від Стефаника – це заземленість і трагедійність, співімріність та взаємодіяння «малого у великому» й навпаки. Звісно, і «наддніпрянська школа» не обмежує подібного, але еквіваленти тут різні (скажімо, так: «трагікомедійність» = «трагіфарсіві»). А втім, не претендуватиму на докінечну істинність судження. Певно, за бажання з успіхом можна довести хибність цього протиставлення. Проблема, окреслена в двох понедірінх абзацах, надто неоднозначна. Врешті, література ніколи не була річчю просто...

ТЕПЕР перейдемо до поезії. До помітних подій року минулого тут є всі підстави зарахувати вихід книг Ігоря Калинця («Тринадцять алогій»), Івана Світличного

(«Серце для куль і для рим»). Книги ці були давно очікуваними. Та, попри це, навряд чи вони спроможні істотно вплинути на сьогоднішній літпроцес, бо: творчість І. Калинця та І. Світличного уже вплинула раніше на багатьох з восьми-десятників, котрі знали їхні поезії, що поширювалися самвидавом або й просто приятельськими цитуваннями «з пам'яті» на кухонних здібанках. Той, хто живе літературою (а не тільки «з літературою») завжди був більш-менш обізнаний з підводними течіями, які, цілком можливо, довго ще пробиватимуться назовні, поки врешті-решт таки виринуть на світ божий друкованим робом. До речі, останнім часом таких «виринань» було немало.

Порадував альманах «Вітрила'90», котрий репрезентував значну «обойму» цікавих і великих обнадійливих поетичних дебютів. Загалом, поезія у «Вітрилах'90» значно переважила (кількісно) прозу. Це, врешті, і зрозуміло: коли взяти до уваги, що редактором ініціатором був цього разу Олександр Бригинець. Можна було б, звісно, закинути йому, що вийшли «Вітрила» майже сучіль верлібрів. Можна було б, коли б це не відображало тенденцію в сучасній українській поезії загалом – тенденцію відходу від римованіх форм, яка с на сьогодні домінуєючи не лише в творчості поетів молодих.

І все ж: дебют – це тільки дебют. В масі своєї поетична продукція все ж змушує засумніватися в тому, що поезія у нас нині «на підйомі» (про що сказано й писано чимало останнім часом). Років за два тому з цим твердженням можна було б погодитися, та зараз подібна безапеляційність сприймається не тільки з недо-вірою, а й з суттєвими запереченнями.

Озираючись на рік дев'яносто перший, не так важко помітити, що якраз поезія «затуплювалася». В той час, коли проста, хоч і з потугами, але зробила крок чи й навіть півтора вперед, в той час, як у прозі з'явилися автори, котрі принесли нові й різні ідеї (які саме – то вже справа інша), поезія продовжує борратися здебільшого у двох « класичних » на сьогодні ложах: неопатріотизму («нео» взято тут тільки для того, щоб відтінити од сумнолам'ятивого «патріотизму» донедавніх часів) та плаксиво - сентиментальної лірики. При цьому перевага, перевага безпречна, належить першому «ложі». Даремно Й безглаздо, ясна річ, навертати поетів для творчества, скажімо, «мистецтва для мистецтва»: доба мітингів та політичних пристрастей намагає «мистецтва для народу» (майже по Леніну, але з антилінійським началом). І, бачачи це, пригадуєши рядки із вірша сербського поета Якуба Барт-Цшинського:

*Безсилям нам зими плакати до снаги.
Що отчий край віддаєта в дамоваш...*

Бо й справді: надто багато в неопатрітичних віршах та поемах сліз. Так багато, що слози ті важе не тільки не ятять, не обікають душу, а сприймаються лінією як чергова кон'юнктура. Чи не кожен автор кладе собі за мету: *a) написати «щось про Чорнобиль»; b) оспівати-оплакати козацьке минуле (або ж хоча б прилаштувати його «до риму»); c) затаврувати застій...* Навряд чи така тематична однomanітність, одновимірність і монотонність на користь поезії. Здавалося б, нарешті вона отримала можливість поступу, але – тільки й того, що «здавалося б». Якщо не вивільнитися з лещіт запрограмованості (будь-якої!), то ніякі стилістичні пошуки, жанрове і хай там яке інше експериментаторство не зможуть надати потрібного

поштовому до справжнього, а не навіянного уявою, підйому.

Однак, це не означає, що в поезії не з'явлюється чогось світлого, оригінального, нового. Посутні речі видрукували по різних часописах та в колективних збірниках Оксана Ткач, Роман Скиби, Володимир Жовниорук, Сергій Юхимчук, Антоніна Цвід, Василь Махно, Іван Козаченко, Петро Коробчук, обіцяюче дебютували добірками в журналах (здебільшого, в «Анже») Іван Вражливий, Ірина Володимирська, Тетяна Пишнюк, Степан Процок, Сергій Лавренюк, подісвими стали перші й нові збірки Марії Шуль, Клаві Корецької, Василя Герасим'юка, Юрія Андрушовича, групи «Пропала грамота» (Віктор Недоступ, Юрко Позаяк, Семен Либонь). В той же час, як на мене, загальмував поезогурт Бу-Ба-Бу – каталізатор і натхненник «бунту» молодих в останні кілька років. Ні, поезії бубабітів не стала гіршою чи менш цікавою, але інчого принципово нового вони не з'явили. Так, вийшли нові книжечки Юрія Андрушовича («Екзотичні птахи та рослини») й Олександра Ірваниця («Тінь величного класика» та інші вірші), були публікації – і «тройсті», й поокремінні – в часописах, але очікуваної новизни – не було. Не скажу, що Бу-Ба-Бу втрапило у колію застою (творчого). Швидше всього, це треба називати інакше: «стабільність». Що, врешті, не є поганим.

Утім, заслуговує на окрему розмову Віктор Неборак. Його шоу віршів «День народження» («Дзвін», ч. 5) – своєрідне продовження тем і настроїв його останньої збірки «Літаюча голова» (1990). Однак надібутєся тут і дещо інше. Щоправда, це «інше» ретельно закамуфлюване, є більше асоціативним, аніж вгадуваним. За словесно-еквілібрістичними вихилами, за таким собі розбіжностю, що загалом притаманне Небораковій манері письма, маскується екзальвативно-сенченій філософічність – не «мілкі» чи «глібокі», а інтуїтивна. В «Дні народження» у кількох місяцях проривається назові ще не протест, але вже предтеча протесту – проти думки, що утверджується деким із критиків: ніби Бу-Ба-Бу прагне до зовнішнього антиутруку, що естетика бубабітів – це й не естетика зовсім, а така собі блазненська гра. Справді, дехто з «мужів» мало не рюмсає привеслюдно: «Жаль який! Хлопці талановиті, а пишуть щось зовсім не те!» То ж чи не до них озні рядки з «Дня народження»:

*Друзі!
Мос напутані!
Ви маєте мати мастиності на Мадамі!
Ви БУдете Бачити БУдуду
на Бамі чи ж пак на Багамі!
Вас будуть любити пайєтіні любаски,
ви будете юними!
Хай храми мистецтва
освітяться вашими, друзі, парсунами!
Та не забувайте в грядущому,
вимурованому на контрасті,
пригадати й мене, многогрійного
та пайєкрампінного у світогому контексті.*

Але хто його знає, кого там, у «градущому, вимурованому на контрасті» (а «вар’ятування» і «серйозність» – той же контраст) проголосять генієм чи ж нездা-

рово? Хіба хтось може гарантувати, скажімо, що той, «...хто бере ноту і закідає капельохово на це не взяту синьо-жовту вершину», має більше шансів прославитися тільки вже тим, що пише «серйозно на серйозні теми»? Попри всю «несерйозність», Неборак у «Дні народження» пише про речі дуже серйозні, а в числі інших проблем порушує й ту, яка тільки-тільки починає витати над громадсько-політичними нефами сьогодення:

*Ми пахлимо небо, ми виліплю
з цвого синого стада Великого Бога!*

Скепсис? Національній нігілізм? Відстороненість від реалій доби? Ні, просто застереження...

Перш, ніж звернутися до творчості інших молодих поетів, – це кілька слів про Бу-Ба-Бу.

Упізнаваність цього «трію», як здається, у нескінченності кожного із них: міній, запальний Іванець (говориться, ясна річ, не про особу автора, а про його творче обличчя); великий прихильник каламбурів та словесних триверсій Віктор Неборак; найбільший з-поміж трьох експериментатор в плані лексики та стилю, а водночас з тим і найсталиший в синусобдах творчих шукань, – Юрій Андрушович.

На відміну від Бу-Ба-Бу, інші поетичні групи («ЛуГоСад», «Пропала грамота», «Музейний провулок, 8») у своїх «з'єднуючих конструкціях» цілеспрямовані.

Окремо треба сказати про дев'яту поетичну касету «Молоді».

На дебютній збірці Юрка Гудя «Маленький концерт для самотнього хроно-па» зупиняється не буде з тієї причини, що вона вже мною рецензовувалася («Азаж», 1991, № 6). З-поміж інших «касетників» високремінно книжечки Юрія Винничука, Олеся Ільченка, Віталія Бориспольця.

Почину з останнього. Не тому, що віддаваю йому перевагу, а лише з тієї причини, що він – один із поетів неокласичного гурту «Музейний провулок, 8», який був побіжно загаданий вище.

Вже сама назва збірки – «Страйк іпозай» – досить красномовно висвітчує спрямування, настрой та інтонації верлібрів Віталія Бориспольця. Хоча чогось надзвичайного, «страйкового» в загальноприйнятому значенні шукати в них поготів. Відштовхуючись від буденного, простого, навіть банального, автор, однак, пише про речі не банальні:

*Важко
щоранку:
прокидуючись рослиною,
звуку вчитися жити –
звуку бути модистою, знову
уріюючи засувати космос
своїми обличчями.*

Або:

*Таксистка
памагається притупдрами*

запах бензину
запахом французьких парфумів
і від цвяго
в салоні
стояла задуха

Я кипув
на спіднія
зім'яту троячку
й швидко вислизнув
на тротуар

Мене
дратувала повільності
з якою вона
вимовляла слова
і хотела гроши
адже я спізнився

Все п'ять хвилин
як мав читати
лекцію
про зростаючу роль
емансипації

Борисполець, як на мене, не претендує на визнання його «великим оригіналом», не прагне «підкупити» читача й критику чимось суперіймовірним, архівіннятковим. Це саме, зауважимо, притаманне і двом іншим поетам з «Музейного провулку, 8» – Олександру Бригинцю й Володимиру Жовноруку. І саме цим вони контрастують з «Пропалою грамотою», котра сповідує авангард «дерсичливо-спа-тажного» спрямування. Утім, недарма ж є троє – Борисполець, Бригинець, Жовнорук – свій літгурт назвали неокласичним.

Схожі інтонації (і мотиви також) подибуємо і в збірці Олеся Ільченка «Зимовий сад», яку критика чомуся геть обминула увагою. А, вважаю, що дарма. Не скажу, що перед нами – вищорівнений майстер. Але експериментаторство О. Ільченка, яке – принципово – для нього самого, мабуть, вже не є експериментаторством, радше – сталістю, визначеністю, заслуговує на виокремлення з тла того, що з'явилася в молодій поезії останнім часом. Він, здається мені, – поет очікуваний, зі своїм способом мислення, зі своїм поглядом, зі своєю ексельтативістю, непомітними з першого разу.

*Це заблукає душка-пілігрим
з моїх поезій до моїх, з вершин – додолу...*

У цьому – «з вершин – додолу» – Олеся Ільченко відмінний од того ж В. Борисполця, котрий простує навпаки – з долу до вершин, себто: від буденнего до всеохопного, вишого.

Про Юрія Винниччука вже писалося в цих нотатках як про прозайка. Та в цьому ж таки році він дебютував і книжечкою поетичною. Книжечка невелика – якісно двадцять з лишком сторінок, десять поезій. В анотації до неї про автора сказано одним реченням: «Львівський поет Юрій Винниччук у своїх віршах намагається осмислити історію українського народу і його складне сьогодення, пов'язуючи їх в одне нерозривне цілце». Примітивнішою анотацією годі Й шукати! Та лихо з нею. Поговоримо про збірку з дещо символічною назвою «Відображення».

Найперше враження, яке виникає при її читанні, – поезія Ю. Винниччука є всього лиши оновленою прозою. Скажімо, такі речі, як «Грудочка цукру», «Свищник», «Рецепт на захіпра» мають очевидне «прозове начало».

Для ілюстрацій:

*Вулицю віз
а на возі дядько
вигукус: міняю! міняю!*

*Зносять йому всіляке дрантя
а взагін дістають свинціки глиняні*

*Зносять йому дунії свої
а пакомість – свинціки.*

Як і більшість новомозерністів, Винниччук цілком ігнорує рими. Але він не надто «печеться» також і ритмікою – вона у нього теж суто прозова. Отож, здається мені, що він все-таки не поет, а прозайк. Можливо, помилляюсь. Можливо, чогось не добачив.

Але маю саме таку думку, а сприймати її чи ні – то вже справа опонентів.

Але: чи знайдуться вони? Запитання аж ніяк не риторичне з огляду на те, що у критиці нашій ситуація катастрофічна.

Основна маса цінної друкованої критики – це напівте не критика, а літературознавчі публікації біобібліографічного характеру. Рецензій – в сприяному розумінні – майже немає, бо ті, що їх таки надібусмо вряди-годи в журналах та газетах, за дуже і дуже рідким винятком – ніщо інше, як розлогі анотації, до того ж надзвичайно холостичні й нашпиговані штампами. Така критика настільки безліка, що навіть не здатна на помилковість суджень, на суб'ективність в оцінках, суперечливість висновків, взаємозаперечуваність підходів та критеріїв до самої проблеми художнього слова, формальних конструкцій творів, творчих методів. Важе це свідчить про те, що літературної критики як критики напіснер не маємо. Хоча, здавалося ще два-три роки тому, що ось-ось на провідні ролі вийде нова генерація критиків. Сподівання це у першу чергу пов'язувалося з такими іменами, як Микола Рябчук, Максим Стриха, Оксана Забужко, Оксана Пахльовська. Та вони, як видно, все-таки віддають перевагу заласній художній творчості. Тим часом у «критичному» доробку кожного з названих є речі високого гатунку – свідчення справді значного потенціалу на цій царизі.

Не хочу нічого говорити про М. Жулинського, А. Погрібного, А. Макарова, В. Мориця, Я. Яременка, Г. Сивоконя. Не хочу говорити насамперед тому, що нотатки ці мають за мету начерк творчості молодих, і от: саме поміж критиків

молодих не густо. Коли б довелося назвати бодай кілька прізвищ, не маючи під рукою стосу журналів, то зробити це було б дуже важко. Літературно-критичні статті Петра Камінського та Юрія Тетяніча в «Анжежі», Юрія Бедрика – в «Дніпрі», Тараса Возняка – в «І», Анатоля Щербатюка – в «Слові», Василя Терещука – в «Молодій Галичині», – це, здається, і все. В той же час, як бачиться мені, із названих вище критиків лише Тарас Возняк та Анатоль Щербатюк мають особистісне уявлення про літературу і вілстоюють це своє право бачити її саме такою, а не іншою. А от при всій повазі до Бедрика-поета аж ніяк не можу сприйняти, тим паче – поділити, його оцінок та критерій розгляду восьмої поетичної касети «Молоді» (дивитись: «Можливості залишаються можливостями» – «Дніпро», 1991, № 7). У цій статті прослідовується вплив на її автора далеко не кращих «традицій» української критики сюрреалістичного штибу. Ось хоча б і така «традиція», як постійне оперування (з іноді і відверте маніпулювання) міфічною «думкою загалу читачів». Входить на те, що Бедрик, пишучи статтю, провів мало не всенародний референдум. Ще одна – чи не найсуттєвіша? – вада його, як критика, – повсякчасне «підганяння» авторів касети «під себе», а заодно і роздавання нагороджувальних рекомендацій про те, що і як треба писати.

Про збірку Наталки Усенко Ю. Бедрик пише: «...Ось іскравий приклад... неуважності:

*А остання – (зоря – Ю. Б.)
це втора скотиця, скотиця
скотиця...
так мините, що пам'ять бажання
дума не дримала.*

Дивно, що поетесі самій не впало в око протиріччя: потросне слово «скотиць» було б дуже до місця, коли б ішлося про дію довготривалу і стомлювочу. Коли ж у наступному рядку стоять «миттево» – той повтор є просто недоречним».

Дуже дивна логіка! Хто довів, що «миттево» – це обов'язково, скажімо, секунда? А якщо те «миттево» – миттєве стосовно вічності?

Або далі (про збірку тієї ж Наталки Усенко): «Ще одна ознака невправності – цілковите спонтанне вживання (чи невживання) запозичених слів. Поетеса звертається до них, де вони небажані, або ж – ігнорує там, де необхідні, ніби їй не підозрюючи, як вони змінюють стиль. В абсолютно українському вірші «Жовте листя... чорний стовбур... галка черна...» слово «ілюзорні» виглядає як на мене, несмаком».

Прочитуємо цей «абсолютно український» (за Бедриком) вірш:

*Жовте листя... чорний стовбур... галка черна...
де ти, літо, – барви теплі, ілюзорні?
де ти, вечір, – зорепадний, зорецітний?
Стислі віті... синій берег... білі квіти...
Казка давня – пізня ігла, пізябута...
Пахні листя, як в дитинстві, – духам рутині,
лелечиним гуком тужнинм крізь прощення –
лини настинуться-пригадасться в тумані...*

Чому те «ілюзорні» так не сподобалося Ю. Бедрику – важко збагнути. Дорікнуту авторці тут можна хіба що за певну «неновизну» асоціативного ряду, неоригінальність. Що ж до несмаку, а тим більше невправності, то тут закиди критика, скажемо так, не дуже переконливі. У той же час важко розділити захоплення Ю. Бедрика збіркою Андрія Панчишина «Другий голос». Сентенції про те, що «...Уміння Панчишина до касети – очевидний видавничий прорахунок» викликає у мене цілком інші схвалення. Але не тому, що збірка «Другий голос», як бідкається Ю. Бедрик, вийшла «просто замалим тиражем». Скажемо собі відверто: є співана поезія і є пісенні тексти. При всій моїй повазі до Панчишина-барда, все ж поетом його не вважаю. А ким? Автором пісennих текстів і тільки...

Отож, при всьому сказаному, все ж хочеться потиснути Ю. Бедрику руку. За те, що він явив разом із журналом «Дніпро» приклад того, якої критики ми повинні остерігатися. На цьому і завершує свою нотатки.

(«Алежеж!», 1991, №№ 11, 12, 1992, № 1).

Вдало? Талановито!

Павло Кобець. Рухома мішень.

Поема, ампліада. К., «Молодь», 1991.

ВИКРИВАЛЬНИМИ творами про порядки-безпорядки в армії вже років зо три нікого не здивуєш – відколи в «Юності» з’явилися «Сто днів до приказа» Юрія Полякова. Чистач український, крім того, мав нагоду у «Пропорі» 1990 року надібати і прочитати добротливий цикл армійських оповідань Юрія Андрушовича. Сценки з «життя-буття доблесної Радянської Армії» є і в прозі Євгена Пашковського, Олеся Ульяненка, Анатолія Куліша. Отож, як мовиться, ціліну зарано, а коли ореш чудить, втретє, відродиться – то це вже й не ціліна.

А все ж, як на те пішло, орати можна по-різному: глибше й мілкіше, вздовж і впоперек.

Здавалося б, однак, що нового можна додати до вже сказаного-написаного про «дідівщину» і дебілізм по-армійському? А виходить, що можна. Причому: не довнисовуючи чогось нечуваного, а подавши вже відоме по-своєму.

Що й робить Павло Кобець у повісті «Рухома мішень», яка щойно побачила світ.

Вже з перших сторінок почувавшися захоплено. Спочатку, поки сюжет ще тільки-тільки починає вимальовуватися, захоплює мова твору, винаваженість і скрупульозна виправність речень, фраз, напів – пунктуаційного оформлення тексту. Ну, хоча б і такий уривок:

«Маленька очієння негнучченої кольору затонадала, по-собачому дивилася на Шибасова. Ці очі, подряпана на халтуряну перекрищеному обличчі, засмальцювані підкоміщчі, замгуль-чате хебі та замікарబлі чоботи сорок шостого розміру, що аж посивіли від пилок і повисялися човниками від спеки, не виникали в казаха Шибасова югодних позитивних емоцій.

– Утьамов-чю, сазабон, ти чо, притух? Га? Босир! Чи Статут забув...»

Потім, коли поволі починає розгортається дія, з’являється зaintrigованість. І хоча від самого початку автор поступово й наполегливо, не криючись і не намагаючись хом’якимось чином «обдутити» читача, веде сюжет до трагічного фіналу (самогубства Утьомова), повість все одно читається. Іноді, щоправда, ловниш себе на думці, що ЦЕ чи он ТЕ вже було у когось (частіше спадають на згадку «Сто днів до приказа»), але й розумієш, що писав автор не під впливом хоча б того ж Ю. Полякова. Справа, очевидно, в тому, що і Ю. Поляков, і П. Кобець взялися відтворювати одну й ту ж, типову для армії, ситуацію. І навіть творчі засоби обрали для цього схожі: поступове «розкручування» дії, спрессованої у короткий проміжок часу, але – з постійними нашаруваннями-відгалуженнями від сюжетної канви мікросюжетів-ретроспекцій. Врешті, багато в чому подібний підхід і в армійських оповіданнях Юрія Андрушовича.

Але чим все-таки утримує біля «Рухомої мішенні» читача Павло Кобець? Тут,

зізнаєш чесно, путьової відповіді, яка б розклада все по поличках, ніяк не придумаю. Можна, звісно, написати, що він (П. Кобець) – надзвичайно психологічний прозаїк. Але це буде не зовсім так. Так, є у повісті психологізм – тонкий, глукий, ненав'язливий (себто: не домінуючий). Можна ще звести усе й до динамізму оповіді. І це певною мірою також буде правильним поясненням.

А, може, справа в тому, що автору пощастило навпрочуд вдало віддоузувати перераховане вище: і мову, і сюжет, і психологізм, і динамізм?

Утім, «навпрочуд вдало» – то не так сказано. Гадаю, що у випадку з «Рухомою мішенню» сміливо можна написати: *такаловито*.

Отож, так і хочеться вигукнути, піднявши уявну (а то й насправжню) чарчину: «Дай Боже, щоб не востанне!..»

Пробач мені, читачу, що епатахістість, але з'явя молодого (линг за двадцять йому) автора з неабиякою творчою потенцією не може не радувати. Як правило, прозаїки «дозрівають» пізніше поетів, отож П. Кобець своїм раннім повноцінним дебютом дає нам право говорити про певну винятковість. Разом з тим він ніби відкриває нове покоління прозаїків – прозаїків наймолодшої генерації. Хто там, за ним? Оперувати якимиś іменами зараз немає аніякої можливості, але чомусь віриться, що можемо сподіватися на нові посутні дебюти уже в цьому році.

(«Літературна Україна», 1992, ч. 3, с. 62-64)

Рідків прозора марнота

*Борис Остапенко. Шагреневая трава.
Повзі. «Радянський письменник», 1991.*

ВИ НЕ ПОМИТИЛИ, що поступово-поволі з нашого літературного обігу ви-
лучаються «вірші»?

Чомусь, без видимих і посуттєвих на те причин, і поети, і критики, і редакто-
ри замість «вірші» неодмінно вживають «поезій».

Чому ж усім так мульє оте «вірші» – хто знає?

Може, вважають, що це слово-термін чимось чи якось применим до витвор-
ення поетом? Чи бояться, що від «вірші» утворюється не заважі мильозвучне (для
автора), але дуже і дуже точне визначення...

Творчий доробок Бориса Остапенка, з'явився нам у «Шагреневій траві», я
б заразував до запізілого семидесятицяття. І не тому, що друга його збірка вийшла
через два десятиліття після першої. Сам цей факт мало про що може засвідчува-
ти хоча б з огляду на те, що нині стаємо свідками чималої кількості повторних
дебютів. Виходку з того, що естетика, манера письма, спосіб та характер поетич-
ного мислення в «Шагреневій траві» – із дня якого і не вчорашиного, то, однак, ще
не із сьогоднішнього. У Бориса Остапенка вони видимо відночуються від
традиційного стебура упомянуто-«лірічевої» лірики, що уже впродовж кількох
десятиліть сентиментально зітхас за дитячими літами, захоплено-картинно ми-
лується соловейково-жайвороніними щебетаннями, зі слозами на очах радіє на-
станню весни, сумує за поліншеними батьківськими хатами... Додамо, що це не-
льзя ще й віршуватися-перевіршуватися автором у тому ж традиційному ключі, з
традиційним набором образів, метафор, навіть рим. За прикладами на підтверд-
ження сказаного звернімося хоча б до творчості авторів-земляків Бориса Оста-
пенка – Ігоря Ліберда, Михайла Пасічника, Марії Павленко, Володимира Козака-
Семибрата.

Ось строфа із «Шагреневої трави» (с. 3):

Відра прозорий дзвін блія криниці!
Солодкий щєм у серці залиша.
Тих не торкне буденості іржа.
Кому хоч раз тут витало напиться.

А тепер процитуємо дещо із книжки В.Козака-Семибрата «Цвіте верес» (К.,
1986; с. 50):

*Бо скрізь криниця та зі мною,
Її мовчазна глибина,
Що серце сновлює весною
Її перепромінює до дна.*

Ще два приклади:

*Боки, як полуздрабинки, худлощі.
На ногах не гояться вавки.
Вислали їх з теплої компонії
На оці камінні Соловки.*
(Б.Остапенко, «Шагренева трава», с. 37).

*Везти у кузові комля.
[...] Він так іржав, немов просив
Розпуманні реліїни ноги-кряза.*
(М.Пасічиник, зб. «Хлібні заповітні» - К., 1988, с. 20).

Суттєва вада віршів Б. Остапенка бачиться і в блідому, невиразному, одноманітному шергові поетичних символів, бідності поетичного фантазування, обмеженості синоніміки. Це й призводить до постійного вживання одних і тих же рим, метафор, порівнянь. Для прикладу наведемо бодай такі рядки: «Відра прозорий дзвін біля криниці» (с.3), «Ти витікаєш прозоро в цей яблуневий світ» (с.5), «І синь така прозора і далека» (с.7), «Й запахом життім прозоро вбиралася хата» (на тій же сторінці), «Почне прозору бджолину сонату» (с. 13), «І на світі так затишно стало, і світло, я прозор» (с. 15), «Високоволтні проводи прозорі» (с.16)... А рими літ - світ, цвіт - світ, джерело - село, небо - в тебе тусірчаться чи не в кожному п'ятому вірші збірки. Утім, тут Б. Остапенко не дуже «оригінальний», бо немає, мабуть, жодного поета, котрий хоча б двічі чи тричі не вживав цих рим. І знову ж, аби не бути голосливим, вдамся до цитування:

*Лебедоньку, лебедоньку:
Вод весняний цеіте!
В твоїм серці половина
Голубого світу.*
(М.Павленко, зб. «Білий світ» — К., 1985; с. 59).

*З яких джерел тила? Яка зоря
Тебе вела й тепер веде по світу?
Трасинко ніжна!.. Поміж тисяч трав
Як пестподібно розцвідрилась ти цеітаці!..*
(В.Грабовський, зб. «Грім-дерево» — К., 1979; с. 42).

*Тут все моє було — од шайну
До шонайшніої горі,*

На всі чотири боки світу

Вогнем високим я горів.

(М.Пасічник, зб. «Робочий день бджоли» — К., 1983; с. 6).

Ластівка!

Чам крила в тебе чорні.

А не білі, як винневий цвіт,

А не білі, як весняний світ?

(І.Ліберда, зб. «Світанковий сад» — К., 1987; с. 45).

Садок у виневому цвіті

Із твоїх пливе глибина.

Так ясно і тихо на світі —

Ніде ані сліду війти.

(М.Сич, зб. «Годинник на долоні» — К., 1990; с. 78).

Нема нічого красного на світі,

Як бутия жбутия у біліх цвіті...

(М.Кліменко, зб. «Посезій» — К., 1982; с. 147).

А ось і строфі із «Шагреневої трави» Бориса Остапенка:

Квітте верес — диво пересніве,

І очима я обираю цвіт...

Тож не заньте, що таким рожевим

Восени мені здається світ! (с. 9)

Черешня біло зацвіла —

Ясніше стало в цвіті.

І потягнулася бджола

До запам'ятого цвіту. (с. 13)

За бажання, як бачимо, можна уклсти цілу антологію віршів з римовою *світ* — *цвіт*. Як, врешті, і багатьох інших: село — крило, цвіто — було, весло — несло, мама — рама тощо. Однак справа не тільки в римах-«циганах»: *цвіт*-*світ* вдосталь можна знайти, мабуть, і в Шевченка, і у Франка, і в Лесі Українки, в Тичини, Симоненка. Все-таки власне рима для поезії компонент здебільшого другорядний (хоча свіжа й оригінальна рима — то завжди окраса вірша). Від поета щонайперше воліємо чогось особливого, незвичайно-відособленого. Не скажу, що в «Шагреневій траві» геть чисто цього немає. Стрічаються, надибаються подекуди і справожні поетичні одкровення, і незашорені та незановгні образи:

Берег твоїй притих мене до себе

Дратовою зеленою трави. (с. 6)

Важе осеніс... І до призби тутиться,

Мої кониня руде, остання стеки. (с. 7)

Як осіною кругом, як осінньо! (с. 23)

Постійки на дротиках, як прыщенки... (с. 24)

Та біда у тому, що ці незакон'юнктурені, незаантажовані «прориви» одразу ж губляться в тотальній банальності словесних чагарників. «Білого хліба знайти у поезії легко. Важче – поєзію в чорному хлібі шукати», – пише в днітиху «Хата» Б. Остапенко, але чомусь і сам не дуже прислухається до своїх же, ціликом справедливих, думок. Тому, певно, й скливається більше до «пошукувів білого хліба», і результати тих пошукув здебільшого не є власне результатами. Бо вважати ними рядки типу «Он сонцеві ради дрізд», «Наче гільзи, жолуді під ноги» (а в М. Сича, до речі, є майже таке ж: «Летить з акаций лист, неначе гільзи...»), «Стопудовий невмоляний камінь» тощо – значить, обманювати і себе, і читача, і самого автора.

...Ви не помітили, що поступово-поволі з нашого літературного обігу випу чаються вірші?

(«Авиажж!», 1992, № 4)

Не зрадить істині, як жінці

Сергій Юхимчук. *Фламінго.*
Вірші. Житомир. 1992.

... тиши людина вічна,
Що істину не зрадить
Так, як жінку...

Сергій Юхимчук

НЕ ЗНАЮ, як у кого, а в мене розгляд дебютних книг завше викликає суперечливі враження. З одного боку – не хочеться розчаруватися, а з іншого – розумієш, що уникнути розчарування (хоча б і незначного, ба навіть жалюгідного) буде дуже і дуже важко. І тоді запитуєш себе: а чи не надто суверо судиш? І взагалі, чи маєш на це право? Просто читачу легше: подобається – читає, не подобається – відкладає убік. Коли ж берешся до критики, то мусиш бодай спробувати пояснити: чому це подобається, а те – ні... Можна, звісно, прикладавши на поміч «набутки» літературознавства, оперувати термінами й маніпулювати цитатами з авторитетів, намагаючись у такий спосіб власті автора та його твори на прокrustове ложе загальнолітературного тла й заходитися, як професор від медицини, вишукувати відхилення від норм. (Даруйте за таке – може й недолуге – порівняння). Сказано це для того, аби читач мав на увазі, що, пишучи цю рецензію, я ні в якому разі не ставив перед собою подібне завдання, а мав лише намір оприлюднити свої враження від творчого доробку Сергія Юхимчука, репрезентованого у збірці віршів «Фламінго», що турботами редакції «Анжея» та видавничого об’єднання «Газета «Житомирський вісник» щойно побачила світ.

Враження перше (похвальне). Сергій Юхимчук здебільшого тяжіє до філософсько-метафоричної поетії. Вірші такого штабу й складають основу збірки. В них поет постас перед читачем часткою покоління, якому «...в спину дивиться історія, приставивши пістоль до головин» –

... Покоління брохистих марнів і нагород.
Покоління мертвих зірок і освістини космосу,
Епохи онтесків і базікань про нащі народ.

Про себе і про своє покоління говориться автором із внутрішнім надломом, тривогою і болем, зі спазмом у горлі:

Ми підемо. За наші двері
Стіною виросли учин. Куди

*Вернутись вже не буде. В сквері
Хмось загубив свої сліди.*

Але даремно вишукувати у віршах Сергія Юхимчука чогось фаталістичного, якоїсь приреченості. Вдосталь в них хіба того, що звикли ми називати прозорливістю митця, здатністю зазирнути за лаштунки майбутнього. Так, як у вірші «Поверження ідолів»:

*Ідоли рушаться!
Як у вертилі.
збиваємося в патоан
й гамірно точеч –
аж іскри із-під чобітнись.
Вчора – ікони,
съгодні – значайні портрети.
Місцино, трохицю,
а тварин забиваючи їх.
Ідолів геть!
Лиши одне забутий укомире,
що п' сестрили порожні
стояння, як колись...*

Враження друге (критичне). Попри всі похвали авторові, висловлені вище, все ж треба зауважити, що інколи його поезії бракує глибини суджень та узагальнень, бракує подекуди і новизни думки, і це в окремих віршах спричиняє невину банальність – не тільки суджень, узагальнень, думок, а й самого поетичного настрою. Таких віршів, на щастя, не багато, але обійти їх увагою значило б погрішити проти істини. Аби не бути голослівним, адамся до цитування:

*Хати вели Джордано на Галіфу:
То, кажуть, що Земля ридата,
Вона хотіла вратити Джордано,
А як, не зата.*

(«Страти», с. 5)

*Тобі вже не до стріхи, урбаністе.
І не до хати в житньому смоні.
Трощи, ламай, бо їй вже років триста.
А ти ще не родився у собі.*

(«Урбаністу», с. 10)

Очевидно, що в подібних, дуже близьких до сумноїм'ягливої дидактично-«філософської» поезії радянського часу, віршах втрачається, розмивається найголовніше – авторова індивідуальність. В цих рядках чимало привнесенного і майже нічого нового і власного. Можна (а може і треба) писати про «хати під стріхою». Питання в іншому: як і задля чого писати. І тут, так мені здається, Сергію Юхимчуку варто послуговуватися своєю ж рецептою із циклу мінівіршів «Істерика»:

*Не співайте пісень за столом, за застіллям,
Ви підніміте святыни пісні.
Протиши Україну:
Бери й повертайся в Тримігя.
Непропиту зоставте хоч пісню одну.*

Враження третє (похвальне). Що найбільше імпонує і що справді позначено неабияк індивідуальністю автора – це інтимна лірика. Хоча, здавалось би, С. Юхимчук в поезіях «про кохання» не дошукує (чи, може, свідомо уникне?) якихось особливих слів, оригінальних образів, метафор. Його інтимна лірика виграє передовсім тільки і саме за рахунок відсутності напівпрозорих натяків. Гранічна ширість і висповіданільність – ось що бачиться мені особливістю цієї лірики.

*Цей крик: разріжте ніч
Гострими лезам багою.
Дві юності, дві плоті – віч-ма-віч,
Підкорення творчій силі дозі...*

*Вона не дівчина уже – скорись,
А жінка, на котру матитись,
(«Акти», с. 13)*

*...а під вечір, коли вуста
прошептназі ледь чутно: досить! –
молодот жінки гosa
розсипатася покосам,
і зерублі долоні рук
обнесло доторканням тіла,
і обос, немов божевільні,
розтанули винюю вініх.*

(«Двоє», с. 15)

Враження четверте (критичне). Помічаєш, що подекуди Сергію Юхимчуку бракує супо технічної вправності...

(«Акмеж!», 1992, ч. 5)

«Хелло, ми вже прийшли!»

(Передмова до українсько-англійської антології сучасної української прози «Розбиті яйце»)

КНИЖКА ця для читачів багато в чому буде несподівана, надто для читачів поза межами України. По-перше, цілковито імені нема. По-друге, майже невідома література загадкової для багатьох молодої незалежної держави. По-третє, тематика. По-четверте... По-п'яте...

Зопсім несподівано виник і задум видати що книжку, несподівано й авангардово: за чашечкою кави з коньяком хтось висловив ідею, вона сподобалася (як і приваблива дівчина, що на цей мент увійшла до кав'ярні) – а далі вже залишалося тільки втілити ідею в конкретний вияв.

Але перш ніж ві візьметесь до читання, дозволю собі кілька слушних – хочеться вірати – міркувань, які мали б дещо пояснити, ввести, так би мовити, в курс найсвіжіших літературних подій в Україні.

Сталося так, що сучасна найновіша українська література, зокрема проза, найбільш повно в останні два роки реprezentується в журналі «Авжеж», що його ще називають «авангардовим всеукраїнським журналом експериментальних жанрів». Підтвердженням цього може слугувати той хоча б факт, що критики, беруччись до аналізу літературного процесу найновішого спримування, оперують головне тими художніми речами, що з'являються друком у цім виданні. Саме «Авжеж» явив українському читачеві твори молодих прозаїків, що стали предметом і захоплення, і дошкільної критики, коли авторів звинувачують у всіх мисливих і немисливих гріхах. Серед таких творів – «Розбиті яйце» Володимира Даниленка, «Тут рантом двері відчиняються» Валерія Косенка, «Іди сюди» Юрія Жигуна, новели й оповідання Євгена Пашковського, Анатолія Куліша, роман Василя Рубана «По тобі бік добра».

Ось що нині Роксанна Харчук у грунтовній статті «Его»: «Факт, що в українській літературі з'явилося нове покоління, беззаперечний і втішний. Беззаперечний, бо є література авангарду. Про неї заговорила критика. Втішний, бо було б гірше, якби цього покоління не було. Хай і дорікають йому в антиестетизмі, формалізмі, воно все вислухає. Історія має здатність повторюватися. Сучасний авангард у ній не перший і, маймо надію, не останній... В авангарді вже тепер можна помітити домінуючу тенденцію – панінне місце «его», нашого «я» в самій матерії, тканині творчості... У прозі часопису «Авжеж» історія «я» центральна...» Далі критик зазначає, що для авторів «Авжеж» (ідеться передусім про В. Даниленка, Є. Пашковського, К. Москальця, О. Ульяненка, В. Трубая, О. Мікитенка) «...світ, універсалне концентрується в елементарному – «его». Одночасно «ego», якщо не формує, то принаймні намагається на універсальне впливати. Воно неповторне, вирізняється з множинністю, бо прагне стати особистістю...» Пишучи так, пані Роксанна виоконила одну з найголовніших і найпосуттєвіших ознак, характерних для українського авангарду початку 90-х. Інша «магістраль» у творчості найновіших літераторів – руй-

нування табу і міфів, що насаджувалися попередниками (як більшими у часі, так і давнішими), атака на ідеологічну, культурницьку і формалістичну зашореність. Головне, чого вони працювали – цілковитої, нічим і ніким не обмеженої свободи творчості. А ось саме це багатом критикам і не подобається. Так, одні з них (ж-от М. Славинський) ще й досі тверді у переконанні, що «українська література традиційно завжди була цинтичною», отож молоді письменники не повинні порушувати одінчих «моральних приписів народу». А пошук нових тем, нових герой, наміть нових форм він розглядає як намагання привернути увагу читача і тільки.

Подібні ж «тибокодумні судження» є в іншого критика Василя Терещука: «Запам'ятайте, якщо у новелі (новіті, романі) описується, що герой займається коханням у звичайному ліжку – це не авантгард! Авантгардиsti для таких подій вибирають туалети побідів та інші непристосовані для цього приміщення. Якщо після прочитання твору ви захочете спати або йти – це не авантгард! Після справжнього авантгарду ви, принаймні, півдня не торкнетесь шматка хліба і забажаете придбати протигаз. І останнє. Якщо оповідання написане нормативною українською мовою – це не авантгард!»

На подібні звинувачення досить тактовно відгукнувся Григорій Сивокінъ, якого, до речі, аж ніж не зарахуєш до беззастережних прихильників авантгарду, хоча б з огляду на статевий вік: «Масмо «типові обставини» народження нового опозиційного щодо нашого літературного вчора явища. І – типову реакцію не-прийняття його... Проблема навертає на історико-соціологічні міркування про долю літератури в нації, яка протягом століть упослідувалася, не знала тієї розкутості духу, в діапазоні якої має бути всецінні традицій і вільний експеримент, серйозне і смішне, вічне і скромнинче. Не потрібні націмрні зусилля, аби помітити, що молодих письменників цікавлять нетипові герой, перепалюючи нетипові обставини їхнього побутування... Немас, здістється, жодних табу, і згаданий сюжет про любов у вагонному туалеті – не щось аж надто таке, принаймні, для журналу «Лінзаж». Що б ви сказали про згинування, та ще й педерастичне, в оповіданні В. Брублевського «Пригоди лейтенанта Соловейчика»? А про поведінцю професійного сачка, простежену з винятковою психологічною скрупульозністю, в оповіданні В. Портяка «Бурдаєв зранку до пополудні»? А про демонстративний українсько-російський суржик у новелі Б. Жолдака «Поехали»? Або про суржик українсько-англійський в «Ах, Мері!» В. Шкварчука? Якщо говорити про форму (а вона, як відомо, також змістовна) – в публікаціях прозаїків-авантгардистів хтоська скільки «матеріалу» оригінального, цікавого, спірного... У лабіринтах форми прозового авантгарду співанді можна навік заблукати. Іноді вона, як і зміст, що за нею стоїть, дешіфруванню не піддається, інколи потрібні виняткова зосередженість і терпіння, аби «прорубатися» в складну словесну матерію оповіді. Тут що не автор, то й інакшості».

Ці розлоги читати, певно, дали читачам більш-менш приблизне уявлення про ті суперечки, що точаться сьогодні в українській критиці навколо авантгарду, зокрема й прози. Додам, що явине це, дійсно, різноманітне й неординарне для сприйняття, як, прешті, і все в цьому житті. І особливість українського авантгарду в тому, що він – принаймні, його найяскравіші на сьогодні представники – поставив собі за мету відтворити розмайття життя в усіх його проявах, не підфарбуючи нічого і так само нічого не ретушуючи. У цій книзі ви матимете нагоду познайомитися з творами далеко не всіх прозаїків-авантгардистів України, але переконані: знайомство це буде присмінім і не останнім.

(Червень 1992, рукопис)

Пожалійте вуха генія, бо вони геніальні!

Не фейлетон, та однак...

НА ПЕРШЕ – цитата: «...гріхом було б не згадати Романа Кухарука, в чиїх неопублікованих фондах водяться часом цілі романн у віршах (у цих початківців завжди все не так, як у маститих і порядно друкованих людей!) – не згадуючи вже про перекопливу кількість досить оригінальних поем. Коли б не рідкісні публікації в періодиці, Роман цілком міг би вже претендувати на роль символа новочасного українського «андерграунду». Бідолашні ж книговидавці так досі й не спромоглися подолати цілком природної сором'язливості, аби підвести свої потуплені долу очі на доробок Кухарука...» (Ю. Бедрик, «Одіврік для Пікассо...» – «Літературна Україна», 15 жовтня ц. р.)

На друге – теж цитата: «Не те щоб у високоінтелектуальному суспільстві, але навіть у простому суспільстві порядних людей шухляда мала б лякати насамперед видання, а не поета. Справжній поет розуміє, що шухляда – його заслуга. Справжньому ж видавцеві годилося б зрозуміти, що шухляда – його винна» (там же, але трохи вище).

На третє... Може, компоту? (Це такий собі дешевий авангардистський стьоб).

А якщо трішечки всерій, то не хотілося б виглядати таким собі недругом Юрія Бедрика, глибокі критичні «розробки» якого я взяк одного разу критикнув, називавши його статтю «Можливості залишаються можливостями» («Дніпро», 1991, № 7) зразком того, «якої критики ми повинні остерігатися» («Аванж!», 1992, № 1). Та ось його нова публікація «Одіврік для Пікассо, або Пролегомени до філософії шухляди», де знову ж таки той самий м е т р и зм (новотвір вашого покірного слуги від слова «метр», що не має нічого спільного з інтернаціональною системою СІ), потуги на оригінальність і суціль-вакхристівські почвачання. Одна різниця: у статті «Можливості залишаються можливостями» Бедрик учив поетів, як треба писати, а в «Одіврікові...» почав видавати, що треба видавати. Чому Бедрикові самому не впярятися у видавничий віз, – не збагну.

Не дивина і те, що Ю. Б. постас оспівувачем «дегенератів» (до котрих, вочевидь, належить і сам), але ж навіщо плакатися в камізелку і тягнути когось в гений за вуха? Якщо критик і справді цінує поста, то мав би пожаліти ті вуха, – може, вони поетові ще пригодяться для того, щоб вислуховувати дифірамби і від інших? Хай не сьогодні і не під мене, але ж буде «світле завтра», коли видавці, рантом прозрінні і зображені усю свою ницьті і загрішність перед талантом Н. Н., кинуться, відштовхуючи один одного ліктами і стусанами, видавати його супергеніальні фонди, в яких водяться не тільки миші, а часом і «цілі романн у віршах» (цілі, певно, бо ще миші не добралися).

Пробачте мені, панове дегенерати, це кепкування! Але повірте: на вашому місці я відхуопелів би критика за таку, з дозволу сказати, послугу, бо коли читали його «словесловія» ненапідпитку, то, окрім іронії, вони ще викликають хіба що здивування...

Не знаю, які там романн у віршах ховає в шухлядах чи в панчохах Н. Н., але

Літературний альманах «Літературний Альманах»

вже наперед каюсь, і почі не сплю, не їм і не п'ю (не лізé, клята!), і щотижня худину на ціле кіло. Переживаю—нуртуєся: а що як він і справді гений? А я його ще не видав! І горенсько мені, навіть нічого й не бачив — бодай красечком ока — з тих заначок...

Слина втіха, яка тільки й тримає мене на цім світі, ще те, що: «Як добре, що я не член Спілки письменників!» Бо, як доводить мудрий Бедрік, маю тепер надію, що мене заразують, може, до андерграундістів. Звісно, не символом, бо вже зайнято. А так собі, клерком хоча б яким-небудь. А відтак, якщо пощастиє, то бодай на трішечулочки наблизусь до німбосхійних новодегенератів...»

Он і Женя Пацюковський із Спілки вийшли. Мабуть, теж має надію... А там, дивись, і Володя Цибулько покладе на стіл «каму нада» червоненьке посвідчення члена. А їй спадрі: чому не покласти, коли воно навіть пільги купити без черги пляшку пива не забезпечує?.. Треба, треба дістати й покласти, бо інакше:

*Я дурнуватим вірюєм
Лишу си в твоїх очах...*

як написав Р. Кухарук в суперпоемі «Смак самотню (на превеличезний жаль, опублікований, а то могла би стати ще якимось символом чогось).

Ну, скажете, це все хіоньки—хахоньки! А якщо серйозно?

Ну, якщо серйозно, то: хахоньки—хіоньки.

А якщо ще серйозніше, то: о, як же ми далеко зайдли і глибоко, аж до мулу болотного, запірнули у своїй провінційності! Як нам бажається, як нам хочеться — аж колеться й до небес підскакується! — витворити з себе Щось-Таке Небачене-Й-Нечуване, від чого землі раптом закрутиться наспак. Ми ж такі самозакохані, що інакше й не сміємо вважати, окрім: «Кожне видубуване нами слово — геніальнє до неперевершеності, бо ми й самі такі!» І забуваємо мимоволі, що (тут я з Бедріком цілковито дегенерую) шухляди, власне, для того й винайдені, аби у них щось лежало. Якщо то річ чи речі поспиріжкою вартісні, а не варена конбаса, то ні час не попускє, ні миші не згризути. Я, звичайно, не закликаю до консервування, чи то пак шуклядування, творів, тим паче — творів геніальних. Але чи варто розігрювати трагедію?

Для ілюстрації: перша збірка В. Цибулька «Піраміда» з'явилася по двох роках його вступу до Спілки (баба його, до відома, на те сказала: «Ой, синку, завжди ти кудись вступиш...») і, здається, по п'яти роках по тому, як він став «відомим українським поетом». І що ж? Та нічого! Можливо, коли б ця книжка вийшла у 88-му, то Цибулько не був би отим самим «відомим українським поетом». А так слава його обігнала, він вчепився дужими руками за й хвоста та й, посвистуючи, приснівся аж у самому Парижі, де пітчоже сумнівся генератив зі славнозвісної вежі, давав інтер'ю місцевим журналісткам і читав булонським дубкам поеми. І хоч ті дуби були французькі, та все ж наш поет повівся, як і належить поводитися нашим поетам: вішав їм на гілки «ріжки», що його вірші — то така собі забава, яку не варто сприймати всерйоз, що у нього немає юдину геніальну речі (окрім однієї, дуже «антрессної»), що він, в загалі-то, вар'ят. Не дивно, що ніхто йому віри не йшов, поплескували по плечу, тиснули долоні й посміхалися: «Бреші, хлопче, бреші! Нас не обдурити!»

Чим не рецепта для наших «дегенератів»? Тим паче — не конче ж пертися до Парижу, у нас і своїх дубів достобіса.

(Листопад 1992, рукопис)

«Моя душа, неначе та корова...» *

Василь Цімій. Відтаний голос.
«Український письменник», 1992, 136 с.

Микола Ткач. Дзвони скляної гори.
«Український письменник», 1992, 132 с.

І що би там не казали, а Цімій – поет. Можна навіть так: цімій поет. І творчість його складають на диво цілісні вірші. Видно, що поет ставить перед собою високі цілі. Хоча б і таку: відкрити читацем цімій світ. І відкриває! Гей-гей, ще як відкриває! Скільки нового, оригінального, такого, що людині звичайний без Цімія нізащо не побачити. Ще й подає все те предметно, наочно і детально. Ось, наприклад:

Якщо у небо йдуть тополі –
Тоді
над нами
небо є.

Як тут не не подивуватися глибині думки, образності та тонкій філософічності? Це ж і справді, якщо поміркувати, – тополі ростуть від землі, а не навпаки, отже ростуть у небо, а з цього вже цілком певний висновок, що й над нами повинне бути небо, бо ж ми, як не крути, все ж ходимо під тополями (чи біля них, чи навколо них).

А ще ж ті самі тополі

Пробистися крізь гніт і зливі.
Зашептіння, лор і страх...
Мов пралори жовто-блакитні,
Заманоріла на вітрах.

Тут автор, без сумніву, в промовистій алгоритмічній формі сприяє утвердженню української державності, а заодно й именувано, ба навіть інтелігентно, формулює соціальні замовлення нашим вітчизняним (українським) селекціонерам: чи ж не пора вам, братя-мічуриці, во ім'я процвітання України вивести новий вид тополі – з блакитним стовбуrom, таким же гіляччим та жовтим листям у формі тризуба? Будьте певні – президентська відзнака існ забаритися!

Це вам – не споглядання з цією Миколи Ткача, котрий тільки й дописався до того, що

[...] все-таки ганебно
в краю, де зріс, не бачити чудес.

Так ми, дорогенський посте, даліко не зайдемо, а тим паче не зайдемо! Молода незалежна держава чекає і від тебе, і від своїх громадян не тільки і не стільки споглядання, як дії. Дії наслімперед! А не так, як у того ж Ткача:

*Коробі пахне сіно з осокою,
овес – коневі, нам же – мало слів...*

На перший погляд авторові тут і заперечити нібіто нічим: осока, будь-який завіферию вам підтверджити, особливо поживна для великої рогатої худоби жуїка, а конь овес полюблюють не менше, аніж іздові (заодно із деякими поетами) самогонку. Та насторожує оте «нам же – мало слів...»

Пахне «мало слів»? Чи просто «мало»? Якщо «просто мало» – то порівняно з ким? З коровою, яка мирно ловить ніздрами запах сіна з осокою і веселенько щось там собі мугиче? Чи конем? І чому – нам?

Та погортасмо книжечку далі. І не подивуємось, що поет до когось там гукає:

*Верни мені мої цілушки,
віддай мені мої слова...*

Схоже, зі словами у Ткача якісі постійні проблеми. Мораль така: не розкидаєш словами наліво й направо. Вони – не горобці, розлетяться – без гонорарів залишаються. Як Чорновіл без президентства.

«І при чому тут В'ячеслав Максимович?» – здивуєшесь ви (а дехто, може, й обуриться). А ось при чому. Справжній поет, навіть коли йому бракує слів і рим, все ж має крокувати в ногу з часом і його героями. І що б ви знали: саме Микола Ткач, як ніхто інший в цілій Україні, заслуговує звання «справжнього поета», бо саме він чи не першим увів в українську художню літературу особу В. М. Чорновола. Та ще й як поетично!

*Здивили хмари грозові,
день прочах зі склону.
Біловіл і Чорновіл
п'ють криничну броду.*

Єдина хіба що здувага: навіщо ж Степана Ільковича ображати, із малої літери прізвище нищучи? Так именіроком можна навіть і поетично-політичний скандал спровокувати. Із цілим мордобомом навіть.

До речі, ще трохи ї про Цілого.

Вище вже писалося, що він поєт оригінальний, далекий від лукавого (від авангарду тобто). Додамо, що коріння його творчості – істинно наше, сиводавнинне:

*Цвіте калина у саду:
Цвіте калина, розцвітає.
З глибин стокілько коня ведуть
Із чужини гримного краю.*

(Це вам не «Ой цвістють калина в поле у руч’я»!)

А ще Василь Цілій закорінений із поезію Тараса Григоровича, у якого він з надмірної любові позичас не якісі там окремі слова, а й (не був би він Цілім!) цілі

рядки. Творчо обробляючи, звичайно. Ще трохи – і в співавтори Кобзареві за-пишеться. Не вірите? То погортаїте його збірочку, там і знайдете:

*Чи буде син,
Чи буде мати,
Чи будуть люди на землі?*

А ще й таке там є:

*«Хрупі над виницями...», а де
Вони, куди поділись?
...Стою під вишнею. Нема...
Ну навіть хрупчика малого...*

Щоправда, дарма автор зневажає перлинами фольклору, можна ж було написати: «Стою під вишнею, під черешнею» – неповторність строфів від того тільки б виграла. Є їй ще одна суттєва вада у творчості Цілого: відкривши щось нове, свіже, небувале, він не йде далі пунктирного окреслення думки, не розкриває суті проблеми, а тільки констатує її. Наприклад:

*[...] знають матері.
Як ми всі на більші світи з'явилися...]*

І – все. Три крапки. Свідомо чи ні, але у цьому винадку автор упідібнюється авангардистам, яким дай тільки подразнитися з читачем. А в результаті читач може засумніватися у поетовій широті, відтак може й не повірити зізнанню Цілого, що у нього

*Винирається думка.
Наче голка з лімака...*

Однак: буду закінчувати. Аліє не трикранкою, а ще однією цитатою із «Дзвонів скляної гори», підслуханих Ткачем:

Пиши – болить. Мовчу – спократніш муха.

Ось тільки, мабуть, замість «мовчу» треба було б поставити «читаю».

* У заголовок внесенено рядок зі збірки В. Цілого «Віддалі голос» (с. 33).

(Листопад 1992, рукопис)

Січневі тези

Теза перша

КОЛИ 10 листопада року минулого у столичному граді Києві всекосмічновидомний український поет і діяч Цибулімир Володко заліз на панцирника (якого не без успіху для Цибулі замінили трибуною пленуму Спілки письменників) і виголосив: «Панове інваліди творчості!» – за десятки кілометрів від столиці тісі ж самої історичної міті бабахнуло так, що один знайомець великомісійного промовника мало не поповнив лані справжніх інвалідів: то корон від шампанського влучив йому в лоба. На щастя, нічого серйозного – тільки гуля. Щоправда, ця невеличка застільні пригода щось там струснула Цибулімировому знайомцеві в добряче яке заплісній мізках – і упродовж кількох наступних днів він виродив новий геніальний твір: п'ятого чи шостого роману, з прологом, детективним сюжетом, епілогом і змістом.

На жаль, на пленумі Спілки шампанськіс (призайні, в залі) не стріляло, а сам Цибулімірів виступ навряд чи струснув навіть повітря: «інваліди творчості» виявилися ще й інвалідами духу, найбільше, на що спромоглися, – це стати на захист «борця за державність України», який «зажежди, коли до нього приходили з колективними заявами, підписував їх» (треба, мабуть, розуміти так, що самому написати все не моглося). А себе, що ж, захищати не зважились? Чи, може, погодилися з Цибулімировим діагнозом?

Та ні ж бо, все простіше!

Захищаючи О. Т., вони захищали себе, бо добре усвідомлюють: втримати О. Т. на п'едесталі потрібно тільки для того, щоб і самим втриматися на плаву. Як тільки творчість О. Т. буде розглянута не з «міркувань моменту», а з позиції художньої вартості, автоматично те ж саме мірило буде застосоване і до них. А це все означатиме крах, finita la commedia, втрату будь-якої значимості для літератури, а отже і претензій на посади, премії, чільне місце в ергаз-ієрапхі (а як же, о як же хочеться і надалі самим вирішувати, кого записати в « класики», кого – у «видатні», а кого – просто у «відомі»).

Теза друга

Ще 1990 року Марко Павличин, пишучи статтю «Канон та іконостас», запримітив, що «... установа критики виявила себе спроможною реабілітувати репресованих і штучно забутих і вбудовувати їх в існуючий канон, але, як правило, вона показала свого неспроможності видалити кого-небудь з канону. Соцреалісти і їхні творці романи згадуються, як і раніше, якщо не з пістетом, то все ж таки в неперебудовано схвалальному тоні...»

Дарма, що писалося це три роки тому, а з'явилося друком у третьому числі «Світovidу» року минулого; все, що існо цитоване, цілком накладається і на ситуацію теперішньо: «Як тільки відновлюють колись високо оцінювані, а потім заборонені, літературні твори, їх розташовують серед тих посередностей, що творять старай канон. Позбавлені колишнього контексту критичних суджень, які визнали їх першорядними, реабілітовані тексти кооптуються тим же каноном, який виник впродовж п'ятдесятих років офіційного занепечення їхньої вартості. А нова публіка навіть не бачить, як ці тексти протестують і пручтаються в своєму новому оточенні» (згадти ж).

Сдине, з чим сдеяка незгода, це визначення «нова публіка». Якраз «публіка» не нова, а все та ж, що й п'ять, десять, двадцять років тому. З іконостасу ж (приймемо термінологію Павлишина) вилучено однинці – Корнійчука, Коротича, Б. Олійника. Першого – за апологетство сталінщини, обох інших – за «зраду», і то «зраду» стосовно партнерів по іконостасу. Їм не пробачили перш за все того, що посміли потягнути ковду на себе більше, аніж це було передбачено правилами три у «живих класиків». Зате вся іконостасна компанія не тільки закривала очі, але й потурила, і потурила не мовчки, а захотливі, коли ту саму ковду тягнули на себе Драч, Павличко, Яворівський, Мончан – теперішні вже міністри, підміністри, нардепи, проводири. В черговий раз література була віддана в угоду політичної ситуації, в угоду тим, хто опинився на віслюкові Влади. Купівля-продаж, як і раніше, залишається непохитним чинником буття у надрах письменницької спілки, а антилітература все так само, як і до цього, огопошується літературою. Культ бездарності продовжується, з тією тільки новизною, що тепер ці бездарності славлять декого із письменників справжніх, аби їх самим виглядати такими.

«Культ бездарних Яворівських, їхній час, їхня доба», – Василь Стус писав це ще десять літ тому.

Сплівло тих десять літ, змінилася суспільна ситуація, – і настав час Драча – капітулянта поезії, як назвав його той же Стус. Капітулянта поезії, зате – здобувача нових тронів. Коли не можна усамітнити себе творчістю, то треба усамітнити що творчість адміністративно! Ось рецепт, якою послуговуються божки. І будьте певні: місце в підручниках, антологіях, енциклопедіях, у планах державних видавництв за ними зарезервовані! Вони можуть писати бездарні речі (або їх зовсім уже нічого не писати), але зроблять все, аби на загарбані плацдарми не допустити нікого!

Але чи вдається їм це?

Теза третья

Талант, талановитість, як і раніше, в літературі нашій до уваги або зовсім не береться, або ж не береться майже.

Можна навести безліч прикладів на підтвердження цього. Можна заакценчувати «винятки», якими є нечасті і здебільшого напіалюбительські, зовсім не критичні рецензії та огляди, писані пером безпорадним і малопереконливим. Причому, в таких випадках аніякого значення не має те, чи критикується прозаїк (поет), чи його нахвалюють. Власне, тут постає проблема, яка вже перейшла в задавнену хворобу – імпотенцію нашої критики.

І не тільки критики.

Можемо також сміливо говорити про імпотенцію нашої розсудливості та цілковитий дефіцит імунітету до речей непристойних.

Передовсім згадаємо щорічні спектаклі із присудженням літературних премій, коли ще за рік-два відомо, чия черга підйшла і з вірогідністю до 99,9 відсотка можна визначити, кому яку дадуть. Коли гортаєш довідник «Письменники Радянської України», то не так вже й важко помітити, що чи не кожен п'ятий член – лауреат якоїсь премії.

Втім, як давали і як дають ті премії, ні для кого не є секретом. Тільки невеличка ілюстрація. Варто було Юрію Буряку піти на службу в апарат президента, як його одразу ж висунули на премію Павла Тичини... Сподівакось, що сам Юрій сприйме цей мій реверанс без паралічу душевного, та на всякий випадок додам: «Юрі! Не збирався кидати тінь на тебе і на твою творчість! Знаю: не твоїми стараннями, не твоїми клопотами оте висування відбулося! Просто так «історично склалося», так заведено...»

Теза четверта

«Якщо талант автора близький лінієві стосовно його епохи, він втрачає свою славу разом з обставинами, що його породили...» (Жермена де Сталь)

Мовчан сімдесятих і Мовчан нинішній – два різних Мовчани. Перший – небездарний і набагато глибший, бо обставини вимагали від нього поетичної хитрості; він, здається, не розмінювався тоді на «паровозики» і не славословив Систему, чим, безумовно, вигідно тепер вирізняється на фоні тих же Драча, Павличка та багатьох інших.

Мовчан нинішній – то вже прогресуючий кар’єрист і регресуючий віршороб. Чи ж не він сам собі напророкував ще літ із вісім тому:

*Не віріс я, а переріс себе ж,
І сам себе мюончи вже лякаюсь...*

Що ж, у кожного своя доля!..

Коли 1965-го після арештів кількох десятків інтелігентів Стус здобувся на відчайдухний публічний протест, то року 1972-го, в час набагато масовіших репресій, Драч здобувся тільки на поході (чи на «екскурсії») до ЦК КПУ.

У першому випадку Стуса вигнали з аспірантури, а Драчевий «протест» закінчився тим, що запланована його книжка «Корінь і корона» вийшла у світ без пригод, а ще через півтора року йому за неї ж дали Шевченківську премію. Чи ж не смішними виглядають тепер потути «друзів Івана Федоровича» виставити того візита мало не взірцем громадянської мужності?

Та повернемося до цитати з пані де Сталь і запитасмо себе: а що насьогодні являє собою поезія сімдесятих з-під пера Луківа, Драча, Павличка, Нагнибіди та іже з ними? Я міг би тут цитувати і цитувати, але залишу, читачу, тобі право самому сходити за бажання до бібліотеки і почитати. Гарантую, що на багато що і на багато кого подивившися інакше...

Теза п'ята

«У наш час так багато говорять про відродження літератури, що кожен, хто узяв собі на думку написати роман чи вірш, найви гадає, що започаткував новий літературний напрям або заснував нову літературну школу...»

Написано це сто літ тому (чи близько того) французом Полем Лафаргом. Але ж як це схоже на нашу нинішню літературну дійсність!

Рябчук & Компану засновують, і засновують на повному серйозі, небачену карнавальну школу (і при цьому відбрикуються від Котляревського й Бахтіна – мовляв, ми перші); Бригинець оголошує себе зачинателем принципово нового стилю – небувалого верлібру (хоч та небувалість вся від Хлебникова); Пашковський узурипував небуваний потік свідомості: Цибулько гвалтує всіх своїми небувалими істленками і т.д., і т.л. В такому небувалому розмаїтті напрямів та шкіл можна було б і заблукати, коли б... Коли б не було соромно блукати поміж трьох сосон. Бо нема, нема того розмایття! Є потуги – і тільки. А все оте нове – зовсім не нове, а іде тільки від одного: намагання заперечити сопреділъ. Але саме заперечення – це ще не народження нового, так само як і здобута нібито свобода ще не є свободою докінечно. Тим паче, що все, що видається сьогодні за нове, таким по суті не є, бо писане три, чи єсть, десять років тому, коли заперечити (чи намагання заперечити) таким і було, коли нібито свобода (на відміну від сьогодні) була спрважненою, а не просто здобутою чи дарованою...

Тут варто відатися до пояснень і розшифрувань.

Небачена карнавальна школа Рябчука & Company і справді існує, і справді заявила про себе, але – тільки завдяки бурхливій всеядності самого Миколи. У які тільки редколегії він не пропахався! І то було би не великою бідою, якби... Коли б, скажімо, не пропахавши у «Сучасності» вже кійвської адресації, він не завужував би рамки літературної частини часопису своїми друзями і прихильниками. Я дуже поважаю Андруховича (Юрка, підтвердили при нагоді!), але ота комедія – а інакше як її назвати? – коли у трьох числах «Сучасності» підряд друкуються спершу «Рекреації» (поза сумнівом, річ непогана), потім інтерв’ю з Андруховичем, а на додачу – рецензія Костя Москальця на поезію Юрка, аще через номер – «кута» гіймних листів з діаспори з приводу публікації «Рекреацій», – так от, ця комедія тільки засвідчує, що Рябчуковий клан уявя на обзобсння «найкращі» традиції рідної СПУ. У читача, котрий (скажемо так) «пілавав» в сучасній українській літературі, після такої «андруховичанії» мало б скластися враження (та на це, мабуть, і розраховано), що нині у нас нікого й нічого, крім Бу-Ба-Бу, не існує.

Але ж, люди добрі! Ви ж б’єте себе кулаками в груди, що тільки й живете прагненнями бачити рідну літературу розквітлою, відродженою, світового рівня! То чому ж кланові інтереси для вас виці від усього? Чому ви, осідлавши жеребця удачі, не подумаете, що не ви (і не я, і не Винничук, і не Пашковський, і не Даниленко) – с майбутнім нашої літератури? Ми – хто більшою, хто меншою мірою (цитую Григорія Штона) – вже відбулися, то ж давайте допоможемо відбутися тим, хто тільки-тільки несміливо стукає у двері з таблицюю «Сучасна література». Зрозуміймо: порівняно з нашими «Зимами у Львові», «Вовчими зорями», «Замахами на генісек», «Пірамідами», «Рекреаціями» – вони вже зараз творять речі солідніші, талановитіші, відвіртіші, досконаліші! Чи ж варто нам, браття, уподобнюватися до них, хто три, п’ять, десять років тому казали нам «Молодці!», але при тому палець

об панець не стукинули, щоб чимось допомогти!

Натомість заслуговує найвищої пошани енергійність Євгена Пашковського, з якою він збирає по усіх ускодах твори до «Антології українського прозового авангарду», що вже частково була видрукована на сторінках «Авежж!»

Наразі хочу сказати і про інше: про той галас, що зчинений навколо не тільки творчості, а й особистого життя автора!

(Жено! Хоч ти і друг мені, та істинна дорожча...)

Радус, що про нього заговорили! Але...

Ось до чого дописався Віль Гримич: «...деякі симптоми майбутньої ворожнечі час від часу з'являються. До них можна віднести і дестабілізаційну метушню В. Рубана, і демарш В. Цибулька, і заяву Є. Пашковського про вихід із Спілки. Прикро, що заяву що він писав саме в той момент, коли секретаріат Київської організації СПУ висував його кандидатуру на премію пана Дем'яніва...» («Перегук через покоління» – «ЛУ», 31 грудня 1992 року). Отако! Саме враз після такого написати що й заяву про відмову від премії...

Та чорт з ними, тими преміями! Поговоримо країце про прозу Євгена. Те, що вона для нас сьогодні вже стала явищем – річ безсумнівна. Тільки треба визначитися: яким явищем? наскільки явищем?

Легко порівнювати Пашковського із Дос Пасосом, Дюренматтом, Маркесом, Фолкнером, Льюса. Важче – прочитати і зрозуміти Пашковського. А прочитати його нелегко, а зрозуміти ще важче, – здається, тільки Кость Москалець більш-менш вдало упорався з Євгеновими текстами. Можливо, Пашковський і насправді сьогодні єдиний у нас, хто дійсно започатковує новий літературний напрям. Напрям, який ніколи не стане напрямом, бо ніхто й ніколи у нас не писатиме так самоизповідно і розхристяно. Для цього треба бути геніальним до бездарності і бездарним до геніальності водночас. Пашковський гойдається на качелях, навіть в одній фразі він то підноситься до небес, то падає у прірву, він невловимий і непередбачуваний, він мужній і безхарактерний, він творець і рубінівник, він хазайн слова і раб слова, – і важко визначити, чого в ньому більше? Коли розкладати його романі, вдалившись до структуралистичних засад, то все в них – сюжет, мова, класичний набір героїв – узяте поокремо тягне на посередині, але яким чином йому вдається зліпити все те, перемішати так, що ця посередині, потроюючись, являє нам вже талановите, – цього нам не зрозуміти, не збагнути, не розкладти на частини...

Однак, справедливості ради, треба зінатитися собі в тому, що проза Пашковського не є оригінальною ні в чому, окрім одного – свою неоригінальністю вона збиває з пантелику багатьох і багатьох, особливо лінівих і бідних думкою критиків та літературознавців, котрі звикли мати справу з простими формами, і коли разом надібнують на щось не зовсім звичне, то або здіймають галас, або піднімають руки вгору.

Теза шоста

«Якщо на пленумі ще в когось залишилися сумніви щодо, м'яко кажучи, несамостійності виступу В. Цибулька, то Рубанів «маніфест», витриманий у брутально-лайлових інтонаціях, остаточно розіняв їх, досить прозоро висвітливши хто і

що за тим стоять...» («Піна, або «Опозиція інтелекту» – «ЛУ». 7 січня 1993 року).

Правид бродить довкіл Спілки, привид опозиції!

І ось вже заходилися рукою якогось засекреченого «Літератора» (саме так підписано цитовану статтю з «Літературної України») вишукувати таємну організацію літопозиціонерів, та ще й одразу ж, без суду і слідства, призначати їй поводарів!

О, коли справа так і далі піде, то й не здивуюся, якщо через якийсь там час у надрах Спілки народиться документ із грифом «Цілком таємно» – щось на кшталт секретної доповіді про діяльність «Антиспілчанського терористичного центру», а по тому «терористів-літераторів» зачнуть виганяти зі Спілки як «підривників елементів, що ставлять собі за мету загарбати посади і премії». А може, не тільки виганяті зі Спілки, а й прислідюю спалювати... Ну, скажімо, Іхні членські квитки. Це при першій порі, а вже як там далі – буде видно. (Аваж! Що подум'я сильніше, то видніше).

Смішино?

Якби ж то...

(Січень 1993, рукопис)

«За наше щастя вип'ємо, любове!»

Олександр Смик. Два тіла... Дві думи...
Поезія. АММ-Україна. 1992. 48 с.

ЩОСЬ не пригадую, аби останнім часом утрачала на очі така поезія; інтимної ліріки в часописах, збірках, навіть газетах друкується нібито й удасталь, але ця книжка, хоч і стоїть номінально в одному ряду з тими публікаціями, та однак стоїть зосібно. Хіба що ще вінок еротичних конетів Василя Рубана, явленій читачам в одному з торішніх чи позаторішніх чисел «Береголі», чимось схожий і чимось близький за духом своїм цій збірці Олександра Сміка, що має назву «Два тіла... Дві думи...»

Сам автор означає «тіло і душу» її так: «Книга еротичних віршів та інтимної ліріки з відчінними присвятами співавторам» (хоча треба було б: «співавторкам»).

Отже, він одмежовує (мабуть, свідомо) самі поняття «еротичний вірш» та «інтимна ліріка», і вже в цьому вібачається певна новизна. Але то не прагнення до оригінальноти у будь-який штіб. Ризику вказати, що розмежування те здійснено за принципом: «еротичний вірш» – то поезія тілесної любовної гри (або гри в любов), «інтимна ліріка» – то поезія ізлатонічного кохання, а точніше – поезія поразки у домаганнях тієї ж тілесної любові. Це мос спостереження може не конче буде правильне, тим паче, що й автор у передслові наголошує, що книжка «...народжена із задоволенням і писана в задоволення. Найсвятіше, найпотаємніше. Злет і падіння. Печалі і радощі – все в ній. Вона – присвята жінці...»

І він, певно ж, анітрохи не лукавить. То якби він написав «жінці» з великої літери – отоді й могла б виникнути підозра щодо авторової лукавості. Але ж ні, жінка в його віршах і насправді не постає ані жрицею, ані богинею чи, принаймні, божеством. Вона в нього повсюдно – тільки жінка; жінка, котра народжена для задоволення, але, передовсім, не стільки для задоволення власного, як для задоволення того, хто прагне мати задоволення від неї. Погодьтеся, не дуже звичноНо чути, не дуже звичноНо й сприймати що сентенцію, – адже ми вже, здавалося б, навічно усталені в усвідомленні того, що жінка має таке ж право на задоволення, що й чоловік. Та поєт і не залихає на те її право, він лише користає зі свого права бути ширім. І ще: возвеличуєчи свій потяг, своє прагнення задоволення, він возвеличує і жінку, котра ідовольняє той потяг. Не хотівся б порівнювати поезію О. Сміка з будь-число, але ж і критик має право на ширість, а тому й не утримуєсь від того, аби сказати: схожі інтонації, схожі мотиви, схожа ширість (не ширість загалом, а саме ширість така, як потрактовано їй кількома рядками вище), таке оспіування жінки – то у Сміка чи від Бодлера, чи як у Бодлера. І це при тому, що видимої схожості годі винищувати. Але є інша схожість – внутрішня, духовна:

*Коли одягнена у свіжку наряду
Ти підіймався з росистої постелі
Я заміди впізаша в тобі оту
Зматовану величкою Ботичеллі*
(Олександр Смик)

*Сказати прағну я, о зніжена красуне.
Як зараджує твое сяйзве тіло юне,
Та брода, де злизнє в одне
Чарівна молодість ѹ динітство іскряле.*
(Шарль Бодлер)

Сміка передовсім приваблює, і зовсі, і тішить, і утривожує єдине прагнення – прагнення жінки; його чарес, насамперед, первісність взаємини. Чар первісності, поезія первісності – ось, власне, домінанта, того, як він сприймає жінку – як істоту – в цьому світі, а сам світ він нахабно втискує в прямокутника спохідного ложа; і в цьому прямокутникові відбувається все: тут світ любить і не-навидить, воює і замирюється, вмирає і оживас. Мікрокосм стає макрокосмом. Не всім і не завжди це збагнути, тим паче відчути, але ж поезія, як і саме життя, як і кохання, як і любов, – то не математичні формули, що конче вимагають ясності й однозначності. Смік майже не користає зі символів, вірш у книжці – то ніби нотатки зі щоденника; просто нотатки, без чайних яскравостей, деталей, описів. І автор музично оприлюднює ті нотатки, і при тому, схоже, не прагне постати перед очі суворої і скорої до осуду громади привабливим і симпатичним. Він не сповідається, бо – це очевидно! – вважає, що сповідається йому (чи його ліричному герою) ще зарано, та й немає в тому жодної потреби, та й немає в чому сповідатися. Не в цьому ж:

*Як грамомогра в дерево разтленне
Я склонжу в тебе Ти входиш в мене
і всю вселенну Богому вселенну
Впукло в тебе А ти зірками в мене
і ті зірки п'єчуть мої коліна
Плахут плахма розпікає душу
В чиїх руках червонотіла глина
Православіє майстер Ви його не руците*

Яскраво чоловіча лірика, якої у нас надто мало, хоч про кохання, про любов поети-чоловіки писали достобіса.

Але ж писалося (і пишеться) здебільшу якось не по-чоловічому, а все більше по-хлопчиковому, а то й по-жіночому навіть, – із плачами по зраді... умовлянням повернутися, пожаліти, розрадити... сподіваннями й осудом себе самого, такого негідника... виставляннями себе, яко найвірнішого... Смік не грається в ці ігри, для нього (чи, обмовимося знову, для його ліричного героя) існує тільки одна гра – любовна, і правила для цієї гри він воліє придумувати сам. Чи він енергійний і самовпевнений ловелас («Ранкова жінка Поза ломос / Як східні пранонці н'янкі / А я зіміто позолоту / Єдиним допінкам руків»), чи піжний і відчущий коханець

(«Приречені на одиночість / Тремтіши обриси бароко / Твоїх рембрандтових тілес / і вкотре я за пів воскрес»), чи тихий і нібито покірний («Пусти мене у ніч / Пустині / Я уйду в розведені мости / З піднятым пратором любові»), чи мало не романтик («Сьогодні наше сяяло панно / Всі зорі дивляться на південь / Шампанське і пічне купання / Аж доки до перону піdem»), – це все гра за своїми, а не чужими правилами.

Звісно, людина не є стала ані у своїх уподобаннях, ані у вчинках, ані в любовних стосунках. І тем-то й підкуповує цю книжку, що вона являє нам людину, чоловіка саме в русі, в багатовимірності і складності буття, а те, що буття це «загнане» автором в чотири кути ліжка, аж ніяк не применишу (а то й навпаки) Смикового експерименту. І хоч експеримент цей не надто оригінальний (з чого виходить, що й не експеримент це, а хіба що напів-експеримент), як не є і повсякодно рівноцінний з огляду на деякі текстологічні вади, навіть деякі очевидні отріхи (як-от цілком переспівне: «Вже сутінки унази на леваді / Затихли понад світом голоси»), – все ж маю зазначити, що серед потоку друкованої поетичної продукції останнього часу «Два тіла... Дві душі...» справляють враження щонайкраще. Певен того, що книжка ця не повинна розчаровувати і найвибагливішого читача.

Критикам же – сам Бог велів звернути на неї увагу. Вона того заслуговує.

(«Слово», 1993, січень, ч. 2-3)

Перекинута піраміда, або Плюю на все

Володимир Цибульський. Піраміда. Вірші та поезії.

Житомир, «Вісник», 1992, 64 стор.

НЕДАРМА нас попереджували: безконтрольність у видавничій справі призведе до того, що на книжковий ринок буде вихлюпнуто не одне відро смердючих помий, які до літератури спрямовані, високої, гідної нашого народу, не матимуть щонайменшого наближення. І ось вже не забарілися з'явитися перші, з дозволу сказати, ластівки, а серед них – збірка «всесвітньовідомого» передовика-авангардиста Володимира Цибульська під претензійно-безапеляційною назвою «Піраміда».

Відвірто кажучи, думав, що такий ширпотребівський ужинок видаватись у наш час може хіба що за гроші автора. А ж ні! Знайшлися добре «дядечки» з журналу «Авокаж» – і благословили Цибульську у світ широкий! Утім, не звикати до таких вибриків цього «суперавангардового» журналу, одне тільки дивує: неваже редакцій не жаль було паперу, сил і тих самих грошей? Неваже добродій редактор всерйоз думас, що так звані «вірші та поезії» Цибульська конче потрібні нашій літературі? З отими їх сумнівною художньою вартості «жінками-шпалерами», «прілеми тінами бочок з-під оселедців», «хвилинами екстазу», «головомоззам тотальним» тощо? Ну ось, почитайте (якщо це можна читати):

*а щось в ній с
в тій жінці-детективоні
бона чус грудьми і волоссям і пістями*

*всім волоссям
кожну клітину мою відчуває*

І це – поезія? Та убий мене грім, коли я навіть під тортурами зможу назвати це словобудство цим високим словом – «поезія». Бо маю в пам'яті завжди зразки того, що є, було і буде поезію:

*Мені ти приснилась давно,
вейтиши ти у думи мої.
Я море люблю, бо воно
нагадує очі твої.*

(В.Сосюра)

Люблю її, зову своєю.
 Як пташку; жалую її,
 В полях, в гаїх гуляю з нею,
 Слажно її пісні свої.

(О.Олесь)

Це вам не Цибулькове «вона чус грудьми і волоссям і нігтіям»! (Тут дивує, чому автор не продовжив цей ряд? Міг би вже й перерахувати далі – «і вухами, і колінами, і печінково», а то виходить якесь недовершеність!)

Або ще такі «відкриття», як:

тепер собі стою і дивлюся
 як надвечір довишають
 тіні пам'ятників

Ну, що тут скажеш? Автор виявився напрочуд спостережливим! Крити, як кажуть, нічим, бо й справді – надвечір тіні довишають. І не тільки тіні пам'ятників (а взагалі-то треба «від пам'ятників»), а й дерев, стовпів, та й самого поета також, якщо він, звичайно, у цей час стоїть проти сонця, а не лежить десь собі в холодочку, придумуючи чергового геніального опуса. А втім, то вже справа автора. Хоча, звісно, було бы непогано і для нього, і для літератури, якби він хоч б перед заходом сонця брав вряди-годи до рук Шевченка або Тичину, аби мати хоч якесь уявлення про справжню поезію. Можливо, він би колись і надихнувся б написати щось подібне на ось такі рядки:

Гай шумлять –
 Я слухаю.
 Хмарки біжать –
 Митуюся.
 Митуюся-динуюся,
 Чого душі мой
 так весело.

(П.Тичина)

Не побоюється повторитися: ось і є та справжня поезія, яка була, є і буде. Бо мине час – і забудуться Цибулькові «Жінки-детектофони», а ось тонке поетичне зображення чудової рідної природи, як у наведених вище рядках Паала Тичини, завжди тривожнім і бентежним тонку українську натуру. І щось дуже сумнівається, що подібні емоції викличе пессимістична «філософія» авангардиста Цибулька типу:

бо життя то сусільна віра
 в світле майбутнє
 і чим торожніші кашені
 тим у ситіші майбутнє
 приходиться вірити

«Порожні кишені» – це, звичайно, прикро. Але, профічте, хто у тому винен? Адже сам же автор зізнається:

*плакали громники
що хоч раз побувати
у цих грізних кишенях*

Як видно з усього, ліричний герой збірки тільки й може, що нападати на всіх і вся, кляючи весь світ за свою життєву невдаштівність, і не бачити при цьому колоди у власному ж очі. Це і є той ефект перекинутої піраміди, тобто спроба поставити все з ніг на голову. Взагалі, це і є ознака характерна риса наших доморощених авангардистів, які їдуть на все заради одного-єдиного: шокувати читача. Найви, вони гадають (наслухавши, певно, балашок про «шокову терапію»), що цим можна чогось добитися. А таки що можна! Люди тицятимуть на них пальцями і хихкатимуть: «О, дивись! Авантюрист іде!» Але що Ім, авангардистам, люди? Що Ім читає? Вони ж ніби змагаються між собовою, хто більше з них плюне на все!

(«Авансем!», 1993, ч. 27; підп. Віталій Ковальчик)

Дві естетики сьогоднішнього українського письменства (на прикладі поетів)

ОДИН, ВЕЛЬМИ ЗНАНІЙ серед київської літературної «лоски-що-не-сліти», молодий поет Сергій Лавренюк якось написав невеличку річ, яку можна застосувати для розшифрування тайнописів сучасного українського авангарду. Ось вона:

у камінь ввійшовши
самотнє обличчя
штовхнає свій погляд
в неонові прохідники міста
і видиває погляд контактою
а потім катаньтю
в трамваях авто електричках
диніщем глухої гіркої
загудої в спразд ріки

по скорботному русі
самотні сліди
до камінного Сковороди

У цих рядках – все: і біографія авангарду кінця пісімдесятих – початку дев'яностих («у камінь ввійшовши самотнє обличчя штовхнає погляд в неонові прохідники міста»), і спосіб – звінняйте за банальний вислів – існування авангардистів («і видиває погляд контактою а потім катаньтю в трамваях метро електричках»), і натяк на далекі пропраформуни авангарду («самотні сліди до камінного Сковороди») – бо й справді: весь загальний контекст його у сковородинському «Світ мене ловив, та не віймав...»

«Браття»-авангардисти переважно митці космологічного складу. Космос для них, однак, – це не те, що для Бердника чи якогось іншого фантаста. Космос для них – це та множинність площин духу, в яких химерно взаємоув'язуються хаос почувань із структурою думки і навпаки, реальність довколишнього із іреальністю его і (також!) навпаки:

вітри мандрюють сайтом наче душі
і хтось игораз вітрила напинас
зникочи у брамі неба
в самотнію ніч постукаєши до себе
зіб'єши до крові руки розірвеш

коріння що сплело тебе з землею
вітряні прийдуть і вікна розіб'ють
на скажки неба й веселкову браму
тобі назустріч винесуть восстаннє
і ти ввійдеш в небесні золоті ворота
(Сергій Лавренюк)

Зовсім не-несподіване і переконливе потрактування «откуда есть пошла поезія українського авангарду кінця 80-х – початку 90-х подає в одному з квітневих цього року чисел «Слов'я» Володимир Цибулько: «Шопенгауерівський час надворі, шопенгауерівський. Але з десятикратнішою долею цинічного глуму. От і вбережися в ньому аркушем чистоти і совісності. Тяжко? Бридко? Досить часто! Спокусливий соціум за чисту душу заводить тебе до середовища золотої молоді. Безбідне і безшабашне, безпроблемно-веселе і кмітливе в царині зашибу баксів. Бог послав нам це середовище на те, щоб воно нас споюло і покинуло на якомусь вигідному для себе щаблі. Золота молодь – вічно нездутні таланти, забезпеченні однаковою грошима, житлом і цинізмом. Ех, золота молоде, романтична ранино і пожадлива пізньо, духовно нахабна і самовпевнена раніно і безпощадна в суперництві духовому пізньо. Що ж ти, молоде золота, молоху мій столичний хапаєшся за провінційних хлопчиків і вжахасяся на потім їхньої духової сили...» Провінцій і хлопчики – це чи не вся генерація авангардістів та «просто молодих» поетів. Бо є справді майже всі вони – із провінції. Хоч багатьох із них постами зробив Київ, чи Львів, чи Харків, але народилися вони ними раніше і дейнде. Чи ж не про те – у того ж Цибулька:

тут я навчуся розуміти
смак зеленого чаю
найдешевшого чаю держави

другі мої оброслі бороди
і аліментами
познайомили мене з поняттям АНДЕРГРАУНД
пастушті поети ксерокоті
заздрigli моїм джинсам
чи не пайкотерітіним джинсам держави
але нині я їх вроочисто стягу

ЩЕ ДВА СТОЛІТТЯ тому француженка Жермена де Стель писала: «Що значить схожість світогляду, якщо різні думки і відчуття?» Стосовно схожості Лавренюка і Цибулька. Недоступа і Позаяка, Бригінця і Гудзя можна сказати те саме. Вище (пам'ятаєте?) вже писалося, що авангардисти сьогоднішні – митці космологічного складу. Тепер додамо: космологічність із (не плутати з космополітізмом!) знаходить, як правило, своє вираження в нестотожненні, а частіше – у відвертому протиставленні, космосу всеоб'ємного і космосу часткового; іншими словами – абстрактного і конкретного.

(Якщо відверто, то не заздрю, навіть співчуваю, читачеві цих нотаток: підіно розберись, що має на увазі критик? А критик має в оці тільки те, що перед ним

авангард, у якому ще й допіру мало хто з мужів учених розібрался хоча б на третину. І так само, як поезія авангарду постає на емоційному засилі, скерованого у читача, так і ці нотатки є таким же емоційним виплеском, отож даремно очікувати особливої стрункості суджень і «розсування по полічках». Залишимо це право – розсування по полічках – тим, хто не може обйтися без оперувань термінами, а відтак розглядає поезію, як математичну формулу, в якій все повинно стояти на цьому і тільки цьому місці).

Загалом, говорити про авангард – річ невдачна. Хоча б тому, що поезію що мало хто читає не тільки у колі «сліти» (вихованій на шевченківсько-рильсько-тичинівських зразках), не тільки у колі «нової народної інтелігенції» (що зросла на павличківсько-си-монинківсько-хостинківських віршах), не тільки у колі національно-патріотично-відроджувальницького середовища (яке визрівало, та так ще й не визріло докінчено, на вінграновсько-забаштансько-базилівських перлах), – навіть в майстернях-підвалах-кухнях, просякнутих прокурено-заалоголеною атмосферою авангардистських здбанок, ця поезія не має будь-якого більш-менш культурного впливу, а слугує хіба що ненафідливим антуражем-декорацією. Поезії цій не потрібні журнали, не потрібні і книжки, для її повноцінного існування досить кав'ярен, підземних переходів, «кулінарко» і «Енея». Але – це для неї, для самої поезії. А для культури? Алже допоки робитимемо вигляд – і насаджуватимемо думку, – що українська поезія (сучасна також) – це виключно твори про славні козацьке минулі, про кохання і квіточки в лузі, доти ми ніколи, мабуть, не спроможемося на поезію справді вартісну, справді повноцінну, справді неімпотентну. Плаксивість – ознака жіночості (хай вибачать мсні жінки), а отже (упротиріч совітським уявленням) – і slabкості. А саме плаксивість – то домінуюча натепер риса нашої поезії. Відкрайте – не поліуйте! – будь-яку книжку єтинно українського поета і ви переконаетесь в цьому. Боже, про що там тільки не плаче!

АВАНГАРД (і це вже аксіома) починається із руйнування міфів. Не древньогрецьких і не язичницьких, а міфів, що насаджувалися попередниками (як близькими, так і давнішими). Іншими словами, авангард – це атака на зашореність ідеологічну, культурницьку, формалістичну. І головне, чого прагнуть авангардисти «усіх часів і народів» – це цілковита, нічим і ніким не обмежувана творча свобода. Але! У цьому – і певна небезпека: прагнення до необмеженої свободи, хоч як це і не парадоксально, вже саме по собі є обмеженням цієї свободи, обмеженням навпаки. Виголосивши «Я авангардист!», митець певною мірою обмежує свою творчу різноманітність. Очевидно, що він ніколи не дозволить собі побути, скажімо, «хоча б трінчики традиціоналізму», і не в останню чергу тому, що боятиметься бути запідозреним у несталості чи байдьічності своїх орієнтирів. Отож, він свідомо (хоч насправді підсвідомо) завужує діапазон творчості, що є «кайдануванням рук творящих» (із В. Цибулька).

Кайданування заради чого? Може, вілповідь на це питання пошукати у самих авангардистів? Може, ось вона: закликаночи «в андерграунд хлопчики в андерграунд», сам закликач певен хіба що одного –

*академічні авгури нам хребти
прокусили ми маври
ми можем бути вільні*

нас вистичуть з черева риби
у нові часи познання на біровідстутих
(Володимир Цибулько).

Чи, може, ось:

Якщо птаха тримати в неволі,
Якщо птаху підрізати крила
І якщо відрубать йому лапи.
А до того ще й винімати нір'я,
І пакати йому в задницю яблук,
І усе це в духові спекти, –
То це буде засмажена качка,
Це окраса святкового столу.
(Юрко Позяк).

Чи ж не тому авангардисти біжать-втікають від привилія традиціоналізму, що не мають айнайденшого бажання стати коли-небудь отією «засмаженою качкою», окрасою літєратурного «святкового столу»? Звичайно, не тільки у цьому відгадка. Але втеча має місце, вона – реальність.

НАШ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ вибудуваний на фундаменті ідей (і мистецьких, і ідеологічних), які насьогодні вже є або анахронічними (як от народно-демократичні), або ж відверто ворожими істинній творчості (соцреалізм, скажімо).

Однак!

Однак особливість українського поезіозавангарду початку дев'яностох – у його не-оригінальності, яку можна висловити примітивною словесною формулою: ЩОСЬ ТА ДЕСЬ ІЗ ЦЬОГО ДЕСЬ КОЛИСЬ БУЛО. Але те саме ми можемо сказати про будь-яку авангардистську течію у будь-якій сьогоднішній літературі світу. Нічого принципово нового не винайшли авангардисти вісімдесятих – дев'яностох ні в Європі, ні в Америці, ні в Африці. Відбувається закономірний, неперервний процес накопичення та формального переосмислення всього того, що вже було. Відмінність же – хіба що у відтінках: симбіотичних, лексичичних, формочинників. Але стосується це не лише авангарду! Всі ці закони (якщо це є закони) можна адресувати будь-якому напрямові, будь-якій школі. Все-таки на перший план виходить особистість. Гений, талант завжди спроможний на непересічність, і це мало залежить від того, які принципи утворчості він сповідує.

Ще одна особливість українського поезіозавангарду 90-х – його непримирена на примиреність із традиціоналістами. Утім, і з табору екс-соцреалістів не фіксовано (поки що?) артобстрілу, бо поодинокі постріли з порожніх гвинтівок поодиноких «непримирених» в розрахунок брати не варто. Більше «повезло» прозайкам: навіть сам Олесь Терентійович якось аж п'ять хвилин віїфічав по республіканському радіо, що авангардисти «дискредитують здобутки національної літератури і тягнуть її на дно естетичних і стичних ям». А «штатний одонісець» О. Т. Віталій Коваль пішов ще далі, обізвавши авангардистів «екстремістськими жеребчиками і вождиками», і все тільки тому, що «...один з критиків журналу «Авжеж» (1991, № 3, с.53) називав його [роман О.Гончара «Собор» – В.В.] «міфом примусо-

вої класики»...» Гадаю, що з таким же успіхом якийсь інший коваль від літератури міг би «ропозитивися» з ким завгодно. Міг би, але чи з м і г би? Які аргументи, які докази власної правоти, окрім лайливих епітетів, наведе подібний «критик»? Повторить услід за О. Т. ще один міф – що авангардисти, порушуючи або й геть відкидаючи усталені (ким і на скільки тисячоліть?) традиції – читай: норми, – зазіхають на ВЕЛИКІСТЬ нашої літератури? В такому разі найкращою відповідлю на це буде думка Юрія Тарнавського із інтер'ю тому ж таки «Авижеж»: «Нормативність в літературі, в самій мові завжди оберігала владу певних сил, здеградованих в тій своїй нормативності» (1991, ч.2, с.51). Зауважте, що сказано це не «екстремістським жеребчиком» з київської, чи рівненської, чи івано-франківської підвіртні, а митцем, який певною мірою вже й сам є традиціоналістом. Традиціоналістом від модернізму.

Та підемо далі.

Природу непримиреної примиреності авангардистів до традиціоналістів-постсоцреалістів можна пояснити дуже просто і, наївні, примітивно: вони увіч не бачать в своїх опонентах конкурентів. Колись Сомерсет Моем написав: «Зірки тануться яскравішими, якщо дивитися на них не з вершин горби, а з помийної ями», і це дуже вдало припасувується до пояснення нашої попередньої тези: більшість постсоцреалістів дивляться таки на зірки (раніше – кремлівські, тепер – марійські) кожен зі свого заслуженого горба чи горбика, а більшість авангардистам на ті горби і горбики – звінняте – плювати... Ім і цікавше, і вільніше в «помийній ямі». Проза життя набагато більше дас для поезії авангарду і тем, і настроїв, і натхнення. І що з того, що «проза помийної ями» – вульгарна? (Знову згадаймо Моема: «Вульгарного письменника я ставлю вище від манірного; адже саме життя вульгарне, а він намагається відобразити життя»). «Проза помийної ями» здатна викликати не тільки «помийні» емоції:

цей несподіваний запах
пріла тінь бочок з-під оселедців
з дворинца гастроному
зпенськува ахотів мене в нічному таксі
в день смерті Роберта Лоуела

(Володимир Цибулько)

Сиджу на бруківці
Боричевого узвозу
і ложлю в кулак,
як мужу,
жіночий каблучок.

(Юра Гудзь)

Молоді поети, «...активаю виключаючись у боротьбу за поезію того типу, який творять самі, бачать і давно поезію крізь призму власної, через що надмірною виявляється і їхня вдачність поетам, від яких дечому навчилися, і їхня байдужість щодо поетів, які сповідували інші мистецькі принципи». Цю цитату із статті Томаса Стернза Еліота «Музика поезії» тут взято, аби ще раз, вже з іншого кута зору, спробувати розібратися у витоках непримиреної примиреності сучасних аван-

гардистів до своїх неконкурентів-традиціоналістів. Останні і насправді байдужі авангардистам, і байдужі саме тому, що належать до поетів, які склонідують інші творів підходи, «інші мистецькі принципи». Ніхто, мабуть, із молодих не назове сьогодні серед своїх «учителів» Павличка, Перебийноса, Луківа, Коротича, Костенко, але й перекресплювати їх вони також не мають ані найменшого бажання, – навіщо? Вони були поетами свого часу і час зробив їх такими, якими вони йому дозволили себе зробити. (Природу власне конформізму збагнути не важко. Важче збагнути інше: чому доста таланти між «писати, що хочеш» і «мовчати, але не писати, чого не хочеш» вибрали друге, а тепер подають себе в блідечках з голубими кантиками як жертви системи? Я не кажу про «феномен» звичайнісінського заробітчанства, що його так гарно самовикрив один з небезвідомих «поетів доби розвиненого соціалізму» Микола Романченко у вірші «Прогул» із збірки «Для праці життя» (1974):

*Аркуш чистого паперу –
Мій лайданчик будівельний.
Так чому ж сьогодні навіть
Я цеглини не поклав?
... І Значить, що?
Прогул, поете,
Так, прогул, бо в ту годину
В лаві був шахматер без тебе.
Біля далини статевар.
Аркуш чистого паперу...
Ти сьогодні клав цеглину?
Не поклав?*

*Дивись, поете,
Щоб не згас у серці жар!*

Тут, як бачимо, напіль не ремісництво, а саме і тільки заробітчанство. «Клади цеглу» – і поготів. Бо ж як це так: вся Країна Рад буде комунізм, а ти байдики б'єш?! Не- па-ра-лок, поете, не-па-ра-лок! Давай пиши, видавай на-гора тон-новірші...) Але, на щастя, у той же час були Воробйов, Голобородько, Калинєць, Рубан (Василь), Мельничук, Григорів, Саченко, ще дехто, і саме вони є тими поетами, «від яких дечому навчилися» сьогоднішні авангардисти.

Хочете – порівняйте:

*дерева
самі понад себе
вистивають
небо
довкруж
безпритульної непорушності*

*смерком води
невідвортиной*

урівень хлистких сходинок
підптерих
з-над сили
плечем
у мить
здакалося б
їх неодмінного падіння
кази пригнічено
озираючись
тупиротуть ніжкі люди
в чеканяж
на іншого майстра
(Михайло Григорів)

світло незнаних світів
із пайдальшого світу цю в нас
як спітлини замерзлої лінії

я не відаю що то за світ
і не знаю куди дороги
але знаю що голос мій
важе давно не мені належить

ї слова мої з пірем'яви сів
як останнє світло надії
тих людей що до нас докликаються
(Сергій Лавренюк)

Презентуючи читачам «Слова» півтора десятка віршів із збірки Михайла Григоріва «Спорудження храму», Ігор Римарук зазначив, що його поезія – «абсолютна протилежність риториці і 60-х, і 70-х, і 80-х, і новонароджених під новими пропорами 90-х. Вона пільма: адже «вільна людина розпоряджується лише тим, чим можна розпоряджатися безперешкодно. А розпоряджатися безперешкодно можна лише самим собою» (Епіктет). Ця поетія вільна від суспільних погонів і естетичних канонів; автор розкошує у власному світі образів і символів... розкошує у свободі духовного лету». (Говорячи про «новонароджених під новими пропорами 90-х», Римарук, вочевидь, мав на увазі аж ніяк не авангардістів, а тих «новопатріотів», які уловилиши своїм безсмертним інтохом нову безпрограшну кон'юнктуру, заходилися продукувати вірші й поеми в осанну демократії, гласності, незалежності. Заходилися, тобто, виконувати нове соціальні замовлення). Абсолютною протилежністю риториці останніх трьох десятиліть є і творчість інших «не-традиціоналістів», названих і несзваних вище. «Розкошують у власному світі образів і символів, у свободі духовного лету» тепер не одинаки-сміливці типу Григоріва чи Воробйова, весь сьогоднішній авангард перебуває в гравітаційному полі цього розкошування, сповідуючи при цьому «естетику тихого бунту» (рядом із Цибулька). Вільна людина не може заздрити рабові, це було б протиприродно. За минішньої ж ситуації «рабами» є екс-соцреалісти – вони є рабами не лише старих поетичних

догм, вони с також і рабами раніше написаного і опублікованого під їхніми прізвищами, рабами отих «активінх» чи й навіть «нейтральних» славословій на честь і во їм'я... Вони с рабами схем, за якими змушували себе жити і творити, схем, які допомагали їм триматися на плаву. В розумінні цього також відгадка сумного феномену сьогоднішнього літературного буття, коли фактично не маємо афішовано-публічної боротьби «старого» із «новим», а натомість спостерігаємо мирне співіснування, як у сплячому взимку вулки. Чи нормальню є це для розвитку літератури? Мова йде не про «боротьбу на винищенні», а тільки про елементарне творче суперництво. Однак, складається враження, «традиціоналісти» і «не-традиціоналісти» перебувають в автономних, не залежних одні від одних, сферах. І – схоже – і тих, і тих є цілком влаштовус. А чому б і ні? Адже авангард, як писалося вище, сповідує «естетику тихого бунту», а екс-соцреалісти завжди черпали натхнення і гонорари з «галасливого конформізму».

Розумію, що сказане – річ не вельми приємна. І не тільки тим, хто сповідував (і сповідує) оту, другу, естетику, не тільки їхнім ширим і палким шанувальникам (яких не так вже й мало, напевно); річ неприємна для усієї нашої літератури. Бо ж виходить, що вона, аж від тридцятих, – сучіль конформістська. За дуже і дуже (але це, однак, хоч трохи підсолоджку гарку пігнуку) рідкими винятками...

Але здається, що ми вже не тільки повинні, – ми вже доросли до того, щоб сказати собі правду; ту правду, яку більшість із нас вже давно виносили в собі, та сказати яку все чогось боймося. А чого? Мабуть, найбільше – одного: ЩО ПРО НАС ПОДУМАЮТЬ У СВІТІ?

Тут доречно буде інвести одну цитату: «В моем возрасте ничего уже не страшно, кроме Страшного суда», – подшучивал в предсмертные свои годы М.Бажан. Подшучивать он подшучивал, а озобець пробегал у собеседников от этой интонации. От этого взгляда – усмешливо-беззащитного... Штатные критики-одописцы той поры пытались ваять из Бажана «живого классика»: мраморную безопасную фигуру. Не скажу, чтобы они було возражал...» – це із статті Марини Ноцікової «Христос, Велес – і Пилат» у ч. 6 журналу «Новий світ» за 1991 рік. С в цій же статті і ще одне цікаве міркування, що так чи інакше стосується нашої сьогоднішньої розмови: «Критика дружно перечитывает и пересмысливает нынче наше семидесятилетнее наследие... И сколько же там оказывается другой литературы! Других смыслов, других оттенков, других оценок событий, чем привычно-программно нами вычитывавшихся». Але, на жаль, це не про нас! Наша критика переважно зайнята тим, що «п'ятьтеся ваять» навіть не нових, а все тих самих, що й десять років тому, «живих класиків». Приклад з Павличком – хіба не цьому свідчення? Раніше забуто його «кранію класику», і не тільки Й, а майже все із «довісімдесятятого», і тепер тільки й чуши: Павличко написав текст одного гімніу, другого, третього. Для держави, для армії, для СПУ. Ні, для СПУ, здається, він ще не писав. Може, іже й не напише. А може, й напише. Не тільки Господні путі неісповідімі! І вже без будь-якої іронії після цього сприймається вибрік львівської газети «Пост-Поступ»: «Дмитро Павличко – великий гімнотворець!»¹

Чи ж не це мав на увазі Микола Рябчук (не Павличка, а ситуацію) у статті «Я ж не люблю її з надмірною любов'ю» («Сучасність», 1992, ч.5): «Соцреалізм, як відомо, зобов'язував митців слугувати комуністичній ідеї, зображені життя не таким, яким воно є, а таким, яким воно має бути з погляду комуністичної ідеології. Брехня, однак, не перестає бути брехнею, якщо ми на місце комуністичної ідеї

постановимо ідею національно-патріотичну; писання корнійчуків і нагнибід можна перефарбувати з червоного кольору на жовто-блакитний, проте вони не стануть від цього ані правдивіші, ані художніші.

Додам вже від себе: не тільки писання корнійчуків і нагнибід можна перефарбувати. Ті ж коломійці, спасарі, сингайські, ковалі так перефарбуваються самі, аби тільки лишитися біля коритця (хай і розбитого, однак!..), що нам і не присниться навіть...

Отож, література наша, як здається, зараз у тому віці, коли їй ніщо не страшне. І Страшний суд також. Естетникам «галасливого конформізму» втрачати нічого (окрім хіба що гонорарів), а естетникам «тихого бунту» шлях вже давно визначенено. Шлях цей – у пекло. Пекло нинішньої катастрофічної ситуації у книговидавництві зокрема і літературі загалом. Пекло це, до того ж, ще й на самообслуговуванні, самофінансуванні, само... само... само... Сам в казані сидиш і сам же дровища підкидаеш. Та ще й без галасу. Мовчики. Або пошепки матюкаєш...

То що ж – так і шептатимемось? І не спроможемося на голос?

Здається, саме враз згадати Шленитера, вірніше – інтерпретацію його міркувань Юрієм Лавріненком у статті «Література межової ситуації»: «У середині потужного чортопірю усе і кожне має однакову дію – дію в напрямку посилення чортопірю. Тоді навіть не відрізниш силу гальмівну від сили погінної. Це момент, коли, як у розгромленій армії, відповідальність усією вагою перевалюється з цілого на одиницю, наслідком чого відповідальність підноситься наче понад саму себе. Одиниця виступає в МОМЕНТ ОСТАННЬОГО РІШЕННЯ, яке сквальюється НАЙВІЩОЮ МИРОЮ ІНДИВІДУАЛЬНО. Тут можуть трапитися речі, що межують із чудом. Останнє рішення одиниці може узвійти потужним фактором в саму гущу історичної реалії. Це рішення належить уже майбутньому... Але для такого останнього рішення потрібна гостра і точна зорієнтованість...»³

(«Амзесж!», 1993, ч. 26)

Код поезії Романа Бабовала: спроба дефрагментації

Про Романа Бабовала (чи не єдиного, здається, українського письменника в нинішній Бельгії) у нас, на превеликий жаль, відомо-сказано-написано до образливого мало. Для нас, зрозуміло, не для Бабовала. Не те, щоб про існування цього автора ми не знали зовсім, – далі б знаємо! Далі б й пишаємося, що український поетичний дух шириться не лише в Америці, Австралії, Канаді, але й у такій відомо-невідомій, певною мірою навіть екзотичній (у нашому розумінні, з огляду на нашу пансовкову обмеженість) країні як Бельгія. А між тим, на мое глибоке переконання, сама наявність «белгійця» Бабовала у сучасній українській літературі (а вона така є, ця присутність, хоча й не настільки самонагажована як присутність «Нью-Йоркської групі») дуже важлива і дуже корисна. І то не з географічно-геополітичного погляду, а з міркувань саме (і тільки) поетичних.

Більш аніж певен: якби Бабовал відріпався на Хрестатику, йому би багато хто із нині сущих законодавців поетичних мод в Україні складав би немисліми почесті, його неодмінно заражували б до ейфорично-ефемерної «кіївської школи», його би тягнули до своїх дав «поетицтедесятників», можливо, навіть «новолітературників» намагалися б привласнити його ім'я для своїх далекосяжніх планів і потреб. Можливо!..

Та наразі Бабовал – у Бельгії. Там народився (1950), там зростав, там виріс у поета. Там-таки видав своїх і'ять книг українських вірців – «Наницо про те згадую?» (1969), «Подорож поза формою» (1972), «Омана молока і Листи до коханюк» (1985), «Нічні перекази» (1987), «Пам'ять фрагментарна» (1994). Ще одна – «Мандрівки Імовірного» – вийшла 1993-го у Києві (видавництво «Дніпро»). Має Бабовал також три книжки французькою мовою – «La nuit les oiseaux» («Вночі птахи», 1972), «Residuelles» («Залишки», 1992), «Voyage au quotidien» («Подорож по-щоденному», 1993).

Додамо до цього, що за фахом Роман Бабовал лікар.

А тепер перейдемо власне до поезії. При цьому не будемо говорити речі очевидні, як-то: що в особі цього автора маємо надзвичайно силну й оригінальну мистецьку особистість; що його вірці естетично цілісні і довершені; що сама філософія його творів (потри, здається, свідоме відкидання «дешевої» оригінальності) відмінно індивідуалістична... Цього, звісно, було б задосить для поета пересічних устремлінь. Для Бабовала – замало. І вже це одне багато що посвідчує, і то по-свідчує посуртно і безперечно.

Зроблю засторогу: сказане не є компліментарієм (хоча нічого поганого в компліментах, якщо на те є підстави, увіч не бачу), сприймайте це просто як емоційний сплеск, – це тим більше і тим яскравіше ілюструватиме мое власне розуміння, мое особисте ставлення до творчості Романа Бабовала; якщо хочете – мое захоплення ним. Як на те пішло, то й не лише мое, відтак зі ширим пістетом пристаю до

думки Василя Івашка, що його, Бабовала, поезія «прагне повністю вивільнитися з-під тягаря культури, аже погляд на світ як на житу єдність, – будь-який вірш Бабовала в певному сенсі є спробою віднайти такий погляд або ж свідченням про неможливість його віднайти, – протистоїть всяким розмежуванням, тим випадковим національним, історично зумовленим формам, в яких тільки їй можливе її (культури) втілення» (тих, хто зацікавився таким потрактуванням творчості поета, відсидає до статті В. Івашка «Однокрилі янголи», якою відкривається книжка «Мандрівники Імовірності»). Говорячи про «тягар культури», В. Івашко, очевидно, мав на увазі «ширпотребівський маскуль» (інакше кажучи – легкотравні квазкультурні штампи), а не Культуру в духово-сенсовому змісті і вимірі.

Утім, для розуміння поезії Бабовала не збивим буде звернутися до «омодного» нині в колі наших вітчизняних літературознавців Ортеги-і-Гасета. Ось цитата із його «Дегуманізації мистецтва», якою цілком можна скористатися і як кодом до віршів Бабовала: «Речі мають свій природний лад, певну ієрархію. Деякі здаються нам дуже важливими, інші – менші, а ще інших можна взагалі не брати до уваги. Аби задоволити прагнення до дегуманізації, не обов'язково змінювати природне схемою речей. Досить порушити існуючу ієрархію цінностей і створити мистецтво, в якому незначні події життя з'являються на першому плані в монументальних розмірах».

А ось – і підтвердження (чи ілюстрація) зауваженого вище:

*насі ми лежимо в траві – спрацьовані
порозка тільки полоню тебе
скубе гнідий кінь осінь мов листок
берези наче колос що в позитині
не всініг згоріти ми шукасмо
тоді в траві себе (про себе – спомин?)*

Якщо ж, покінчивши на цьому з намаганнями потрактувати філософсько-естетичну парадигму поезії Бабовала, спробувати пунктирно охарактеризувати творчу манеру його, то, власне, мусимо насамперед звернути увагу на вишуканість алітеративного ряду – перечитаймо хоча б уже процитований шкіц, особливо ж третій його рядок: «скубе гнідий кінь осінь мов листок». Загалом, алітерація у Бабовала присутня завше і повсякраз. Ось – узяте навміння із інших його віршів: «нас стереке комаха ненажирлив», «аварія кохання – змішані строкато / тъма пристрасті і брехні (хто жертва на нозі?», «запеклих ворогів своїх згубив», «вчораши ледь пройшло й вже в пам'яті – діра». Звісно, не варто думати, що робиться поетом це спідомо. «Причина» – в особливій музичності, сказати б ритмізований темпераментності його творів. Як у будь-якому гармонійному пасажі в музиці повторюється певний «усталений набір нот, так і в текстових уривках (фразах) Бабоволових віршів, немовби в наслідування мелодико-композиційних канонів, повторюються певні звуки. Звісно, це мос пояснення-спостереження дещо спрошене, далі й примітивне; воно може бути застосоване лише для поверхового висновку (втім, ці нотатки і не претендують на «всеохопний» розтін Бабовалової поезії), та все ж варто відзначити ще й те, що стилістична партитура Бабоволових віршів (якщо її далі вдаватися до паралелей із музикою) – це рок, а подекуди навіть хард-рок:

*ми трахти проти волі зратку вийеджаслю
в країну предками ї пророками обіррину
недокурок гріха і жменя молитов – в поземлякай душі*

Або ж:

*розкласни глум на злукі складові
і сміх розтерти на піщану порахто; ще
попіз мериних друзів размести ѹ шумаштій
притид непароджених дітей;
для предків, для нащадків
віборони жменю часу, грудочку
землі лінкої; відгадати для синів
нові породи
спонтворніших поміїв, розшифрувати
діялект зіб'єліх квітів*

*і відгадати помисли обдергтих страхонудів –
аби пристрати на секунду
те зовсім рознарване сумління*

Далібі, на цьому Й поставимо крапку, сподіваючись, що сказаного вище читачу буде достатньо, аби скласти бодай приблизне уявлення про поезію Романа Бабковала. Уявлення, яке, можливо, спонукатиме до зацікавлення більшого, отже й грунтovanішого. Певен в одному лінчи, і то беззастережно, що таке знайомство не розчарує навіть найвибагливіших «знанців» поезії, натомість подарує чимало непгаданих, цілком оригінальніх відкриттів.

(1993, рукопис)

На зіткненнях уяви

Наталі Самчик. Абстракції імієстичних бажань.

Житомир. «Азмож!», 1993. 18 с.

ЦЯ НЕВЕЛИЧКА, ошатно скомпонована і ошатно видана книжечка, маю у тому винесеність, засвідчує з'яву в літературі поетки обдарованої не просто талантом, але й талантом, що за відповідних, а саме щасливих, обставин здатен заскрити непересічно. Передумови для цього у авторки є, а як вона з них скористає, вже залежатиме від неї самої, чи то пак – від неї найбільше.

«Абстракції імієстичних бажань» – дебютна збірка Наталі Самчик. І прийшла вона до неї легко й навіть невимушено. Чого не скажеш про її поезію. Сказати, що вірші Н. Самчик самобутні, – це, вважайте, відбутися штампом. Сказати, що вони глибоко індивідуальні, – теж саме. До того ж, такі твердження не будуть конче вірними, безсумнівними. Корисніше – спробувати розібратися в хитросплетеві образів, почувань, емоцій, що їх винеслескіс поетка на папір, не надто, здається, турбуючись, в якому ключі, стилі, напрямі, жанрі це написано:

Крізь призму риб яких очей
Я бачу світло
У кутку заспіженої ночі
Проксьовуються зорі
Замуровані у лід
Крізь тріщину виходять на поверхню
Пораненими зіграни
І залишають слід
Із білої крові

В українській прозі сімдесятіх – до середини вісімдесятіх надзвичайно «ходовим» був так званий «химерний жанр». Передумови виникнення його, віршіще – необхідність його, були очевидними і всіма знаними, хоча в критиці того часу й замовчувалися; що б пак – саме існування «химерного жанру» було, – хай і не дуже гучним, але – викликом соцреалізму, бо ж у його ніким неоприлюднений концепції наріжним камнем вигострювалося ігнорування одного з найголовніших постулатів «творчого методу соцреалізму», а саме «правдивості зображеного» («правдивості» у тому розумінні, що його трактували класики і не-класики «найголовнішого мистецького принципу»).

Поезію Наталі Самчик також можна класифікувати як «химерний жанр», хоча увіч нічого спільногого з уже згаданою вище «химерного прозою» вона їй не має. Тим паче, її непотрібно (як і непотрібно нині нікому, мабуть) хитрувати й задекоровувати своє творче кредо. Справа в іншому, а саме в тому, що її вірші – то їй

насправді здебільшого речі химерні, породжені на зіткненнях уяві й реалії, причому межа між тим і тим часто-густо є розмитою, а то й відсутня взагалі. Я б навіть ризикнув до схарактеризування цих речей як поетичного перформансу. Нам, сьогоднішнім, перформанс більше відомий як жанр іншого мистецтва – того, що стало нами називатися образотворчим (хоча щодо перформансу варто було б застосовувати цілком осібне визначення: *умовтворче мистецтво*). Однак задатки перформансу (саме у нашій поезії) можна помітити ще у Михайлі Семенка:

*Чорна вода не тече в стінах зчорнілих
пабережжик,
покілько пересохнуться водяні маси,
регулювані пізовані.
і туляться, хлятається один на одне підносклені,
вузенькі будиночки зеленого, жовтого,
сінього кольору,
віддаляються один в одного віковими очима
в тінісних коридорах-вуличках... **

У глобальному контексті розвитку культури згодом, після футурістів першої чверті століття, ознаки-мотиви перформансу «перехопили» авантгардисти пізніші – у 50-70-ті роки він набув певного розголосу і певної популярності в американсько-західноєвропейському «флюксусі», а також у прибічників так званого «хеппенінгу».** Не лишилася острорівні від «модної течії» і Нью-Йоркська Поетична Група (у всякому разі, у поезіях Юрія Тарнавського – найдостовірніше). У чистому вигляді перформанс «прибився» і до нас – химерними «творами-конструкціями» із найрізноманітніших деталей, речей, «штук» киянинки Тетянича, що він дивував і шокував ними благочинного українського обивателя кілька літ тому на вулицях столиці.

Наталя Самчик, певен того, не ставить перед собою подібної мети – шокувати. Не прагне вона й здивовувати читача. Для неї ось що важить найбільше:

*В обіцях страшного серирі
Ввібраним слоюї страху
Нашломацьки шукаю світла
Відрузки розбитого слова
Еманципованої жінки
Із стильно підстригеними кризьми*

«Шукати світла відрузки розбитого слова» – погодиться, це серйозно і відповідально. І дуже-дуже непросто. Небагато знайдеться молодих (та й не тільки молодих) митців, котрі б отак не тільки здекларували, але й посправжньо прагнули цього, посправжньо шукали, посправжньо вірili в необхідність того шукання. Наталя Самчик вірити, шукаючи. І шукаючи, вірить. Пошуки ці (я рахую – результати пошуків) неоднозначні і суперечливі. Не все, можливо, вдається. Не все рівноцінне. Поряд з яскравими поетичними знахідками можна інколи надібати щось «омаїже графоманське». Але – інколи. Загалом же: ні формою, ані незвичною (або й незвичайною) образністю нині нікого не здивуєш. Здивування, захоплення здатні викликати лише речі, написані талановито та із широю висповіданістю. У віршах

Наталі Самчик все це присутнє. Більше того, вони до того висновідальні, що перед читачами раптом виникають цілком рефлексно-зорові шкіцики із щонайдійснішої «системи почуттів», – авторка і справді свої почуття, емоції, свої «імплісті бажання» без остряху і беззастережно «системлює» на кін:

*Крижанію
Так холодно холодно
Проточими віку стигнути в мені
Покриваються синьою лускою
І малюють абстракції снігу*

Але не шукайте в цій збірці «стрінгтузу душі»! Тут сутінь – лише натяки, лише видимість докінечного «самооголосування». Насправді ж все надійно сковано під парижено, і тільки іноді вдається зазирнути під ней, а тазирнувші, вранці збегнути трагедійну банальність, святонаїву драматичність таких ось рядків:

*Я жадаю самотності
Щоб одна тільки тиша
Щоб ніхто не послив
Хоч про цю запитань*

Чи ось цих:

*Притпадаю спрагненими губами
До помінулого змарнілого дня
Хоча б одні-єдину краплину істини*

І ще вища нотка тієї ж трагідрами:

*Оде ти забуття
Вернись
Найманою плакальницю
Покруєзяй наді мною*

Може здатися, що все у книжці – від уяві. Може й так, але не від уяві-фантазій, а уяві, що пібін сакумулюючим синтезом почувань пережитих і очікуваних. Уява та – немов циганське гадання по руші: «Всю правду розкажу, що було і що буде!» – і такі ж туманні, абстрактні натяки-вгадування, гарячкові виплески слів, гра на скривалах і струнах півслідомості, тайнопис видобутих із найглибших схронів нам'яті якихось фрагментів і деталей – тайнопис, який майже не піддається розшифруванню:

*Інтервізація ритму серця
На твоїх долонах
Тонким занахом блазу
Блакитна післямова
Зменшус себе
До еволюційних роздумів
На тему деградації слів*

*Захоханих в найменшу частину
Німоти собаки
Що простягус іржаві груди
Чужим здичавілим пожежам*

Можна промінити ці рядки, ковзивши поглядом по літерах. Але, зупинившись, раптом відчуваєш тендітну силу подібних емоційних сплесків і... блукаєш в хитросплетів лабіринтів душі, яку тобі дано відчути, але зрозуміти й збагнути – ніколи. В цій неможливості, як бачиться, і захована внутрішня експресія поезії Наталі Самчик. Поезії, яку можна назвати квазіжіночою; «квазі» не тому, що вона не жіноча, а тому, що майже ні в чому й нічим не дотинається до традиційної для нас «кітчижаної жіночої».

Знайдуться ті, хо випримітить у поетіях Н.Самчик масу недосконалостей: у формі, стилістиці, мові. Але тут доречно згадати пані де Сталь і ось цей її пасаж: «...тим, хто пише банально, немає чого боятися критики... Членуйте їхні фрази скільки завгодно, слова самі повернуться на місце, бо зникли перебувати поруч, однаке зобразити свої почуття і викласти свої власні, непозначені думки вдавалося споконвіку лише авторам, котрі виробили самобутній стиль, бо тільки він і здатен прикувати до себе увагу й уяву читачів».*** Звісно, для нашої критики Жермене де Сталь – не авторитет, але від того мало що залежить, адже ми на прикладах із власних «klassikів і сучасників» можемо пересадчитися, що у висловлюваннях француженки, віддалених від нас на дві сотні літ, таки є чималий резон і що зауважа її не втратила актуальністі та справедливості й досьогодні. Стосовно віршів рецензованої книжки – також. Спробуйте-но «розчленувати» бодай кілька рядків із «Абстракцій...» і записати їх «правильно» – і нічого з того не вийде. Вірніше, вийде щось дуже далеке не тільки від поезії, а й навіть від посереднього «віршомаззя». А може, хтось ще порадив би авторці заримувати? Ну, хоча б оцей шкін:

*На мізинці свята
Зстерхні очі
Розчакують себе в смішному риданні
Відчакують вагу тривоги
Матеріалізовану на скронях нам'яті
Роздвоєного світу
Сіамських близнюків*

Цікаво, що вийшло б із цього згустка ущільненого до мікроскопічних клітин почуттєвого макрохвасу після розрідження його пустопорожніми необов'язковостями й умовностями (рими, коми, гарно причесані метафори)? А вийшло б, маєтъ, ось що: ми отримали би вірші, які мало б чим відрізнялися (а то й зовсім нічим!) від безлічі інших.

* Михаель Семенко. Поезії. – К., «Радянський письменник», 1985. – С.285

** Див.: Адrien Izaxie. Перформанс. – «Гермінус», – 1988, ч. 3. – С. 24- 75.

*** Stael G. de. De la littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sociales. Geneve-Paris, 1959, t.1.

Про коротку прозу Василя Яра

ВАСИЛЬ ЯР – людина все ж немолода і в літературі не новачок. Варто згадати хоча б те, що майже десять літ тому вийшла його перша – і поки що єдина – книжка новел «Совість» (Київ, «Молодь», 1984). Без уваги критики, до речі, вона не залишилася. Скажімо, Андрій Кравченко відгукнувся на дебют Василя Ярмолюка (то тепер він прибрав собі псевдонім «Яр») рецензією «Копія чи узагальнення?» в сьомому числі журналу «Дніпро» за 1985 рік. Тепер, з відстані часу виглядає небезінтересним звернутися до тієї рецензії (тич пам'ять, що написана вона досить таки об'єктивно і «по ділу»), аби по тому зупинитися на сьогоднішніх речах Василя Яра і співставити його тодішній та теперішній творчі набутки: що спільного, від чого письменник відійшов, куди рухається?

Отож, спершу – слово Андрію Кравченку (окремі цитати):

«Перша збірка новел В. Ярмолюка приваблює ширістю, проникливим ліризмом оповіді. Автор добре знає своїх персонажів, за радикали багатьох оповідань відчувається його життєвий досвід, спостережливість. Невслікі новели, епіоди розповідають про життя звичайніх людей, про їхні щоденні радощі, клопоти. Витримані в традиційно-реалістичному ключі, ці оповідання відзначаються прагненням до точного вислову, пластичного зображення життя. В. Ярмолюкові не відмовиш, повторюю, у вмінні відтворити цікаву ситуацію, мовби вихоплену з життя. Невигадані, реальні конфлікти лягають в основу більшості оповідань. Часто прагнення до точності, граничної достовірності приводить навіть до холодуватої протокольності [...]. Письменник нерідко вдається до «анкетного характеротворення», коли замість розкриття образу наводить його давні – вік, походження, уподобання. Перейти межу від опису факту (нехай точного, цікавого, але – опису) до художнього узагальнення В. Ярмолюкові вдається не завжди. Життєвий епізод найчастіше просто переповідається, залишається самоцінним. На реальній ситуації замикається коло, вона не одержує саме художнього трактування. Нерідко простота, до якої тяжіє письменник, обертається спрощенням. Саме художньої, психологічної розробки порушених проблем часто бракує оповіданням Василя Ярмолюка. У цілому ж перша збірка оповідань викликає раздуми про духовний світ сучасної людини. Добре, що вся книжка об'єднана наскрізною темою, вчинки оцінюються надійним, найвищим мірняком – мірняком совісті».

Розглядаючи прозу Василя Яра, що друкована в часописах останнім часом, мусимо з деякою прикрістю констатувати, що багатьох хиб, на які цілком резонно вказував А. Кравченко, письменнику так і не вдалося позбутися дожінечно. Так, йому ще рідко і, вочевидь, важко «переходити межу від опису факту до художнього узагальнення». Так, «життєві епізоди» доволі часто «залишаються самоцінними». Так, і в творах іншінших «нерідко простота, до якої тяжіє письменник, обертається спрощеннями». Але не можна не помітити й іншого: що ті позитивні якості, на які звертає увагу критик, за відтинок часу, що минув, Василь Яр розвинув ще більше,

вони стали вагомішими, і саме в цих якостях зачинає вигравати новими, доверливішими огранками його проза. Можливо, дещо поменшало ліризму в іновіді, зате придалося щирості. Тієї щирості, яку для більшої точності варто називати відвертістю. Так, Василь Яр рідко (а практично — ніколи) відходить від «традиційно-реалістичного ключа», і за це його можна лякати, але можна й похвалити: не всім же бути авангардистами...

Посутисти, певно ж таки, не в «ключі», а в тому, що і зради чого спонукає до творчості, до творення.

Світ — багатовимірний, і чи хто наважиться це заперечити? Так само й творчість — вона існувала, існує і буде існувати (якщо буде існувати) в багатьох вимірах, ключах, стилях і т.д. І найбільшою з несправедливостей та дискримінації виглядає намагання обернути когось у «свою віру», тим самим відбираючи право мати свою «віру» і молитися своїм богам».

Для Василя Яра отої «бога» у творчості — саме і тільки «життєвий факт», причому той і такий факт, який вже сам по собі — навіть якщо поданий автором майже «нерозшифрованим», описано — має психологічне навантаження.

Можливо, іноді бракує якихось штрихів, невеличкіх, але значущих, деталей, одного-двох слів, що зможуть більшіліти оповідь, наштовхнути читача на повзбічні, позатекстові площини, змусити його «читати між рядків». Можливо.

Можливо, пише Василь Яр монотонно, мало в нього несподіваних сюжетних ходів та відгалужень, а інколи хибус стилістика. Можливо.

Можливо, він не дуже філософічний...

Але: чи ж не варто на цьому й спинитися? Хоч про вади говорити і треба, але зумисне їх вишукувати — і не обов'язково, і непорядно. Звернімося ліпше до того, що є доброго, навіть — добротного, в новелах письменника. Я не випадково написав «в новелах», не давши після коми «повідання» і «повістях», бо вважаю, що саме з-поміж його короткій прози можна вілокремити досить майстерні, скатали б навіть «есолідні» (за художнім рівнем), речі — «Філософ з пивниці», «Портрет», «Штрихи до портрету жінки», деякі інші. В них автору вдається передати і внутрішній, саме «міжрядковий», експресію ситуації і характерів. Обмежуючи себе і звіх персонажів і в часі, і в просторі, вириваючи «шматки» із життя, униканочи зайвостей у слові і дії. Він подекуди дуже тонко, дуже прискіпливо, але й ненав'язливо, виводить читача на необхідність усвідомлення хай і одвічних, хай і бінальних, але — істин: і при цьому — ніякої (майже завше) дидактики, ніякого поучання, ніяких резюме. В цьому вібачається повага до читача і власна творча мудрість. Не сприйміть це за комплімент авторові. Тим наче, навряд чи він їх потребує. Єдине, чого йому прагнеться, як і кожному письменнику, — писати і бути прочитаним. А ще — мати свого читача, читача вимогливого і строгого в судженнях та оцінках. Хай йому, читачев, не все буде подобатися, хай на щось він усміхнеться скептично а то й з недовірою, але хай він буде авторові співрозмовником і справедливим суддею. Здається мені, що Василь Яр цілком може розраховувати саме на такого «свого» читача.

(«Ажеж!», 1993, ч. 27)

«Блудний син» продовжус блудити

НЕЩОДАВНО у БК політехнічного інституту в Києві відбулася помпезна акція, зorganізована і проведена відомим поетом-авангардистом Володимиром Цибульським.

Акція мала назвисько «Біографія блудного сина» і була підчім іншим, як авторським вечором самого Цибулі (як іменують поета всі, хто його знає). Авантуріст Цибуля, щоправда, в проведенні акції нічого авангардового не втяг, обмежившись читанням своїх поем-«истленок» та запрошенням «до культурної програмі» (певно, свої «истленки» сам він вважає акультурними) кількох гуртів та Жанни Боднарук, які під фонограми виконали деякі роково-попсові речі, в т. ч. і пісеньки на слова самого Цибулі. Крім того, Цибуля розмахував журналом «Сучасність», в останньому числі якого видрукувано чертову «истленку», та власну збірку поезій «Піраміда», що видана в Житомирі журналом «Анже!» два роки тому.

По закінченні сценічного дійства розпочалося дійство засценене – з вином і дружнім тусовочним гарнілером. Як на те, засценене дійство багатьом видалося набагато цікавішим.

(«Прес-Форум», 16 грудня 1994 р.)

Есе про офрейдену любов до Батьківщини

ОДИН свідомий українець, коли В. Шнайдер продекламував йому вірша про «Україну-відьмаку», накинувся на поета й мало не побив його. Що, утім, додало Шнайдеру самоновагати і принайменні утримі збільшило розміри його гордості. Адже свого часу не одному генію західні по морді. За що конкретно – то вже у контексті історичному не має особливого значення. Хоча, підозрюю, кожен з них так чи інакше отримував по морді передовсім сама за слово – чи то писане, чи то мовлене; поряднє чи брутальнє – то теж не має значення.

Поета просто необхідно гамселяти. В піку. По нирках. Інакше він ніколи не спроможеться стати постом справжнім і великим. Великий поет повинен хоча б раз на тиждень замати велику тулю на лобі або ж чималеньке садище під оком, йому, великому, хоча б раз на місяць повинні вибити зуба, аби він відчував стимул трудитися – на вставні зуби (а у перспективі і на штучні щелепи).

За «Патетичний верлібр...» Шнайдеру, підозрюю, виб'уть усі зуби, аж до кутініх, і не одну щелепу доведеться йому приміряти – «свідомих українців», бігме, знайдеться чимало. Може, не зовсім свідомих у повсякденні, але свідомих того: «Треба бити морди, бо інакше порядку не буде!»

За «Патетичний верлібр...» Шнайдеру не дадуть премій, а редакція не дасть навіть гонорару (їх ми взагалі нікому не даемо).

За «Патетичний верлібр...» Шнайдера надто палкі патріоти можуть забажати зробити «персону за граташі». Але від того Любов його до Відьмаки не змаліє. Бо любити він Й – любить так, як може любити тільки він. По-своєму. Спохітливо. По-чоловічому. Він ХОЧЕ Відьмаку. Він хоче, аби, віддавшись йому як жінка, Вона перетворила його у покірного раба Й зваб і Й темпераменту. Він хоче! Хоче належати Й. Він хоче мати право любити Й. Любити не задля власної віхі, а задля Й віхі. І хоч йому не все одно, яка вона – циолкова чи обезчещена, вірна чи зрадлива, він мусить любити Й такою, якою Вона є. Любити несамовито, безумно, безутішно і... безуспішно.

(«Аджесж!», 1994, ч. 28)

Про поезію Олени Рижко

ПОЕТЕСА ця, беззеперечно, – одна із найяскравіших серед житомирських літераторок. У неї може бути чудове майбутнє: слава, всесвітнє визнання, міжнародні літературні премії, кілька десятків книг, будинок на Гаваях, дача в Кончі-Озерній, розкішний лімузин, дорогі вечірні туалети, урядові прийоми.

Вона, хоч і з'явилася на світ у провінції, народжена не для провінції і не для життя за мізерну місячну платню вчителя (навряд чи спокуситься, закінчивши педагогічний, вчинити геройство – працювати за спеціальністю).

Хай не вводить в оману її запевнення: «Я була б глиною слухнянію..» Вона – султанка. Але поводиться при цьому (ясна річ, у віршах) як султан. Чоловік у її поезіях постас пасивно, слабкою істотою – об'єктом любовної агресії.

Лірична героїня О. Рижко – це емансипована й розката дівчина, котра ще тільки оволодіває правилами і мистецтвом любовних ігриць. Та вже тепер вона – вільна мисливиця, за плечима якої немає скомпрометованої багатма вірюкомазами сільської хати. Її стихія – місто.

А все ж, трапляються у цієї достоту ніби й чесної поетки блюзінські інтонації. Як от: «Буду я – твоя русява Мавка» або «Спи, мое болюче одкровенія». Та не треба героїні Рижко ставати Мавкою! Іх задосить в українській поезії і без неї! Хай надихають її інші демони. Може, ті, що й Цвід чи Стах, – самолюбство, гордість, жадоба розкрити і опредметити своє «я» (в коханні). Хай її цікавить і хвилює власна сила, енергія тіла, самореалізація. Тим паче, що вона цього вже тепер прагне (і, здається, прагне свідомо).

Поезія Рижко досить сміливі. Але для поезії посправжньо вартісної однієї тільки сміливості замало. Як замало одного лише намагання мислити. Добре вже хоч би й те, що не боїться, оголивши душу, залишитися без вишитої сорочки, в якій полюбляють являтися на люди більшість поеток і поетів.

(«Лінсем», 1994, ч. 28; у співавт. із В. Шнайдером)

**Як В. Шнайдер став Поетом року,
а збірка «Тен-клуб» ледве не стала першою
в незалежній Україні забороненою книжкою**

*Подіємо тут ікініз тримдцятитисячної
«Історії найновішої української літератури»,
що вийде друком 2014 року*

НАЙНОВІША українська література, що тепер є провідною у світі, народилася рівно п'ятдесят літ тому, у листопаді 1994 року, а хрещеним батьком її був Володимир Даниленко, який тоді ще працював у Житомирі на скромній посаді завідувача міським відділом культури.

Саме тоді літературна столиця світу перемістилася з Парижа до Житомира, і передумовою цього був вихід поетичної збірки «Тен-клуб. Житомирська поетична тусовка», в якій було представлено і п'ятірне гроно найвидатніших наших поеток і поетів – Тетяни Мартинюк, Наталі Самчик, Олени Рижко, Віктора Шунинана та В'ячеслава Шнайдера.

Тепер, коли бессмертні твори В'ячеслава Шнайдера широко вивчаються по всіх усюдах, важко й дивно уявити той пейзажний спротив, що чинила їм на шляху до читача тодішня компартійна влада. Світло на цю ганебну пляму в нашій історії проливають архіви і мемуари самого В. Шнайдера. У сто пісімнадцятому томі його повного зібрания творів є загадка про те, що (штуємо) «збірка ще була в друкарні, а в деяких газетах – «Демократичний Житомирщині» і «Спілчанських вістіх», зокрема, – з'явилися погромні статті супроти неї, особливо щодо моїх віршів. Ініціатором погрому виступив, якщо мені не згаджує пам'ять, віце-канцлер області, прізвища якого вже не пригадую...»

Тут маємо зробити деякі уточнення. Певно, з огляду на те, що писалися нашим Класиком 2011 року, тобто майже через сорок літ після достопам'ятних подій, він приступився кількох помилок. Наприклад 90-х років минулого століття в Житомирі видавалася не «Демократична...», а «Радянська Житомирщина» (про значення слова «радянська», як і «радянський союз», нині ведуться запеклі суперечки, існує кілька гіпотез, але поки що науково цілісного обґрунтування не знайдено). Так само не було й газети «Спілчанські вісті»; вірогідно, В. Шнайдер мав на увазі «Житомирського вісника». Також наш величанований автор помилується і щодо віце-канцлера області – на той час такої посади не було. Але щодо погрому збірки пам'ять йому не зраджує. Комп'ютерна мережа Все-світнього літературного архіву в Житомирі подає відомості про те, що 5 листопада 1994 року в «Радянській Житомирщині» було надруковано ганебного пасквіля

п. н. «Сморід із... відділу культури», що мав на меті зірвати заплановане на 30 грудня т. р. офіційне переведення літературної столиці до Житомира. Гідну відсіч цій антимистецькій акції було дано 25 листопада т. р. на сторінках газети «Прес-Форум», зокрема, у статті Олекси Гедзя «Сморід із «Радянської Житомирщини». Алєвойчиничі супротивники поступу і розвою національної культури зробили ще кілька спроб встромити палицю у колесо прогресу.

А ще найганебніше те, що планувалося знищити тираж збірки «Тен-клуб». Однак на перепоні цьому стала громадськість, в тому числі і світова. Міжнародний валютний фонд офіційно попередив Верховного Гетьмана, що припинить будь-які зносини з Україною, яким буде зінансовано хоча б одного примірника збірки. ЮНЕСКО, у свою чергу, визнalo В. Шнайдера «Поетом 1994 року», а інших авторів книжки було відзначено престижними міжнародними літературними преміями. Олекса Гедзя отримав посаду Представника ООН із захисту прав письменників у країнах Східної Європи.

Ось так, у муках, народжувалася найновіша українська література.

(«Прес-Форум», 30 грудня 1994 р.; підп. Левас Жежеа)

**Тепер ми знаємо,
хто мордус Україну...**

ЗДАВАЮСЬ, що гармільдер навколо збірки «Тен-клуб», що його було учинено деякими борцями за циотлівість і словоїність нашої поезії, ущух. Аж ні! Свою країною дьогтю додала газета Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка «Голос Просвіти». Репліка В. Лип'ятинського «Дожились!» – то вже, як казують у Одесі, «авопис». Даєнівнатанко не доводилось читати подібних «літературно-критичних» статейок, від яких тхне політичним доносом. Дарма, що автор вязався «захистити Україну», дарма, що його аж розпирає від «патріотичного пафосу», – всі його думки все одно звідти, із тридцять съомого року. І прийоми, якими він користується, – також звідти. Взяти хоча б відверті інспігацій, як-от із «коштами трудових колективів», адже ніякі трудові колективи «Авжеж!» не спонсорували.

Вириваючи шматки із текстів Шнайдера, В. Лип'ятинський трактує їх як йому заманеться, анітохи не турбується тим, про що і надія чого написано поетом. Пародійні пасажі Шнайдера із «Монологу українського радянського поета» В. Лип'ятинського прямудряється подати за скітогляд автора. Я вже не кажу про цілковито некоректні вислови типу «недолгий віршомаз», «віршоподібне марення», «златитий антиукраїнець», які людина культурина в літературній полеміці навряд чи стала б вживати.

А як сприймати сумнівне акцентування на національності поста?

Втім, «Слово Просвіти» нарешті нас просвітило – дякуючи В. Лип'ятинському, ми тепер знаємо, що посольства зарубіжних країн існують в Україні тільки для того, аби читати «Авжеж!» і «Тен-клуб», а всі інші наші біди – то не вина урядів і президентів, то все через «шнайдероводібних свребів!» Дивно тільки, як це В. Лип'ятинський не здогадався назвати Шнайдера «ворогом народу»...

(«Прес-Форум», 24 лютого 1995 р.)

Школа Концевича

НАВАЖУСЬ на кілька штрихів, котрі, на мою думку, цілком слушні і цілком необхідні, аби портрет ювіляра, портрет у глибокому й більш сенсному розумінні, прибрав довершеніших, не іконостасних, а життєвих рис.

Знаю не з чужих вуст про притягальну силу Євгена Концевича для шестидесятників, для людей, котрі його добре знають вже кілька десятиліть. Відчуваю і право, і сміливість сказати, що не менш (якщо й не більш) притягальною є його постать, його творчість, його непересічна особистість і для нас, шестидесятників за народженням.

Пригадую своє перше знайомство з Євгеном Васильовичем. Було це у вісімдесят сьому. Відкриюся: Йдучи на те перше побачення з письменником, уявляв собі побачити людину нещасну, пригнічену, і дуже переживав, нуртуючись – як повестися?.. про що говорити, щоб ненароком не завадити болю?..

І ось... За кілька хвилин спілкування я забув про те, що розмовляю з людиною, прикутою до ліжка недуговою. Це було щось неймовірне, немислимє. А ще я був просто вражений його увагою і поговою до мене, зовсім не знайомого ще йому, можна навіть сказати – випадкового перенідувача.

То вже згодом я зрозумів: для нього немає, певно, випадкових людей. Кожна людина йому цікава, кожного (навіть того, хто йому не вельми симпатичний) він намагається зрозуміти. А це – від віри. Він вірить людям. Вірить до останнього. Він ладен і здатний прощати людські слабості, уміє сприймати людей такими, якими вони є.

Він – не Павла Корчагін, і дуже потіхається з того, як свого часу, наприпинку шістдесятих, дехто прагнув зробити з нього «житомирського Миколу Острозького». Частенько з іронією згадує патетику з листа однієї поціновувачки: «Дуже добре, що ви, лежачі в ліжку, чудово робите свою справу!»

Або що ось такий штрих. Євген Васильович николи не був футбольним уболівальником. Але якось (ще за Союзу) признався, що телетрансляції матчів київського «Динамо» з московськими командами намагається не пропускати. І кожна перемога киян була для нього маленьким «націоналістичним» святом. Коли ж (також ще за Союзу) динамівці стали виходити на поле у жолто-синій формі, у його очах світилась радість. «Ще трохи, – промовляв, – і ми доживемо до своєї держави!»

Можна навести ще багато подібних штрихів.

Та хотілося б торкнутися і чисто творчого, мистецького.

Певно, не буде перебільшенням сказати, що для багатьох молодих прозайків (та й не тільки прозайків) нашого міста Євген Концевич є мимовільним наставником. Мимовільним – бо його поради, його оцінки творчості чи окремих творів николи не бувають категоричними. Судження його ненав'язливі, він ніколи не скаже: «Треба писати так, а не так!..» Він і тут залишається толерантним і демокра-

тичним. Для нього важить найбільше не те, про що написано, а як написано. Найголовніше для нього в будь-якому літературному творі – це переконливість. Якщо він говорить автору: «Ваш твір переконливий» – це варто сприймати за найвищу похвалу. Я б не побоявся тут ужити вираз «Школа Концевича». Бо спілкування, розмови та й суперечки з ним – це й справді школа для багатьох із нас. Школа серйозної творчості. Школа немаринованості й незанедбаності буття, яким би сутужним воно не було. Та, насамперед, – це школа інтелігентності. Справжньої, тієї, що йде від душі – інтелігентності духу, а не етикету. Інтелігентності, якої, на жаль, так бракує нашому сьогоднішньому поспільнству.

(«Прес-Форум», 6 червня 1995 р.)

Реквієм по поколінню

ПЕРЕД ТИМ, як виповісти деякі міркування щодо роману Олеся Ульяненка «Зимова повість», що видрукуваний торік в журналі «Українські проблеми», варто було б сказати кілька зауважень про сам журнал з огляду на те, що він несподівано постав виданням, зорієнтованим, окрім політики, ще й на літературу, і то на літературу «нової хвилі». В тому ж числі, де «Зимова повість», також опубліковано поему Володимира Цибульського «Хвіст ящірки», вірші Ірини Гнатюк, літературознавчі висліди Василя Івашика та Сергія Квіта, рецензії Євгена Пашковського (на поему вже згаданого Цибульського) і Юрія Тетяничі (на роман Леоніда Кононовича «Я, Зомбі»). Також уміщено заяву ради асоціації «Нова література». Все це, звичайно, неспроста і невинадково. В цьому бачиться мистецькі орієнтири самого редактора – Сергія Квіта, котрій ще кілька літ тому, працюючи у «Слові і часі», заявив про себе як про серйозного критика й дослідника-аналітика літератури, передовсім сучасної. Цей реверанс у бік пана редактора також не винадковий дотично теми цієї статті: зауважу, що публікація «Зимової повісті» є певною заслугою журналу, бо, по-перше, цей видruk «застовбив» за Ульяненком чільне місце в генерації прозаїків «нової хвилі», яке йому й належить займати, а по-друге, якоюсь мірою розширив межі уявлень про саму прозу «нової хвилі».

* * *

Якийсь час, ще зовсім недавно, деякі наші критики завивом галасували про очікуваний з дні на день потужний вибух творчої активності молодих, який мав би вивести нашу прозу на нові, небачені ще, але давно омріяні, висоти; та час минає, а вибуху все нема й нема – поодинокі «постстріли», скажемо чесно, досить посереднього рівня (стосовно вже надбаніх і «перетравлених» здобутків письменництва сіткового), навіть за всіми палкого й надмірного бажання, означити як щось посправжньо оригінальнє й свіже язик впирається... Спостерігаючи за дитинячим шамотінням у «Сучасності», на сторінках якої вже без якоїсь дещої двійко літ ведеться спровоковане Рибуком «обговорення» двох романів Андрушовича, мимоволі доходили прикрого розуміння: патологічна ісповіданність і перманентне хуторянство були й залишаються найголовнішими прикметами нашого літературного буття. Хуторянство проглядається майже суціль і у всьому, насамперед у просто таки фантастично-фанаберійній неспромозі (чи – небажанні?) бодай окинути тверезим оком довкілля поза «своїм хутром» (себто, колом). Бачачи, з якою упертістю заправили «Сучасності» намагаються переконати читацький загал в тому, що крім Андрушовича, Діброя, Мосальця та ще кількох найближчих друзів редколегії у нас нібито й немає більше вартісних прозаїків, відчуваєш певну полегкість, ба й навіть радість, що з'явилося видання, котре поклало собі за справу показати літературній публіці й інших, не менш талановитих авторів.

Олесь Ульяненко один із таких.

Його «Зимова повість» постас річчю багато в чому симптоматичною. Важкуватий стиль «за ля потік свідомості», що його останнім часом полюбляють експлуатувати каші літератори (хто фрагментарно, а хтось – як от Пашковський – повсякчас), безперечно, звужує коло потенційних читачів. Врешті, автор, схоже, свідомо прагне не писати чтива для загалу, а це і є отої самий симптом нинішньої нашої літератури – добротна проза перестала бути річчю для масового ужитку, а відтак виходить, що її сама література творчості перейшла до розряду явищ самодостатніх, стає поволі мало не фактом бібліографічного штибу. І кого ж винити в цьому? Письменників – за те, що не спроможується на «щось грандіозне»? Суспільство – за те, що віддає перевагу телевізії, відео та іншим технократичним випливам цивілізації кінця другого тисячоліття? Наївно й нерозумно вважати що так, що інак. Мистецтво завжди було підвидом до зрозуміння у хоча б приблизній його повноті дуже небагатьом. Натомість «ширипотреб» від мистецтва рідко коли не знаходив своїх «користувачів». Так і зараз – якщо хочеш мати масовокасовий успіх, плоди дешевенькі «дефективчики» й мелодрамочки. Річ серйозна, така, що потребує не побіжного прочитання, а духово й розумово напружного сприйняття, захдалегідь приречена на неувагу загалу, і з цим треба змириться. Важче змириться з іншим: що на таку річ намагатимуться не звернути увагу навіть браття-літератори (що й підтверджує випадок із «Зимовою повістю» – за п'ятора року після публікації не з'явилося жодної рецензії!); хтось із них взагалі читає тільки себе, інший читає тільки «задля дружби», а більшість – далі титулки й не зазирає. Утім, подібне невігластво – не новина для літсередовища. Так було, певно, завжди, хіба що тільки в силу часу й обставин те невігластво прибирас децио інших форм та забарвлень. Мабуть, інакше й бути не може. Так само, як неможливо уявити літсередовище загалом без кланів, групівниці та всіляких «ходів».

«Так уже людина власнотоварана; в темряві бачить ворогів, хоча це може бути не те й не інше, – а при скілі дні то цирке браттанки, які мені нагадую скорін велику братську мохту...» – говорить один з героїв «Зимової повісті», мудрий Жид.

Цю сентенцію цілком можна використати для ілюстрування – і пояснення – літературної (вірніше, довкіллітературної) ситуації, що в ній змушені існувати «нові» українські письменники. То Поль Валері міг дозволити собі франтутати: «Поезія мусить бути святою. Вона не може бути нічим іншим, бо після цього свята нічого більше немає, залишається тільки попіл і потоптані троянди». Найкращий класик міг собі дозволити розкіш так думати, адже йому не довелося бути «українським літератором поетствітської доби», а отже – йому не довелося пізнати гіркоту зневір’я у власній потребності як митця. Йому не довелося вtrapліти у «якаке лайніо, як узламування держави», він не проходив через випробування, подібні тим, що випадають на долю герой роману: «Він ступав по покиненому шкалі: занад тогарі, смажаними розтирав ніздрі, а він ішов – погерх за погерком, лінію катейдоскопом думки, і вже наприкінці, зупинившись біля вузького більма вікна, відчітанючи червоні, з обгутленою фарбовою двері. – зрозуміє: його загнано в цей велетенський кам’яний мішок, і єдине, чим може зарадити собі нормальна людина – це

атекти; але втікають ті, що здаються, або ті, які ні на що не здають. А тому
хантається — померти. Для цього це і є необхідністю, яка не потребувала доказів,
самозречено, затевмені...» Тут — не конкретна ситуація з конкретним персонажем.
Тут — відтворення життєвого досвіду цілого покоління, яке збулось, не збувшись.
Того покоління, якому суджено через харкання кров'ю пізнати гірку істину:
«Мистецтво вільно дихати, як і танцювати, дасьться не коженому. Тим паче за це
 треба чиствоючи платити». Того покоління, якому призначено усвідомити, що «істо-
 рія занадти схожа на казку, що її розповідає переляканій божевільний». Того поко-
 ління, для якого поезія ніколи не буде святою. Цьому поколінню суджено було відіти
 у «таке лайніо, як улаштування держави» — держави, якій воно потрібне лише для
 того, аби принести його у жертву: «Держава і незалежність, будь колись вона
 вільною, ніколи не втратить своєї свободи — ця держава відвоює їх в доблесній
 офірі, покладе на алтар тисячі жертв, мільядри світликів громадян, достойних
 вільної, в новому розумінні цього слова, держави; щоби потаму країною правили
 мікчими...»⁸

* * *

Все це «ми» уже проходили.

Історія повторюється, і мало втікі у тому, що повторюється на новому, ви-
щому витку.

«Свобода — це монука, намагена мілом з двох кінців...»

Звісно, та Свобода, що її виставлено на кін у «Зимовій казці», — ніяка не
свобода. І навіть не пародія на свободу. І навіть не гротеск.

Свобода в умовах неволі — то і є та сама казка, «що Її розказує переляканій
божевільний».

Ще Оруел в «1984» стверджував, що свобода інтелектуальна можлива тільки
за умови свободи економічної... З огляду на наше нинішнє становище, можемо
тільки вигнужнути розлашити: він був правий!.. Інтелект, який, як раптом (чи не
раптом?) з якоюсь силою, залишається нереалізованим з причини усвідомлення влас-
ної непотрібності суспільству, врешті-решт відімре і ще раз в позабутті, навіть не
ставши «гноси, на якому росте піснінка».

* * *

«Синку, — сказав Кат, — заглянь мені у бічі — снігом там леже, далеким свіжим
снігом. Я пройшов увесь світ і нічого нового не побачив, нічого нового не відкрив,
бо немає нічого нового. Я підбираю недокурки, ховався по пузичниках, обливаних
усі смішники людських думок і сточивав на їхніх відкритих свободах, як на недо-
гризках — доки не повернувся обличчям до Бога і сказав: для чого Ти приходиш
інколи на землю? для того, щоб на тебе потім чекати? Чи, може, Ти приходиш,
щоб посповідати вітни, змінювати хід зірок, але позитиви нашу кров густово і
смердючою од гріхів, якщо в ім'я Тебе втвориться все це: чого ти не караєш? Там
мені, у тому світі, що жити — людина живе тільки тут, на землі...»

(«Алжизер!», 1995, ч. 29-30)

Події, подійки і nisenite

Чимало кількість книжок – а здебільшого це книжечки і збірочки, якіро брати до уваги сторінкову кількість, – що з'явилися останнім часам в житомирських та навкілжитомирських видавництвах, викликають почуття двоєсті й суперечливі. З одного боку, не можна не відчувати хоча б якогось ліміту задоволення од того, що літературне життя-буття, попри всі труднощі й негоразди, не замерло й не захалвилось. Ба, навіть активізувалося. З іншого ж боку, якість цих видань (чи позиліграфічна насада перед, а змістово) щонайчастіше підітискує до роздумів велими критичних і сумних, а то й катехорично-дражливих. Розумію, що багатьом ці судження її оцінки здавашимуться ображливими, багато хто з авторів відреагує на них вороже. Власне, іншого очікувати виключає! Без цього не обйтися, цього не обмінути. Та все ж відходить від того, що будь-який твір неодмінно породжує реакції різноманітні, розбіжності у сприйнятті, отже, навряд чи можливо уникнути. Мото все ж застурегти, що у жодному разі не маю наміру нов'язуватися будь-кому зі своїми сенсаціями, тим паче – не претендую на вичерпний і детальний аналіз як ситуації загалом, так і окремих книжок. Поперше, журнал – не думковий. А по-друге, навіть сама лише згадка про деякі «шидерії» деяких лісцевих «аматорів пера» – і то вже заветка для них честь. Втім, намагатимусь ті «шидерії» обійти десятком дорогою – аби не забивати читачеві баки непотребам. Бо, як сказав один знайомий літературознавець, критик не повинен перебирати на себе функції психіатра, йому лічить бути у країніх випадках хіба що санітаром...

Тепер, покінччиши з цією преамбулою, перейду безпосередньо до теми розмови.

БЕЗПЕРЕЧНО, найзначимішою подією літературного буття Житомира та околиць за останні кілька ділт є поетичний збірник «ТЕН-КЛУБ. Житомирська поетична тусовка» (Житомир, «Прес-Форум», 1994, 56 с.). І справа не в тому, що у збірнику презентовано іп'ятірне гроно цікавих і самобутніх поетів (Тетяна Мартинюк, Олена Рижко, Наталя Самчик, В'ячеслав Шнейдер, Віктор Шушпан), і навіть не в тому, що «Тен-клуб...» явив читачам явище (звиняйте за тавтологізм), тим паче не в тому, що продемонстрував потужний поступ «нової хвилі» в Житомирі – а в тому, що таки продемонстрував, і то продемонстрував щонайпереконливіше, сумнівів наче не може бути. Найбільша заслуга збірника в тому, що він розбурхав і розбудив тихе провінційне болото – кількамісічне ламання списіс довкола збірника як на сторінках періодики,* так і у владних коридорах, говорить само за себе. Цілком закономірним виглядає те, що «Тен-клуб...» не немовби, а насправді розмежував літературний загал. Маститі ортодокси, вояновично виступивши проти збірника (передовсім – проти поезії Шнейдера), виставили на загальний огляд

свою естетичну імпотентність та нездатність незаангажовано, толерантно сприймати речі, які не вписуються у засвоєні ними за часів сюрреалізму канони. В той же час сквальна реакція на «Гей-клуб...» літературної молоді (а також таких поважних письменників, як Євген Конєвич і Анатолій Шевчук, котрі завжди скептиично-прохолодно ставилися до сюрреалізму) означає формування – чи й сформованість – нового літературного покоління із незалежним і незашореним світоглядом та відмінною од мистецтв провінційних «класиків» естетично-етичного свідомістю, в підмурівку якої закладено принципи: НЕ ДЕКЛАРАВАТИ СВОБОДУ, А БУТИ ПОСПІРАЖНЬО ВІЛЬНИМИ. Для цього нового покоління немає заборонених тем, лексичних, фразеологічних та інших табу. Для нього, скажемо так, немає нічого святого в тому розуменні свяності, як проповідують її ортодокси.

Ясна річ, що і ті й інші мають право думати й творити так, як вважають за можливе і потрібне. Та крім права завжди має бути й усвідомлення обов'язку. Важко сказати, який обов'язок перевіряють на себе нині ортодокси. Обов'язок же «нових», з огляду на час і обставини, очевидні й виднотні: виборсуватися самим і виборсувати читача із тенет псевдонародності, псевдоурядотичності, псевдокрасивості, трохищі бутафорське причандаля псевдоцнотливості, анахронічного академізму (що його вірніше називати кабінетизмом) й масово-іншабійної прimitivності (коли всі пишуть однаково і про одне й те ж, схаюччись незвичайного й незвичайного, немов вороння – городнього пугала).

Подією ж, але вже супротивного штібу, стала восьма – чи дев'ята – збірка віршів Валентина Грабовського «ПЕРЕДЧУТТЯ» (Баранівка, 1993, 96 с.). Книжка ця якнайтрімінне ілюструє агонічність так званої пафосно-громадянської поезії. Прикро писати таке про автора відомого і, загалом, непоганого, у творчому доробку якого подибується (чи, може, все – подибувалися?) цілком самодостатні разки лірники, що цілком могли б прикрасити будь-яку антологію – як ось, наприклад:

*Із благ темних, котрі мені
Відітила щедро доля, –
Наївитими ти була. І піч,
Даровата тобою.*

І в той же час – поруч таке собі *пізеніте*, яке й початківцю пробачити важко:

*Коралісками марив у заметілі.
Зрідка в місті стрічав Земляка.
Цо плякав своїх «Лебедів біля». –
Нас кликати скелі на Тимерів знов.
Таланти плавці в багатьох відкрився... –*

і т.д. На жаль (і подив), подібних «перлин» у цій книжці – на кожній сторінці по кілька. Як на те, скласти враження про неї можна навіть за... заголовками творів: «Слово вітряка», «Партизанський коваль», «Пробудження картоплі», «Похорон голови колгоспу», «Як селяни пригостили графа Уварова», «Коваль Мацей» тощо. А наведені вище дві цитати не вимагають зайвих коментарів і співпорівняння – хто розуміється на поезії, сам спроможний зробити висновки...

Тут змущений провести паралель між двох поетів приблизно одного віку – Валентином Грабовським і Анатолієм Сіриком. Їхні творчі долі у них склалися по-різному. В той час, коли перший видавав на-гора книжку за книжкою, другий перебивався то у Черкасах, то у Литві, до українських видавництв «доступатись» не міг, отож першу свою збірку «Проріст» видав тільки 1989 року в «Радянському письменникові». Щоправда, нині А. Сірик встановив своєрідний рекорд – 1993-го у Житомирі вийшло одразу п'ять його книжок: «TERRA INCognITA» («Вісник», 32 с.), «ТРАВА З ДОВГОЮ ВОЛОТТЮ» (українською та англійською, – «Вісник», 42 с.), «ВІГЛЯДАННЯ В УЗВІЧАСНІ КОЛЬОРЫ» («Вісник»), «АСТРАЛЬНИЙ БІЛЬ» («Сі-ен-сі», 14 с.), «БЕЗ НАЗВИ» («Аважж!», 34 с.), а за рік до цього у тому ж таки видавництві «Вісник» побачила світ і книжка його «дигітачних» поезій «З КОЛІСКИ ЛІТА». Та головне, ясна річ, не в кількості, а в якісному рівні цих книжок. На мое глибоке переконання, поета такої, як у Сірика, потужної засирялоїованості в Житомирі немає. Його естетика, поетика, його творче кредо цілковіто відмінні від сповідувань його – дозволяю тут мовну неизграбіть – однопоколіннями. Він не одягає шароварів, не виколіпкову гопака, не попиває ряснimi слізами трагічні манускрипти минулого, не б'є себе патротично в груди. Поезія Сірика тайт загадковість, вона відкрита не для кожного, для її осягнення потрібні некваніність і співдотичність помислів та емоцій, вона вимагає співвімірюності душевних і інтелектуальних контекстів. Метафоричність, «кважка» стилістика, егоцентричність образного мислення – це, зрозуміло, як ніяк не для легенької читви. Та, зауважмо, що поетія високого гатунку ніколи такою й не була.

Дещо схоже можна сказати і про леб'юту збірку Наталі Самчик «АБСТРАКЦІЇ ІМЛІСТИХ БАЖАНЬ» («Новоліт», Київ – «Аважж!», Житомир, 1993, 16 с.), хоча на «одину дошку» цих авторів ніяк не поставши, навіть тому, що Сірик – поет уже сформований, а Самчик тільки починає усвідомлювати себе поетом й не-відомо, чи таки усвідомить.

Вірші її – своєрідні, химерні. Вони породжені на зіткненнях уяві й реальності, причому межі між тим і тим розміті або й навізагал відсутні. Складається враження, що то – згусток перманентних пошукув, і пошуки ці неоднозначні й суперечливі. Не все, можливо, вдається. Не все рівноцінне. Поряд з яскравими поетичними знахідками – дещо «амайже графо-манське». Але, на цвіті, тільки іноді. Найголовніше ж те, що у цих поезіях присутні талант і ширість. Більше того, вони глибоко висповідалі, авторка почуття свої, емоції, свої «імлісті бажання» без остріх виставляють на кін; але не варто чекати при цьому на «стріптиз душі». Суціль – лише видимість самооголовання. Насправді ж – все сковано під парашютою. Може здатися, що все у цій поезії – від три уяви. Може й так, але не від уявифантазії, а від тієї уяви, що є синтезом почувань пережитого й очікуваного. «В густому варені її метафор, – зазначає у передмові до «Тен-клубу...» Володимир Даниленко, – годі шукати внутрішньою логікою, вона відсутня. Поетка граційно відчинає клітку і випускає птаха поетії на волю [...] Проте звільнення слова авторки «Сліду білої крові» (Таку назустріч добірка Н. Самчик у збірнику) сягнуло так далеко, що, замість чуттєвих переживань і логічних побудов, спровокувало безкінечні зорові ряди, комбінації кольорових скелець, як в калейдоскопі, коли покручування труби руйнує попередню зорову картинку і з'являє нову». Та, попри ці цілком доречні зауваги, творчість Самчик все ж викликає жвавий інтерес, леб'ют її видастися дуже обнадійливим.

Майже в усному відмінну од «Абстракцій...», з тежінням до традиційної поетики – хоч і з вкрапленнями модерну – деб'ютну збірку «ПОВОЛІ ВМИРАЄ НІЧ» («Алакеж!», 1993, 24 с.) з'явила читачам Тетяна Пишинюк. На жаль, книжка ця припинилася на кілька літ. Той, хто стежить за літгуттям в обширах довкіл Житомира, пам'ятає, які надії – і небезпідставні – покладалися на Тетяну. Поки що вони справилися тільки частково. Тому є причини, і то причини вагомі. Це й відірваність поетки від актинного літературного осереддя (вона живе у Червоноармійську), і невдача з кийськими видавництвами (подані нею рукописи із не дуже зрозумілих причин відсунувалися «на потім»). Отож, творча потенція, талант Т.Пишинюк все ще лишаються нереалізованими.

У збірці ж «Поволі вмирає ніч» вона постає тонкою ліричною натурою. Поезії тут посправжньо душевні, чисті і... «примітивно»-мелодраматичні. Відтак одновимірно оцінювати її – справа невдачна й іспевнина. «Птичучі» загалом у річищі традиціоналізму. Т.Пишинюк перідко злобується на філософічно свіжій, небудений прорив (як у циклі «Крихти»).

Дещо подібне, але значно меншою мірою і блідіше, є і в Надії Лип'янець («ПРОЗОРА СЛЬОЗА РОСИ» – Житомир, «Полісся», 1993, 64 с.). Деяким чином ця збірка, як і Пишинюччина, може також вважатися «плосовою» подію літературного буття, хоча, зрозуміло, від цих двох книжечок важко очікувати розголосу. Так, в обох випадках маємо справу з добротиною, зрілою поезією. Але цього, на жаль, за нинішніх часів замало. І то не вина, звичайно, поетів, то – біда літератури, яка нині опинилася на задвірках і вже не претендує на всебічу увагу. Вірніше, претендує, але у люду зараз інтереси й зацікавленості значно прозайчіші.

Однак, дещо із творчості Пишинюк та Лип'янець спонукає до роздумів про одну особливість, яка є досить характерною і «інаважуючою» – у переважній більшості наші поетеси (та їх поети теж) ніяк не можуть позбутися ярма вже відомого, неоднораз перелопаченого, тематики. Й мотиви їхніх творінь багато в чому подібні: повсякчас борсания в омуті «не зовсім щасливого» чи й «геть нещасного» кохання. Борсания ці багато для кого закінчуються – в плані творчої удачі – без особливого успіху. (Це мало стосується двох названих авторок: певна тематична завуженість у них компенсується цирістю, відвертістю і «квадрантістю»). Мова, насамперед, – про тих авторів, вірші котрих аж прогинаються й розпадаються, наче карткові конструкції, під непосильною вагою сколастики, дидактики й неприхованого – або ж погано замаскованого – епігонства. Не кажу вже про те, що й сама техніка віршування у багатьох накульгує якщо й не на обидві ноги, то – на одну, та ще й добряче.

Аби не бути голосливим – кілька взірцевих *nisenite*:

«*Как дело? Такое дело – // С грустными в зеркало глазу; // Оглянувшись не успела, // Жизнь подходит к рубежу*» (Галина Цепкова. «СВЕТ ДОБРОТЫ» – Коростень, «Алюкаліпсис», 1994, 96 с.); «*Де грибочок білій зранку // Виростас під дубком, // Зустрічася і поганку; // Трохи схожу із грибком*» (Антон Лісовський. «РОЗДУМИ» – Житомир, т-во книголюбів, 1994, 60 с.); «*У тіткі немає дядька, // У тіткі є дітей нема. // Зіткнє за спином грядка, // Що тітка живе – сама*» (Іван Сльота. «ПІСНІ У ВІРШАХ» – Баранівка, 1992, 32 с.); «*Одесили гаї і луки, // Глані широколозі. // Попад ставали в коло стали // Осокори і томаті*» (Григорій Носенко. «НА СТРУНАХ СЕРЦЯ» – Коростень, 1995, 148 с.)

Певно, досить. Коментарі, здається, зайві. Хіба що можна спробувати зіграти

в «Поле чудес». Завдання перше: «Відомий російський письменник, перу якого належить рядок «Оглянущися не успела?» Завдання друге: «Кому із українських поетів належить рядок «І лані широкополі?» Завдання третє... А втім, досить!

ТЕПЕР ЩЕ ТРОХИ І ПРО ПРОЗУ. Відразу зазначу, що прозових книг місцевих авторів з'явилось найближчими роками мізер. А також і те, що більшість із все ж таки з'явлених не те щоб читачеві, але й критикові, читати – м'яко висловлюючись – важкувати й нудьгувати.

Подій в цій царині, здається, не було взагалі. З дуже великою натяжкою натяком на подію можна назвати книгу Валерія Нечипоренка «ВЕЧІРНЯ ПРОГУЛЯНКА НА СТАРОМУ ВЕЛОСИПЕДІ». Припам'яті, вона більш-менш пристойно виглядає ззовні. Що ж до змісту... Майже всі речі написані (за авторським датуванням) у відтинку 1979–1988 років. Врешті, не було б у тому великій биди, коли б ішлося про те, що раніш іх не можна було видати через якісь там ідеологічні перепони. Але ж ні! Всі вони – цілком в традиціях і нормах того часу. Особливо показова в цьому плані ретро-повість (за авторовим визначенням) «Моя весела бригада», яка повністю вибудувана – «зліплена»? – на соцреалістичних засадах: така собі найвірноманітніша іділія-ідилійка на «квиробинчу тематику». Хоч і написана, віддамо належне авторові, небездарно – якщо зважити на фабулу й стиль, але дуже іже, дуже багато, аж занадто навіть для соцреалізму тут завухопрятігненої! Плакально-неправдолібна історія... Й навряд чи ратує твір авторський постскриптум, в якому він мимоволі вибачається за десять літ тому створене: «І ми були молоді, гарячкуваті, й хотілось нам забудувати весь світ новими гарними будинками. Нам здавалося: ще трошки... і наші мрії здійснятися». Надуманою літературною по-значення й повість, що дала називу книзі. На цястя, закиди ці не можна адресувати всім творам із «Вечірньої прогулінки...»; скажімо, роман «Поневіряння бідного Пегаса» – то вже майже пристойна річ, з мінімумом марнатної пізнанівомістості, хоча й тут автор не зміг уникнути певних базальних, даних відомих ходів і прийомів, а то й запозичень.

Здається, мало приемного сказано автору і про автора, про творчість його навзагал. Врешті, письменник – не манірна дамочка, що тільки й чекає компліментів. А все ж будемо справедливими: В.Нечипоренко є одним з найперспективніших житомирських прозаїків «серединнього покоління». Хай не завжди «свіжі» у нього сюжети, але техніки письма, впевненої й лаконічної в найкращих його речах – не відбереш. Можливо, він все-таки ще спроможеться на щось посправжньо своє, справді оригінальне.

Дві книжечки за кілька останніх літ видав коростенець Віктор Васильчук («НЕСПОДІВАНІ ЗУСТРИЧІ» – Житомир, «Вісник», 1992, 24 с.; «НЕ СТРИЛЯЙТЕ, ДЯДЬКУ!» – Коростень, 1994, 48 с.). Обидві – оповідіння та оповідки для дітей. Жавава й проста мова, пізнавальні сюжети, намагання заглибнитися у світ природи – все це, звісно, варто заражувати В.Васильчуку в актив. Однакче, не вважаючи себе «спецом» з дитячої літератури, обмежується лише констатацією самого факту з'яви книжок.

Заслуговують на пільну увагу і дві книжечки, що з'явилися щойно – «ДУША ОГЛЯНУЛАСЬ» (новели, поезії) Василя Головецького (Житомир, «Сі-Ен-ЕС», 1995, 60 с.) і «МІСЯЧНЕ СЯЙВО ЖОРЖИН» («Житомир», 1995, 48 с.) Володимира

Доманського. Перший із названих прозайків – із Житомира, другий – бердичівлянин. В обох книжок є багато спільногого. Насамперед, гранична відвіртість, – відвіртість і прямолінійність, «мемуарність», які вряди-годи шкодять художності. Обидва письменники у цих збірках віддали перевагу коротким формам (а Доманський – навіть «надкоротким»), для обох на передній план виступає автобіографічність, – як колись писалося: «Вони прагнуть до відображення життя таким, яким воно є». Єдина (і велика!) різниця хіба що в тому, що Головецький все-таки намагається піднести над ординарністю випадку й репродукувати, спроекціювати його на філософсько-узагальнюючі параметри, а Доманський обмежується начерковою описовістю (за винятком кількох шкіців, як-от «Грішника», «Митов», «Колискова для дорослого сина»), певно, вважаючи при цьому, що одного лише буденно-небуденого факту досить. Хтозна, можливо, в певних моментах він і має рацію...

Дозволю собі порівняти дві дуже схожі новелетки:

КРАСУНЯ

На зупинці вона заїхала в тролейбус. Засвітилося, наче від мармурової свічі. Витонченість профілю, стату, міжність руки, якою візкається за поручні, мріїгливий погляд голубих очей позоним, дивував усіх. Стало тихо.

Хто він, каму природа подарувала таку красуто?

На наступній зупинці на запитання водія вона відновила жестикуючістю рук і вийшла із салону. Третинчу тиші порунив чиб'є голос: «Глухоніма». Стало ще тихіше.

Через деякий час тролейбус рутишив, а пасажири все продовжували супроводжувати її поглядами. Таке відчуття, що земля відівдала позаземна квітка. Відвідала і зникла. В більш туфлях із золотими каблучками.

Ось уже скільки років я іду цим мармурулом і більше не зустрічаю тісі красуні. На пам'ятній зупинці у мене завжди частіше закалатас серце в якісі одержимій надії зустрічі.

Моя свіча життя згасла. Хотілася б хоч інле раз доторкнутися поглядом тісі чистоти, недоторканої краси... (Володимир Доманський)

НЕФЕРТИТИ

Скільки гарних обличі забуто, а одне невідступно живе в пам'яті, ніби вчора побачене, хоч літніза всіє прірва часу. Пам'ятаю: голубий досвіток, холод бранінського трамвая, в якому ще напівторожжель і тихо, й немов отік вогнем – профіль жінки на передньому сидінні.

По-хлодійські не зводчи очей з того дивовижного сяйва, проїхав я, гришний, і свою зупинку, і наступну, іще одну. Вона ж, мов наявність, так і сиділа без жодного, здивування, поруку, якось аж неприродно-о: сумовито й одиночко сітівся по-переду профіль чужої Нефертіті, і не було в трамвай, мабуть, нікого, хто б не задивився на неї, засліплений неземною красою.

Нарешті, вона звелася, непевними кроками, мало не нахомаючи, ступила на східці, і лише тобі я збагнув: незнайомка – сліва! Проте ніхто – ні я, ні інші нежвати її обажанювати – не вмівши на поміч, не звів її на пропущу...

Чуши. Нефертіті? Двічі на день міряю я трамваси свої традиційний мармур, виглядаючи таїй профіль, але тебе все немас. Мов покара усім нам, небядничими зрячим сліпцям. Прости! (Василь Головецький)

При всій схожості цих новелеток одразу втрапляє в око одна дуже суттєва відмінність – у Головецького превалює мовна витонченість, в той час як у Доманського раз-по-раз надобується зайвості, а подеколи й не винагадані ані контекстуально, ані логікою «красивості» (мармурова свіча; жестикуліція рук – а що, жестикують ще чимось? – писакири все продовжували супроводжувати – мовна незграбність, адже можна було б написати просто: проводжали). Що жкажти про романтичні штучності на кшталт *пазуземла кітка та білі туфельки із золотими каблучками!* Втім, обидва прозайки хибають деякими штампами: очі – чомусь обов'язково голубі (існаже не бувас красунь з очима іншого колору!), краса – обов'язково неземна тощо.

Якийсь невибагливий читач має рукою: «Ба! Які дурниці!» Можливо, й так. Тим більше, що у багатьох наших « класників» зустрічаються ще й не такі перли! Але утік з того мало... «Класики» можуть собі дозволити так обходитися з мовою, адже спеціалізуються вони здебільшого на довгих- предовгих романах – де там же думати про стилістику, коли треба гнати топиносторінки! Але спробуйте відігнати щось хоча б віддалено подібне у Стефанника (на якого, так чи інак, а все ж орієнтовані і Головецький, і Доманський).

Сказане не повинне сприйматися за націнку критику цих, безперечно, не обділених талантом письменників. Бо, скажімо, в Головецькому я бачу автора вже сталого і зрілого, автора неквалівного і вдумливого. Автора, котрий, здається, дбає про своє творче реноме і до самого письменництва підходить із замірами щонайвищими. Щоправда, погану службу, як на мій розсуд, Іому править схиляння перед традиційними шляхами, традиціоналістська естетика доволі чіпко пригальмовує його творчий поступ. Власне, те ж саме, але ще більшою мірою, стосується і Доманського.

Още з прозового доробку наших літераторів, здається, і все.

НЕ ПІДСУМОВУЮЧИ Й НЕ РЕЗЮМУЮЧИ, повернувшись до проблеми, вже начеркую означені наприпочатку. Маю на увазі суперечку старого й нового. Певен, що не відкрию тут чогось оригінального, та дозволю, однаке, викласти деякі свої міркування.

Дехто схильний вважати, що творче-писане нині вже само по собі і є нова література. Як на мене, таке твердження стовідесятково хибне. Варто, мабуть, усвідомити одну очевидну річ – творене нині є тільки заданістю на майбутнє. І заданість ця ще має пройти перевірку і часом, і обставинами. Й читальними смаками (що змінюються мало не калейдоскопічно) – практично неможливо вгадати (тим більше, знати достеменно), що із нині твореного залишиться на якийсь більш чи менш тривалий час, а що підійде вже завтра, чи й уже відійшло, ледь-ледь з'явившись. Тож важко зрозуміти тих сміливців, котрі одним авторам чи творам пророкують небожительство, а іншим – неспам'ять і забуття. І коли задумуєшся над цим, стає важко зрозуміти: що спонукає до взаємозалежування «батьками» – «дітей» і навпаки. Чому «батьки» хочуть відібрати у «дітей» право мати свою, відмінну естетику, а «діти» так само зневажають творчість «батьків». Колії навколо «Тен-клубу...» – симптоматичний тому приклад. (Йдеться, звісно, не про всеохопну «війну поколінь», а про крайністі як з одного, так і з іншого боку; але ж це є відображенням прихованих, закамуфльованих протиріч). Щодо «гнівної критики» одного з кори-

фейв минулих років – тут все ясно. «Собака, – як полюбліяс примовляти один доцент з педінституту, – зарита неглибоко!» – корифей повстив не так проти «матюжного словоблудства» і не в оборону «обільованої Вітчизни», а з набагато прозайчішої причини: маститій віршописець переполошився, що «народ» з більшою охотою читатиме Шнайдера, а не його ЗАСОЛ[ов]и[н]ЕНІ шедеври. Врешті, він і не помилився, бо акжутажу навколо його цинтичних елегій ніколи й не було.

Немає сумнівів: корифей панічно бояться, що не сьогодні, то завтра будуть забуті, кануть у безвість гори їхніх творінь, адже більшість із понаписуваного ними про партію, жайвороніві кладки і трудодії вже зараз викликають, у кращому разі, хіба що іронічний усміх.

Та помилуються і «єдіні» – ті з них, котрі, подібно до нігілістів і пролеткультиць, затягають перекреслювати усе підрад із минулого. Література, як і суспільство загалом, у своєму розвиткові опирається на еволюційність (бо революції лише шкодять!), спадкоємність, досвід попередників – досвід як прогресивний, так і реакційний. При цьому і той, і той досвід відіграють одну й ту ж, як правило, функцію – позитивну. Справа тут не так у площині творчій, як у суспільно-громадянській. Досвід шестидесятників, семидесятників, восьмидесятників і навіть – з урахуванням їхнього різного, від значного до мізерного, пристосуванніштва й примирництва з обставинами – знову, хочемо ми того чи ні, виштовхує на авансцену проблему митця у суспільстві, митця і суспільства. Нині домінує твердження, що митець повинен бути вічним опозиціонером. Бо інакше, мовляв, він не матиме достатньої свободи для творчості. Є і цілком протилежні судження. Та, врешті, нікому ще не вдалося довести хибність чи правильність першого або другого. Певно, як і раніше, кожному доведеться самому вибирати поміж свободою і не-свободою, догматикою і незалежністю (думки, дій тощо). Вибір цей, врешті-решт, і зумовить творчу долю кожного. І долю літератури загалом.

* Див.: І.Геленкінова, «Смерід із... відлізу кулачурно» («Радянська Житомирщина», 5.11.94); С. Концепція, «Аго-о-аго!», А. Шевчук, «Напінірака – не для мадам» («Прес-Форум», 18.11.94); М.Сулим, «Епістола з пригодою однієї скандальної зброчки», О.Геда, «Смерід із «Радянської Житомирщини» (там же, 25.11.94); В.Грабовський, «Я скажу тебе русове «біль» (цитуючи Едічу Лімонова) («Житомирський вісник», 25.11.94); Я.Енгельса, «В бербе за стов. О.Геда» («На Гуйку!» («Прес Форум», 9.12.94); «Літературні речі» три��отъ («Молодь України», 22.12.94); В.Лип'янський, «Домінікс!» («Слово Просвіти», 1995, ч.1). Якісь Галичани: «Тепер ми знаємо, хто мордує Україну» («Прес-Форум», 27.2.95).

(«Алемзес!», 1995, ч. 29-30)

Оминаючи спокуси і «вершини»

Юрій Кондратюк. *Щоденні павуки. Пoesії.*
«Лікар», 1996, 44 с.

ЧИТАЧАМ (та їй не тільки їм, а й літераторам і критикам) ім'я цього автора відоме мало. Певно, одразу ж треба додати: поки що. І це застереження – аж ніяк не традиційний комплімент.

Хоча «Щоденні павуки» навряд чи спроможні впливати гармінієр у закутках літrozподільників слави і премій, все ж увагу неочіманіліх від столичного бомонду серйозних і вдумливих поціновувачів поезії вони – маю надію – привернути.

Нібито нічого особливого, чогось незвичайного (чи їй просто незвичного) у збірці цій і немає. Здебільшого – верлібри; а коли нині нині здивуєш? Тепер радше «еклісичний» римованій вірш може викликати реакцію, близьку до подиву: «Ти диви! І таке може бути?!» Верлібр у нас нині ж бо – на коні. Верлібрісти – також. Особливо ті, котрі «творять» за рецептюю погонича верблодів: що бачу, те є співаю. Не добіг до тролейбуса, повертаючись з дружиної віяниці, – і шедевр готовий: «утік останній тролейбус / а на таксі немає грошей / доведеться йти пішки...»

На щастя, Кондратюк до таких «вершин» ще не дістався, отож дбас, аби в його творіннях була ПОЕЗІЯ.

Шо найбільш і найперш приваблює у віршах Юрія Кондратюка? Однозначно – й одразу, не заглиблюючись в природу й матерію його творчого кредо – відповісти на це, певно, не вдастся. Хоча немає у нього складних естетичних напарувань, все писане ним – не наліт і втасманичне, може навіть видатися за банальне. Та її тематика (або ж скажемо «кістяк») його творів – далеко не нова: КОХАННЯ, Здебільшого – кохання. Звичайні людські почуття, звичайні прағнення, звичайні бажання, – здавалося б!. Однак то тут, то там, читаючи що збірку, ловни себе на думці, що при усій видимій «звичайності», «буденності» вірші ці підносять, вивищують цю «звичайність» – і то без риторики, без оскошенної мелодраматичності, без «ароматизованої» романтики, чим так часто-густо грішать «співі з кохання». Натомість:

ти чаклуси над дзеркалом
мости думки
в якій відбивається
тибос оголене тіло

Чудовий взірець того, як можна, обмінувшись спокусу натурфрейдистського ерзацу, спромогтися на хвилюючу й жадібно-жагучу еротичність – до того ж, вартості посправжньою мистецької. Без недомовок, але й без того оголювання, яке

— чи то від піднесеного стилю, чи огрубілої лексики — справляє враження не висповіданості, а недолугої пародійності.

І ще. Якщо у багатьох нинішніх модерністів найчастіше можемо спостерегти зміщення й змішування жанрів — поезії й прози, поезії й публіцистики, поезії й есейстики, — то в «Щоденників павуках», навіть при затягому бажанні, неможливо віднайти бодай одну річ, яка б «споривалася» за межі жанру. Хоча й не бракус в збірці ІI елементів «нової естетики», і пошуків a la moderne — формальних, змістових, словочинничих. У заслуту авторові варто зарахувати й те, що він категорично уникає галахливого спатажу (принаймні як самоцілі), у цьому вбачається насамперед шанобливість та відповіданість перед словом, яке поет має сміливість і снагу промовляти — промовляти як освідчення, як сповідь, як мрію...

(«Нова літературна газета», ч. 2, 1 березня 1996 р.)

«Тексти» в контексті текстів попередників

НЕВДЯЧНА для прозайка річ – писати про прозу інших.

Втім, якщо хтось запідозрить ці нотатки в суб'єктивності, – хай не сумнівається у своїй правоті.

Мушу, однаке, дещо пожинти. Добротна проза завжди мене спонукає до заздрості. Звичайній теплій, ніжної нашів'ї заздрості успіхові «брата»-літератора. Щоправда, востаннє то було років зо три тому, коли читав «Кумедні й лихі пригоди Алексіса Зорбаса» Нікоса Казандзакіса. А до того, пригадується, заздрив Володимиру Даниленку – за оповідання «Монолог самотнього каменя», Богдану Жолдаку – за книжку «Спокуси», Юрію Андрушовичу – за його різний цикл «армійських» оповідань.

А що ж «текстів»?

Щонайбільше тут можна позаздрити телеграфній самовізненості Романа Кухарука – за його зізнання (чи, може, несподіване відкриття?): «Я – Великий Кухарук». При цьому варто, мабуть, розуміти, що мав Роман на увазі аж ніяк не свій згіст.

Можна також позаздрити Олегові Авраменко, котрий прорік: «...в моїх текстах занадто багато філософії. Це стомлює читача (...) Жанр для нашої літератури новий, на мою думку – цікавий». Якщо підверто, філософії в Авраменкових текстах не «занадто», і тим паче – «не багато». Втім, дивлячись, як хто розуміє філософію... Важко погодитися і з тим, що жанр, який «стомлює читача» – для нашої літератури новий.

Можна також позаздрити надзвичайній глибокодумності Михайла Бринника («Нам є багато що сказати й без матюків»). Щоправда, при знайомстві з його текстами несподівано відкрилося, що автору доволі таки влучного афоризму само-тужки і без матюків немає чого сказати. Майно на увазі – сказати посутнього, бо забавки із словом, до того ж словом скупим, сірим і беземоційним (все-таки у матюкові хоч емоції б'ють ключем, хай навіть і по голові), – це ще не «сказати».

Можна позаздрити Вадимові Коцію, котрий, виголосивши: «Молоді завжди, з покоління в покоління, творять, заперечуючи попередників», – мало не дослівно повторив висловлювання Т. С. Еліота («Кожна генерація вносить в осмислення мистецтва свої категорії оцінки, ставить свої вимоги до нього і по-своєму користується»). Називемо це теоремою Коція-Еліота...

Можна позаздрити т.з. творчій асоціації «500», яка зуміла вхопити трохи тепла і світла від «Смолоскіпа»...

Загалом же, один мій знайомий, потримавши цю антологію в руках і погортавши її, сказав:

– Близькуча книжка!

Коли ж я не без певного здивування поцікавився, що ж його так вразило, він одразу переконливо і лаконічно:

— Палітурка диви-но як блищиць!

Що ж, тут він має цілковиту рацію: видання справді виконано чудово. І папір, і припресована целофаном обкладинка. Далібі, так воно й повинно бути.

А все ж притика в тому, що вражень від самих текстів, надрукованих у «Текстах», — майже нуль. Приємних — хіба що Вікторія Стас вчергове і обіцяюче демонструє нові принади свого літературного обдарування... Що ж до інших, — кидається у вічі вправність більшості авторів. Суто технічна вправність, — рідко коли занепається, читаючи. Словеса припасовані одне до одного, як скріпки ланцюжка. Врешті, це вже само по собі відрадно — отже, дечому таки навчилися «представники молодівого покоління літераторів 90-их років» (це — з анотації). Та от «народження нового героя в нашій літературі, який потіснить сьогоднішніх фаворитів» (це — з передмови авторства Сергія Руденка) мені чомусь на всіх трьохета сторінках запримітити не вдалось. Якщо ж упорядники й редколегія антології на цілковитому серйозі вкажають, що не надто долугі схожості із Кам'ю, Фолкнером, Сартром або й навіть Богданом Жолдаком, Леонідом Кононовичем чи Василем Портняком означують з'яву «нового героя», то тут лишається хіба що руками розвести...

Виникає потреба повернутися до «теореми Коція-Елбата» — з тим, аби, зрештою, зазначити, що «Тексти» аж ніяк не можуть правити за доведення Й: якраз «заперечення попередників» тут немає. Є деякою мірою продовження (та ба, тільки продовження — без поглиблення і без особливої новизни) тієї традиції і тих естетичних засад, що стали домінуючими в нашій прозі кінця вісімдесятіх — початку дев'яностих, — домінуючих особливо і саме в творчості т.з. «нової хвилі», найперекопливішими презентаторами якої стали натоді Жолдак, Винничук, Діброва, Пашковський, Жигун, Андрушович, Даниленко, Щербатюк, Павлюк. Власне, саме завдяки Дібріві у нашему літературному обігові прижилася оте «текст» як універсальні означення прозових творів, що не мають чіткої жанровості (згадаймо його збірку «Тексти з назвами і без назв»). Власне, саме Щербатюк явив посправжньо філософську, ще й з теософським начинням, прозу, яка, до того ж, не стомлює (згадаймо його оповідання «Водяні пси»). Власне, саме Жолдак... Власне, саме Андрушович... Власне, власне, власне...

А ВСЕ-ТАКІ ОХ ЯК ХОТИЮСЯ Б, ЩОБ «НАЙМОЛОДШЕ ПОКОЛІННЯ ЛІТЕРАТОРІВ ПОЧАТКУ ДЕВ'ЯНОСТИХ» (втім, яке середина...) ТАКИ СПРОМОГЛОСЯ ВИТВОРІТИ «НОВОГО ГЕРОЯ»... Но й наїзгал хочеться чогось нового і свіжого. Не тільки декларацій: «Ось ми йдемо!» Хочеться, аби вже все-таки хтось та прийшов...

(«Нова літературна газета», ч. 3, 15 травня 1996 р.)

«Авжеж!» уповноважений заявити

РЕДАКТОР журналу «Авжеж!» з глибокою прикрістю уповноважений заявити протест з приводу неточності, що злетіла з високоповажних вуст вельмі-шанованного пана Президента неймовірно поважної асоціації «Нова література» Володимира Цибулька в інтерв'ю, яке він дав для першого числа нового молодіжного українського національного журналу «Смолоскипін».

Пан Президент з неизбагненного дива приписав ідею видання «Авжеж!» якомусь безіменному «нашому середовищу», мавчи при цьому, мабуть, на думці коло київських авангардистів, до якого свого часу належав він (Він?) сам (Сам?).

З огляду на те, що останнім часом подібних неточностей щодо «Авжеж!» - у назбиралося чималенсько, «Авжеж!» цілком офіційно пояснює: ідея та ініціатива у виданні журналу належала Василю Врублевському, Володимирові Даниленку та Валерію Нечипореку. Серед них, хто підтримав ідею й надав надзвичайну вагому допомогу в її реалізації найперш необхідно назвати Володимира Киричанського (тодішній і нинішній відповідальний секретар Житомирської обласної організації Спілки журналістів України), Василя Головецького, Анатолія Онопрійчука (тодішній «головний цензор» Житомирської області, котрий свідомо «закрив очі» на певні порушення сумизвісних інструкцій, що ними до скасування цензури змушені були послугоуватися видавці).

Нагадаємо також, що перше число «Авжеж!» з'явилося у березні 1990 року під фінансовим патронажем газети «Житомирський вісник» і впродовж наступних двох років саме «Житомирський вісник» був видавцем журналу. Згодом, 1993-го року, видання журналу фінансував засновник (тобто Житомирська обласна організація СЖУ), наступного року цією справою опікувалася газета «Прес-Форум», а віднедавна ще й житомирські фірми «Tit-a-Tit» та «МАК».

Безнеречно, ми щиро вдячні Володимирові Цибульку, котрий в часі перебування у членах редакції журналу плідно й корисно попрацював на справу розвою новітньої світової літератури! Сподіваємося також, що подібних непорозумінь більше не виникатиме.

(«Нова літературна газета», ч. 4, серпень 1996 р.)

I розКВІТла «Свобода стилю»

Сергій Квіт. *Свобода стилю. Ессе та статті.*
Київ, 1996. 76 с.

НЕ ЗНАЮ якого, а мене поява цієї книжки незвичайно і широ порадувала – передовсім тим, що подібного «новинковажного дебюту» вже чекалось від Сергія Квіта давно. Можливо, декому таке твердження віддасться за перебільшення або ж прозайчно-пересічним компліментом, однак саме у цьому випадку зовсім не личило б соромитись власної певності в тому, що за останніх кілька літ С. Квіт постав мало що не одним вдумливим і суворим оглядачем і критиком сучасного літературного процесу в Україні. При тому, редактори «Української проблеми» (а до цього ще й *de facto* «СіЧ»), він взяв під епіку чи не всю асоціацію «Нова література», однак ішонайменшим штрихом ве уподібнився деяким сумновідомим «батькам нової літератури», котрі, витворивши коло «своїх хрестеників», носилися з ними як – відомо хто – із писанкою торбово. Ні, Квіт залишився безиретенійним – щодо свого «місця» в сьогоднішньому літературному процесі – і благородно непідкупним щодо розуміння «місця» в тому ж процесі тих, на кого звергав свій погляд. Понад те, не удовсів сьогодні (як лехто з нових трубадурів), а багато раніше перейнявшись проблемами рідної культури, він завше й послідовно, хоч би якого ограниця її не дотикається, керувався такою ось дефініцією свого ж авторства: «Українська культура завжди вивчалася звужено, запирено. Якщо не з любов'ю, то обов'язково з великою інезависистю. Занадто нечесно чи занадто поверхово. І майже ніколи – на тривому науково-методологічному ґрунті. Нам потрібно вибудувати цілісну модель української культури. Загроза перебільшеної суб'єктивізації не є страшною. Плавації в розбурханому морі потребен клаптик твердого ґрунту для перевочинку, а відтак – для роздумів».

Не побоюясь перелицовувати кінцівку цієї цитованого шкіца, аби сказати, що ессе та статті С. Квіта, дібрани із цієї книжки, – й посправді можуть слугувати за отої самий клаптик твердого ґрунту для розмислів над болючою нині (та, певно ж, не завтра й не опілязвутра болеві тому вщухнуті!) проблемою самоідентифікації новочасного українського поспільства. Найперше – самоідентифікації у сфері духовності. В ессех «В пошуках українського стилю», «Свобода стилю», «Борхес, що косить галівники» ви відшукаете чимало разочарованих сентенцій, просто таки виншуваної поживи розміжкування саме над цією проблемою. А далі – вже справа ваша: чи погоджуватись, чи заперечувати, чи тільки зітнути плечем.

С у Квіта цілій шерег цілком аксіоматичних спостережень, що можуть стати чи для нього самого, чи для когось іншого клондайком ідей, які потребують «ко-

пання углиб» і віднаходження абсолютно несподіваних пластів там, де, здавалося б, годі вже шукати чогось нового.

Квіт – не «чиистий» літературознавець. Він більше навіть філософ, але філософ саме в площині літературній. Чіпкій гострій зір і грунтовно добірна ерудованість, неприйняття сколастики і непогамовна жадоба до експериментів, до шлагування з однією визнаними авторитетами і до панібратьства з іншими, – все це, врешті-решт, також є СВОБОДА СТИЛЮ. Чи, вірогідніше, стала ознако посправжньо са-мобутньої особистості. Митця.

(«Нова літературна газета», ч. 4, серпень 1996 р.:
«Абжем!», 1996, ч. 32)

«Віртуальна реальність» і метафористика без метафор

Олексій Кошелю. Як вийти з кола хадда. Вірші.
Житомир, «Альянс!», 1996, 16 с.

ПРО ЦЮ ПОЕЗІЮ можна багато говорити і про щому нічого так і не сказати. А все тому, що вона і чудернацька, і звичайна водвочас. Найбільша ж прихильність Кошелявих віршів – в їхній метафоричності... за відсутності, власне, метафор (у тому вигляді, що їх традиційно узичастно розуміти). Кошелявата метафористика – то «віртуальна реальність», створювана не так образністю словесною, як образністю живописного:

*Краплинка крові
Траєм у траві
Пригнулася...*

Або ж:

*Срібні жорни
Степ розтерни
На полі...*

Хтось може закинути Кошеля «простягкістю» мови. Справді, він майже не послуговується епітетами, годі в його текстах дошукуватись якоєсь «оригінальної» лексики. Справді, текстам цим характерна емоційна скучість, емоції тут – тихі, затасні, а відтак і єхнє увиразнення – немовби розплівчастий силуету туманий сизоті. Однакає таке твердження справедливе лише наполовину, бо у Кошеля і речі зовсім іншого штабу, які, вочевидь, належало б наректи філософічними сткодами (чи ж етюдами з філософічними вкрапленнями). Врешті, і філософія Кошеля така ж проста, без зайвих маніреностей, без оскоминної «заумності».

*Перехожі
Старанино
Втоптують асфальт
У горла своїх предків...*

Лаконічність, оптимальна виваженість, варта не тільки уваги, але й цирого захоплення. «Втоптують асфальт у горла своїх предків...» – і що ж тут ще додати? Кількома словами сказано все про багатьох і про багато чого із минулого нашого і сучасного...

(«Альянс!», 1996, ч. 32)

Волів би бути? Будь!

Андрій Савенець. *Introspecto. Вінок союзів.*
Житомир, «Алемеж!» 1996, 16 с.

«ВОЛІВ БИ лиши поетом бути...» – здається, саме в цьому рідківі із рецензованої книжки треба вбачати і квітесенцію «Introspecto», і мотиваційність творчого й життєвого кредо загалом його автора. Що ж, маємо сказати, що поетом Андрій Савенець є вже тепер. І справа, ясна річ, не в тому, що він взявся (і не без усіх осилив!) за вінок союзів. Хоч, зрештою, вже тільки це вереконливо поспідчус, що з поезією, з літературою у нього – не короткочасна інтрижка, що це «всерйоз і надовго». Певно, так воно є, так воно й буде. Принаймні, хочеться у це вірити. Бо й справді ж – «Не всяк поет, хто пив піввітря пружин // На Мірабо...»

Пригадується, як на творчій Савенецькій вечірі у «Ген-клубі» одна ексальтована пані вигукнула;

- Запам'ятайте цю миту! Зараз ми є свідками народження таланту!
- На що, звичайно, треба було б цілком резонно зіронізувати:
- Ми припізнилися на дев'ятнадцять літ, до того ж тут немає акушерів...

Однак ніхто не зронив чомусь цієї репліки, хоча вона сама просилася на світ. А все, мабуть, тому, що поезія Савенця тієї хвиlinи не тільки на ту пані, а й на інших спровокає враження справді небуденні, піднесенні.

Схоже, пані не помиллялася?..

(«Алемеж!», 1996, ч. 32)

За бідного Ясія замовте словечко

Сергій Кардашов. Ясь. Проза.

Житомир, «Акжеж!», 1996, 16 с.

ТАК ВЖЕ сталося, що нових прозайків у Житомирі останнім часом з'являлося негусто. Вірніше, не з'являлося зовсім. У всякому разі, після В. Даниленка та В. Косенка, котрі вперше видрукували свою прозу ще літ десять тому, іскравих дебютів «з продовженням», якщо мені не традикує пам'ять, більше й не було. Хіба що І. Тичина деякий час «ходив у перспективних», але окрім обидвільної новели «Штучка» так нічого самобутнього поки що не явив. Та ще В. Шмельов залишився, мабуть, в аналах «житомирської літератури» автором одного оповідання — «Вась, глуши двигун!», що було надруковане в 1988-му.

Отож, якщо з новими поетами у нас «все в нормі» (називмо хоча б Наталю Самчик, Віктора Шушпана, Тетяну Мартинюк, Валентину Ковалеву, Тетяну Чеховську, що дебютували не так давно), то в прозі — один і її ж обличчя ось уже з десяток літ. Саме тому прозовий дебют Сергія Кардашова, що прийшовся на початок цього року, коли в «Новій літературній газеті» було надруковане його оповідання «Пригоди немітого хлопа» (тут варто згадати добрым словом В. Шнейдера, котрий, власне, і «відкрив» прозу Кардашова), викликала жване зацікавлення, тим паче, що оповідання це — як і повістіння «Ясь», презентована трохи згодом в тій же «НЛГ» — привабили не лише досить-таки оригінальними й несподіваними скажетними колізіями, а й самим письмом. Воно у Кардашова пластичне й потужне. До того ж — є й не однomanітне. Стилістичний ключ в «Пригодах немітого хлопа» один, в «Ясеві» — інший. Відчувається, що автор пише «під герой» і «за обставинами», в яких діють персонажі, відтак не тільки лексика дійових осіб, а й авторська, в обох речах помітно відмінні. Мовна структура «Пригод...» — не важка, але деталізована, масивна:

«Трохи оговталися, ледве переступаючи триметичними ногами, я утішив до кімнати. Тé, що я побачив, зовсім приголомшило та збентежило мене — посеред кімнати стояла дівчинка-дочка Розалін Зафранюк — з величим кухонним ножем, пристягнутим до свого живота. Очінята у дівчинки мало не вилазили з орбіт, личко розчарованіся, а дики звуки, що нагадували про пекельні тортири, виривалися з її дитячої горляночки...»

В «Ясеві» ж — конспектина, спрощеня, але цілком гармонійна щодо скажетної канви — така ж мозаїчна й локальна, як і події, про які оповідається:

«Серед ночі забили в рейку.

Ясь зіскочив з ліжки й витріщився у вікно.

— Сльоза горить чи що? — мляво пробурмомів і посновигав до сіней.

Вулицю бігли люди з котрами та відрами.

— Цо там горить?

— А хер його знає!
— От, хай йому кат!

Загалом, про «Ясю» варто сказати окремінцю. Річ ця, як на перший спозир, може здатися тенденційною, дехто може запідозрити автора в «нелобові» до селянина, в глуванні над «простолюдом». В такому разі порадив би це раз уважно перечитати «Ясю», особливо звернувшись увагу на ось такі пасажі:

«Ясь вибрався з-під гачір я, голосно зіпсував повітря й зіткнув:
— Ой ху!.. Мороз тріщить на двері, та треба йти до праці. а як же інакше?
Треба йти, хай йому кат!»

«Вечоріло.

Ясь виїхав останню точку гноївки, викинув ІІ на кучу, витер спішіле чоло і мовив, дивлячись в фіолетової морозні притильки:

— Так воно якось крапце буде, хоч газодні, але в чистоті та догляді. Так воно якось крапце буде...»

«Баби принесли самогон і після вечірньої дойки сіли пити-вати.

Ясь хотів скінчити чистити ясла, щоб бути завтра вихідцем. Старанно вигрібав гніз і вигохув його одноколісного точкою.

— Не надіркнись, Ясю! — гукнула сп'яніла Тамарка-обліковниця. — А то я вся прем'єю від страху, щоб не споринеся мусик!

Ясь зупиняється і весело підмергнув дівчакам:

— Не бойсь, дівчата! Від роботи тільки сил прибавляється, хай йому кат!

Чимось «Ясь» за духом своїм близький до «Ірвицького дела» Васілія Белова — таким же гуманістичним, хоча галаєльно й не декларованим (та навіть і завуальованім авторською нібито-безпритрасністю) пафосом, також ж тихою й лагідною приязністю до своїх бідолах-героїв, котрим суджено нідіти в заскорузlosti середовища, судженого їм нещасливицею-долею. А втім. Ясь, попри все, — не нудиться. Ясь — оптиміст. Ясь — ніби живе втілення оптимізму й життерадісності.

Дарма, що радість життя в його розумінні (чи, радше, вчинках) — надто приземлена і тримається лише на двох китах: праці і ловеласництві. Зате що в тому, що в іншому він — сама надійність...

(«Август», 1996, ч. 32)

Дещиця про дещицю

Іван Редчиць. Сонети чорного сонця. Поезії.
Бібліотека журналу «Азажем!», ч. 14. Житомир, 1996. 30 с.

Іван Редчиць. Серце неаміруючої кобзи. Поезії.
Бібліотека журналу «Азажем!», ч. 15. Житомир, 1997. 42 с.

ОДНА ПО ОДНІЙ, з інтервалом трохи більше двох місяців, побачили світ дві книжки поезій житомирянина Івана Редчиця. Перша з них була ще й дебютною для вже зрілого – і по літах, і в творчості – поета: з'явилась якраз в акурат на двадцятин'ятілітті від того часу, коли вірші Івана Редчиця вперше були надруковані на шпалтах періодичної преси. Відтоді так і друкувався: здебільшого в газетах, іноді щастливо пробитися і на сторінки «товстих» журналів. Найбільший успіх на тому шляху «через терни» – публікації в чотирьох збірниках піврічника «Поезія» (у 1984, 1986, 1988 та 1991 рр.).

Характерного рису поезій Івана Редчиця є її громадянський пафос. В цьому вбачається і відчувається його глибоке закорінення в традиціях тієї поетичної школи, що постала із шістдесятництва. Шістдесятники шукали собі оперта в Шевченкові, Рильському, Тичині... Поетика Редчиця – також звідти, але доповнена ще й досвідом та творчими набутками поетик Симоненка, Драча, Стуса. Без сумніву, Іван Редчиць постає з цих двох книжок здійнім учнем талановитих попередників – старанним, наполегливим і небездізним. Однак наслідування, упослідження завжди чайли для натури творчої небезпеку. Перебування в чужих поетичних світах, тривале квартирування в чужих поетичних світлицях – не завжди обертається стимулом для зведення власного поетичного храму. Або ж, принаймні, хоча б хиж. (Як тут не пригадати дієцю з українського мелосу: «Збудуй хату з лободи, лиши в чужую не веди...»?)

Звісно; ці два зшитки віршів – лише невелика дещиця з написаного Іваном Редчицем. До того ж, автор дібрав до них переважно поезії, писані в останні роки, і в цьому, певно ж, був промовистий сенс: ці твори позначені не лише добротною віршувальною вправністю, але й цілісністю світоглядної концепції, що тримається у Редчиця на «трьох китах» – Україна, Бог, Любов. Тут не будемо міркувати над тим, чи не «переборщик» автор, з погляду чисто композиційного, при укладанні збірок з поезіями, в яких він присягає Вітчині у любові. Не піддавочи сумнівові щирість авторову, все ж варто зauważити, що частенько він послуговується образами й метафорами, що ними неоднораз вже скористалися «братья-поети» – і сучасники, і попередники. Власне, це є проявом того, про що вже говорилося в попередньому абзаці.

Загалом ж, попри висловлені вище критичні зауваги, все ж маємо посвідчи-

ти, що з'ява цих збірок – факт відрадний, і не тільки, певно ж, для автора. Те, що літературне буття не хиріє, не зважаючи ні на які негаразди, – заслуга і таких подвижників, як Іван Редчич. Хтось інший, не маючи змоги упродовж десятиліть видати бодай одну-єдину збірку власних творінь, давно вже, мабуть, опустив бі руки й зневірюється. Таких прикладів відсталь. Але вистояти, не відступитися – дано не кожному! А кому дано, той має право проректі: «Схиляю серце перед Словом...»²⁸

(«Літературна Україна», 1997, ч. 34-35)

LIBRO

Спочатку була... кома?

Юрій Гудзь. Боротьба з хворим янголом. Поезії.
«Голос громадянин», Київ, 1997. – 80 с.

БОЮСЬ, що в цій рецензії мімоволі буде повторено чимало зауваг, що вже були висловлені мною шість літ тому – в аналізі першої збірки Гудзевих поезій «Маленький концерт для вечірнього хронопа» (1991). Аби не вдаватися до самочитування, довелося зумисне відпректися спокуси ще раз переглянути ту свою рецензію, аби тодішні висновки не тяжіли наді враженнями від нової книжки Юріка Гудзя, названої автором «Боротьба з хворим янголом» (1997).

Передовсім зазначу: жодних суміннів щодо непересічності і талановитості Гудзя у мене немає. І то не було, власне, ніколи – від найпершого знайомства із його творами. Але, водночас із тим, в останні роки важко позбутися не дуже присмінного відчуття – і просто як читача, і навзагал, – що з літами автор не мудришає й не сягає вершин, а товчиться в хіромантичності давно відкритого, пережитого і забутого в літературі: точиться там, де свого часу наполегливо і щедро потовклився футуристи, імажіністі, перформісти – і свої, і чужі...

Здавалося б, якщо утвержджуючи чи намагаєшся утвердити щось нове (або ж, як у нашому випадку, «квазінове») – маси подійти про те, аби це нове було хоч тріпічечки зрозуміле іншим. І передовсім: для чого воно? Чи тільки як свідчення того, що автор прагне оригінальністі; чи тільки як ілюстрація цього прагнення; чи як ограffичнення стилю, жанру і способу буттево-творчого існування митця (чи співіснування того й того, чи роз'єднаності буття і творчості)?

Візьмемо перше з шерпу шайно поставлених запитань: для чого? Здається, що й сам автор, хоч би як того не хотів, не спроможеться на належну маніфестацію – таку, що задоволили б і читачів, і критиків, і його самого. Боляче й прикро спостерігати потуги, спрямовані на доказовість своєї талановитості і несхності, коли вони (потуги) – лише у мало кому зрозумілій грі. Та й навіть не грі, а такому собі заграванні; ось тільки важко визначити, і тим паче важко злагнуті: для кого?

Для кого ж, врешті, те загравання?..

Простий (пересічний) читач цього не читатиме, а сліттарний – давно вже щось подібне і дуже-дуже схоже читав, і то читав (хай і не вчитуючись наполегливо) неоднораз.

Забавки зі словом – що відсін, коли цим уже нікого не здивуєш! Не кажучи вже про забавки із пунктуацією та іншою «селенінографічноко» (як називає Юрію Гудзю теперішні висліди свого експериментаторства) атрибутикою. Запищаєшся сказати: на жаль, не здивуєш... Бо при всьому – все ж не відмовиш Гудзю в умінні (і натхненні) в якихось буденних речах та явищах побачити й виокремити небуденне й глибоко філософічне. Але трапляється це (теж – на жаль) рідко: тільки тоді, коли він не ламас, не завуальовує, не заформалізовує. Коли говорить своїми вуста-

ми, а не пустами Семенка (як у «Calendarium»-і чи «Депресивній сецесії») чи ще когось. Тоді, коли Гудзь не зрикається власного голосу, саме й промовляють рядки його поезій чимось пробуджуючим – шаленством, і пружністю, і пружністю, і достоту здатним не тільки пробудити, а й те пробудження ствердити:

вже окреспене коло
для любові й печалі
вже разчакунто браму
для шаленців любочання
вже твої імена певіддільні
від тіла
вже: так довго живем, тільки коши
чамузь не снівлють (...)

утокорення днім після Здвиження
нерухомістю птахів
спогляданням покинутих крил...
ніч гадючих постав:
глаздачем біля тих с (чи буде)
Опівнічний Межник
не допиттуйсь у мене про нього –
щє не можна не треба не час (...)

від раптового відчайо –
до вечірнього чаю там
де слово було
я тебе заховано...

(«Абжем!», 1997, ч. 34-35)

Вечеря із опудалом і квітами в темній кімнаті

Наша відповідь шизофрбдам

ТРИ АНТОЛОГІЇ, явлені українському читачеві видавництвом «Генеза» та студією «1+1» протягом останніх півроку, безперечно, є річчю небувалою, якщо принімати їх до нашого нужденного сьогодення, а надто з огляду на те, що зусиллями мудрих кормчих(як на наші обставини, то етимологію цього терміну варто виводити від слова «окормити» – ясна річ, обіцянками! – або ж, і це ще вірогідніше, від «окормушки») українське книговидання до такої міри занеханне, що впору проводити паралелі з 1913 роком. Та й то, певно, тоді українських книжок видавалося більше(звісно тут наводити якісь цифри: безрадісний цей факт відомий кожному, хто бодай зрідка напідується до книгарен...). Гніточа очевидність: тими, хто нині править у державі бал, керують інстинкти розбійників з великої дороги, отож сподіватися, що, вдовольнившись своїх хижакських апетитів, вони скаменуться і «подобряються» – наїзна ілюзія. Ними керує лише невситиме бажання наживи, держава для них – лише спосіб збагатитися. Відтак зовсім не сприймається за парадокс те, що уся державна політика у видавничій сфері скроверана на забезпечення якомога сприятливішого режиму для ексансії російських та російськомовних «українських» видань (відомо ж, на чиї грошики видерлася на трон ініціатори влада і на чио ж таки підмогу сподівається наступного року). При цьому, утім, нам намагаються «об'яснити» цей проросійський протекціонізм пресловутими «законами» преслопоту «принку», сідлом замовочуючи той факт, що в Росії податки на видавничу діяльність удвічі (якщо не втричі!) менші від «кнашенських»...

Тим-то й заслуговує на увагу і повагу будь-яка відчайдушна спроба активно противитися несприятливим обставинам і добти не на словах (іх ми чули й чуємо із «одержавницьких» вуст достобіса!), а на ділі, аби згасання і вичакання національних культурних чинників не сягнуло катастрофічної незіворотності. Генезівська спроба тим більше варта уваги, що цими антологіями – «Квіти в темній кімнаті», «Опудало», «Вечеря на дванадцять персон» – можна затнути пельку дебілізованим горючакам, котрі знай твердить, що ніякої української літератури не було, немає й не буде. Втім, навряд чи й тепер зазнає якихось змін те їхнє переконання (задавна хвороба, надто ж коли то є шизофрепія, так легко не лікується), але, принаймні, самим собі ми можемо без щонайменшого лукавства проректи: «Ми є!»

Коли помилки в радість

Людям властиво помиллятися, але, як правило, не властиво визнавати свої помилки. Тим паче – радіти з них... До чого це?

Років за два тому у «Реквіємі по поколінню» ваш покірний слуга писав:

«Якійсь час, це зовсім недавно, деякі наші критики завивом галасували про очікуванні з дня на день потужний вибух творчої активності молодих, який мав би вивести нашу прозу на нові, небачені ще, але даний омріяні, висоти; та час минає, а вибуху все нема й нема – поодинокі «постріли», скажемо чесно, досить посереднього рівня (стосовно вже надбанних і «перетравлених» здобутків письменства світового), навіть за вельми палкого й надмірного бажання, означити ж щось посправжньо оригінальне й свіже – язик впирається...» Звичайно, та заява була дещо ексальтованою і провокативною, з розрахунком викликати палку дискусію. Однак заперечень чи потвердженій ані від критиків, ані від літераторів вона не викликала. Що, загалом, і не дивує: критики тепер беруться за перо лише тоді, коли треба написати яку-небудь «заказушку» до якого-небудь «нашенько-діаспорного» виданнячка, здебільшого – про якого-небудь діаспорянця, котрий за те Ім відляє кілька долярчиків. А письменники... Письменники, зрештою, повинні таки дискутувати своїми творами.

Заперчили мені ось тільки зараз, по кількох роках, «Генеза» та «1+1» – і то, зрозуміло, навіть не підозрюючи про «Реквієм...». Справді-бо: ці три антології каменя на камені не залишають від наведеної вище провокативної дефініції.

Не така вона є темна, наша літературна кімнатка!

Символічність назви першої з антологій очевидна настільки, що навіть не потребує якихось коментарів. Можна як завгодно ставитися до критеріїв, якими керувався упорядник, добираючи твори для «Квітів...», та беззаперечним відається те, що йому вдалося, певно ж, найістотніше й найголовніше за ситуації, про яку говорилося вище: вдалося упаштукати свого роду демонстрацію сили сучасної вітчизняної новелістики. Можна (і варто) висловлювати окремі (і навіть серйозні) зауваги на предмет того, що деякі з авторів представлени у «Квітах...» далеко не найкращими речами; можна клинікати із упорядника за його неприховану пристрасть до приторочення кожному авторові осібного ярлика (складається враження, що спершу Даниленко підбирає для кожного зокрема яку-небудь концептуальну літературознавчу характеристику, а по тому підшуковує під неї тівр); не далеко доведеться ходити й за іншими причіпками, але, зрештою, то є неминучим зіткненням суб'єктивних суджень і підходів.

А от той факт, що «Квітами в темній кімнаті» зацікавились перекладачі у Німеччині, Чехії, Польщі – важ цілком об'єктивна реальність і об'єктивна оцінка важливості та вагомості антології. І визнання того, що ми не тільки є, а є ї чогось варти.

(1998, рукопис)

Класик зі станції Разіне

ЦЮГОРІЧНИМ лауреатом найпрестижнішої в Україні Державної премії імені Тараса Шевченка в галузі літератури став наш земляк Євген Пащковський.

Безперечно, Євген Пащковський – одна з найбільш харизматичних постатей серед сучасних українських літераторів.

Безперечно і те, що Шевченківську премію він отримав більше язкова – якщо не цього року, то наступного (бо відступити – не в характері Пащковського!).

Безперечно і те, що попри найрізноманітніші колізії, які неодмінно супроводжують щорічні виборковання цієї премії, колізії не заважають прозорі ба навіть покріти завісовою секретністю, присудження «Шевченка» Пащковському виглядає і логічним, і цілком справедливим. Надто після анекдотичних відзнак останніх років, коли Шевченківській комітет очолював Яворівський, – більшого змушення над Шевченком, як присудження премії його імені безликому поетику із сумнівними мистецькими здобутками Дмитру Кременю, годі було й придумати! (Секрет Полішинеля: уся заслуга Кременя перед українською літературою була лише у тому, що він є студентським товарином Яворівського)...

Після того, як Шевченківський комітет очолив Іван Дзюба, з'явилася надія, що подібних «фокусів» більше не буде. Адже, за ідею, Шевченківська премія – це не так солідна грошова вилагорода (циого року 50 тисяч гривень), як ТИТУЛ, як визнання не одноразових успіхів, а загалом заслуг перед національною культурою.

Можна по-різому ставитися до творчості Євгена Пащковського, однак не можна у жодному разі заперечити очевидне: він – одна з найяскравіших особистостей в українській літературі останнього десятиліття. Причому його присутність у ній не обмежується власною творчістю. Чи не менш важомішні виглядає його «довкіллітературна» діяльність, його демарш у Спілці письменників, його «хуліганство», його непогановне буттарство та невситиме бажання руху і боротьби, – а звідси і ще одне обезпеченччо: Євген Пащковський не стільки «учасник» літературного процесу, як його чинник.

НАША ДОВІДКА. Євген Пащковський народився 1962 року на станції Разіне Дніропетровської області. Закінчив середню школу в сусідній Романівці. Нині батьки проживають у Мар'янівці Баранівського району, а сам Євген перебрався до Києва. У Разіному залишилася стара ділова хата, в якій Євген, періодично накиувочи п'ятами від столичного гамору, написав не одну тисячу сторінок до романів «Вовча зоря», «Свято», «Бездоля», «Осінь для ангела» та «Щоденний жезл» (за останній, власне, йому і присуджено Шевченківську премію). Із Житомиром його тісно пов'язує журнал «Авіжж!», членом редакції якого він був на початку дев'яностих, та давні приятельські стосунки з деякими місцевими письменниками і видавцями.

(«Субота», 15 березня 2001 р.)

Є пророки в своїй Вітчизні!

ЦЕ БУЛО щось небувале! Після двохгодинного виступу «живого класика» української літератури Валерія Шевчука студенти, котрі ще й перед тим відсиділи по три-чотири пари, не рвонули до виходу (як це зазвичай трапляється), а, нагородивши гостя бурхливими оваціями, знову... сіли, недвозначно даючи зрозуміти, що жадають продовження. Мені навіть здалося, що в якусь мить на зовні незворушному обличчі Майстра промайнула чи то розгубленість, чи то розчареність. Мабуть, він і сам нічого подібного не очікував...

І це був не єдиний парадокс цієї зустрічі.

Як з'ясувалося (теж цілком несподівано, майже мимовільно), ці запрошені Валерія Шевчука в студентську аудиторію Житомирського педагогічного були першими за сорок років літературної діяльності «живого класика» української літератури. Діяльністі, яка розпочалася у березні шістдесят першого, і розпочалася саме в Житомирі на сторінках борисенівського збірника «У віноч Кобзарев». У тому ж збірнику дебютував і його старший брат, відомий нині прозаїк Анатолій Шевчук, однак його літературна доля в силу низки обставин (арешт за антирадянську діяльність, ув'язнення, двадцятирічна заборона на друкування творів) склалася менш удачливо. Зрештою, і творча біографія Валерія Шевчука була, і так само із незалежних від нього причин, далека не безхмарною. Було в ній і майже десять років вимушеного мовчання, і «найдзи» офіційних інституцій, і шалена критика деяких аж надмір заподілливих перед владою, з дозволу сказати, літературознавців...

Осягнути велич таланту Валерія Шевчука на спозір ніби й просто, але... Як тут не пригадати нібито й безхитрісну, нібито й найкн., але загалом «фундаметальну» реїліку одного зі студентів: «Мені важко узвіти, чи зміг би я перечитати усі Ваші твори?!! Але як Вам вдалося стільки написати, узвіти абсолютно неможливо!» Вісім десятків книг прози, літературознавства, медієспістики – таким творчим набутком може похвалитися далеко не кожен. А Шевчук, як на те, і не хвалиться, і спочивати на лаврах не збирється. Невгавмовна щоденна праця за письменницьким столом, а ще, крім того, і передачі на радіо, і зустрічі з читачами, лекції у вищих навчальних закладах, шпортання в запилених архівах і – що найдивніше! – читання чужих книг та рукописів. І не просто читання, а уважний, прискіпливий погляд, дружня порада, якась просто таки дивовижна зацікавленість і заглибленість в творчі студії «колег по перу» – байдуже, чи то «маститий» автор, чи зелений початківець.

І ще. Попри те, що Шевчук не надто щедрий на коміліменти (можна навіть сказати, скучий), але будь-чай справжній, виборений не сидіннями у всіляких комітетах та президіях, а практикою та талантом успіх викликає у нього ширій захват. Бо немає для нього нічого святішого від українського слова, української культури, немає нічого вищого за Україну.

(«Субота», 22 березня 2001 р.)

I на ентузіазмі можна далеко заїхати!

ВИЯВЛЯЄТЬСЯ, що Житомир, незважаючи на економічний колапс, соціальну депресію і примхи природи, живе активною, бурхливою науковою діяльністю.

Хто б міг подумати, що історико-філологічний збірник «Волинь-Житомирщина», започаткований одержимими ентузіастами із педуніверситету (головні редактори: В. О. Срнов – літературознавство, В. М. Мойсієнко – мовознавство) ще у 1997 році, в жовтні 2000 буде затверджений Вищою атестаційною комісією України як фахове філологічне видання!!!

Акути філологічної думки подейнують, що цю подію можна порівняти хіба що з присудженням ордена Ярослава Мудрого. Справа в тім, що «Волинь-Житомирщина» нині чи не єдине в Україні недержавне наукове видання, якість та професіоналізм якого визнані і прийняті науковою громадськістю країни.

Як показує практика, вихід першого номера – справа банально-будення. Скільки їх було... Але в травні Історико-філологічний інститут спільно з Північно-українським діалектологічним центром (голова – доцент В. М. Мойсієнко) випускав уже шостий!

Оригінальність та експертність збірникові надає цілеспрямована та послідовна робота в царині дослідження краю. Це зараз єдине в області видання, яке по-спільному, грунтовно та високопрофесійно досліджує діалекти, літературу та історію рідного краю.

Отож і не дивно, що останнім часом у числі співзасновників збірника ми бачимо Інститут української мови НАН України (Київ), Житомирський державний педагогічний університет, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи. Фундатори часопису з оптимізмом запевняють, що до кінця першого року нового мілениума україністика збагатиться черговим, вже сьомим, номером «Волинь-Житомирщина».

(«Суботник», 6 червня 2001 р.)

Для літераторів серпень також жинвна пора!

ДАЛЕБІ, досить вже скиглити й нарікати: «Пишу, пишу... А хто його видасть? А хто прочитає?»

Хоча, ніде правди літі, ситуація останніх десяти років не вельми сприятлива для літературної творчості. Книговидавничі індустрія в Україні ледве-ледве диха. Якщо з виданням проблем наразі немає – видавай будь-шо, аби лиши гроші були, – то досягти видане до читача здебільшого буває ой як непросто. Іноді – майже неможливо. Півбіди, якщо клепаеш дефективчики, бо на це читво продавці книг ще якось клюють. А от вид літератури серйозної відмакуються-відбиваються, як чорт від кадила. Нерентабельна вона для них. Либонь, особливо й не звинуватиш їх у цьому: ринок з ринок, бізнес з бізнес. Хто ж захоче собі у хбиток працювати??!

Продавці не винні – це ми з'ясували. «Хай писаки, – чуло звідкільсь, – не винесідроються, а пишуть те, що народу треба! Хоче публіка смаженини – пиши смаженину, бажає тухлятину – подай тухлятину!»

Воно, може, й годящий рецепт. Для писак. Отих, яким все одно, що писати, про що і як. А якщо ти не «пісак», а письменник? За духом, за принципами, за покликанням? Якщо не прагнеш дешевої популярності, бо волієш писати не те, що треба розбещенному бульварною тарабарщиною загалу, а те, що – болить, розриває тебе ізсередини, мучить, позбавляє сну? І ти мусин віддати паперу те, що, окрім тебе (і це ти точно знаєш!), не напише ніхто, бо ці сторінки – це твій (і тільки твій) досвід, твай світ, твай космос...

Отакі – доволі на перший спогляд несподівані – думки навідуваються, коли тримаєш у руках дві книги, які шойно з'явилися.

Майже дві сотні оповідань та новел, зібраних Василем Яром під однією палітуркою з доволі промовистою назвою «Без прикрас», – проза про життя, яким воно є. Проза подекуди сурова, позбавлена красивостей і лицемірства. Але проза добротна. І добра...

Збірка поем Володимира Савченка «На роз'ятті віків» – багато у чому документальні спідчення, своєрідні поетичні есеї з екскурсами у минуле та з історичними паралелями, котрі напрочуд промовисто відтінюють або відсвітлюють події і зовсім нещодавні, і дуже-дуже далекі.

Дві цілковито різні, ані в чому не схожі й навіть близько не лотичні одна до одної книги. Та все ж є у них і вадимо спільнє. Сутолосся це – якраз у НЕНАМА-ГАННІ потрафити невибагливому смаку невибагливого споживача...

(«Вільне слово», 11 вересня 2002 р.)

Рушійна сила жіночих заздрошців

ВЕРХІВНЯ І ПАРИЖ. Евеліна і Оноре...

Біографи Бальзака чомусь не вирізняються особливою прихильністю до Ганської. Здебільшого графіння змальовується мало не бездушним монстром, що у стосунках з Бальзаком керується винятково холодним розрахунком...

Ружинський письменник Геннадій Шкляр у своїй щойно виданій вінницьким видавництвом «Тірас» книзі «Поліська Зора Бальзака» береться спростувати ці твердження. І малює багато у чому відмінний портрет геройні найскандальнішого Бальзакового роману.

Зі сторінок книги постає «добре освічена, гарно вихована, елегантна», схильна до «привабливих дивацтв» пані, котра, попри свій аристократичний снобізм та тогоджасні умовності, все ж таки була «Жінкою до кінчиків пещених нігтів, жінкою чуттєвою, пристрасною».

Шкляр переконаний, що чи не найголовніший чланик, який спонукав Ганську до філіtru із Бальзаком, – це її сестра Кароліна, визнана «світська левіця». Найчистіші почуття, найинтуїційні творіння поклали до струнких ніжок цієї «чорної дияволиці» чимало непересічних чоловіків. З-поміж них – Адам Міцкевич, Антоній Яблоновський, Густав Олізор.

«Кароліна розважалася її філіtruала незбияк, – читаємо у Шкляра. – До її тенет серед інших потрапив і Олександр Пушкін. Поет закохався відчайдушно, безнадійно. Він присвятив Кароліні геніальні поезії «Я вас любил...», «Что в имени тебе моем...»

Як тут було чисто по-жіночому не позаздрити кількості блискучих залишень-ників сестри? Тим більше, що жадання й мистецтво філіtru у жінок іхнього роду були в крові. Замисливши «позмагатися» із сестрою, Евеліна й зав'язує листування із французьким романістом, навіть близько не уявляючи, чим воно нарешті-реєнт обернеться.

Бальзак відповів на листи. Перечитуючи його послання, своїм досвідченим серцем і притаманним їй тверезим розумом Ганська доходить висновку, що вони писані рукою закоханого: «Так, вона не помиллялася – Бальзак уже кохав її, кохав у ній свої втрачені інспір, свою мрію».

А що ж його адресата? Незважаючи на властиву Ганській привабу тілесних утіх, пристрасть ніколи не затуманювала свідомість Евеліни настільки, щоб вона перестала контролювати себе, забула про своє походження, суспільне становище. Вона побоюється, що стосунки, які виходять за межі звичайного філіtru чи інтрижки, накладуть на неї обтяжливі зобов'язання.

Та все ж пристрасть і почуття виявляються сильнішими: «І ось нарешті сіра сукня з м'яким шелестінням упала до її струнких ніг, вільно й солодко зітхнуло

достигло, спрагле любоців соковите тіло – Бальзак святкував перемогу. Сталося це увечері 19 січня 1834 року.

А дали – майже два десятка літ, сповнених солодких любоців і солоних сліз розчарувань, коротких зустрічей і довгих розлук...

Факти і документи, до яких звертається Шкляр, загалом відомі, тож вишукувати сенсаційних відкриттів нібіто й не доводиться. Однак Шклярева інтерпретація, незапореність у висвітленні деяких колізій, оригінальний погляд на певні події та окремих осіб, несподівані висновки вже самі по собі цілком можуть претендувати на відкриття.

(«Вільне слово», 19 вересня 2003 р.)

LIBO

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

Дослідження, розвідки

«Дуже інтересне явище...»

ЦЕ БУЛА ПОЕТЕСА з плеяди тих жінок-літераторів, котрі увійшли в літературу на межі двох століть, чий голос звучав сильно і настійно, кликав до боротьби за країну долю. Ім'я Надії Кибальчич, соратниці і товаришки Лесі Українки, на жаль, мало відоме сучасним читачам.

Що ж, то не наша вина – то наша біда. Дається взнаки недосконалість нікільного та вузівського курсів вивчення літератури, які протягом тривалого часу зводяться до розгляду дуже обмеженого кола постатей, переважно – класиків, і таким чином поза увагою опиняються цілі літературні пласті. В той же час література не могла б дати справжніх величин, титанів мислі, якби не було когорті людей менш талановитих або тих, чий талант в силу різних причин не розкрився повністю. Помістіть у вакуум найдобірніші зернини – чи проростуть?

* * *

Хто ж воно, Надія Кибальчич?

Це була лиціна незвичайної і трагічної долі, мала палку і ніжку натуру. Сміливі у судженнях і безпастережна у почуттях. А ще мала тонкий розум і духовну міць. І в той же час була воно рапаніма і беззахисна, як і кожна жінка...

Народилася Надія Кибальчич у 1878 році в селі Яснограді на Волині – тепер Ясногород Дзержинського району нашої області. Тут, у помісті збіділого поміщика, пройшли перші роки її життя.

Мати – Надія Матвіївна Кибальчич – була письменницею, писала прозу, драматичні твори; її псевдонім – Наталка-Полтавка.

Тому їй немає нічого дивного в тому, що і у дочки пробудився згодом, хист до літературної творчості.

На початку вісімдесятих років Кибальчичі переїжджають на Полтавщину, в село Заріч, де жив дід Надії – Матвій Терентійович Симонов, відомий етнограф і фольклорист, що знаний під іменем М. Номис. Тут пройшло дитинство майбутньої поетеси.

Навчалася в Лубенській гімназії, закінчила її 1894 року. На той час прилучається і до літературної праці. В 1898 році в журналі «Літературно-науковий вісник» з'являється перший друкований твір Н. Кибальчич. У порівнянно короткий проміжок часу її вірші друкуються в альманахах «Багаття», «З неволі», «З над хмар і з

долин», «За красою», «Розвага» та інших, що видавалися в різних містах України – Києві, Одесі, Чернівцях, Львові.

Дебют молодої літераторки помітили. Поезії Надії Кибальнич відзначили Олена Пчілка та Леся Українка, а Іван Франко у статті «З останніх десятиліть XIX століття» писав: «На полі поезій визначились ще пані Василівська (Дніпровська Чайка) і Одарка Романова. Дуже інтересне явниця – пані Наталка і Надія Кибальнич, маті і дочка. Перша з них авторка драми «Катря Чайківна», що одержала першу нагороду на конкурсі Галицького Відділу краївого... Гарні надії подає Надія Кибальнич, що, крім повелістичних нарисів, опублікувала досі ряд удачних поезій».

Знаючи, що Франко не дуже був шведрим на компліменти, масно зробити висновок, що така оцінка молодої поетеси небезпідставна. Певно, привернув його увагу в її творах нестримний дух боротьби, що аж перенюює їх, її віра у світле прийдешнє, готовність до пожертвування заради нього:

Може, ми не діждемо ні щастя, ні долі,
Може, сонце буде уже не для нас.
Але ж таки другі газнюють ще волі.
Але ж перемоги настаети ще час!

Надія Кибальнич, на відміну від багатьох її сучасниць-поетес, не наслідувала інтонаційно (мано на увазі інтонації структурні) Леся Українку. Справді, вірш її важкуватий, не такий мелодичний, як у Людмили Волошки, Одарки Романової, Марії Підгірники, що зазнали очевидного впливу Лесиного поезії. У Надії Кибальнич побудова більшості віршів – декларативна, хоча є цілий ряд надзвичайно мелодичних поезій. Однак внутрішнє, ідеїне наслідування Лесі Українці відчутичне, як і відчутичне наслідування Франкові – особливо в ранніх творах.

З піднесенням устрія Надія Кибальнич революційні події 1905 року. Та їй чи могло бути інакше, коли з-під її пера лягли на папір такі рядки:

Із нашої муки, із нашого горя.
Хвороби й неволі
Згорнується сила, що лихо поборе
Для країнії дозі.
Мені оци думка немов одчиняс
Замкнутії двері.
Мені оци думка журбу розганяє.
Що владма тепера.
Мені оци думка все втімне говоре...
Й мені так здається.
Цдо з нашої муки, із нашого горя
Там воля скустися!

Активну участь в революційних подіях брав чоловік Надії Кибальнич – лікар Козловський. В січні 1905 року його було заарештовано і ув'язнено в хорольській тюрмі, де притримали аж до середини літа. За півроку ув'язнення його здоров'я було надто підрівнане, загострився туберкульоз. В 1909 році Надія Константинівна везе його на лікування до Австрії та Італії.

П'ять років тривала розлука з батьківщиною. В ці роки Надія Костянтинівна наполегливо знайомиться з літературою Західної Європи, робить переклади поезій та прози з італійської та французької, пише кілька оповідань.

На Україну вона з чоловіком повернулася наприкінці 1913 року, жили під Києвом (в одних джерелах вказується місцем проживання містечко Кагарлик, в інших – Тринілля). Однак стан захороненого чоловіка не покращувався. Невдовзі він помер.

Смерть чоловіка, якого Кибальчич дуже кохала, була для неї ударом, якого не змогла перенести. Як засвідчує видання «30 українських поетес» (Київ, 1968), «Антологія української поезії» (Київ, 1957; Київ, 1984), «Антологія українського оповідання» (Київ, 1960), 19 вересня 1914 року Надія Кибальчич покінчила життя самогубством. Ця дата смерті письменниці вказується і в дореволюційному виданні «Історії українського письменства» С. О. Єфремова. У №11–12 журналу «Українська життя» за 1914 рік вміщено і некролог на смерть Н. К. Кибальчич.

Є, однак, підстави вважати, що померла Надія Кибальчич двома роками пізніше, у 1916-му. Це стверджує Пилип Капельгородський у своїй статті «На Лубенському літературному гробовищі», яка була надрукована в журналі «Життя й революція» у жовтні 1928 року: «1914 року вмер її чоловік від сухот. Вона сказала: «Без його не житиму», і незабаром отруйлась на його могилі. З великими труднощами її врятували лікарі, але вона отруйлась вдруге. На цей раз так безнадійно, що шановний С. О. Єфремов похоронив її в своїй «Історії українського письменства» того ж таки 1914 року! (стор. 444). Але лікарі ще раз урятували Надію Костевну. Олександра Матвіївна, тітка її (із сін'ї якої це пишу) забрала небогу до Києва, де вона розвіяла свій смуток і нані з поступила на жіночі курси. Минув рік і два. Влітку 1916 року Надія Костевна побутила в Зарозі й начебто зовсім відужала від нудьги. Але восени, повернувшись до Києва, воща втекла до Тринілля й отруйлась втретє. На цей раз її не пощастило врятувати. «Записку після себе лишила коротеньку: «Моїми похоронами прошу розпорядитися лікаря Н. Н. (родичі забули прізвище, П. К.). Решту майна прохочу переслати в Лубні мамі...» Поховали Надію Костевну Кибальчич в Триніллі, поруч її чоловіка, над Дніпром. Могили огородили залишеною огорожею, але ніяких ознак не поставили...»

* * *

Окрім творів, видрукуваних за життя Надії Кибальчич в різних альманахах та журналах, окрім авторських збірки «Поезії» та невеличкої книжечки оповідань, виданих в 1913 та 1914 роках, після смерті літераторки твори її друкувалися рідко...

Немає і більш-менш серйозних досліджень її творчості. Звичайно, сьогодніння публікація не усуне всіх прогалин, та сподіваємося, що для багатьох вона наласть можливість відкрити для себе нове – бо призабуте! – ім'я.

(«Камськільська зірка», 7 травня 1988 р.)

«В мої душі багато звуків...»

ЯК ПАМ'ЯТАЮТЬ, мабуть, читачі, рубрику «Забуті – незабутні» ми започаткували розповідю про Людмилу Волошку. З часу, що минув від тієї публікації, вдалося встановити деякі подробні життя і її сестри – Вероніки Януарівни. Вона, хоч і не залишила такого помітного сліду у нашій культурі, як постати Л. Волошки, однак творчість її не зникла безслідно, не відійшла у безвість, як свого часу сама Вероніка Морозова-Гладка ще за життя: останніїї тридцять років вона жила скромно, непомітно, і багато хто вважав, що її захопив і спонелив моторошний тайфун сталінських репресій. На неї були свої, аж ніяк не безпідставні, причини...

В. Я. Морозова народилася 25 липня 1890 року в Андрушівці, де батько служив урядником, а пізніше писарем. В антології «30 українських поетес», що вийшла в Києві 1968 року, про подальшу долю її сказано в кількох рядках: «Службу що (батько) швидко покинув і довго блукав, шукуючи роботи. Нарешті відштовхнувся на цукровому заводі в Києві. В. Морозова скінчила гімназію в Житомирі, після чого переїхала в Київ до батька. Писати почала в гімназії. Перші твори опубліковані в журналі «Рідний край» в 1908 р. Вірші В. Морозівни також вмістила поетична антологія «Українська муз» (К., 1908). Ця кущенка біографія вимагає, звичайно, доповнення. Нам, наприклад, томно відомо, що навчалася Вероніка Морозова (яка прибрала собі літературний псевдонім Морозівна) в житомирській Маріїнській жіночій гімназії (тепер у цьому приміщенні міститься міський Палац пioneriv та школярів). Вступила до цього навчального закладу вона в 1901 році, а закінчила в 1908. Писати почала під впливом своєї старшої сестри Людмили, яка вже в 1905 році дебютувала зі своїми творами в альманасі «Перша ластівка», який видавав в Херсоні відомий на той час український поет і громадський діяч Микола Чернявський. Людмила Волошка ж прилучила Вероніку до вивчення творчості Шевченка, Франка, Лесі Українки, які стали її улюбленими письменниками. Молодша сестра виявилася здібною ученицею, вже перші її літературні спроби були схвалено зустрінуті Оленою Пчілкою. Вона ж і надрукувала в двадцять п'ятому номері журналу «Рідний край», в 1908 році, вірш «Весною», в наступному номері – поезію «Ніч». Роком пізніше в тому ж виданні друкуються твори «Така я самотні» (№ 4) та «Вечірні маплонки» (№ 25).

Цікаво, що житомирські літератори та митці досить часто подавали свої твори в «Рідному краї». Так, окрім віршів В. Морозівни, Л. Волошки знаходимо тут оповідання Михайлі Гоголя (геть забутій сьогодні автор, родом з Андрушівщини) та деяких інших.

По закінченні гімназії Вероніка Януарівна певний час працювала в статистичному відділі Волинського губернського земства (з 1910 по 1917 тут перебувала на службі і Л. Волошка). В тринадцятому році В. Морозівна перейздить до Києва, де й зустріла революційні події. Та зв'язків з Житомиром, де залишилася її сестра і численні друзі та знайомі, не пориває, часто найждикає сюди.

Тут, в Житомирі, познайомилася вона з своїм майбутнім чоловіком – Миколою Дмитровичем Гладким, автором виданої в 1917 році волинською «Пропагандою» «Граматики української мови для вчителів».

До речі, є цікаві подробниці їхнього одруження, почуті одним з авторів цієї публікації з усіх внучок В. Морозівні у других Т. Ц. Суботенко: «Вероніку Януарівну сподобав Яків Савченко. Але задовго до знайомства з ним вона мала теплі стосунки з Миколою Дмитровичем, об обох відчували піжку прихильність одне до одного. Та, закохавшись, Савченко не міг спинитися ні перед тим, що Вероніця Януарівна був дуже близький інший чоловік, ні перед тим, що Гладкий був його добрим знайомим. Він не раз пропонував Морозівні вийти за нього заміж. І тоді Вероніка Януарівна нібито жартома сказала: «Хто з вас напишє кращий вірш на посвяту мені, за того й піду...» Та обидва добродії сприйняли цей жарт всерйоз, і наступного дня кожен приніс свого вірша. Звісно, Савченко був вже поет досить знаний, тож чи міг з ним позмагатися Гладкий? Та Вероніка Януарівна все ж перевагу віддала Йому, сказавши: «Коля написав душевніше!»

З двадцятих років В. Морозова-Гладка з чоловіком живуть в Кисві. Від поетичної праці вона практично відішла, однак з літературною діяльністю не порвала. В цей час Вероніка Януарівна пробує свої сили в художньому перекладі. Так, у 1927 році видавництво «Світ» започаткувало серію видання українською мовою творів Джека Лондона, і В. Морозова-Гладка разом з Катериною Корякіною здійснили переклади таких його речей, як «Буйний День» (для четвертого тому), «Маленька господиня величного будинку» (в дев'ятому томі), «Діти морозу» (в п'ятнадцятому томі), «Міжзорянний машдрівник» (двадцять другий том).

Ось як оцінив труд перекладачів «Буйного Дня» в своїй статті «Джек Лондон в українських перекладах» (місячник «Життя й революція», книжка Х, жовтень 1928 року) Сергій Родзевич: «Д. Лондон любить підслуховувати голоси природи, він більше, може, «симфоніст», аніж художник у своїх описах моря, лісу, снігових пустель. Пригадаймо, напр., його лісову симфонію в «Буйнім Дні» (2-га част., розд. VIII), що й звукову розкіш досить тонко відтворено в перекладі К. Корякіної та В. Гладкої...» (стор. 159). Втім, «Буйний День» – це перший великий твір, з яким виступила в царині перекладу Вероніка Януарівна. Треба зазначити, що співавторство її із Катериною Корякіною грунтувалося на тому, що Корякіна – добрий знавець англійської – робила технічний переклад тексту, а В. Морозівна опрацьовувала його стилістично. Хоча, зазначимо, сама Вероніка Януарівна досить грунтово знала англійську, вільно володіла кількома іншими іноземними мовами.

Втім, з середини тридцятих років вона відходить від активної творчої роботи, що було пов’язано зі сталінськими репресіями, у вихор яких потрапив і її чоловік. Йому пригадали те, що в 1918 – 1920 рр. він був членом партії українських соціалістів-революціонерів, а після її об’єднання з соціалістами-федералістами брав активну участь в діяльності житомирської групи Української Комуністичної партії (боротьбистів), певний час був на службі в Директорії. Незважаючи на те, що згодом він повністю визнав помилки і чесно віддавав всі свої сили і знання Радянській владі, уникнути репресій Йому не вдалося. В 1937 році його спочатку було вислано в Ташкент, а вже звідти відправлено в Сибір. Подальша доля М. Гладкого не-відома.

Повернувшись з Ташкенту, куди Вероніка Януарівна побхала услід за чоловіком, вона певний час жила в Андрушівці. Під час війни перебувала разом із

Л. Волонішкою в Бердянську. З повоєнного часу і аж до самої смерті (10 жовтня 1966 року) працювала бухгалтером в Андрушівському райфінівдлі. Похована В. Я. Морозова-Гладка у Житомирі.

Сьогодні ми хочемо познайомити читачів з кількома поезіями Вероніки Морозівни. Зазначимо, що деякі з них вийшли до антології «30 українських поетес». Вірші В. Морозівни настроєні, в них багато смутку, переважають мінорні мотиви, філософський індивідуалізм. Однак є і свіжий струмінь молодості й альтруїзму — це образ весни, що зустрічається досить часто як символ віри у світле прийдешнє.

(«Кам'янецьька зірка», 16 серпня 1988 р.;
у стівакіт. з Миколою Костирицею)

LIBO

Олександр Шумський: сторінка біографії

СЕРЕД НАЙПОМІТНІШИХ державних, партійних та культурних діячів України двадцятих років був тодішній голова народного комісаріату освіти республіки Олександр Якович Шумський. Це була людина глибокої ерудиції, інтересічних моральних якостей, принципова і безкомпромісна. Чи не це стало причиною його трагічної долі, довгих років повеніріання в ув'язненні та заселенні в апогейний період культивських репресій, які врешті-решт привели Шумського до самогубства 18 вересня 1946 року? Відповідь на поставлене питання однозначна: так.

Минуло тридцять років відтоді, ж 11 вересня 1958 року Військова колегія Верховного Суду СРСР скансувала звинувачення і вирок, пред'явлені в 1933-му О. Я. Шумському, М. О. Скрипнику та іншим українським радянським діячам, винесені за матеріалами сфабрикованої органами ДПУ справи про так звану «УВО» («Українську військову організацію»), визнані при цьому, що такої організації ніколи не існувало. Однак до недавнього часу ім'я Шумського, як і інших «членів УВО», все ще перебувало під неофіційною забороною, та тільки велика публікація в № 27 за цей рік газети «Літературна Україна», з якою виступив доктор історичних наук Май Пінчук, наречена дала початок до справжньої реабілітації діяча.

Варто застерегти: не всі періоди життя і діяльності Олександра Шумського, особливо в роки громадянської війни, однозначні. Про це у нас мова ще попереду. Спершу ж буде справедливо зупинитися на його внескові в розвиток української культури, на його діяльності на чолі Наркомосу УРСР. Тут доводиться орієнтуватися виключно на вже згадувану статтю М. Пінчука «Історична пам'ять – фактор перебудови», єдине на сьогодні дослідження в цьому питанні.

З початку двадцятих років, по завершенні громадянської війни, на Україні почала здійснюватися політика українізації та коренізації. Олександр Шумський був одним із сподвижників, а вірніше – втілювачем її в життя. Це не тільки входило до його обов'язків як наркома освіти, а й відповідало його переконанням. Тож немає нічого дивного в тому, що саме Наркомос УРСР, очолюваний Шумським, відігравав провідну роль у справі культурно-національного будівництва в республіці, ставши одним з головних ідеологічних центрів на Україні. Авторитет наркома освіти був незаперечний, він неодноразово виступав на пленумах ЦК КП(б)У та на засіданнях його політбюро як з питань українізації та коренізації, так і інших. Скажімо, він брав активну участь в літературній дискусії на Україні в 1925–1928 роках. Нікак не можна обминути той факт, що саме Шумський першим порушив питання особисто перед Сталіним про заміну Лазаря Кагановича на посту генерального секретаря ЦК КП(б)У; сталося це через кілька місяців після того, як той був призначений на цю посаду. Можна тільки подивуватися мужності Олександра Яковича та його прозорливості стосовно зловісної особи майбутнього попілчника «батька народів» та одного з організаторів кривавих вакханалій і репресій триади.

тих років. Втім, заява Шумського не мала позитивних наслідків, а тільки накликала на нього гнів Кагановича; однак нарком освіти не ретирувався вихід з цих несприятливих обставинах (а вже почалася кампанія цікування його, робилися спроби прикліті йому ярлик націоналіста, пригадали й те, щоного часу він був членом ЦК Української комуністичної партії (боротьбистів) тощо; напіаки, Шумський дедалі настирливіше ставив питання про антипартийну поведінку Кагановича, намагання того «окультити» свою особу, серйозні помилки генесека в національній політиці та інших питаннях партійного та радянського будівництва в республіці.

В 1927 році Шумського було знято з поста голови Наркомосу, на лютнево-березневому пленумі ЦК КП(б)У його було звинувачено в націоналістичному ухилі. У доповіді, з якою виступив Каганович, хоч і не прозвучало конкретних фактів націоналістичної діяльності Шумського, однак шляхом голосливих звинувачень його змусили написати прохання про звільнення, натомість, щоправда, задоволили і іншу його заяву – про відкомандирання в розпорядження ЦК ВКП(б).

В 1927-1930 роках він працював ректором інституту Народного господарства та Ленінградського політехнічного інституту, в 1930-1931 роках – заступником завідуючого агітмасовим відділом ЦК партії, в наступні два роки – головою ЦК профспілки працівників освіти, був членом президії ВЦРПС. У травні 1933 року його арештовують у з'язку з уже згаданою «Справою «УВО».

В 1943 році О.Я. Шумський писав Сталіну із заслання: «...в години грізної небезпеки для комунізму я просто не можу бути остеронь, у ролі пасивного спостерігача; по-друге, самою лице появлю своєю у стані борців за комунізм у цей час я досягну того, до чого прагнув безуспішно, ціною життя – досягаю реабілітації... Шо мене гнітить, так це те, що тепер мені не вдається бути, як у 1918 році, агітатором і організатором мас на боротьбу з німецькими окупантами, бйцем і командиром...» Листи Шумського, як зазначає М. Пінчук, не доходили до Сталіна. 20 червня 1946 року він пише записку «для слідствія»: «Рішення про самогубство, цю останню вищу форму протесту, я прийняв після того, як вичерпав усі засоби боротьби за реабілітацію...»

Звинувачення Шумського в націоналістичному ухилі легко спростосовується його житомирським періодом життя та діяльності, який припадає на листопад-грудень 1919 року. Втім, ми не будемо об'єктивними, якщо не згадамо і те, що за півтора року до того Шумський кілька місяців також був у Житомирі в той час, коли тут знайшла притулок Центральна Рада. Тоді він входив до житомирського комітету партії українських соціалістів-революціонерів (свідчення про це знайдено в газеті «Молот» за 17 квітня 1918 року), його обирають делегатом установчих зборів Української Народної Республіки від партії українських есерів по волинській окрузі («Молот», 24 квітня того ж року).

В листопаді ж 1919 року ми бачимо його вже діячем зовсім іншого гатунку, це теж – переконаний комуніст, «дідіньо загартованій борець за Радянську владу».

В Житомирі він веде велику агітаційну та пропагандистську роботу. 6 листопада тут виходить перший номер газети «Пролетарська боротьба», орган Волинського комітету Української комуністичної партії (боротьбистів), і перші дванадцять номерів її редактують Олександр Шумський, Левко Ковалів та Іван Косач.

В другому номері газети зазначається, що УКП(б) «...стоїть в рядах III Комуністичного Інтернаціоналу і бореться за об'єднання коло його робочих і селян всього світу... стоїть за федерацію Радянських Республік, в яку має увійти й Україна, як

окрема республіка... ця партія стоять за утворення підвальнин робоче-селянської республіки Української Червоної Армії, яка б рука об руку з Червоною Армією Росії била ворогів робочого народу: Денікіна, Петлюру, Галера та інших...»

7 листопада 1919 року Шумський виступає на мітингу в міському театрі з нагоди другої річниці пролетарської революції. У своїй промові він звернув увагу присутніх «...на ту велетенську роботу в справі перебудови життя, яка велась два роки при надзвичайно тяжких умовах. Буржуазія могла і де могла шкодила цій роботі. Зараз вона напрягла всі зусилля, аби задушити революцію. Але марна праця! Вогонь революції починає сягати за межі Росії й України. Недалекий час, коли вся Європа палатиме пожаром пролетарського повстання...» («Пролетарська боротьба», 11 листопада 1919 року).

Як член ЦК українських боротьбистів, О. Я. Шумський часто виступав з лекціями. Про одну з таких лекцій — «Федерація Соціалістичних Республік і місце в ній Радянської України», яка відбулася в «Будинку освіти» 16 листопада, та про дебати після неї, зному ж є свідчення в газеті «Пролетарська боротьба». В лекції Шумський наголошує на ідеї всесвітньої революції, об'єднання пролетарських держав у єдину федерацію, хоча при цьому застерігає гарячі голови: «... не може не вплинути на нашу політику уся спадщина буржуазного ладу. Неусталеність техніки, характерні риси економічної концентрації... національно-культурна різномірність країв — все це є такі фактори, яких в один рік не скінеш з плеч...» Підводячи підсумки дебатів, лектор зазначив, що більшість опонентів безпідставно звали розмову до національного питання, бо ж він сам не мав на увазі брати під сумнів право націй на самовизначення: «Федерація Радянських Республік нічого спільногого не має з токою федерацією, яку вигадала буржуазія, аби поділити сійт на частини...»

Тут же подається вислів Шумського на адресу лівих есерів, який, звичайно ж, цікавий нам насамперед тим, що ми знаємо про тимчасові зв'язки Його з організацією соціалістів-революціонерів. Так ось, Шумський, відповідаючи на репліку есера Воліна, в якій той піддавав критиці національну політику більшовиків, сказав: «З лівими есерами... в нас не може бути спільногого шляху!»

25 листопада Левко Ковалів, Михайло Полоз (голова закордонного бюро українських боротьбистів) та Олександр Шумський шпильть з Житомира телеграму гомельській конференції КП(б)У, в якій висловлюють впевненість у тому, що вона «...достяє можливість об'єднати всі комуністичні сили України у єдину могутню комуністичну партію — душу революції...» («Пролетарська боротьба», 27 листопада 1919 року). Цей останній документ повністю розвіює ще одне звинувачення, пред'явлене О. Я. Шумському в тридцять третьому. Він, як бачимо, виступав за єдність партійних рядів, а не прагнув розколу.

4 грудня Шумський та Полоз виступають на мітингу-концерті на залізничному вокзалі зі спільною промовою «Третя хвиля української революції». Невдовзі Шумський залишає Житомир і перейжджає до Києва.

Ось така сторінка біографії видатного діяча України відкрилася автору цих рядків у фондах обласного державного архіву. А втім, не єже сторінка, а тільки ескіз до неї, бо ж ясно, що житомирські періоди життя Олександра Яковича Шумського вимагають ще грунтовного дослідження.

(«Камськотильська зірка», 6 вересня 1988 р.)

Недоспівана пісня Людмили Волошки

(Фрагмент статті «Трос із сплюндуваного листа епохи»)

ЖИТОМИРЩИНА – край зі славним літературним минувши. З ним пов’язане життя багатьох українських письменників та літературних діячів. Згадаймо хоча б Михайла Коцбунського, Бориса Тена, Івана Кочергу, Лесю Українку, Максима Рильського, Степана Васильченка, Надію Кибалевич, Тимка Падуру, Михайла Но-миса, Івана Білника, Євгена Ненадкевича, Олега Ольжича, Валерія Шевчука, класиків польської літератури Юзефа-Ігнаці Крашевського, Кароля Гейнча, Тадеуша Боровського, класика англійської літератури Джозефа Конрада, відомих російських письменників Володимира Короленка, Олександра Купріна, Сашу Чорного.

Дослідження засвідчують, що культурно-мистецьке життя краю, починаючи від середини минулого і аж до тридцятих років ініціального століття, було багатим і розмаїтим. Особливе піднесення культури життя спостерігалося у дев’яностих роках XIX століття та на початку ХХ-го. В цей час лише у Житомирі жили і творили чимало цікавих і талановитих письменників. Помітний розмай літературного життя краю припадає на 1910–1920 роки. Цей період пов’язаний з такими митцями як Яків Савченко, Клим Поліщук, Людмила Волошка, Вероніка Морозівна. У цей час в Житомирі видавалися книжки, газети, альманахи. Протятом, скажімо, 1917–1920 років їх було видано значно більше, аніж за наступні сімдесят літ. На якийсь час Житомир нарешті став своєрідним центром українського поетичного символізму. Тут вийшла перша – «пайсимволічна» в тогочасній українській літературі збірка Якова Савченка, у газетах (зокрема в «Громадянині», «Волинській народній газеті», «Боротьбі») постійно друкувалися твори й інших символістів, передовсім – Олекси Слісаренка, Дмитра Загула. Та їй поезія Кліма Поліщука цього періоду дуже близька до естетичних засад, сповідуваних символістами, хоча очистим символістом він ніколи не був.

Газети та журнали, що виходили в Житомирі в 1917–1920, залишили нам імена та твори багатьох інших місцевих літераторів, творчість яких, на жаль, на сьогодні практично не досліджена. Хоч в загальному контексті української літератури вони ніколи не належали до передових лав, але їхній внесок в культурне, літературне і громадське життя краю доволі помітний і важливий. Власне, серед них було багато самобутніх постатей, які мали непогані перспективи для плідної праці на теренах літератури, але у силу різних обставин не спромоглися заявити про себе на повний голос. Тож бодай назовемо деякі імена: П. Антонович, М. Черешнєвий, М. Якимовецький, Е. Луцкевич, Й. Зоранчук, П. Ришиковський, О. Кvas, Г. Левченко, Ю. Зубовський, І. Пугач.

На жаль, у двадцяті роки літературний актив Житомира вже не був такий значаний. Хоча, з іншого боку, на цей час припадає початок творчого шляху Бориса Тена, зірка якого потім яскраво зійшла на мистецькому небосхилі і не була затъма-

рена ані роками злигоднів та репресій, ані відчайдушними намаганнями вірнопідданіх більшовицької системи заслікувати майстра всілякими «ізмами».

Тридцять-сорокові роки в аспекті літературному залишилися в історії краю темним проявллям. Лише у п'ятдесяти, коли навколо Бориса Тена (що повернувся до міста після двадцятирічних поневірянь по засланнях, ув'язненнях, заборони проживати в Україні) починають гуртуватися літературні сили, ситуація поволі змінюється на краще. З музично-літературного товариства, засновником і натхнеником якого був Борис Тен, проклали стежку в літературу Валерій та Анатолій Шевчуки, Євген Концевич. На жаль, із середини шістдесятих (період перших після-сталінських репресій) процес відродження літературних традицій міста припинився. Хоч і з'являлися нові поети та прозаїки, але їхній творчий потенціал залишався тільки потенціалом, особистостями в літературі стати вони не спромоглися. Причин тому багато, але найперша – те, що командно-адміністративна система вимагала слуханій та причепуреної літератури, якій дозволялося тільки прославляти могутній «поступ до комунізму». Отож і сталося так, що одні видавали «на-горах публіцистично-репортажні вірші, інші – філософську лірику», багато в чому вторинну і позбавлену оригінальності, вірші третіх, відзначаючись вправним віршуванням, являли собою лише «зразки» штучності і заикленості на вульгому колі тем та художніх образів, що вже достатньо були розроблені (себто: скомпрометовані) іншими.

Залишається сподіватися, що не все втрагено, що «нова хвиля» – тобто ті, хто торує шлях у літературу сьогодні, спроможиться відродити традиції, які були безжалієво розтоптані репресіями тридцятих-п'ятдесятих, а по тому і зовсім знівелювані у добу «розвинутого соціалізму».

Але для того, щоб іти у майбутнє, треба доторкнутися минулого. Власне, і головна мета цієї книжки – повернути читачам імена, котрі належать до цікавих постатей літературного минулого України.

* * *

Людмила Волошка – із плеяди тих українських поетес, які увійшли в літературу і підіюрою працювали в ній на початку нинішнього століття.

Народилася Людмила Волошка (Людмила Януарівна Морозова, в заміжжі Курек) 30 грудня 1879 року в селі Розважіві Кіївської губернії.

Батько майбутньої поетеси в різні часи служив волосним писарем, працював на цукроварнях Терещенка в Андрушівці та Києві, а в останні роки життя був управителем маєтків.

Маті рано навчила Людмилу грамоти, і змалку читання стало її улюбленою справою. Захоплювалася творчістю Шевченка, Франка, Гоголя. Це й визначило її орієнтири в подальшій літературній праці.

У пору дівоцтва Людмила Волошка деякий час мешкала в Андрушівці, а після одруження переїхала із чоловіком до Житомира.

Тут зійшлася із місцевою творчою інтелігенцією, особливо подружилася з етнографом Василем Григоровичем Кравченком, одним із найактивніших діячів «Товариства дослідників Волині». Саме Василю Григоровичу Людмила зважилася показати свої перші поетичні спроби. Вірші йому сподобалися, він переслав їх до Херсона своєму приятелю поету Миколі Чернявському, котрий видавав там

альманаха «Перша ластівка». Невдовзі, на початку 1905 року, в цьому виданні вперше з'явилися друком вірші Людмили Волошки. Ранні твори Волошки за тематикою та настроюм були близькі до тогочасної ліберально-народницької поезії. Вони співзвучні поезії Олександра Кониського, Бориса Грінченка, Марійки Підгрянки, Надії Кибальчич. Щиро вболіваючи за долю свого краю, поетеса вбачає шляхи до поліпшення його життя у пропаганді освіти та науки. За формою ранні поезії Волошки були наслідуваннями Шевченка, Франка, Лесі Українки. На становлення її як поетеси також великий вплив справили знайомство і дружба із Марією Загірнююю – літераторжкою і дружиною Бориса Грінченка.

Заміжня Людмила Волошка виявилося невдалим, незабаром після народження доньки вона розлучається з Костянтином Куреком і переїжджає до Києва, де невдовзі познайомилася з матір'ю Лесі Українки, відомою письменницею і видавцем Оленою Пчілкою, яка широко заопікувалася талановитою поетесою, давала їй цінні поради, друкувала вірші Людмили Волошки у часописі «Рідний край».

1910 року Л. Волошка повертається до Житомира і влаштовується на службу у земство. Через рік до міста приїжджає з Харкова Микола Гладкий (майбутній чоловік рідної сестри Людмили Януарівни – Вероніки), чи не одночасно з ним тут з'являються Яків Савченко та Клім Поліщук. Майже всі вони працюють в земстві, але не тільки спільна служба об'єднує їх. Вони стають своєрідним осередком української творчої інтелігенції в Житомирі, багато сил віддають просвітницькій діяльності і, звичайно ж, єднає їх літературна творчість.

У 1914 році у Львові мала вийти друком перша збірка віршів Людмили Волошки, але на заваді виданню стала війна. Тож довелося поетесі чекати книжечки ще майже три роки – тільки в травні 1917 року у Житомирі в друкарні Волинського губернського земства побачила світ збірка «Пісні волі», основу якої склали поетії, написані ще в 1905 – 1914 роках, лише незначна частина збірки презентує творчість 1915 – 1917 років. Сталося так, що ця збірка залишилася єдину в доробку Людмили Волошки.

Революційні події сімнадцятого року Людмила Януарівна зустріла із радістю і піднесенням. Бере діяльну участь у виданні «Волинської народної газети».

Після більшовицького перевороту полишає Житомир і переселяється до Погребищ (нині – районний центр у Вінницькій області). З тих пір Л. Волошка не опублікувала жодного вірша.

Що ж змусило поетесу практично відгородитися від світу? Назар Ботенко та ряд інших авторів публікацій у періодиці про Людмилу Волошку стверджують, що причиною цього було загострення хвороби – бронхіальній астмі. Пояснення це цілком влаштовувало б, якби йшлося про рік чи два із життя поетеси, а не про кілька десятиріч. . .

Окрім того, є свідчення Василя Мисика про те, що десь на початку тридцятих він зустрічав Людмилу Волошку в Києві, куди вона приїzdila у якихось видавничих справах. Цо то були за справи, тепер вже навряд чи можна встановити, але якщо цей факт мав місце, то маємо підстави говорити про те, що після тривалої перерви Л. Волошка зробила спробу повернутися до активної літературної діяльності. Та, як бачимо, не вийшло... Тепер, знаючи тогочасну ситуацію, можна зробити припущення, що повернення не сталося і тому, що вже були репресовані багато хто із колишніх колег по творчості (зокрема, Клім Поліщук), а також – і це, мабуть, у найпершу чергу вплинуло на подальшу долю Волошки – чоловік її сестри

Микола Гладкий, а сама Вероніка Януарівна зазнала переслідувань і поневіріння.

Врешті, можна зробити припущення і такого плану: після виходу «Писень волі» Людмила Волошка зрозуміла, що нова доба вимагає чогось такого, чого її натхнення і душа дати не можуть...

Літературна спадщина Л. Волошки невелика за обсягом, але вагома своїм національним змістом, демократичними ідеями.

Померла Людмила Януарівна Курек-Морозова в 1953 році в Андрушівці. Там же їй похована.

(Збірник «Проклятого віку струна. Поезія повернутих із забуття: Людмила Волошка, Клем Пазіцук, Яків Савченко» – Житомир, 1992)

Слава і ганьба Якова Савченка

ВІН БУВ досить помітною постаттю в українській літературі першого по-жовтневого десятиліття. Спершу – як поет-символіст, згодом – як літературний критик. На останній царині «прославився» тим, що утверджував догматичні, вульгарно-соціологічні погляди на «нову пролетарську культуру». Такий різкий поворот – від власних сміливих модерністських пошуків до політиканських ортодоксальних заперечень творчих шукань своїх вчораших колег і молодої генерації літераторів – одна з найтрагічніших ілюстрацій до панорамного полотна тодішньої епохи...

Десь у другій половині двадцятіх Олекса Влизько присвятив Савченкові такі рядки:

*Я ж незламний. Просто і циро
Це скажу і снагою нап'юсь!
З скалозубими рота не цирив,
Але, вірте, єсть вік просміюсь!
І не згину, не впаду з ока
Стозаїзного! Бачите же, як
Наливаюся зорянини сокам
І стремлю, бо піде не закляк!*

Важко сказати, кому автор більшоне мірою адресував оці рядки – власне собі чи Савченкові. Але подальші події їх безжалісно перекреслили. «Я ж незламний...» – а зламаліся і Влизько, і Савченко; «...вік просміюсь!» – не судилося; «І не згину, не впаду з ока...» – і загинули, і були забуті; «...бо піде не закляк!» – заклякли. Влизько – у застінках ДПУ року тисяча дев'ятсот тридцять четвертого, Савченко – трьома роками пізніше на Соловках.

Хто ж він, Яків Григорович Савченко, звідки родом, якими були його життя і творчість?

Народився 2 квітня 1890 року в селі Жабки Лохвицького повіту на Полтавщині в селянській сім'ї. Про дитячі та юнацькі роки, на жаль, практично нічого не відомо. Лише знаємо, що навчався в гімназії та Київському університеті (не закінчивши ані першого, ані другого), певний час вчителював на Сумщині.

1911-го року доля занесла його до Житомира. Тут організовується видавництво «Струмок». Серед його засновників були Микола Гладкий (пізніше він наївть прибрав собі псевдонім «Струмок»), Людмила Волошка, Клім Поліщук, Василь Кравченко. Певно, з-за фінансових труднощів видавництво пройснувало недовго і спромоглося лише на одне видання – «Український календар на 1912 рік».

Тринадцятого року відбувся поетичний дебют молодого літератора – його вірш надруковано у львівському часописі «Ілюстрована Україна». Через рік у дру-

тому числі цього ж часопису друкується ще одна поезія Савченка. Тут же надибуємо і вірш Кліма Поліцюка. Звертаємо увагу на цей факт не випадково, бо в подальшому їхні життєві і творчі дороги перетнуться ще не один раз.

Лютневу революцію Савченко зустрічає в Житомирі. Щиро вітає утворення Центральної Ради, бо бачить в ній гарантію національного відродження. Цей рік знамений для нього підіюно поетичною роботою. Його вірші з'являються практично в кожному номері місцевої газети «Громадянин», його друкує також журнал «Шлях». За кілька місяців Савченко пише практичне майже половину поезій до своєї першої книжки, которая й виходить тут же, в Житомирі, на початку 1918-го. Збірка, хоча і з'явилася на периферії, не лишилася непоміченою. Схвалений у цілому відгук на неї подає невдовзі у восьмому числі «Книгаря» Микола Зеров, а Юрій Іванов (Меженко) в квітнево-червневій книжці «Літературно-Наукового Вісника» так репрезентує творчий доробок поета: «Серед безлічі українських поетів, що з'явилися тепер і заповнюють книгарні силою віршуваних книжок. Яків Савченко являється винятком. Читаючи що невелику книжку, зчаста почувавши дійсне поетичне натхнення, незвичайну вражливість та творчий потяг...»

Іде громадянська війна, але Савченко, незважаючи на суспільні катаклізми, – на творчому піднесенні. Його поезії з'являються в «Універсалному журналі», «Літературно-Науковому Віснику», його ім'я у багатьох на вустах. Не менш насиченим у творчому плані видається і наступний. 1919 рік. Починається він з приємної захоти – у своїй статті «Українське письменство в 1918 році» Микола Зеров пише: «Поминаючи десятки патріотичних голосів... зазначимо лише те, що найбільшого з'явилося в Києві та його найближчій околиці – Якова Савченка (Поезії, т. 1, Житомир), Мих. Семенка (три книжки: «П'єро застистися», «Дев'ять поем», «П'єро кохає»), Дм. Загула («З зелених гір»), Вол. Ярошенка («Світотіні») і Павла Тичини («Соняшні кларнети»)... Розглядаючи конкретно творчість Я. Савченка, Зеров називає його другою (після Тичини) «зорею післядня», зазначаючи, зокрема: що «... він старанно вишукує теми, вигадує, вимуочує, хоче справити враження і для того напишає свої поезії Гномами і Чортами, Чародіями і Драконами, всякою демонічною силою, свійською і сторонською... З технічною стороною вірша він, правда, управляється не завше, але поміж необробленими рядками і сугубодемонічними поезіями подекуди можна зустріти викінчені гармонійні строки...»

Високо оцінку віршам Савченка дає і Павло Філіпович. Полемізуючи з А. Ніковським, котрий скептично поставився до творчості «молодої племіді» – Тичини, Рильського, Семенка та інших (в тому числі й Савченка), Філіпович у статті «Молода українська поезія» («Літературно-Науковий Вісник», 1919, кн. IV-VI) пише: «Гордість і відвага, мужність, вольовий стимул – ось в чому новина тону Савченкових поезій».

Поринувши в літературні справи та перебравшись до Києва, Савченко замислив видавати свій журнал. Про це свідчить у спогадах «З виру революції» (Львів, 1923) Клім Поліцюк: «...знає, що під редакцією Якова Савченка готується до друку якийсь «Літературно-критичний альманах»...

Поступово Савченко здобував визнання одного з провідних українських поетів-символістів. Врешті, саме тепер нам не зайнє буде порозмірювати над самим явищем символізму загалом і в нашій поезії зокрема.

Бодай побіжно необхідно з'ясувати: що таке символізм? Автори першого тому «Історії української літератури» (К., 1987) намагаються довести (досягти таки схо-

ластично і не надто турбуючись належною аргументацією своїх висновків), що, ґрунтуючись «...на засадах «вільного», «чистого», мистецтва, начебто не пов'язаного з суспільною боротьбою, переслідуєчи ідеї модерністського оновлення літератури, ія течія певною мірою відбилася кризу ідеалів буржуазного гуманізму». Принагідно назначимо, що як зразок «вияву декадентського відчуття» автори тому наводять уривок з вірша Я. Савченка.

«Якщо поети-реалісти, – читаємо перед цим, – шукають у цей час героя сепарі трудових (насамперед пролетарських) мас, серед інтелігентів, що, озброєні прогресивним членником, йдуть наступні масам, якщо поети-неоромантики з надією вдивляються в народ, намагаючись побачити ознаки здійснення своїх ідеальних сподівань, то поети естетської орієнтації (себто символісти також – В. В.) трактують народ як «юрму», «товпу». Маса, суспільство викликають у таких поетів елітарну погорду, що є по суті реакцією буржуазної свіломості на масові революційні рухи. Естетсько-символістська течія в українській літературі спиралася на ідеалістичні філософські й суспільні вчення, інтуїтивізм, «філософію життя»...»

Відверто кажучи, по прочитанні такого визначення символізму виникає враження, що писалося це десь на початку тридцятих. У всякому разі, критика другої половини двадцятих більш об'єктивно ставилася до українського символізму. Варто згадати хоча б підручник А. Шамра «Українська література. Стислий огляд», деякі праці Ф. Якубовського, В. Коряка. Не обмеженою свою увагою і висловлюванням М. Зерова у вже згадуваний рецензії на першу збірку Савченка. У ній Зеров пояснює мотиви занесірі у творах українських символістів не якось там «елітарною погордою», а простим наслідуванням російським символістам. Молоді українські поети, зауважував він, ступали на стежку манірності і пози в час, коли російська поезія пік давно знайшла інші настрої.

Якщо ми погоджуємося з твердженням про запізнілість українського символізму (а це факт, який заперечувати важко), то не тріх буде звернутися до висловлювань тих, хто випередив їх у часі. Ось як трактував естетику символізму Андрей Белій: «Влада миттєвостей – природний протест проти замеханізованого уаштування життя. Людина, зрідка вивільняючись, поглиблює цей випадковий момент звільнення, спрямовуючи на нього всі сили душі... Дрібниці життя стають все більше пропідниками Вічності. Так реалізм непомітно переходить у символізм...» Цікаве судження належить і Вячеславу Іванову, котрий писав, що символізм «...ак ніяк не обмежувався вузьколітературними рамками, як це декларував Брюсов, а охоплює незрівнянно більш широкі сфери, ставлячи перед собою завдання релігійного перетворення життя і мистецтва, яке повинне повернути собі колишній, могутній, маґічний вплив на людей, знову увійти в їх щоденний вжиток, як це було хоча б в античному світі...»

Одні символісти прагнули до того, пінзе сучасний російський літературознавець М. Банніков, щоб за їхніми творами відкривався непідвидний очам світ, щоб їхні вірші були переповнені недомовками і натяками; поет, на їхню думку, єного роду священиком і магом. Але були й інші – послідовники Брюсова, котрий, вихований на повазі до імен Дарвіна, Чернішевського, Писарєва, був атеїстом і відмовлявся вважати метою поетії якісь там пошук нової, витонченої, підфарбованої релігії. Такі символісти нічого в житті і нічого в світі, за словами Брюсова, не сприймали лише як явище, вони в усьому прагнули бачити іномовлення, символ. І український символізм здебільшого й перейнявся отим прагненням до іномов-

лення. У крайньому разі, і Савченко, і Загул, і Терещенко, і інші помітні українські символісти були дуже близькі до школи Брюсова, яка в свою чергу набільше взяла від Шарля Бодлера. Здається, що саме цією орієнтацією українського символізму наше літературознавство і не враховує. Як, до речі, не враховує і того, що джерела українського символізму досить багаточинні, серед них, окрім релігії (врешті, античної і язычницької міфології) надibusмо і ідеалізм, і вояновничий суб'єкт тивізм, і містичну, і химерні атрибути з народного фольклору. А ще, при уважному прочитанні, і приховане містично-тривожне передчуття суспільних катаклізмів. І що з того, що в поезії символістів у центрі поставлено особистість, що саме через суб'єктивні почуття її ми сприймаємо і намагаємося осагнати світ? Але ж ні, нам стільки років втівкомачували, що ми — «гвинтики», що й годі було чекати іншої оцінки символізму, об'єктом поетичного дослідження якого насамперед і була людина, її переживання, її «світопідчуття», що передавалися гіперболізовано і, справді, інтуїтивно. Що ж до занепадництва, самоізоляції ліричного героя, — то тут, мабуть, винною була епоха, а не поети. Недарма ж символізм на початку двадцятіх, коли змінилися об'єктивні соціальні умови, в українській поезії практично зник себе, а самі поети-символісти, як писав Ф. Якубовський, «продовжували і довели до цілковитого самозаперечення стару лінію розвитку модернізму, не підмінюючи цієї лінії істотно новими шуканнями або зовсім відмінними від модернізму способами творчості...»

Виникнення, розвиток і занепад українського символізму, отже, не можна розглядати поза модернізмом взагалі. І символізм, і футуризм, і імпресіонізм розвивалися в одному річищі, мали багато в чому скожі передумови, багато спільних особливостей.

Підвалини модернізму (зокрема, символізму) в нашій національній поезії закладалися ще на початку століття. Чи не найбільше «оприклав руку» до цього Микола Вороний, хоча він і не був послідовним у своїх естетичних і літературних шуканнях. Щоправда, тоді символізм не набув (та й не міг набути) якості сили в українській поезії. Цьому були свої об'єктивні причини. Коли символізм в російській поезії утверджувався усід за західноєвропейським на тлі занепаду російської поезії після Тютчева, Фета, Некрасова, то українська поезія на цей час переживала період свого найвищого після доби Шевченка піднесення, до чого спричинили своєю творчістю Франко, Грабовський, Лесі Українка, а за ними ціла плеїда менш талановитих, але досить високого гатунку поетів, що утверджували народно-демократичні та реалістичні засади. Елементи модернізму, що певною мірою стикувалися з символізмом, знаходилися подекуди у творчості Олеся. Щоправда, ці елементи (власне, «нитяки») дуже хисткі і замасковані в традиційній для української поезії метафоричності та спітєтичності:

Хай душі, що повні смутку і сліз,
В погребну пісню зіллються,
Хай пранори наші похиляться скрізь
І голови журно пагнутуться...»

Однак заражувати Олеся (так само як і Вороного) до утворювання символізму неможливо, бо символи, що надibusмо досить часто в їхніх творах, не зважаючи на свою умовність, набагато більше стоять до романтизму, власне —

етнографічного романтизму, що своїми коренями сягає української поезії 40-60 років XIX століття.

Певний внесок у розвиток українського модернізму належить часопису «Українська хата», що почав виходити 1909 року за редакцію Микити Шаповала. Як зазначав свого часу А. Шамрай, у цьому виданні підносилися «теми, яких ще не бачила українська критична література до цього... як то – «що таке краса», «гениальна одиниця й юрба», «фантазій й дійсність»), і т. д. «Власне, це теми, що пізніше активно розроблялися українськими символістами.

Однак всі ці спроби, всі ці намагання «модернізації» української літератури поки що не сягали далі певних ідейних пошуків, вони, так би мовити, концентрувалися в «ідеологічному модернізмі», бо практично не торкалися форми, – а «модернізація форм», як тепер бачиться, в західноєвропейській літературі якраз і була головним поштовхом «нових шукань». Отже, мусимо констатувати, що аж до 1914 року – до з'яви перших книжечок Семенка – в українській поезії спостерігається лише «переломлення», переосмислення естетичних та «ідеологічних» засад, своего роду підготовка умов (і, звичайно ж, умів) до пізнішого вибуху модерністських течій. Лише мізерне число українських поетів початку ХХ століття спромоглося на нова ції формалістичного плану. Найяскравішим серед них був Грицько Чуприка. Але він обмежився тільки експериментами стилізованими, не доповнивши їх якимись естетичними здобутками. Його поезія являє добротний зразок мелодично-ритмічної «осучасненої» інтерпретації традицій тієї ж романтичної школи. Запозичуючи фразеологію та символи її, він не спромігся на оригінальні їх тлумачення.

Однак, як би там не було, але всі названі митці зробили помітний внесок у виникнення і розвиток модернізму в українській поезії. Отже, і символізм виник в нашій поезії не на голому ґрунті і не лише внаслідок наслідування російському символізму. Це був нормальний процес, «щабель» у розвиткові української літератури загалом, якщо хочете – наблизження її до літератури європейської і світової. Українська література мусила «перехворіти» модернізмом, бо іншого шляху до посту не було. Говорити ж про негативний вплив модернізму на нашу літературу – значить дотримуватись пульгарно-соціологічних, ортодоксальних принципів критики. Що ж до звинувачень у зумисному відволіканні «широких народних мас» від соціальної боротьби, то не належало б тут нам бути настільки наївними, аби стверджувати, що модернізм, який аж ніяк не мав отієї самої релігійної, культової сили, був спроможній навернути «емаси» до своєї віри. Будучи лише мистецтвом, несучи в собі лише мистецькі чинники, він міг хібо що певним чином змінювати естетичні погляди незначного числа його поціновувачів. Власне, про це зазначив 1928 року у статті «Дорога до мети (Поезія Миколи Терещенка)» Дмитро Загул: «Зараз часто чуємо нарікання на символістів, що вони, мовляв, умисне присипали свою потойбічною поезією свідомість трудящих мас. Частенько читаєш, що символісти свідомо працювали на користь рідної буржуазії... Фактично воно на таке виходить, але ж чогось умисного, свідомо злонамірного в цьому нічого не було. Це треба сказати рішуче. Символісти були в своїй творчості далекі від життя, вони жили настроюми дрібної буржуазії, вони були розгублені, як і ота дрібна буржуазія – селянство й міцянство – це праправда; але зумисними слов'янами рідної буржуазії вони не були... Утім, і в цих рядках відчуваєшся намагання Загуля якось обілити символізм, що й не дивно: адже тоді вже почалися репресії проти «аналогітів буржуазії та націоналізму» і багато хто з «еколішніх» почав шукати порятунок у само-

зреченії, запереченні своїх попередніх поглядів...

У 1920-му у Савченка відбувається короткосрочне захоплення футуризмом, через певний час він стає учасником групи «Аспанфут», лідером якої був Михайль Семенюк. До «Аспанфуту» входили також екс-символісти Микола Терещенко, Олекса Слісаренко, Володимир Ярошенко, були тут також і Гео Шкурутій, Юліан Шпол, Андрій Чужий.

Футурістичними впливами позначена друга збірка Савченка – «Земля» (Житомир, 1921). Тут уже практично не зустрічамо «похоронні настрої», що перенасичували першу книжку. Навпаки, Савченко навпрочуд швидко опановує мажор революційної патетики. Революція в його розумінні – стихійний бунт. Савченко стає своєрідним співцем бунтарства, наслідуючи (не без певного усніху) Блока, користуючись навіть деякими символами блоківських «Скифів» та «Двенадцяти». Співставимо:

*Ветер! Ветер!
На всем божъем светe...*
(О. Блок, «Двенадцать»)

*Палом'я! Вітер!
Тискні років цей сон!
(Я. Савченко, «Земля»)*

*Залізні бурі. Океани
Од півночі й до ходу.
Од ходу на захід –
Голодний, червоний вітер,
Червоний вітер!..*
(Я. Савченко, «Повстання»)

Ці особливості другої збірки Я. Савченка були підмічені ще А. Шамраєм. Не можна не погодитися із його твердженням, що, попри все, у ній Савченко все ще залишається поєднаним символістом, не переходячи до змалювання конкретних революційних подій, а трактуючи їх у загальних символістичних тонах.

Після «Землі» Савченко поступово відходить від поетичної праці, починає все жорстіше пишоробувати себе в царині критики. У червнево-липневому числі львівського журналу «Нова культура» за 1923 рік повідомляється, наприклад, що Яків Савченко і Михайль Семенюк пишуть «Історію українського письменства 20 століття». На цей же час припадають і перші нападки Савченка на неокласіків, тобто починається формування його як «реакціонера в літературі». Савченкові не вистачає слементарної критичної культури, даються взнаки прогалини у його загально-освітньому рівні. Бо як інакше пояснити такий швидкий його злам і перехід на позиції вульгарної пролеткультівської методології? З цього часу Савченко – «непримиренець», розвінчуває «циклінізм», насаджує постулатів «класовості» літератури. У боротьбі зі своїми опонентами він не утруднює себе вибором висловів, вдається до ярликування, цілковитого заперечення всього, що не вкладається у його нові естетичні та ідеологічні канони. Багато про що може сказати хоча б така невеличка цитата: «Під кожним поглядом роль неоклясики – негативна! Як

культурний чинник неокласика вносить розложение, елементи загибання, безсилого скліплення. Від неї віє духом смороду і смерті, бо вся вона не з живими, а з мертвими – проти живого...» Сарказм долі: пізніше практично те ж саме писали про творчість Савченка-символіста...

1924 рік зближує Савченка із Самійлом Щупаком, що тоді редактував газету «Більшовик». В цьому виданні вряди-годи з'являються розгромні статті проти тих же неокласиків, в першу чергу – проти М. Зерова. Не можна не жахнутися від таких, м'яко кажучи, критичних виступів Савченка: «Неокласики – майстри на всі руки, особливо деякі з них. Останніх іх фах, що так чудесно оперують ним неокласики, – контрабанда своєї неокласичної ідеології, – в голови студенства, учителів та радянських панчючок...» Про М. Зерова він дозволяє собі писати грубо, цинично, вульгарно: «Тут одразу все: і професорська зарозумілість, і неокласичне неузвісство, і буржуазна злоба до революційних угрупувань... Гигікаючи, викручуєчись на поганеньких недостойних дотепах, «професор» Зеров так обскути... українське письменництво, що, крім «великих неокласичних письменників», не засталось нічого від нього...» («Більшовик», 6 липня 1924 року). Закид Савченка Зерову у «неузвіс» тим більше дивний, що сам Савченко недовчився, про що ми вже писали раніше, а ерудиція, енциклопедичність Зерова сумнівів ніколи і ні в кого, навіть у його заклятих недругів, не викликала...

Зеров дав відсіч критиканству Савченка, але це вже мало що міняло: і надалі Савченко продовжує стояти на позиціях вульгарної соціологізації літератури, апофеозом чого стали пізніші його літературно-критичні та мистецько-критичні книжки «Поети й белетристи», «Проти реставрації греко-римського мистецтва», «Доба й письменники», а також численні рецензії в журналі «Життя й революція», інших виданнях. Дуже небагатьох письменників він відзначав позитивно, – маємо на увазі насамперед письменників справді талановитих і непересічних, бо, як не дивно, Савченко здебільшого непомірно завищував оцінки творчості тих, хто нічого яскравого не являв українській літературі.

Скажімо, рецензуючи збірку Дмитра Фальківського «На пожарищі» (1928), Савченко запідозрює в ній «... приховану аргументацію проти революції», спробу «заперечити залишну логіку історичної неминучості, а значить і історичної доцільнності великих жертв класової революційної боротьби» (стаття «Мертвє й живе в українській поезії» – «Життя й революція», 1929, № 1).

На збірку Володимира Свідзинського «Вересень» Савченко пише: «Я не хочу вгадувати, на скільки саме років запізнився прийти в літературу Свідзинський, але ясно, що його творчість, світовідчування й світогляд – цілковито поза нашою добовою» («З поточеної художньої літератури» – «Життя й революція», 1928, кн. X).

Думка про молодого Григорія Косинку дещо лоброзичливіша, але й тут Савченко не утримується від докорів соціологічного штібу: «Серед інших наших молодих белетристів він відділяється своєю незвичайною любов'ю до життя й міцним радісним світовідчуванням. В його творчості почуття сили, бадьорості, навіть якоюсь чисто біологічного щастя б'ють, мов з глибокого джерела. До спокійного, а тим паче пессимістичного роздумування над життєвими явищами – у Косинки найменшого нахилу немає... Можна сказати, коли висловиться за шаблоном, Косинка часто співає гімн життю...» Однаке! – «...ци гімн – не соціальному життю, не соціально-організаційній роботі й боротьбі людини, – до цього Косинка не доріє ще, не поглибився, – його пісні, іноді – просто горлатий крик – мають за основу

свою психобіологічні емоції й процеси...»

Але є така обережна підтримка нового і незвичного оберталися для Савченка небезпекою – за якийсь час вже згадуваний нами С. Шупак у своїй писанні «Імпресіоністичними манієннями. До характеристики творчості Г. Косинка» («Критика», 1929, № 3) робить серйозний – як на ті часи – закид: «Озброєний соціологічною методою, Савченко фактично виявляє ідейно-художню й формальну обмеженість авторові, але робить це непослідовно, не повним голосом, а наприкінці статті (мається на увазі «Критичні нотатки. Гр. Косинка» – «Червоний пляж», 1927, № 4), всупереч своїй власній аналізі, робить неясні, мало промовисті висновки. Бо сказати в резюме, що Косинка має «сильний, бадьюрій темперамент», «активне світовідчуття» та «невеличкий культурний і соціальний світогляд» – це значить нічого не сказати про те, який соціальний і класовий характер творчості письменника...»

Що ж, ситуація вже починала складатися так, що не досить було лише проповідувати постулати «нової пролетарської культури», від Савченка, як і від інших митців, вимагалося шельмувати тих, хто мав сміливість відходити від утверджуваних канонів, виявляти самостійність мислення. Вже не досить тільки звинувачувати, скажімо, Фальківського в «міноризмі» та «есенінізмі», потрібно викризати «націоналістичне шкідництво». Савченко, мабуть, ще не зовсім усвідомивши жорстокість епохи (чи, можливо, ще не зовсім втративши сміливість і здатність бодай до пасивного опору апологетам Сталіна та Кагановича), ще робить спробу об'єктивно оцінки творчості деяких літераторів, у першу чверть – Олекси Влизька. У своїй рецензії на його збірку «За всіх скажу» (1927) він пише: «В особі Влизька масмо чітку й своєрідну індивідуальність. Особливо позитивно доводиться говорити про що збірку, зважаючи на сіре й нудле тло нашої поезії за останні два роки... У Влизьку щасливо сполучається глина мислення й емоційна напруженність, лірична інтерпретація дійсності, інтелектуальне усвідомлення ї...» Знаменний факт: це одна з небагатьох рецензій, у якій Савченко не вимагає від автора «соціальної гостроти», змалювання «еклассової боротьби», аналізує збірку тільки з позицій естетичних, мистецьких її якостей. Це, гадаю, невипадково. Влизько був близький до футуризму, і його посія розбурхала, вочевидь, оте колишнє Савченкове літературне кохання – його власні модерністичні шукання. Мабуть, не могли не імпонувати Савченкові і певні елементи з арсеналу забутого вже на той час символізму, що подекуди виразно пробивалися в уялиці Влизькової поезії.

Це один сарказм доби. Влизько, до якого з такою прихильністю ставився Савченко, був розстріляний 15 грудня 1934 року разом з Дмитром Фальківським, котрого критик так нещадно ґромив у своїх рецензіях та статтях...

Наприкінці двадцятых хмар над головою Савченка починають скучуватися. Ще одну фатальну «помилку» він робить у своїй книзі «Поети й белетристи», у тій її частині, де аналізує творчість М. Івченка. Його позитивний відгук про неї перекреслоє М. Доленко, звінчуючи Савченка у тому, що він не зміг розглядіти в творах Івченка «буржуазну творчість».

Савченко ламається остаточно, його літературно-критичні погляди набувають характеру зловіщого розвинчування. А сам характер цих поглядів якнайкраще ілюструють цитати з різних його писань двадцять восьмого-тридцятого років: «... не знаєш, чому саме, в якому ідеологічному плані узяв автор долю й побут людей в убогому будинкові на передмісті... автор механічно обсервує речі, побутові явища,

ті чи ті зміни в долі людини, не потурбувавшися за ідеологічне cementування матеріалу...», «Бытописательство», а значить і безперспективне «отражательство», зводчи нанівець соціальну функцію художнього твору – об'єктивно метода реакційна..., «Странжинського міцданства, порського, хамелеонистого, злого и отруйного треба шукати дейнде. Ну, приміром, у радянській літературі, де міцданство зручно личкується своєрідною романтикою, словесною піротехнікою, фальшивими філософськими позиціями и дешевенськими філософськими сентенціями; нарешті, жмарованими гуманістичними фразами...», «Зрозуміло, що психологізм Первомайського – холодний, книжний, а до того ж надвержено-інтелігентський. Виростає він не з живої конкретної ситуації, а з якоїсь догматичної ідеї: коли в матері единого сина мають розстріляти, вона мусить страждати...»

Догматизм Савченка-критика проявляється насамперед у тому, що він починає висувати на перший план не власне художній цінності твору, а його «ідеологічну спрямованість». Як наперер, аж ніяк не можна сприймати без розгубленості і болю такі отвердження критика: «...не можна сказати, щоб у Скрипника (мається на увазі дві збірки оповідань Леоніда Скрипника «Вібух» та «Діліті п'ятдесят перша верста») виразно виступили прикмети певної майстерності. Щодо цього він ще не зовсім опанував техніку сюжету й тематичного розвитку. Дуже бракує йому почуття міри: нагромадження матеріалу іноді надто випирає. Нарешті, недобре у Скрипника щодо мової культури...» – і після цього аналізу, з якого логічно випливає, що у творах відсутні принципово важливі складові елементи художнього твору, Савченко несподівано робить висновок: «Та, не зважаючи на це, оповідання Скрипника привертають до себе увагу деякими позитивними властивостями... Цо справляє сильне враження – не суцільність Скрипникової тематики й майже завжди виразно ідеологічна спрямованість...»

Що такий підхід – аж ніяк не помилка і не випадковість, переконує наступна цитата: «Лан безперечно поет культурний, він вільно володіє, щоправда, нескладними, засобами віршової техніки, має чималу стилістичну чутливість і художній смак. До того ж його світогочуття, його мислення – виразно революційні... Тематика Ланова наскрізь актуальна і соціально спрямована...» Щоб читачеві можна було уявити сам предмет рецензії, дозволимо собі навести кілька рядків з отісі «виразно революційної» поезії О. Лана, що викликала такий щирій (утім, чи щирій?) захват Савченка:

Зелені хвізлі на ланах
За гору хлюп! Аж – город,
Ми принесли і 'жночий пах
Широкого простору.
Не сам ти став на боротьбу.
Куси, де покозалось:
Рости й чорнозем у степу
В революційний козос...

Якщо ж Савченко й насправді вважав, що це – поезія, література, то нам лише залишається константувати сумний факт: більшовизм розчавив його як митця, як особистість, як людину набагато раніше фізичної смерті (2 листопада 1937 року).

І, аби остаточно зняти питання про зруйнування і погибель Савченкового

таланту і ще раз сфокусувати увагу на його естетичних принципах кінця двадцятих, знову ж таки звернімося до вже згадуваної рецензії Савченка на збірку Свідзинського «Вересень». Як на мене, вона геть начисто оголює сукупність усіх тих принципів, є епітафічною до усієї літературно-критичної діяльності Савченка: «Свідзинський, загалом кажучи, поет досить культурний, але його художні ресурси точно, на міру припасовано до вузької й однотонної, давно жк вичерпаної поетично-пережитої тематики. І через те, що його світогляд, пройдений дрібносу́б'єктивними мотивами, не має піаяних позицій чи будь-яких імпульсів до соціальних оцінок світу, не виявляє найменших реакцій на явища соціального значення... Якщо поезії Свідзинського своїми художніми властивостями не показують нових шляхів і не збагачують нашої політичної культури, то навряд чи можна говорити за їх значення соціальне... Не важко зрозуміти й те, яка класова психологія зумовлює творчість Свідзинського: ідеалістичність і пасивність, суб'єктивізм і почуття са-мотності — могли повстать тільки на ґрунті безперспективного буржуазного світопо-зуміння». Час, однак, найкращий суддя. А він, як знаємо, рішуче перекреслив Савченкове пророчество про безперспективність поезії Свідзинського, так само як і Фальківського, Зерова, інших митців, яким Савченко віщував забуття. Час також залишив нам Савченка-символіста і заперечив Савченка-критика. Хоча донедавна саме про Савченка-критика згадували більше, бо його ортодоксальні погляди у цій царині дуже вже гарно припасовувалися до нашого літературознавства, возвіденого на засадах ВУСППу...

Сьогодні ми згадаємо добрим словом поета Савченка. Для багатьох знайомство з його творчим доробком цього штибу, гадаю, стане приемним відкриттям. Від себе ж дозволяю кілька штрихів щодо особливостей його поезії.

У символізмі символ отримує цілком відмінну, пік символ взагалі, функцію. У Савченка символ — це здебільшого образ, що має чітке символістичне забарвлення. Коли в поетичних творах, скажімо, реалістичного гатунку символи частіше всього відіграють роль метафористичну і с, попри все, конкретизованими, то в символізмі вони абстрагуються і передають головне симболове навантаження. Ця особливість у Савченка виражена досить яскраво. Саме тому символ у нього практично не зазнає девальвації, а вплив його поезії на читача характерний тим, що діє перш за все на чуттєвість, викликає цілком чіткі асоціації і реакцію. Врешті, тут є схожість до імпресіонізму, але імпресіонізму в живописі, з тією лише відмінністю, що імпресіоністичні полотна діють на чуттєвість «спектрально», а символістична поезія Савченка у кращих своїх зразках досягає схожого ефекту через шерег абстрагованих засимволізованих понять, через сконденсованість емоційних сплесків. Навіть стисливість речень, побудованник часто лише з одних підметів та присудків, є характерним позначенням цих сплесків.

(«Літературний журнал „Авангард“», 1991, № 4)

Із Сибіру не повернувся

Гладкий Микола Дмитрович. Народився 1885 року у містечку Борзна на Чернігівщині. Навчався в Університеті Святого Володимира у Києві (1904-1907; виключений за участь у студентських заворушеннях). Учителював у Житомирі. Працював у Генеральній армії УНР. Відомий український мовознавець. У 1930 р. заарештований з політичних мотивів, висланий до Середньої Азії (проживав у Ташкенті). 1937 р. повернувся в Україну, але невдовзі знову був заарештований і засланий до Сибіру. Відсидів, помер 1942 р. у Красноярську. Реабілітований у 1989 р.¹

ПОНАД ПІВСТОЛІТТЯ, від середини тридцятих років минулого століття, ім'я видатного мовознавця Миколи Дмитровича Гладкого було викреслено із наукового обігу. Лише у серпні 1988 року з'явилася перша після тривалого замовчування згадка про нього на шапках газети «Комсомольська зірка» – у статті, присвяченій поетесі і перекладачі Вероніці Морозіві, дружині Миколи Гладкого.² Утім, на час згаданої публікації про життя і долю вченого практично нічого не було відомо. Проте вже за кілька місяців наполегливих пошукув, опрацювання архівних фондів, періодичних видань, що виходили за життя М.Д.Гладкого, вдалося віднайти чимало фактів, що пролили світло на деякі подробні його життя і наукової діяльності. Значну допомогу у пошуках надали Валерій Шевчук та Ростислав Доценко. І от, як результат цих досліджень, на початку 1989 року у тій же «Комсомольській зірці» з'явилася публікація «Вченій трагічної долі».³ Тоді ще багато чого залишалося нез'ясованим, передовсім – місце народження М.Д.Гладкого. Більш-менш повно вдалося простежити життєві перепетії вченого, починаючи із 1909 року, причому відправною точкою тут слугували власні свідчення М.Д.Гладкого.

У передмові до «Практического курса украинского языка» (ци досить об'ємна праця побачила світ у Житомирі 1918 року) Микола Гладкий писав: «Настоящий «Курс украинского языка» задуман мною еще в 1909 году, когда мне пришлось читать ряд лекций по украинскому языку сначала в тесном кругу товарищей «Украинской Студентеской Громады Харьковского Университета», а затем и в многочисленных кружках учащейся молодёжи г. Харькова...». Зазначимо, що «Практический курс украинского языка» був розрахований для гуртків із вивчення української мови, що повсюдно почали виникати після подій 1917 року в Україні, адже міське населення внаслідок багаторічної політики царизму і шовіністичних кіл Російської імперії на утилі «інородних» націй переважно було російськомовним.

Від 1911 року, оселившись у Житомирі, Микола Гладкий бере активну участь

у діяльності товариства «Просвіта» та щойно заснованого видавництва «Струмок», посилено працюючи саме над підручниками і посібниками з української мови.

Незадовго до Першої світової війни Микола Гладкий загалом завершує роботу над «Практическим курсом украинского языка» (над другою частиною посібника, з українською фразеологією, працював разом із братом Петром Дмитровичем), однак видати працю завадили «исключительные неблагоприятные условия, в которых приходилось вести последние приготовления к печати и самое печатание этого труда» (з тієї ж передмови до видання 1918 року).

Влітку 1914 року Микола Гладкий опиняється на фронті. Невдовзі потрапляє до полону, у якому пробув до початку 1917 року. Там йому довелося... прочитати кілька повних курсів української мови для військовополонених у таборі м. Заліць-ведель (Німеччина), – факт сам по собі унікальний. Друкувався під псевдонімом Микола Струмок у табірній пресі. Там же видав збірку власних віршів «На війні та в неволі» (1917).

У серпні 1917 року, після звільнення із полону і повернення в Україну, з'явилася можливість розпочати безпосередню підготовку до видання «Практического курса...». Але знову виникли труднощі, першою чергою пов'язані із нестачею шрифту та спеціальних знаків для складного мовознайменого тексту. Відтак спершу з'являється друком невеличка брошурка – посібник для вчителів «Украинский язык».

На цей час Микола Гладкий із дружиною Веронікою Януарівною Морозовою (літературний псевдонім Морозівна) мешкають на Київській вулиці у будинку № 88 (за тодішньою нумерацією). Оселя Гладких була своєрідним культурно-мистецьким осередком, тут часто влаштовувалися літературні читання, «музичні салони» та «хатні театри».

Наївничайну активність проявляє Микола Гладкий також і в громадсько-політичній сфері.

30 жовтня 1917 року газета «Волынские народные известия» публікує списки кандидатів на Установчі збори Української Народної Республіки. Другий у списку № 11 – Микола Гладкий.

1-3 січня 1918 року газета «Громадянин» подає інформацію про житомирський повітовий селянський з'їзд. Читаемо: «У президіум з'їзду вибрано: Гедзя, Гладкого, Давиденка, Грушевського, Вербицького, Юрбенка Й. Каролюка... Докладчиком про сучасне становище України був добродій Гладкий». На запропоновану резолюцію групи більшовиків про невизнання Директорії «Гладкий каже, що він, як військова людина, не може на тес пристати, бо він повинен коритися владі Директорії» (на з'їзді Микола Гладкий представляв центральну фракцію українських ссерів).

24 квітня 1918 року, газета «Молот»: «Оголосуємо список вибраних до Установчих зборів Української Народної Республіки від партії соціалістів-революціонерів по Волинській округі: [...] 3. Гладкий Микола Дмитрович».

Невдовзі Микола Гладкий полишає Житомир і переїздить до Києва, де почине у вир політичної боротьби та працює в інституціях Української Народної Республікі і Директорії.

Після поразки УНР відмовляється від думки про еміграцію і залишається в Україні. Уся наступна діяльність М.Д. Гладкого присвячена мовознавству.

1924 року у Держвидаві України видає «Практический курс украинского языка. Пособие для русских школ на Украине и для самостоятельного изучения живой украинской речи», укладений Миколою Гладким на основі попереднього житомирського видання. Через п'ять років М. Гладкий і В. Дубровський видають «Правописний словник-показник до офіційного «Українського правопису» Народного комісаріату освіти УСРР.»

Та вже починає набирати оберти масових сталінських репресій. Миколу Гладкого висилазять з України.

У другому номері журналу «Мовознавство» за 1934 рік з'являється стаття П. Горецького та І. Кириченка «Націоналістичне шкідництво в синтаксисі сучасної української літератури». Одним з «мовників-шкідників» автори цього опису викривають стилі культивських часів називають і Миколу Дмитровича: «...М. Гладкий, маскуючи свою націоналістичну пропаганду за буржуазну мову, трактує літературну мову як явище надкласове: він оперує такими висловами як «загальна національний язык», намагається ствердити екстериторіальний літературний язык на культуру потребу всіх верств українського громадянства», «літературна мова кожної нації є синонімом до поняття культурного язика кожної нації спільногом вісім освіченим людим, що розмовляють даною мовою...» (Ці вислови візвані Горецьким та Кириченком з контекстів книги М. Гладкого «Мова сучасного українського письменства», відповідно сторінки 8, 137, 159), «...для сучасної пожовтневої української літературної мови М. Гладкий не хоче прийняти тих норм, що виробляються або виробилися в ній у сучасному на базі живої мови пролетарських і бідняцько-селянських мас...» – розвинуто далі «націоналістичне шкідництво мовознавців авторів статті. За які ж норми ратував Гладкий? Звернімося до названої книги, де на дев'ятій сторінці зазначено: «За такі норми треба вважати насамперед узвичасні досі в нашому попередньому письменстві і зафіковані в відповідних наукових виданнях літературні традиції, а потім і ті норми українського культурного язика, що вже більше-менше яскраво позначились в працях наших академічних установ і в окремих розвідках і мовні теми авторів-лінгвістів». Одне слово, Микола Гладкий обстоє науковий підхід у вивченні і виробленні норм літературної мови, а не пульгарно-соціологічний. Але, з огляду авторів статті, «...тврдження й поради М. Гладкого так само мали на увазі підсиливти поворот сучасної української літературної мови на дореволюційний буржуазний шлях розвитку...» Більше того, Горецький з Кириченком звинувачують науковця в тому, що він «...намагається встановити тут єдиний націоналістичний лінгвістичний фронт – встановити зв'язок між практиками теоретиків-лінгвістів на зразок самого М. Гладкого і практикою лінгвістів-практиків, зокрема словникарів, що на grунті тих самих буржуазних націоналістичних концепцій, теорій і поглядів на сучасну українську літературну мову словників теж вносили націоналістичні перекручення і шкідництво, відкидаючи і сучасне, і за всяку ціну просуваючи «свое, одмінне», дуже часто відбираючи його по найглуших куточках України, в старих стиліграфічних матеріалах і т. ін.».

До «єдиного націоналістичного лінгвістичного фронту під орудою М. Гладкого» Горецький і Кириченко зарахували таких авторитетних тогочасних лінгвістів, як Е. Тимченко, М. Осипів, О. Курило, М. Сулима, академік Агатаангел Кримський. Практично: усіх відомих на тоді українських мовознавців.

Вірогідно, згадана стаття була сигналом до підготовки (чи й безпосередньо підготовкою) процесу над «націоналістами-лінгвістами»...

1937 року Миколу Дмитровича Гладкого знову арештовують і висилають до Сибіру. Повернутися звідти Йому не судилося...

¹Донченко Р.І. Гладкий Микола Дмитрович. – ЕСУ. – Т. 5. – С. 652.

²Врублевський В.М., Костриця М.Ю. «В моїй душі багато звуків...» // Комсомольська зірка (Житомир). – 1988. – 16 серп.

³Врублевський В.М. Вчезні трагічні долі // Комсомольська зірка (Житомир). – 1989. – 29 січ.

(«Реабілітовані історію. Житомирська область». Книга 2. 2008 р.)

Від краснопільського порога до Соловків

Поліщук Клім Лаврінович. Народився 25 листопада 1891 р. в м.-ку Краснопіль Житомирського пов. Волинської губ. Український письменник. Закараштований 4 листопада 1929 р. Звинувачений у «стежбі в гетьманській контррозвідці і розгосподженні провокатійних чуток, що дискредитують радянську владу»¹. 29 січня 1930 р. засуджений харківським козегескою ОДПУ за ст. ст. 58-10 і 58-13 КК УРСР на 10 років концтаборів². Покарання відбував у Пермській області. Казахстані, на Соловецьких островах. Трійкою УНКВС по Ленінградській області 1937 р. за- суджений до розстрілу.

«НЕ ВАЖКО бути лінгентльменом там, де всі порядні, або намагаються бути такими, а важко бути ним там, де все запуталося в клубок бруду, пройти повз таких і сяких, не загубивши своєї людської гідності. Здається, я цієї гідності не загубив, а разом з тим не загубив надій на те, що буду творити, гарно й багато творити, коли тільки зможу ще й якийсь час жити», ³ писав Клім Поліщук до рідних в одній зі своїх останніх вісточок із концтабору на Соловках. Лист цей датований 18 січня 1937 року – за кілька місяців до того, як десь там, за соловецькою межею, навік загубилися сліди Кліма Поліщука. А трохи раніше, в листопаді тридцять шостого, він писав донощі Лесі: «Так хочеться діжджатися того часу, щоб вільно взятися за творчу працю, щоб сказати своє творче слово. Адже я ще не сказав його...».

Народився Клім Лаврінович Поліщук 25 листопада 1891 року в містечку Краснопіль Житомирського повіту Волинської губернії (нині Чуднівського району Житомирської області) у багатодітній селянській родині.

Дитинство залишило у пам'яті Кліма Поліщука здебільшого сумні, словесні гіркоти і осоружної печалі спогади. Рано помершого батька (котрий «займається хліборобством і шевським ремеслом, іноді виконував обов'язки дяка»⁴) згадував він без особливого пістету, ба навіть навпаки, із кількох кущенських речень про нього у споминах, писаних на засланні в Казахстані, постас Лаврін Поліщук людиною лес- потичною. Хоча саме батько почав навчати Кліма грамоті, але і ця, великою мірою відрадна подія (бо, природньо припустити, мав би бути вдячний за науку), змальовується із відчутною негацією. Закарбувалося про батька у Клімовій пам'яті хіба що те, як «...батько вчинив писати і читати, коли мені було всього лінше п'ять літ, як змушував вивчати напам'ять довжелезні псалми з псалтиря та як бив мене за кожне неправильно сказане слово, як безпробудно пив і як жорстоко бив нашу едину дитячу оборону, матір...»⁵ А все ж, хоч би там як, після смерті батька життя стало геть кепським: «Скорбна мати моя билась, як риба об лід, щоб так-сяк прохарчува-ти п'ятеро малих дітей, і мені, як старшому, не було коли «байдики бити»⁶. Та, попри те, що «не було коли, де і як вчитися», Клім самотужки «гриз граніт науки».

самотньо марив далекими містами і потай писав свої вірші».⁶

Літературний дебют Кліма Поліщука, а відтак і перше «широке визнання», відбувся, коли юнаку ще не сповнилося і п'ятнадцять літ. У ч. 38 за 1906 рік часопису «Рідний край», який видавала Олена Пчілка, уміщено вірші Кліма Поліщука «Дивлячись на Божий мир...», доповнений повідомленням про автора такого змісту: «Волинь» подає звістку про одного хлопця – сироту, який дуже гарно пише вірші. Він ніде у школі не був, грамоти навчився вдома у батьків. Як видно, хлопець має талан, з його може колись буде добрий поет, коли добре люди допоможуть йому. А про це слід подбати нам, українцям. Його адреса: Почт. Ст. Янушпіль, Житомир, повіту, в м. Красноволів, Климентію Поліщуку».

«Заклик цей, – писав через чверть століття потому Клім Поліщук, – знайшов був теплій відгук не тільки серед одних читачів «Волині», але й київської «Громадської думки», полтавського «Рідного краю» й петербурзького «Українського вестника», які щедро почали обдаровувати мене книгами. Пригадую, що серед цих моїх доброчинців були якісь лубенські студенти брати Ковалевські, Борис Грінченко, проф. Володимир Науменко, голова петербурзької Громади д-ра Юхим Гребенюк, відомий російський письменник-популяризатор Ніколай Рубакін, Еронім Ясинський і, навіть, якесь графиня Ольга Ігнат'єва... Оци, власне, книжки причинилися до того, що мене в першу чергу зненавідіволосний старшина Дем'ян Марчишин, а потім всі місцеві глитаї. Нарешті посилалися доноси до поліції, і коли тільки про це дойшдався піл, то тарез же порадив матері ті всі книжки спалити, що вона й зробила. Це було найважче в моєму житті видовище, коли я, заляканий усіма, крізь слізоз дивився в розвалену – «як на хліб» – піч, де повільно згорали дорогі дарунки не відомих мені доброчинців»⁷. «Гребенюк, як голова петербурзької Громади, пропонував мені, що коли я хочу вчитися, то можу негайно іхати до Петербурга, причому повідомлював, що одночасно з листом надсилає мені «на дорогу» 15 крб. грошей»⁸.

У Петербурзі К. Поліщук вступив до «Вищого художньо-рисувального училища» при Академії художеств.⁹

«Широкий був цей мій перший лет у світ, і хоч петербурзька Громада в особі д-ра Ю. Гребенюка вітала мене, те не давало спокою питанням рідного села, які навіть у Петербурзі допікали мене своїми доносами поліції про те, що я «соціаліст». Так уже з перших кроків моого прямування до світла за мною усталено називу «неблагонадійного», «мазепинця» і «есепаратиста», із якою я пройшов до революції і яка запровадила мене тепер до глухих нетрів Пермищини...»¹⁰

Через ту доскінну увагу поліції (а ще те, що, попри допомогу доброчинців, бракувало засобів на прожиття) Клім Поліщук змушений був залишити назначення і повернутися в Україну.

У липні 1911 року, за дорученням Київського міського музею вирушає в експедицію по Волині з метою зібрати там «якнайбільше музеїного матеріалу». «Особлива увага, – зазначав К. Поліщук, – зверталася на корецьку порцеляну та скло кустарного виробництва. Особисто мене цікавили ще такі речі, як малювання на склі (це були переважно мальовані взори на іконах з писанковими мотивами) та почасівська гравюра. Праця була цікава і з голововою захоплювала мене. Перекидаючись з одного кінця Волині в другий, мав змогу широко черпати зі скарбниці народної творчості, що й допомогло мені згодом написати свою книгу волинських легенд, що має називу «Тіні минулого»¹¹. (Цікава деталь: коли у восьмому числі

львівського журналу «Ілюстрована Україна» за 1914 рік було надруковано новелу «Тінь минулого», в якій К. Поліщук художньо перенесові одні з житомирських легенд про Голову Чашкого, то як ілюстрацію до твору було вміщено фото скелі, зроблене самим автором. Отже, до всього того він був ще й фотографом – справа в ті часи рідкісна).

1912 року Клима Поліщук влаштовується у Житомирі на службу в губернсько-му земстві. Спочатку працює у відділі страхової статистики, а згодом стає секретарем щотижневика «Ізвестия Волинского губернского земства». Тоді ж почав постійно друкуватися в українській пресі – київській «Раді» та львівському «Ділі». Співпраця із цими виданнями, а також участь у нелегальній організації «Селянська спілка», стали причиною арешту та адміністративної висилки К. Поліщука за межі Волинської губернії. Деякий час К. Поліщук служив на залізниці у Курську. За якийсь час, за сприяння вже згадуваної перербурської «Громади», знову опиняється у Переяславі, де стає завідувачем першої у цьому місті української книгарні. А заодно – і слухачем «Психо-неврологічного інституту». У літку 1913 року повертається до Житомира на своє попереднє місце служби у земстві. Працюючи у земстві, разом із поетом Яковом Савченком заснував перше на Волині українське видавництво «Стерій». Саме у цьому видавництві незвоні побачила світ дебютна книжка Клима Поліщука – збірник сповідань «Далекі торі».¹²

Утім, і цього разу перебування Клима Поліщука у Житомирі виявилося коротким. Того ж року його «рекрутують» на дійсну військову службу. На початку 1915 року К. Поліщука відряджають до Києва на фельдшерські курси, а вже у травні він опиняється на австрійському фронті у складі 129 Бесарабського полку, що вів бойові дії у Галичині. У липні 1915 року К. Поліщук зазнає контузії і опиняється у військовому шпиталі у Таганрозі. Після одужання його відсилают на Північний фронт, у той же 129 полк, де виконував обов'язки фельдшера і періодично – писара. Пробув там до лютневої революції, після чого брав участь в організації полкового комітету, а згодом очолював його. У літку 1917 року обирається членом армійського українського комітету у м. Ризі. Одночасно співпрацює у газеті «Український голос».¹³ Перед цим, однак, упродовж травня 1917 року К. Поліщук перебував у Житомирі.

Звістка про житієвий переворот застає К. Поліщука у Пскові. Він повертається на Україну. Оселившись у Києві, стає до активної літературної праці. Докладає зусилля на терені становлення нової української журналістики. Так, у житомирській газеті «Громадянин» у 1918 році постійно друкувалися його статті про політичний та суспільний момент, про події в Києві, інших містах України, в яких К. Поліщук робить спробу всебічного аналізу бурхливих революційних процесів крізь призму сприйняття їх інтелігентом, який не належить до жодного політичного чи військових таборів. У цей же час він редактує «Український голос», «Народну волю», входить до редколегії «Народної справи» та «Мистецтва», належить до групи «Музагет», пізніше до «Мистецького цеху» профспілки митців слова Києва. Вірші, сповідання, літературно-критичні статті і дописи Поліщука часто друкують такі часописи як «Музагет», «Літературно-науковий вісник», «Мистецтво» та інші. Ім'я Клима Поліщука часто згадується у всіляких інформаціях з літературно-мистецького життя Києва. Скажімо, в книжці 1-3 «Музагету» за 1919 рік читаємо: «З травня ц. р. відчинився український «Ліх мистецтва». На вечірках поетів та митців молодшої генерації (які відбуваються кожного понеділка і суботи щотижня) висту-

пили з оригінальними творами поети: Д. Загул, В. Ярошинський, В. Кобилянський, М. Жук, Ю. Меженко, К. Поліщук, О. Хомик, П. Тичина, О. Слісаренко, Г. Журба, М. Терещенко...» (с. 163). Українська секція Всеукраїнської Літературної Комуни випустила на день 1-го травня 1 збірник п. з. «Веснянки». В збірнику взяли участь: М. Жук, В. Еллан, В. Коряк, М. Семенко, К. Поліщук, Д. Загул, Бесараб (робітник), Петніков, і В. Ярошенко» (там же, с. 164).

А ось і зовсім цікавий для нас факт з тієї ж книжки «Музагету»: «Клим Поліщук знайшов цінні матеріали з обсягу минулого м. Житомира і скористав їх для свого роману» (с. 165).

Що за матеріал? Про який роман іде мова? Може, про одну з частин трилогії з часів гайдамаччини, про яку згадується в журналі «Книгар» за 1921 рік (№ 1): «Поліщук Клим тепер працює над великою історичною трилогією... Перша частина п. з. «Кривавий шум» ще закінчена для друку, друга на докінченні...»? На жаль, поки що відповіді на це запитання немає. В бібліографічних довідниках видання «Кривавого шуму» не зафіксовано. Швидше всього, щось стало на заваді виданню. Втім, в одному з листів до доношки із заслання письменник запитує: «Чи не чула, чи випустило в світ мою книжку «Поліські шуми»?... Ймовірно, мова йде про той же твір із дещо зміненою назвою. Однак, це також лише припущення, бо й видання «Поліських шумів» не було здійснене, а про долю рукопису нічого не відомо.

Не можна обмінинути такий парадоксальний факт: про Кліма Поліщука, його активну літературну діяльність, навіть про його творчі плани в часописах і журналах того періоду є чимало згадок, а от що стосується критичних відгуків про його творчість – таких знаємо дуже мало. Тільки в тому ж часописі «Музагет» якось з'явилася рецензія молодого ще тоді Павла Тичини на збірку Поліщука «Поезії. Книжка перша» (Київ, 1919). Знісно, рецензія ця має для нас інтерес, але перш, ніж навести тут деякі витяги з неї, зробимо одне зауваження: Тичина, як і Клим Поліщук, належав тоді до групи «Музагет», і з огляду на це, не варто сприймати за чисту монету всі винесенні ним у рецензії стріли. Музагетівці дуже часто нападали один на одного у такий штиб. Звісно, не можна заперечити того, що в таких рецензіях було багато слушного.

А тепер звернемося до рецензії Павла Тичини. «Звуть їх, – пише він, – неоднаково, але всі вони поети. Як би мені його називати? – Друкувати все те, що написано, посріблену мідь видавати за срібло, нестриманість за стихію – спекулятивний шлях! – Іноді впаде камінь у воду, що аж хвилі кружка встануть, що аж жмури по воді! Книжка перша (аласне, друга) поезій Кліма Поліщука лягла як листочок. Ідеологія автора, його світогляду..., але про це я краще не буду говорити, бо самого Поліщука в книзі дуже мало. З капелюком у руці перед Олесем, Чупринкою та ще перед молодішими. А поза тим всім, є й ширі вірші...»

Тичина дорікає Поліщукові за наслідування інших поетів, хоча, втім, зазначає: «Почувавши, що моя рецензія поверхова, але ще раз скажу, що в цій книжці власне самого Поліщука я знайшов досить мало. Та й те, що знайшов, припадає на 1914 рік чи якісь з ним по сусідству».

Тут важко з Тичининою не погодитися, бо справді: вірші датовані 1914 роком більш свіжіші і, хоч як не дивно, більш довершенні, криєте огранині, ніж ті, що написані в 1916–1918 роках. Це, мабуть, пояснюється тим, що перші творилися в мирних, «хатаїх» умовах, а другі – на фронті, у вирі революції, громадянської війни, що,

звісно ж, не могло не візначитися на їхній стилістичній, мовній, образній стрункості та довершеності. Але й у цей час з-під пера поета народжуються талановиті та самобутні вірші.

1920 року Клім Поліщук опиняється в Галичині.¹² Тут він знайомиться з письменницею і акторкою Галиною Орлівною. Невдовзі Поліщук і Орлівна одружуються. Мешкаючи подружжя в Перемишлі, Бережанах (у 1922 році в цьому містечку народилася у них дочка, яку називали Олександро – Лесею), Львові. Клім Поліщук у ці роки видав тижневик «Емігрант» та редактує місячник «Мамай».

Роки еміграції насичені плідною творчою працею, невтомним пошуком свого літературного кредо. Клім Поліщук практично полищає поетичну творчість, пише здебільшого прозу – новели, оповідання, повіті й романі. До виданих раніше прозових книжок «На порозі» (Київ, 1919), «Тінь минулого. Волинські легенди» (Київ, 1919), за кілька років додається цілий ряд нових: збірки «Червоне марево». Нариси й оповідання з часів революції» (Львів-Київ, 1921), «Роз'ята душа», «Веселе в сумному» (1922), «Ангельський лист» (1923), романі «Гуляйпільський батько» та «Отаман Зелений» (1925). Останні дні речі характерні намаганням письменника осмислити неоднозначні події громадянської війни, створити літературні портрети таких неоднозначних постатей, як, скажімо, Нестор Махно (роман «Гуляйпільський батько»). Загалом, повстанська тема в цей період виступає домінуючою в прозі Кліма Поліщука (крім цих романів, можна згадати ще кілька новел і оповідань із книжки «Червоне марево...», зокрема невелику повість «Отаманша Соколовська»).

Восени 1925 року Клім Поліщук зважується повернутися на «Велику Україну». З дружиною і донькою він спершу зупиняється в Краснополі, де жили його брат і сестра, потім переїжджає на недовгий час до Лубен (зідки родом була дружина), а піже потім у Харків, де й оселяється на постійне проживання.

Упродовж кількох наступних літ він так само серйозно і наполегливо працює в літературі: стає постійним автором таких видань, як «Життя й революція», «Глобус», «Зоря», час від часу друкується у «Всесвіті», «Селянці України», «Службовці», інших журналах. Здавалося б, письменник отримав нарешті бажану змогу активної творчої діяльності. Але...

1929 року Кліма Поліщука, звинувативши у контрреволюційній діяльності, засуджують до десяти років таборів. Спочатку він потрапляє до «пермських нетрів», звідти його переводять в Казахстан (с. Долинське біля Караганди), а 27 червня 1935 року вивозять на Соловки.

Там і обірвалося життя одного із багатьох українських письменників, знищених у тридцятіх в застінках ДПУ, на засланнях, у тaborах.

* * *

БАГАТОГРАННА творчість Кліма Поліщука ще чекає своїх серйозних дослідників, адже охопити всі аспекти його мистецького доробку непросто. Він був до сить свого рідним поетом – міг водночас бути і символістом, і традиціоналістом, і неокласиком, залишаючись в усіх цих інностаєх тонким, дещо навіть найвінім лірником. Писав багато, не дуже турбуючись «шліфуванням» написаного, ніби поспішав сказати все, що збурунивалося в душі. Але, попри це, в його поетичному набуткові трапляються навдивовиж викінчені і талановиті речі.

Його прозу надзвичайно високо цінував Осип Туринський: «Мова Поліщука

дуже гарна. Про неї можна сказати те саме, що й про Коцюбинського, при читанні якого придніпранськ каже, що це чиста мова Великої України, а галичанин має враження, що так і в Галичині говорять... Ось яке літературне обличчя Кліма Поліщуку: оригінальний психолог, могутній малляр тайніх тремтінь людської душі, поет боротьби й віри в сонце».

Одним рецензентам подобалась сентиментальна рання лірика Кліма Поліщуку (як-от Тичині), інші прихильніше ставилися до віршів, в яких відчутним був вплив модерністських течій (Д. Загул, Я. Савченко, Мих. Семеню), що хтось найбільше цінував у творчості Поліщуха зразки традиційного письма. Врешті, письменник і сам не міг визначитися в своїх уподобаннях і пристати до якоїсь конкретної літературної групи чи течії. Але найбільше на поезію Кліма Поліщуха впливнули неоромантики, які сприйняли світу намагалися передавати через гру барв і слів, та символісти, що прагнули до гармонії, своєрідної і неоднозначності, між формою і змістом, обираючи для цього, як правило, такі стилістичні засоби і систему образів, котрі б виливали на емоційне сприйняття їхніх творів. Від символістів же К. Поліщук перебрав і певні мотиви зневіри, в багатьох його віршах періоду захоплення символізмом з граничною відвертістю, хоч і не завжди витончено, вимальовується душевне сум'яття і розчарування лідісністю – це цілком природно для натури, склонної до трагічного світовідчуття. Відтак центральні ліризм, притаманній більшості ранніх віршів, поступається місцем художнім контрастам та паралелізмам, які врешті стали домінантами творів Кліма Поліщуха.

¹ Справа. Арк. 13.

² Справа. Арк. 35.

³ Справа. Арк. 7.

⁴ К.Поліщук. Вибрани твори. – К.: Смолоскип, 2008. – 701 с. – С. 635.

⁵ Там же. С. 622.

⁶ Там же. С. 622.

⁷ Там же. С. 623.

⁸ Там же. С. 624-625.

⁹ Справа. Арк. 63.

¹⁰ Вибрани твори. С. 626.

¹¹ Там же. С. 643.

¹² Справа. Арк. 63.

¹³ Справа. Арк. 8.

¹⁴ Справа. Арк. 10.

(«Реабілітовані історію. Житомирська область». Книга 3. 2010 р.)

МИСТЕЦТВО

Рецензії

Заради «каси»? Заради правди!

ПЕРЕКОНАНИЙ: у будь-якому фільмі кожен глядач бачить те, що відповідає його інтелектуальному рівню, його естетичним принципам та морально-психологічному сприйняттю як стрічки в цілому, так і її окремих сюжетних пластів та ліній. І аж ніяк не буде відкриттям Америки, якщо скажу, що оцінка кінотвору (як і будь-якої іншої мистецької речі) завжди суб'єктивна. Комусь подобається, комусь – ні... Як правило, така полярність суджень виникає тільки навколо творів талановитих, непересичних. Бо ж про «сирітину» нікому й говорити не хочеться...

Про фільм різьких кіномитців «Фотографія з жінкою та диким кабаном» судження розділилися. Як серед глядачів, так і між критиками.

Не секрет, що чимало глядачів вистоковані довгі черги в житомирському кінотеатрі «Жовтень» тому, що фільм – окрім дітей до 16 років і що в ньому багато еротики.

Дійсно, еротики у стрічці багато. Певно, саме вона й «розсердила» деяких критиків: і «любування грубим фізіологізмом» їм не до вподоби... і фотографія, що фіксує особливо хвилюючі частини тіла... і головна геройня, до речі, вчителька за професією, які без найменших докорів сопіті ідовольняє статеві примхи вчора зі своїм учнем, сьогодні з фотографом, завтра – з сільським механізатором...

Тут варто замислитись: а чому, власне, вся увага – головний геройні? Неваже тільки секс привертає увагу? Мені ж здається, що основна сюжетна лінія – до того ж, найбільш трагічна і найбільш психологічно викінчена – це доля головного героя, який повертається з Афганістану з паралізованими ногами. Здається, що не перший фільм про хлонців, які там втратили здоров'я і можливість подальшого нормального життя. Причому, чи не вперше оте калітво показано в оголеному ракурсі. Не тільки порнокасети, що їх переглядає герой фільму, мають нас тривожити, збурювати душу. Чому б не задуматися про те, що в тих обставинах, у яких опиняється ця молода людина, яка хоче кохати і бути коханою і якій доля в цьому відмовила, могла опуститися й до цього. У нього ж відібрано тільки ноги. Чи ще й мрій повинні були б відняті у свого героя автори картини?

Звичайно, можна закинути докір авторам фільму, що надто вони фізіологували переживання героя. Але ж це не зроблено заради просто порнографії! Варто зважити, хто його герой. Звичайний хлопець. І чому ж ми масово думати, що мало не у всіх калік мінятися бути якісь здібності, а то й таланти, які б допомагали їм стійко переборювати життєві негаразди і не відчувати себе ображеним на долю? Звісно, можна згадати з цього приводу як взірець для наслідування Миколу Островського,

Олексія Маресьєва, Владислава Титова. Та зважимо і на те, що поруч з ними в критичні хвиlinи життя були вірні друзі, завдяки яким і не стався у їхніх душах злам. Герой стрічки ризьких кіномитців самотній. Люди, що знаходяться поруч з ним, не становлять (та й, напевно, не можуть стати) для нього порадниками і помічниками. Фактично інваліда залишено напризволяюче зі своєю неміччю.

Можна, звичайно, звинувачувати авторів фільму в перенасиченості екрану не надто приглядними сценами, запідозрювати їх у намаганні зробити «касус» для нього сумійними, на чийсь погляд, засобами.

Однак цілком закономірно, що йдуть вони до поставленої мети не протонта-ново раніше стежкою. Мабуть, певна частина глядачів і критиків хотіла б бачити щасливий фінал на зразок того, що у фільмі «Не можу сказати «Прощай!», який би викликав спочатку таку собі слізну і співчуття до героя, а після останніх кадрів душу осяяло радісне піднесення від того, що інвалід знову повертається до повноцінного життя.

Але життя – багатогранне і складне. І найбільша його складність саме у тому, що зламаних доль у ньому не так вже й мало, як ми уявляємо собі.

Тим більше, що у фільмі «Фотографія з жінкою і диким кабаном» перед намірдкій для нашого кінематографа (але, на жаль, не рідкій для нашого сьогоднішнього життя) сюжет. І фільм цей проти міщанства, байдужості, егоїзму, проти замкнутості світу а самих собі! Якщо розібратися, то у фільмі, по суті, немає позитивного героя. Ним мав би бути, згідно із загальноприйнятими канонами, інвалід. Але ж він дивиться порнокасеті!.. Заняття, звичайно, явно аморальне, якщо виходити з тих же загальноприйнятих канонів оцінки персонажів. Чи не тому когось так гнівить та обставина, що головна геройня «вчителька за професією» – не відзначається високими моральними якостями. Але навіщо вимагати від кінематографістів тільки присмокта для ока? Адже ж дійсність насправді не така.

Правдивість – ось головний критерій мистецтва. І немає сумніву, що рижани саме з цієї позиції підійшли до своєї роботи. У відсутності прагнення до правди їх не запідозриш.

(«Камському зірка», 4 червня 1988 р.)

Непорядність у порядному сімействі

ВИПАДКОВА чи закономірна поява на сцені Житомирського обласного музично-драматичного театру імені Івана Кочерги вистави «Нічні забави», яку сам автор – російський драматург В. Мережко – підніс до жанру анекдота?

Спробую дати відповідь на це запитання, однак зазначу відразу, що це буде думка власне моя як глядача. Можна було, звичайно, звернутися з цим запитанням до постановника, акторів, театрознавців. Та, гадаю, вони ще висловлюватимуть свої судження.

Так от, випадкова чи закономірна її поява в репертуарі театру? На мою думку, тут однозначно відповісти важко. Зважуючи на те, що останні два сезони на сцені обласного музично-драматичного були поставлені такі речі, як «Кабанчик», «Діти Арбату», «Ілах» (це одна прем'єра іншішого року), можна зробити висновок, що постановка «Нічних забав» цілком придатна для колективу, який знаходиться зараз у пошуках шляхів до раніше втраченого глядача. Звісно, що найонтимальніший шлях – у першу чергу якісне покращення репертуару. З цієї точки зору закономірністю появи вистави-анекдота В. Мережка не викликав сумнівів. Однак: чому саме «Нічні забави»? Те, що авторитет Мережка зараз доволі стійкий, сумніватися не доводиться. Варто тільки згадати, що саме за його твором знято фільм «Самітня жінка бажає познайомитися», який з успіхом пройшов на кіноекранах країни цього року. Чим же привабили житомирських театральних митців «Нічні забави»?

Звернемося власне до вистави. Фабула сюжету і співпадів взята із серії анекдотів на тему: «Повертається чоловік з відрядження...». Щоправда, тут він повертається тільки наприкінці першої дії. Та однак, попри те, що деякі анекдотичні вкраплення, п'єса не сприймається як розважальна. В ній-бо порушуються серйозні проблеми. В анекдотичній ситуації чітко проступають реалії нашого життя. Щоб у цьому вивинитися, варто тільки зострагуватися від сценічної умовності, яка утримує увагу динамічністю дій, захоплюючим сюжетом, її перенестися уявою у світ, який там, поза стінами театру.

П'ятьох персонажів ми бачимо на сцені – невдаху-музиканта Андрющенка, самітню людину п'ятдесяти років, трьох Силініх – батька, матір та дочку, «нефас» Силіна Езелова, який «по сумісництву» є ще й коханцем його дружини. Чим пов'язані між собою ці люди? Андрющенко стає свідком «непорядності у порядному сімействі» цілком випадково, але його не називено другорядною дійовою особою. Силіна-менша вистуває каталізатором сімейної драми, кинувши виклик блознірству і спокою любовного трикутника «батько – мати – материні коханець».

Водночас кожен персонаж, як на мене, уособлює окрему суспільну групу. Андрющенко – невдах, котрі ніяк не спроможуються влаштувати особисте життя і навіть у досить солідному віці ще не мають власного куточка (наш герой живе, наприклад, у гуртожитку, де його вже називають старожилом). Силін – дрібних чиновників, «маленьких начальників», для яких становище на службі і тиха сімей-

на завіть с головиною цінністю в житті і заради цього він ладен на все закривати очі. І навіть той миттєвий протест, що збуроє його, коли він дізнається про зраду любої Ганнушки із Езеновим, поволі згасне, коли той йому нагадує: «Силін, ти ж завтра прийдеш на роботу...» Силіна належить до тих жіночок, які не особливо задумуються над моральними аспектами своїх діянь, коли справа йде про плаштування власного добробуту. Для неї ж він уявляється гарною посадою свого чоловіка («сирої особистості!»), який би створював достаток в домі. І заради його просування по службі вона не гребе і продажем свого тіла — саме продажем! — тому, від кого залежить кар'єра Силіна. І нарешті коханець. Це тип маленького диктатора, такого собі удільного князька, якому все дозволено...

Хочеться ще раз докладніше зупинитися на особі Ольги Силіні. Мені вона уявляється людинкою із середовища молодих «бутийників» (навіть якщо цей бунт звужено до сімейного конфлікту), що постають проти лицемірства оточуючих. Закономірно і те, що зрештою дівчинка зненавідає себе за свій стихійний бунт, коли побачила приниження батька і матері нахабним диктатором-коханцем. Та, власне, і своє. Як видно, ні вона сама, ні її рідні не готові до боротьби зі злом, бо й самі діють зле, хоча цього не усвідомлюють. Ще одне підтвердження того, що мета не завжди виннідовує засоби. І тільки одна людина, отої невіджаха-музикант, що цілком випадково, як вже зазначалося, стає свідком цієї неприглядної сімейної (хочеться написати — сусільної!) драми, намагається боротися зі злом в особі Езенова. Та його і фізичних, і моральних сил явно не досить...

Тож чи випадкова поява на житомирській сцені «Нічних забав»? Гадаю, що з будь-якої точки зору — ні. Здавалося, значайша комедія про подружню незірність. Але ж це — якщо дивитися вузько, якщо не бачити за формою комедійного видовища проблем гострих, одна з яких — соціальна беззахисність людини.

(«Камськозька зірка», 30 листопада 1988 р.)

Москаль-хуліган на українській естраді

Із некримінальної хроніки. Стасіслав Іцербатих (він же Тризубий Стас, він же Стас або Стас – для друзів і знайомих, він же Славик або Славко – так називає його другожена Марія, він же Танко – для свого сина Владка) – лауреат Першого фестивалю «Червона рута» у жанрі авторської пісні, відомий український бард, в минулому – художник-мультиплікатор та кінооператор, пімі – артист мюзикального театру-студії «Не журись!». Прописаний в Івано-Франківську, живе здебільшого в готелях міст та дрібніших населених пунктах, у яких буває на гастролях. Гастролює багато і успішно. Особливо небезпечний для чиновників, бірократів, партапаратників та групи 239 рестабліканського парламенту. Особливі прокляті: довгі панси, рудуваті вуса, гуцульський профіль, хрест-гучок на ший.

ЧОМУ Ж, власне, хуліган? О, все ж зараз просто: після одного із Стасових концертів в Житомирі один ще доволі молодий, але вже закостенілій, комсомольський апаратчик з претензіями на партійну кв'єру обурювався у фос філармонії: «Неподобство! Хто дозволив виступ цього хулігана?!».

– Але в чому ж ти, Миколо, побачив хуліганство? – поцікавився у нього мій знайомий журналіст.

– Як це в чому? – аж збілинився Микола. – Таке про партію співати!

Далі йому врівні забракло слів. А втім, і так все було ясно. Щонравда, приятель мій не втримався, щоб не докинути трісочку в вогонь:

– Але ж це плюоралізм!

– Антикомунізм це, а не плюоралізм! – мало не затрясся Микола. – Чистої воді антикомунізм!

Можливо, це було єдине зі сказаного ним, що не викликало заперечення. Адже сказано: «Чистої воді...» Чистої?

Справді, Стас за своїми політичними поглядами – антикомуніст. Це, врешті, його право, і цього він не приховує. Навпаки, перед початком свого концерту неодмінно попереджує публіку: «Якщо тут присутні партапаратники, гебісти і вірni комуністи-лєнінці, прошу їх бути готовими вислухати масу непримісних речей...».

Але менш за все хотілось б віддаватися зараз до аналізу чи й бодай характеристики Стасових переконань. Адже Стас перш за все митець – зі своїм колоритним голосом, оригінально-будінним сценічним іміджем та бунтарсько-іронічними піснями. Врешті, сміх, глузування і є його головною зброєю у боротьбі з ідейними недругами. А ще, звичайно ж, цілковита внутрішня свобода, що вимагає «вічного

опозиціонерства». І, мабуть, не лише до комуністичної ідеї, а загалом до всього, що заважає людині відчути себе вільною.

Отож, із хуліганством ніби розібралися. А чому — москаль? Тут все ще простіше: родинні корені Щербатих тягнуться з Алтаю.

— На писок я тризубий, у паспорті москаль! — співає Стас в одній зі своїх пісень, і тут вже додати нічого.

(«Алежеж!», 1991, № 6;
підп. Володимир Ульянов)

ПУБЛІЦИСТИКА

Статті, колумністика, нотатки

Чи такі вже й дрібниці?

НАДЖИТОМИРОМ густішали сутінки. Від стадіону гамірним натовпом розходилися уболівальники. Жваво обговорювали перинетії першої гри сезону між «Спартаком» та «Прикарпаттям». Матч і справді був вартий того. Цікава і напруженна боротьба на зеленому килимі поля не могла залишити байдужими шанувальників футболу...

Та, певне, були серед них, хто залишив стадіон, і люди, яким, як і мені, щось муляло в грудях, не давало спокію бентежній думці.

Вхідні склівали у пам'яті та хвиліни, коли над стадіоном заличував Гімн СРСР і на щоглі обабіч футбольного газону звився червоний серпантин пропор. Затримотів на вітрі, замайорів високо над землею...

А поряд, на сусідній щоглі, осиротіло торкається землі пропор Радянської України. Виникла непередбачена пауза. Легкий шумок пройшовся по трибунах – наче вітер прошелестів газетами. Капітани команд очікували...

Але – чи то оркестр не знав Гімну Української РСР, чи просто не був попрошений завчасно – гіми не прозвучав...

– Парод, напіво!..

І коли вже пішли учасники параду з нагоди відкриття сезону по вниз трибуни до виходу, хтось з його розпорядників підбіг до щогли – і червоно-блакитний пропор, наче крадіжка, підійнявся угору...

ДАЛЕКІЙ ВІД ДУМКИ, що трапилася ота «неув'язка» з чиєюсь злого умислу. І пишу ці рядки не для того, щоб виявити винного. Просто хочеться по-розмірковувати над тим, чи такий вже й випадковий цей випадок.

І чи такий уже безневинний? Не винесений, що серед них, хто залишив стадіон, не знайшлися люди, які витлумачили ту «неув'язку» по-своєму, у яких би в душі не захевріла «національна» образа...

Переконаний, що були й такі, що не звернули на те ніякої уваги, їм те все було байдуже...

Для них те відалося нічого не вартою дрібницю.

Чи є гарантія, що ця «дрібниця» не посіє в душах перших колючий сумнів, що вони не роздуватимуть у собі націоналістичні (не національні) почуття?..

СВІДКИ У ПАМ'ЯТІ подій в Казахстані позаминулі осені, цьогорічні події в Нагірному Карабаху, Вірменії та Азербайджані. Вони засвідчили не раз, що націо-

нальні питання – це не щось абстрактне і не щось давно вирішено. Не можна підняти виховання національної свідомості, радянського патріотизму та інтернаціоналізму декларативними заходами, вихонощувати саму суть союзу рівноправних націй і народностей, ленінські принципи національної політики. Життя ще раз нагадало: абстрактність у підході до національних питань, схоластичність їх розгляду може привести до трагічних наслідків...

У НАС ЗАРАЗ ведеться багато розмов про ненормальний стан української культури і мови. Важко суперечити цьому, так само я не можна погодитися з усім, що висувається в цих розмовах-суперечках. Однак ситуація і справді викликає занепокоєння. Не можна зрозуміти, чому українська мова у містах почала набувати статусу «хатньої». Мабуть, доводилося вам спостерігати, як людина, щось купуючи в магазині, звертається до продавця ламаною російською? Чому? Аби її не прийняли за селюка? Аякже – «Ми ж городські»...

З чиєї забаганки переважна більшість вивісок на магазинах, ательє, установах чи оголошення, гасла, плакати у містах (та й у селах все частіше) писані російською мовою? Те ж саме – назви вулиць, автобусних зупинок, автобусних маршрутів...

Або ж взяти такий факт. За весь минулій рік в кіномережі області демонструвалися лише дві художні стрічки українською мовою – «Льодові квіти» та «Вклопинь до землі», у цьому році поїдеш що в прокат надійшов один фільм – «Солом'яні дзвонини». Але й він іде у наших кінотеатрах з накладенням дубляжу російською мовою (?).

У репертуарі обласного лялькового театру немає жодної дитячої вистави національною мовою. Надто бідно представлена сучасна українська драматургія і на сцені обласного музично-драматичного театру. Звичайно, добре, що актори здійснили інсценізацію «Дітей Арбагу» та «Плахі». Але ж можна було зробити постановку не менш гострих соціальних речей українських письменників. Скажімо, «Собору» Олеся Гончара чи «Спектаклю» Володимира Дрозда. Не замість «Дітей Арбагу» чи «Плахі», а заодно, з ними. Аби не приижувати значення і силу української літератури. Бо ж чи не з таких «дрібниць» у ділкого складається враження про те, що ми можемо похвалитися хіба що веселенькими водевільниками, а щось, серйозне вже нам не до слаги...

І ЧОМУ НАС не шокує отой «суржик», що чуємо його повсякдень і будь-де: «Следуюча зупинка – площа Перемоги!», «А у вас сахар є?», «Там, на углу вулиці...»?

Звідки ж така мовна убогість? З якого це часу ми забули, що «кофе» – це кава, «сахар» – цукор, «рубашка» – сорочка, а «пажалуста» – по-нашому «будь ласка»?

Смішно і сумно, коли голова колгоспу на зборах читає доповідь спотвореною в його вустах російською мовою, а щодені розмовляє «суржиком».

Культура мови свідчить про загальну культуру людини. Безплутно вимагати розмовляти саме цією мовою, а не іншою. Ні! Розмовляй тісю, яка тобі близчча, яку ти добре знаєш. Хоча, звісно, не знати мову народу, серед якого живеш, не знати його культури – значить ніколи не зрозуміти словна його характеру, не пройнятися його турботами і надіями, врешті – не поважати землі, яка шедра до тебе сонцем і хлібом.

Чи, може, оті «дрібниці» – і справді дрібниці?

Може, ѹ так, якщо нам байдуже те, з чого ѹ починається духовне зображення. Ота убогість духу, для якої немає нічого страшного у тому, ѹ над дахом сільської Ради тріпотить вигорлій на сонці, вилинялій під дощами пропор – з білою замість блакитної стрічкою, ѹ рідко почуши на концертах чи в передачах радіо й телебачення сучасну українську пісню, ѹ із народних танців знає сучасна молодь хіба що «польку» (та ѹ то у силах тільки)...

І мало нас оте все турбует, і важе не звертаємо увагу на те, ѹ не помічамо, як поступово замулюється, затягуються баговинням джерело, з якого споконвіку черпали батьки, діди та пращури наші міць духовні...

(«Кам'янозерська зірка», 23 квітня 1988 р.)

**Світ ладен пожертвувати цілим народом,
аби імперський монстр вдавився кров'ю?**

САМЕ ТАК, очевидно, треба сприймати доволі стриману (і жахливу у цій стриманості) реакцію світового співтовариства на криваві події на Північному Кавказі. Несміливи, аж занадто обережні протести (які їй протестами назвати важко) могутні світу цього почали висловлювати лише після трьох тижнів бойні, що їй учинили кремлівські «умудреці» в маленький, але гордій Чечні. Можна як завгодно оцінювати Дудася і «дудасянину», але не можна не склонити голову з поваги до мужності, героїзму і самопожертви чеченських патріотів. Офіційні московські мас-медіа їх, однак, називають дудасянцями, бойовиками, навіть бандитами, але ж дурні, пробачте, ясно, що не може третина народу воднораз стати бантами, – вони воюють не іза Дудася, вони воюють за свою свободу, за своє право бути вільними. Завтра Дудася може й не бути, але ж Чечня – бути повинна!

Та запитасмо себе: чи ж тільки Дудася з причиною такого знайснілого карного «походу» російської жандарм-носниці на Грозний?

І тут я пропоную повернутися до середини літа минулого року й звернути увагу ось на що: доки у протистояння Дудася і опозиції не втрутилася «третя сила» в особі Хасбулатова, Кремль робив вигляд, що внутрішні «розборки» в Чечні його мало обходить (хоча при цьому й погано маскував свої симпатії до опозиції) – ви там, мовляв, повоюйте між собою, пониціть одні одніх, а ми потім візьмемо вас голими руками. Однак варто було з'явитися у Чечні, та ще й у таборі опозиціонерів, екс-спікеру російського екс-парламенту, розстріленого з таків 4 жовтня 1993 року, як у президентському оточенні зчинився переполох. «Государственные мужи» впустили своїм імперським нюхом запах смаленого. Адже у разі приходу до влади у Грозному Хасбулатова (а вірогідність цього була), під Єльциним, поза всяким сумнівом, захітався б трохи, і то захітався б досить сильно: маленька Чечня вочевидь стала б опорною базою для «недорозстріляних» у жовтні 1993-го, і саме звідси, цілком ймовірно, розпочався б реванш-похід за владою над усією «Росієз-матінкою» тандему Хасбулатов-Руцької.

Чеченську «незавісімість» кремлівські правителі терпіли майже чотири роки. Подій останнього часу свідчили про те, що «дудасянин» стойть на порозі агонії, що генерал-президент втраче авторитет і влада його поволі тане, сходить напіввець. Ще трохи – і Кремль отримав би у Грозному слухняне керівництво в личній «уряду народного довір'я», яке б підписало не тільки федераційний договір, а й погодилося б на чисто фіктивний суперенітет.

Та, повторимо, поява в республіці Хасбулатова викликала у російських верхах навіть не занепокоєність, а панику!..

Виходить, що народ Чечні повинен розіплачувати кров'ю своїх співілля-мінників, кров'ю безневинних старіків, жінок, дітей за політичні інтриги і ненависть одних політиків до інших?

Втім, не будемо розглядати ці факти в одному вимірі. Звісно, чеченська «незалежність» була більшом на мозковладальному оці. Зрозуміло, великоруська шовіністична натура не могла терпіти довго такого тухванства від «нерусіків». І чекати залишалося недовго...

(«Прес-Форум», 13 січня 1995 р.; підп. Василь Галинич)

Здебільшого не лицарі стають героями доби

(Шкіці зі штапель «Вільного слова»
початку ХХІ століття)

Pik 2001-й

Доба нікчем

Масово визнати: сподівання наші десятирічної давності багато у чому були марнimi і більшості із очікуваного збутися не судилося. З яких причин, із чиєї вини – можна говорити багато; та чи є сенс? Але, з іншого боку, безглуздо перекладати відповідальність на ЧАС, обставини, загальні тенденції. Час – субстанція істоти судима і непідвиддана нам, тим паче, що не він творить обставини, не він встановлює правила гри і не він накидав тенденції.

Кожна доба висуває своїх лицарів і своїх нікчем.

Але здебільшого не лицарі становуть героями доби. Вони надто зациклені на порядності, вони байдужі до чинів і регалій, за які завжди, всходи та повсякчас з цинічною несамовитістю і несамовитою цинічністю воюють нікчеми...

Лицарі обходять п'едестали, нікчеми – пруття на них, як танки. Підминаючи... Плюндруючи... Нищаючи...

Може, нікчесма не розуміє, що, викарабкавшись на п'едестал, він передовсім ризикує виставити на загальний огляд власну нікчесмість? Наврад! Нікчесмість – це не відсутність розуму. Це брак чесності...

Дубоголові контролери, які беруть в облогу немічу бабусю в тролейбусі, у котрої через елементарну старечу забудькуватість не виявилося при собі пенсійного посвідчення, – і заходяться гуртом «вибивати» штраф...

«Видатний» бізнесмен, котрий тижнями і місяцями «забував» виплатити працівникам мізерну платню. Але не забуває проциандровати щоночі на повій та пиятику річний сімейний бюджет пересічного робітника!..

Який-небудь «чинарик» з якого-небудь виконкому, що ліпше накине зашморг на шию, аніж підпише вчасно і, головне, за так («Хай хоч хвоста від оселедця принесуть!») нікчесменого папірця...

Тако, який не здатен убезпечити свої інтимні апартаменти (дарма, що давно вже не кохається із Мамою) від підслуховування неслухняними дітками...

(19 грудня)

Prik 2002-й

Свят! Свят! Свят!

Те, що у буржуйів свої поняття честі, зайве доводити навіть тупому. Аксіома – вона і на Північному полюсі аксіома. І кому ж, як не авторові «Буржуя», це знати ліпше всіх?! Лоханути, обставити, нагнати лажу – арсенал їх той, і знайомий йому, як нікому. Чи то й раніш таким був, чи то синдром рогозянного варива наклав таку достатоту симптоматичну печать на «облік і подобіє» їхнього творця – судити не берусь; хай над цим б'ються фахівці... Деймає одне лише: нахабно-чинічна уневінність «інтервенції», яка аж випирає з кожного кадру «Кольору ночі», що «недолугому» народу можна відшати на вуха будь-яку локшину... Про професіоналізм і фахову етику тут не говоритимемо. Та й чи можна говорити про те, чого просто бракує?!

Загалом, проблема фахової придатності – очевидно, найголовіша проблема нинішньої доби. Проблема, у відрижках якої ризикуємо якщо й не потонути, то добряче поброхатися – це іже точно.

Здається, ми просто ще не усвідомили словна загрози, яка йде від засилля дилетантів на усіх рівнях – від жеківського сантехніка і до аж... аж... аж!

Дилетант не відає сумнівів і априорі не здається до самовдосконалення і професійного зростання. Заважають самовіднесеність і сліпа віра у свою винятковість... Чого б не начворив дилетант, яких би очевидних помилок не допустився б, на чому б не проколовся, – провини за собою не почуватиме жодної.

Винними завжди будуть інші!

Якщо після ремонту дилетантом-сантехніком краник у вашій ванній потече ще дужче, аніж раніше, – не сумнівайтесь, що винними будете ви: «Дуже шільно закрутити!»

Якщо вулиці перетворюються взимку у сущільну ковзанку – винна погода.

Якщо дата настання світлого майбутнього, обіцяна Банковою, вчоровзе відкладається, – винен, здісно, народ...

(9 січня)

Село без Бога

Минулого разу свої екзерсиси я розпочав фразою: «Те, що у буржуйів свої поняття честі, зайве доводити навіть тупому...»

А наступного дня зателефонував один із житомирських буржуйів – і каже: «Хочеш, повідаю тобі зовсім іншу історію? Що б ти не найджав на нас, буржуйі...»

А чому би ні?

Але перед тим, як викласти оповідану ним історію, маю зробити кілька суттєвих зауважень. Мій знайомий буржуй (той, що телефонував) піднявся не на партійних і не на комсомольських «бабках». З нуля піднявся. На перші свої обрудки позичав гроши під проценти. Ризикував. Але ризик винідав себе. Бо працював 25 годин на добу. А, може, й більше...

Тепер може собі дозволити багато чого...

І от якось зі своїм партнером по бізнесу (разом, до речі, із одного села) завели вони приблизно таку розмову:

- А ти пам'ятась, як пасли череду?
- А пам'ятась, які у сільському клубі були танці?

Ну, і так далі... До ностальгійної вологи у очах...

Прикинули по грошах — і вирішили побудувати у своєму рідному селі церкву. Домовилися із церковним керівництвом, перебалакали з районним начальством. Вже навіть пригледіли хатину для священика. Залишилося лише отримати згоду сільської громади.

Приїхали до села, зібрали людей. Так і так, дорогі! наші земляки, таку от маємо до вас пропозицію. Будівельників наймемо, усім необхідним забезпечимо, транспорт пришлемо. Одним словом, потрібна тільки ваша згода.

Послухали-послухали землячки любенські, почухали потилиці, пошепталися. А тоді встae один та й каже:

— Ми тут посоветувалися, значить, да й так собі думаєм: сімдесят літ жили без церкви, то якось і далі проживемо. А ви лучше ті гроші, що збирастесь давати на стroyтельство, да на попа, да на хату попову, возьміть да й поділіть міжду нами всіма!

...Так і стоїть село без церкви.

(16 січня)

Харчоблок

Харчоблок — це ще звідти, із радянсько-однопартійного минулого.

Хто тоді, в епоху розвинутого соціалізму (найбільшим досягненням якого був тотальний дефіцит м'яса, дешевої ковбаси, шоколадних цукерок і — передовсім! — СОВІСТІ), не мріяв потрапити в харчоблок?! Якщо не на постійний «ратний трут», то хоча б на екскурсію!

Щоправда, якось так виходило, що у царство дефіцитних харчів без перевідход засебільшого проникали лише таргани і пацюки... Та їх і зараз у будь-якому харчоблоці — «крат незлічені»!

«Подалі від начальства, якомога ближче до кухні!» — ця репліка кіногероя не забутнього Леоніда Бікова недарма так припала до смаку народним масам. Народ (що б там не казали) не любив начальства. Власне, він його й зараз не любить. Попри те, що (здавалося б!) і народ уже далеко та давно не той, і начальство інше. Інше???

Тут якраз доречно пригадати нещодавню свою здібанку із одним солідним (і за віком, і за авторитетом) фотожурналістом. І його сакраментально-саркастичний коментар до двох фотографій, одна з яких належала рокові 2001-му, а інша — 1989-му: «Все тече, але майже нічого не зміниться!» Та ж сама сцена, та ж трибуна, той же стіл. І за столом у президії — переважно ті ж обличчя. Тільки на ранішій фотографії на задньому тлі серпчасто-молоткісте червоне знамено і «Да здравствуєт Великая Октябрсьская социалистическая революция!», а на торішній — тризуб, жовто-синій прапор і «Незалежний Україні — 10 років!»

Народ помиляється, начальство – ніколи...
 Народ у нас довірливий.
 І найвищий.
 Бо це й справді свята найвищість – поєднання непоєднуване: «близьче до кухні» і «подалі від начальства».
 Длууски!
 Чим близьче до кухні (читай: до харчоблоку) – тим більше начальства!
 Харчі – то така паскудна штукі... А якщо ще й добре харчі!..
 Хто ж з доброго дива сам відмовиться???

(23 січня)

Плагіатор

Рівно двадцять років тому, у перших числах лютого 1982-го, на філологічному факультеті Житомирського педагогічного інституту, де я мав тоді щастя гризти граніт науки (а деякі викладачі – нещасти мене до того примушувати) розгорівся несподіваний ШКАНДАЛЬ.

Трохи передісторії. Десять за кілька місяців перед цим у «Радянській Житомирщині» одна по одній з'явлюється кілька чималенських добірок віршів студента так званого казахського відділення (один із проявів «інтернаціоналізму в дійстві» – кілька груп студентів на кожному курсі за квотою Міносвіти Казахської РСР). Вірші її справді були талановиті, навіть в адаптації на українську місцевими маститими віршувальниками, котрі мало не чубилися за право першої почі з шедеврами «восходящій звезді» казахської (хоч і російськомовної) літератури. Загалом, на нас навоєспечений геній справляв жорстоке враження: бут тупуватий, двох слів зі'язнати не міг, і при цьому – «Какой слог! Какая метафора! Какое дівное і писпрениос чутый!» (як не втомлювався на кожнім кроши виспівувати дифірамби неординарному синові «підіннятої ціліни» один шанованний професор). Доходило вже до того, що парт- і літфункціонери усерйоз подумували про те, що не зайве було б поповнити «генієм» давні Спілки письменників. Вже й рекомендації були готові.

І рапорт!

Приїжджають казахи із зимової вакації (канікул себто) – і хтось із них привозить «Антологію молодої поезії Казахстана». І більше половини творів у тій антології – геніальні вірші нашого «героя». Тільки під іншими прізвищами...

Такого «індувательства» виці сфері пробачити йому не змогли. Вилетів «геній» з інституту, наче корок із бутелі шампанського. Ба, навіть з комсомолу мало не викинули!

Така от історія ні з того ні з сього пригадалася мені.

Утім, чи так вже й «ні з того ні з сього»? Вочевидячки, це заслуга одного високопосадженого професора на прізвище Литвин, котрий щось подібне (хай і з «технічних причин») провернув із працею одного американського вченого.

(6 лютого)

Зізнання у любові (Анатолію Шевчуку на його 65-ліття)

Є люди, які ведуть ніби й непримітне на зовнішній спозир існування, не віддають гордливо у президіях, не пиняться до слави й не напинаються власною значимістю, — просто живуть, ходять одними з тобою вулицями, звертають увагу на ті ж, що й ти, речі, кенкують над тим же, що й ти, і частенько захоплюються все тим же, що й тобі імпонує. Це рідкісне, дуже рідкісне суголосся. Хтось називає це спорідненістю душ. Але, далі, душі — навіть дуже близьких людей — не можуть зіднітися. Бо душа у кожного — своя. Або й не так: у кожній душі — своя тілесна оболонка...

Певно, кимось це буде сприйнято за манірність чи принагідні до ювілею рулади, — але саме от суголосся віднаходить у наших взаєминах. Складось воно, либонь, не одразу, хоча тепер і здається, що від найпершої нашої здібанки вже чимось таким повіяло; та чи було тає насправді, чи то тільки «тепер і здається», категорично стверджувати не візьмусь. Але, озираючись на свої п'ятнадцять останніх літ, ловлю себе на тому, що були б ці роки біднішими і сірішими, якби не Олександровичева присутність на одних зі мною вуличках, якби не довгі розмови й короткі перемовини, якби не посиденьки (чого там тайтися!) за чарчиною «від баби Тоні».

І ще ловини себе на тому, що взаємнині наші — ну просто таки ідеальні для людей різних поколінь: взірцеві в обов'язковій інерції, не потъмарені ані лукавим словом, ані навіть заледве примітною тінню неправдивого жесту. І заслуга у тому, почевши, не так моя, як його. Бо він старший. Бо він мудріший. Бо він наші стосунки зробив такими.

Я вдячний Йому за не суголосся!

(6 лютого)

Штунок і влада

«Я за ЕДУ! — відверто зізнався Президент у Херсоні. І обґрутував свою позицію: — Потому что кушать, сами понимаете, хочется всегда!»

Ось і гадай: чи то гумор такий, чи Президента пробило на відвертість.

Хоча щось не дуже й віриться, що у Леоніда Даниловича можуть бути якісь проблеми з харчуванням. Зісно, можна припустити, що Людмила Миколаївна у силу своєї непомірної зайнятості жіночими справами не заважає мас вільний час для такого важливого процесу, як «потчеваність» чоловіка. Однак важко собі уявити, щоб в Україні не знайшлося кому пригостити гарантія бодай шкваркою!

Хоча...

Тут вже, як мовиться, справа в апетиті.

Про гастрономічний апетит Президента наразі відомо мало.

Інша річ — апетит політичний.

Тут з Леонідом Даниловичем змагатися дуже важко. Майже неможливо! Десять років його присутності на вершині влади — найкраще тому підтвердження: кого тільки Леонід Данилович за цей час не «з'їв»...

Тільки от простим українцям від того що?

Поки Леонід Данилович вдовольняє свої владні амбіти, вони все тутіше затягують резмінці...

(20 лютого)

Загадка смерті Юрка Гудзя

Його знайшли у неділю, 17 лютого, близько 11.30 ранку у дворі на Київській вулиці. У дворі, добре знаному більшості житомирян, – за міжбудинковою аркою, якраз навпроти кінотеатру «Україна»... Юрко лежав посеред павукінської асфальтованої доріжки, що прорізує по периметру скверик перед центральним входом до військомату... Кажуть, він ще підвівся, в безнам'ятстві розкинувши руки, пройшов з десеток кроків до наріжного столова в лівому кутку скверика і, утнувшись долонями в цементне деревко, поволі опустився на коліна...

Може, тієї міті Юркові здавалося, що нації його дотикаються не до шерхавого і холодно-нікчемного цементованого бонаса, – можливо, в останньому спалахові свідомості, немilosердно понівеченої шматуючим незагойним болем, яому явився ХРЕСТ...

Три доби лікарі боролися за Юркове життя. І дорікнути їм немає у чому. Вони робили все, що могли. З першої до останньої хвилини...

Три доби глибокої коми...

Три доби сподівання на діво...

Три доби надії, якій збутися не судилося.

20 лютого, опівдні, Юрка не стало.

Його душа відстігла на невидимих крилах саме у ті хвилини, коли друкувався номер «Вільного слова» із Юрковим інтерв'ю. Інтерв'ю про його довгоочікувану прозову книжку, яка щойно два тижні побачила світ у тернопільському видавництві «Джурас». Книжка ця – «Замовлення невидимих крил»... І хочеш не хочеш, а проситься думка: Юрко не хотів, аби це інтерв'ю з'явилося вже по його смерті...

Кажуть, людина здатна передчувати свій відхід. Із Юрком ми бачилися напередодні трагедії, у суботу. Заходив до редакції вичитати те саме інтерв'ю. Телефонував у Київ до сина. Потім помандрували на кану в центральній гастроном. Був бадьорий, жартував, ділився свіжими ідеями. Комусь зі знайомих пообіцяв презентувати книжку: «Ось тільки виберуся посеред наступного тижня до Тернополя за авторськими примірниками...»

Ніщо не вінчуvalо трагедій...

А у понеділок – страшна зіткність: Юрко в реанімації... Обширна гемотома голови... Складна операція... Стан майже безнадійний...

З чийкось брудних вуст злітає «версія»: знайшли п'янин і дуже побитим... Ганебнішу брехню годі й придумати! Гудзя не «живав». Тільки дуже зірда і за якоїсь геть надзвичайній оказії міг винести щонайбільше півсклянку вина чи чарочку горілки. І то неквапом, буквально по крапелінощі, – міг отак, лише пригублюючи, тільки скроплюючи вуста, просидіти у невіміру (порівняно з Юрком) питущому товаристві годину, дві... та скільки-за-годину, хоч би й цілу ніч!..

Що ж до побиття... Характер і сила пошкоджень голови такі, що дуже важко повірити у те, що воно є наслідком епіліптичного припадку (а саме цю версію, здається, передовсім і «розробляють» правоохоронці).

Але якщо це не нещасний випадок, а злочин, – то хто, за що, навіщо?

Ані бізнесом, ані активною політикою Юрію Гудзю не займався. Він загалом не був конфліктною людиною. Сперечатися міг хіба що про літературу та мистецтво, конфліктувати – хіба що із редакторами своїх творів, коли ті щось скорочували «не те». Але що суперечки ті, що ті так звані конфлікти, ніколи не заходили далеко і ніколи не перетворювалися на ворожнечу.

...Пригадую перше знайомство. Ще не з самим Юрком Гудзем, а із його по-своєму.

Рік 1988-й. Варшавський студентський журнал «Зустріч», який незапиняючи чином прибився тоді до нас у Житомир. Свіжі, напрочукані ширі і недухові вірші, підписані «Юрій Гудзь, вчитель історії, с. Немильтя на Житомирщині». На якийсь час «учитель із Немильті» став для нашого кола молодих житомирських літераторів легендарним і загадковим кумиром.

Аж ось за якихось місяців три з'являється на одному із засідань літоб'єднання невисокий, худорлявий, навіть дещо сором'язливий «майже хлопець» – і його тихий голос, його неквапність, глибинний поліск і заповзятливість в очах, його зовнішня непоказаність водночас і розіюють той міф, що ми витворили про нього самі для себе, і ще більше зміцнюють наше переконання у тому, що перед нами – ПОЕТ ВІД БОГА!

(27 лютого)

Старпера

Раніше мені це дивувало і викликало іронічну усмішку. Трохи згодом – дратувало і спонукало до сарказму. Тепер це мене не дивує і не дратує – тепер у мені все бурлить, закликаючи кожну клітинку до спротиву.

Бо оглядаєшся довкіл – і бачиш страшне запустіння. І бачиш цинічних «діячів» усіх мастей та калібрів, які винні у цьому запустінні. І зіщупаєшся в заневажній ненависті до слів, що... ні, не злітають – виновзають із їхніх масних губниць, наче гадючача із прілого листя...

Вони кажуть: «У нас є досвід!» Хоча справжнє наймення тому досвіду – геморой. Як результат кількодесятирічного сидіння у презідіях. Як результат малорухливості та закостенілості. Як результат панічного небажання підняти свої задниці, підійти до вікна і вигирнутися на вулицю. Бодай задля того лише, щоб збагнути своїми пропахлими невідомо чим мізками, що ЧАС не стоять на місці. Що цьому ЧАСОВІ шкідливий і небезпечний «досвід», заквашений на протухлих дріждах позавчарських ідей і запліснявілих стереотипів.

Не про людські якості тут мовиться. Знаю: серед цих «досвідчених діячів» немало людей назагал незлобивих, порядних і чесних. Але тим важче зображені їхні просто таки мачальні чіпляння руками й зубами (власні, зубними протезами) за портфелі – замість того, аби зйті з дистанції заради того, аби дати ШАНС і МОЖЛИВІСТЬ ТВОРТИТИ молодшим, снергійнішим, занятішим. Тим, хто не міняв

своїх переконань, як хамелеон – колір шкіри. Тим, хто не зітхає й не скиглить за минулим, а думас про МАЙБУТНІС. Про майбутнє своїх дітей і про майбутнє онуків сьогоднішніх старперів.

...але старпери знову і знову (хто клигаючи, хто спираючись на цілок, а хто ще доволі бадьоро) виходять на старт – за депутатством, за мерством і ще чорт знає за чим.

(27 лютого)

Проблема членів

На носі вибори. А 8 Березня – вже на самісінському кінчику (того ж носа). Тож підозрюю, що у багатьох політиків виникне чималенька проблема. Те, що жінок вітати треба (на всяк випадок бажано усіх), сумнівів нібито Й не повинно бути. Навіть якщо ці жінки з конкурючого блоку. Навіть якщо це аж цілий блок жінок. Тих, що за майбутнє.

У спрямованого джентельмена, навіть якщо він політик, тут нібито не мас виникнути жодних застережень.

Але як би ж то так!

Бо як бути з тим добрим десятком членів, що затесалися в замайбутніх жінок?

Тим паче, що деякі з тих членів на прохідних позиціях. Прохідні тобто члени. Де-факто вони начебто й не жінки.

А де-юре...

С над чим голову ламати.

(6 березня)

Сага про граблі

Наступали. Наступаємо. І будемо наступати!

Менталітет такий. Чи іце щось. Незрозуміле, незлагнене, непояснене. Хоча дуже схоже на масовий мазохізм. Синці та гулі для нас – все одне що гроши: скільки б їх не надбали, все одно мало...

Наступив – хрись!!! У голові гуде, мов розтривожений рій у вулику. З очей іскри сплющаються – не приведи господи, аби поряд не виявилось відра з бензином...

Що цікаво – знаємо ж, добре знаємо, що то за граблі. Не гумові. І не муляж.

Знаємо, де вони приткнуті. Серед ночі розбуди і запитай – скажемо, не задумуючись.

Знаємо, що наступати не варто. Бо боліче! Неприсмно! Образливо!

Фатум якийсь. Чортівна якась. Не інакше як чаклунство...

Наступали. Наступаємо...

Одна надія: що граблі колись або поламаються, або їх вкрадуть.

(20 березня)

Коли я стану старим поцом

Коли я стану старим поцом і розум почне помаленько, але невідворотно, утікати від мене, я, піддавшись доброче побитій склерозом мислі своїй старо-поцівській, замість бавити онуків подамся, мабуть, у мери. Врешті-решт, треба ж хоча б на схилі літ оцінити рідне місто! Бо кому ж, як не мені, старому поцу, думати про нього?! Коли жоке годі думати буде про те, аби поправити власне здоров'я, то чому б не перейнятися оздоровленням міста??!

Почну із бюджету. Тут все просто. Бо коли я стану старим поцом, мені, із цілком зрозумілих фізіологічних причин, не потрібна буде секретарка. Скажете, дурниця? Що ж, візьмемо калькулятора і прикинемо: 500 грн. (середньостатистична зарплата середньостатистичної секретарки середньопоцівського мера) х 12 місяців х 4 роки = 24000 грн. Натуральна, як бачите, економія. І це ще не все. Оскільки у мене не буде секретарки, то, відповідно, і її не треба буде привантовувати на тепленькі бюджетні місяці свого благовірного та мінімум одного бойфренда (2 х 500 х 12 х 4 = 48000 грн.). У свою чергу благовірний секретарки та її бойфренд не пропихатимуть у тепленькі місця своїх леді і п'юрл. А це, наїв за доволі приблизними підрахунками, дозволить зекономити протягом одного року мінімум 250 000 грн. бюджетних коштів! Помножимо на 4 – і отримаємо мільйон...

Щоправда, деяку частину зекономлених таким чином коштів доведеться перекинути на діточок і онучків. Утім, сподіваюся, що вони у мене виростуть достоту скромними і більше як на половину того мільйона не зазіхнатимуть. Зрештою, можна буде їм підсобити із власним бізнесом – ну, магазинчик горілчаний забавахати у людному місці, парочку-три аптечки за дрібницю прихватити, якусь пільгочку пробити, щоб не потерпали дуже від податків. А що, цілком логічно і, головне, справедливо: якщо я завдяків своїй старо-поцівській фізіологічній особливості (див. про секретарку) зекономлю для бюджету мільйончик, то повинне ж місто якось мені компенсувати мою доброту!

І загалом я буду спокійним мером. У мосму старо-поцівському становищі робити різкі рухи буде противоказано. Як мовиться, менше рухаєшся – менше ризикуєш. З іншого боку, на який поц мені наживати на схилі літ нових недругів? Їх і старих буде достатньо. Отож, привезуть мене уранці до мерії, таємуть під білі ручки до кабінету, а я зачинюсь собі на ключ, щоб ніхто не заважав та й...

(27 березня)

То не дош!

Очевидно, немас потреби розтлумачувати народне: «Ти йому сциш у очі, а він каже, що дош іде»...

А втім, про що це я?

Личило б, ясна річ, про вибори.

Про перемогу тих, кого три місяці нещадно обливали брудом, не пускали в телесфері, кому намагалися перешкоджати зустрічатися з виборцями.

І про поразку тих, хто, цинічно використовуючи адміністративний та медійний ресурси, забивав (себто дуже прагнув ти зробити) простому люду баки: «Тільки

нас! Тільки нас! Тільки нас!» От їх і... Поставили. Ще не в «інтересну позу», але вже принаймні на місце.

І як би пан головний адміністратор президента не намагався робити гарну пінику при поганій грі, вибори засвідчили: Україна вже не та, яка була ще навіть три роки тому, коли шалені «бабки» волкових, бакай, пінчуків та іже з ними таки здобули їхньому патрону жадану пролонгацію.

Цього разу так не сталося. Дванадцять відсотків «харчоблоку», взятих переважно на Донбасі, Сумщині та у місцях пообавлення волі (і волевиявлення!), — це не перемога.

Це — початок невмілимого кінця нинішнього режиму.

Але не будемо найними!

Просто так вони не здадуться, бо їм, на відміну від зубожілого народу, у якого вже й ланцюгів не лишилося, є що вітрачати.

Свої годівничики і «доходніє міста» вони боронитимуть оскаженіло.

Правда, не до смерті.

Бо дуже люблять гарне життя!

А щодо «длоню»... Та ви вже й самі зрозуміли!

(З квітня)

Сорок днів

Якось у цьому плинні (чи захаращеності?) буднів зовсім негадано і несподівано пройшла (чи промайнула?) непоміченою сума дата.

Сорок днів по смерті Юрка Гудзя.

Сорок днів... Сорок...

Просто сорок днів... І, на жаль, було б інширістю сказати: серце розривається від болю.

На жаль, не розривається!..

Нудні і корисливі буття засмоктую, затягую, — і кожен прожитий без Юрка день (на жаль!) не загострює відчуття непоправної втрати, а навпаки: гоїть рану...

І запитуєш себе: а чи була рана? Чи того дня, чи тієї міті, коли дісталася до тебе страшна звістка, — чи здрігнулося твоє серце, чи запаморочилося в голові від усвідомлення, що вже ніколи більше ти не зустрінеш Юрка, не перемовишся з ним бодай незначущим словом?

І маєш чесно собі відповісти: ні, не здрігнулося... ні, не запаморочилося... Черствію. Сорок днів очерстяння...

Тільки Юркові черствість уже не загрожує. Бо там, у сирій землі, де нині тіло його, — не черствіють. І там, над нами, де нині душа його, — не черствіють.

...однак хочеться сподіватися, що ліпше йому було б тут. Серед нас. На Михайлівській. Пити каву. Розбалакувати про мистецтво. Про людей. І про наші з вами сорок днів...

Бо не Юрко для нас помер! Це ми померли для нього.

(10 квітня)

Контролер

Погром синагоги у Києві, на жаль, не викликав широкого громадського осуду, а влада зробила все, аби цю ганебну акцію подати як звичайне хулаганство.

Ви можете собі уявити, що півсотні «фанів» зійшлися, попередньо не змовляючись, в одному місці просто так, «раді обиція»?

І те, що «дело на контролі» самого Президента і міністра внутрішніх діл», може свідчити тільки про одне: небажання влади виявити справжніхвинуватців. Аргумент? Будь ласка. Спробуйте пригадати хоча б одне доведене до кінця «дело», розслідування якого брав на особистий контроль президент.

Найбільш резонансні справи – вбивства Щербаня, Гетьмана, Чорновола, Гонгадзе, Александрова... Дивним (чи закономірним) чином усі ці справи роками залишаються нерозслідуваними, а якщо й доводяться до суду (як у випадку з Александрівим), то розсплющаються, як карткові будиночки...

Який «контролер», такий і «контроль»?

(17 квітня)

Брехня!!!

Щоб наш Президент тайкома продавав щось там Іраку?! Брехня!!!

Це все деструктивні сили. Всікі там морози, омеліченки, головаті, мельнички, кліntonи, тимошенки. Розвелося ж їх, блін! І все плодяться й плодяться, плодяться й плодяться. До того розпакудилися, що... що... що... Воопше, блін!

А якщо й продавав, то що? Мало хто там що продав. Всі продають – бакай, волкови, суржки, пінчукки, деркачі. Той труби, той енергопосад, горілочку, бувало, разом попивають, дружбу сім'ями водили... А воно!.. Чис б, блін, мичало! Так ні ж бо, за шмат запліснявого американського сендвіча, блін, ПАПУ рідного продати зібрався... Та якби не Данилич, чого б ти, блін, був вартий? Фіг би ти стільки нагріб, сволото невдачна!

Відкритими слуханнями справи Лазаренка, блін, лякають! Теж ще типчик!.. Його Данилич обігрів, приласкав, у прем'єрське крісло посадив, горілочку, бувало, разом попивають, дружбу сім'ями водили... А воно!.. Чис б, блін, мичало! Так ні ж бо, за шмат запліснявого американського сендвіча, блін, ПАПУ рідного продати зібрався... Та якби не Данилич, чого б ти, блін, був вартий? Фіг би ти стільки нагріб, сволото невдачна!

(24 квітня)

Прощання з Ілюзіями

Власне, ілюзій і не було.

Чи то злай фатум навис над Житомиром, чи то ще яксьа ахінея, – сказати важко. Але факт: за останні десять років у Житомирі відчувається явний брак яскравих особистостей. Особливо – в політці. Можна як завгодно ставитися до да-

леко не святої трійці Ярошинська-Зайко-Сутонянко, але навряд чи можна заперечити те, що вони на початку дев'яностих були лідерами (якими – не про те зараз мова).

Потім настала доба непримітності і примітиву...

Здавалося, правда, що останні вибори щось змінять. Не змінили...

Біс із тим, що у нардени прорвався багатенький варяг, – може, щось підкине в обмін на отриману від житомирян індульгенцію недоторканості?

Але мер?.. Можливо – намагався присилувати себе повірти – він таки щось зробить для міста? Минув місяць, пішов другий. Зротуміло, дурно було сподіватися на щось конкретне за такий короткий час. Однак! Симптомчики – ось вони, вже проявлялися: пан мер (чи, вірніше, з огляду на його монолітність – «господін мер») здебільшого тільки «состряє воздух» обіцянками і заявами. Але якими обіцянками? От зібрався перейменувати вулицю Театральну (історична назва!!!) на Герой Сталінграда. Турбота про ветеранів, скажете? А я кажу: популізм. Для того, щоб поміняти трафаретки – особливих інтелектуальних (а заодно й інших) зусиль не треба. А от побудувати для ветеранів НОВУ вуличку з НОВИМИ будинками з усіма зручностями (із діючими ліфтами, медиунктом, крамничкою тощо) – слабо? Побудуй і називай тоді її як завгодно – чи Герой, чи Ветеранською. Чи навіть вулицею Буравкова! Ніхто не осудить...

(15 травня)

Крутізна!

Перехожу вулицю. Переходжу як належить: по «зебрі» і на зелений сигнал світлофора. І раптом – пронизливий, аж у вухах ляштиль, клаксон. Ледве встигаю розширитися, як повз мене – за якихось два кроки – пролітає на повному ходу джипник. Пролітає і летить собі далі, не збиваючи шаленої швидкості. Навіть швидка допомога та пожежні автомобілі подібного собі не дозволяють!

Аж гульк – на тротуарі за перехрестям дайшник. Зі смутастим жезлом, блідоно на кінці і з усім іншим своїм службовим причандаллям.

Дивлюсь на нього. Даїшник дивиться на мене. Дивиться, хитає скрушуно головою: не інакше, мене зібрався наставляти на путь істинний.

І справді:

– Що ж ви так? Обережніше треба, обережніше!

– Але ж...

– Та знаю, знаю, – відмахується даїшник від мого заперечення, наче од настірливої мухи. – На зелений переходили, все вірно. Бачив...

– А?.. – киваю усілід джипові. Утім, того вже ніц не видно. Пролетів і їде...

– Так крутелик же! – окрутное банькадла даїшник, видимо дивуючись моїй недолугості. – До лампочки йому! Як хоче, так і їздити!

...Наступного дня (чи, може, через день, точно не пам'ятаю) надибую на тому ж місці того ж даїшника. Заклавши руки за спину, він азартно розіпкає двох студенточок, які, очевидно, не там чи не так перебігли вулицю.

(22 травня)

Love stori

ZK* любив його. Любив нестяжно. До запаморочення, до безпам'ятства, до самозабуття. Спрагло ловив кожне його слово. Млів від кожного його, навіть побіжного, позирку.

ZK був ладен піти за ним куди завгодно. У вогонь, у воду, в морозильні камери. Таке от нетрадиційне кохання.

ZK здавалося, що ця любов, це шире, че неімовірне й дивне, як на наш час, обожнювання, — взасмєне. Що бути їм разом довго-довго. І ніщо не затмарити їхніх чистих взасмін...

Якою відданістю і нелукавством світилися його кришталево чесні очі, коли **ZK** освідчувався у коханні! Якою тендітною і сором'язливово посмішкою роззвітали тоді його вуста! Не раз, було, і сентиментальна слізинка забренить під повіками... Аж не вірилося: такий солідний, такий дужий, такий ученівський у собі чоловік — і таке чутє серце!.. Зарплатою не ображав. Тільки вибачався: «Ну, скільки можу...» — давочку то по 500, то по 400, але як ніяк не менше. **ZK** заздрили. І коли нациштували хтось: «Не вір! Обдуришь та й покине!» — **ZK** готовий був кидатися на наклениника з кулаками, топтати бузувірця ногами, трощити недоброзичливіщо кістки й патрати нутрої...

Але! «Прошила любовь, морожено расстаяло» — як сівалося в студентській пісенніці моєї молодості. Той, кого **ZK** любив до нестяжі, мало-помалу викупив контрольний пакет акцій, потихеньку приватизував завод — і взявся круто хазяйнувати: зарплати урізав кому втрічі, кому вчетверо, купив собі мерседеса. Такого ж, як і сам, рудуватого зятька у менеджери посадив. Тепер вони на пару мають **ZK**, коли захочуть, де захочуть і як захочуть.

Така от love stori.

Чисто житомирська.

Чи у тому числі й житомирська?

***ZK** (абревіатура) — замобський катехун.

(29 березня)

Останній із житомирських графів

Людина дивовижної долі, нескорений лицар духу, взірець мужності... Все так. І водночас не так. Бо коли берешся оповідати про Євгена Концевича — одразу ловиш себе на тому, що ці (та й інші!) пафосні спітetti аж ніяк не туляться до його і справді дивовижної долі. Випираво, як невміло чи сп'яну покладена муляром цеглинка; нібито й на місці, нібито й не надто помітний той огорішок, а однак викликає якщо й не цілковиту недовіру, то дякій сумнів — це вже точно.

Його колись зовні малопримітна оселя у Шевченківському провулку губилася в тисячі десятка інших приватних садів, і віднайти її тому, хто вперше потрапляв у цей достоту мальонничий куточек, що влітку буквально потопав у буйній зелені садів, було не так важе я просто. Літ з десяток тому проблема ця відпала сама по собі. Вірніше, завдяки будівельникам, котрі понахромлювали довкруг силу-силен-ну дів'ятиповерхівок, які тепер оточують Концевичеве обійстя. І нині ця старень-

ка, ще батьківська хатинка, – такий собі «архайчний острівець» у бурхливому морі навколоїнших пристрастей, відкритий усім вітрам з усіх боків...

Утім, хіба Концевичу звикати?

Даліби, усе його життя минуло в перетинанні і перехльостах всіх вітрів. – тих вітрів, що випали не лише на його долю, а й на долі багатьох-багатьох його ровесників і соратників. На чиось долю випало лиховій більше, на чиось – менше. Але чи про те річ...

Колись, давнинкою вже (десь так років сорок тому), коли про «лєжачого» письменника із Житомира заговорили по кінсках і московських, тутешні поменіклатурники заповзлися лініти із Концевича «Павку Корнагіна шістдесятіх». Хтось інший у його ситуації, можливо, сприйняв би ті потуги владоможків залибки. Як-неч-як, а, окрім усього іншого, цей «статус» напевне приніс би непогані (по-нинішньому кажучи) девіденди. Концевич таку «турботу» не прийняв. Для багатьох ласих до регалій «соплемінників» це було дивним і диким. В їхніх очах, здогадуюсь, можна було прочитати і таке: «Та якби я був на твоєму місці, о, я б розвернувся! Ох і розвернувся б! Орденоносцем став би, лауреатом всіх можливих премій!»

Але бути на його місці?

«Селі би ти, Концевіч, не лежал, ти у нас уже давно сідел би!» – по кількох роках пізніше, на початку сімдесятих, з невтасною злобивістю вигукнів під час обшуку у його оселі кегебіст.

І, вочевидь, у його очах можна також було прочитати: «Куда ти, калека, процьошься? Твоє діло ложить тіх і сонть в дві дверочки, а іс со всяким антісоветським націоналістичким отребясем Іонікація!»

Нинім духом і ницим помислами зbagнути його було не під силу. Бо сили у них, щоб підніматися над своєю ницістю, увіч не було...

А знаєте, як називали (та й донині називають) Концевича його друзі і пристялі – ті, що знаються із ним ось вже піввіку? ГРАФ.

Певно ж, що неспроста. У цьому псевдо – поза всяким сумнівом, вся екзистенція його «Я». Його (нащадка шевця!) проджений аристократизм. Його нероблені – щира прихильність до будь-кого, з ким зводить доля. Байдуже – письменник ти, академік чи дівірник, – для Концевича це не має юридичного значення. Для нього головне – яка ти людина. Він рідко бував різким у судженнях. Ще рідніє – гудить чи осуджує когось. Навіть на тих, хто строчив на нього доноси в КГБ, хто підсновував йому альбомчики із монтованими в палітурки підслуховувальними пристроями, – зла не тримає. Він просто викреслив їх із свого життя. Тільки й того, що відмахнеться рукою, як від остоїглої мани, і зронить: «Бог їм суддя!»

Є у Концевича новелка, написана ще тоді, коли він тільки-но починав свій письменницький шлях. Назва її – «Жити! Жити! Жити!» Багато у чому вона автобіографічна. Але нині, через майже піввіку після її написання, сприймається вона дещо по-іншому. Як наказ автора самому собі. Жити, незважаючи ні на що. Не існувати, а САМЕ ЖИТИ!

«А я й справді граф, – пожартував якось Концевич. – Ще й ісабнякій граф! Зауваж: усіх своїх гостей приймаю лежачи. Навіть якби до моєї резиденції якимось вітром занесло президента чи генсека ООН, то й для них би винятку зроблено не було!»

Отакий він, відомий і невідомий Свіген Концевич. Останній із житомирських графів...

(5 червня)

Обережніше з експериментами!

Експерименти над народом – річ ненадягна. І небезпечна.

Як і у палки, у будь-якого експеримента – два кінці.

Або пан, або пропав.

Або ти потрафиш народові – і тоді тебе носитимуть на руках.

Або твої експерименти народові так припечуть... так припечуть... Що теж візьмуть на руки, піднімуть і – винесуть ногами вперед. Або втвочуть носом в експеримент. Образно кажучи...

Та їй не образно – теж. Бо експериментів тих кругом!.. Кажуть, що буде ще більше. СДА – вона ж мусить у щось перетравлюватися. Кавалок до кавалка – і буде тими каналками всіяно...

Але ж професорам там усіх історичних та доісторичних наук хочеться, аж гикається, щось таке нове утати. Хочеться їм – і квіт. І якось не до того, чи з того хотіння щось вийде. Типова поведінка імпотенса: як не вийде, то хоч покрекчу...

Але кому-кому, а професорам історичних наук історію треба б хоч трохи знати. Принаймні, недавно.

Скажімо: 1985, травень, антиалкогольні укази Горбачова. Очевидно, саме вони їй стали початком кінця імперії: допоки в головах бродила горілка – все було «хокей». Але коли в обезгорілчаних головах почалося бродіння умів – тут все й почалося...

(12 червня)

Довга дорога до Дюка

Власне, не до самого Золотого Дюка, а до міста, у якому він погордливо і скептично спостерігає за здебільшого даремні потузи пересічних українців жити і заробляти «по справедливості».

НЕ ПІДМАЖЕШ – НЕ ПРОЇДЕШ

Червень для односельчан моєї бабусі завжди був часом ударної праці у красних традиціях «стаханівського руху»: досягає полуниця – і вервечки машин виrushaють на південь, до міста Золотого Дюка – Одеси.

Пішли в небуття часи, коли селяни доставляли деликатні дари авіатранспортом називі у Ленінград чи Мурманськ. На початку вісімдесятих, коли служив у війську, довелось здібнати торговозу полуницю із Лісної Рудні (ще Дзергинський район) аж... у Читі!

Нині надія – тільки на свій український ринок. Насамперед, Одесу. А до неї шлях також неблизький – понад 600 км.

Задовго до червня селяни збивають компанії по вісім–десять чоловік, замовляють вантажні автомобілі. Зібраний врожай ретельно упаковують: десяти коробочок (у кожній 4–5 кг) із соснової дранки в два поверхні на рамках-перегородках, зв'язаних особливим способом шільною мотузкою. Полуниця в такому упакуванні дойдже за сотні кілометрів, немов щойно знята із грядки. Коробками завантажу-

жується весь кузов вантажівки, на п'ятачок, що залишився, утискаються самі власники. Буває, доводиться їхати всю дорогу навстячкі... Але ці негаразди – ще півбіди. Побори на дорогах – ось справжнє лихо!

«Може, з'їдиши з нами разок-другий», – запропонував друг дитинства, котрій уже років п'ятьнадцять «катається» на південні.

Майже на кожнім КП дайшники, примітивніші вантажівку з житомирськими номерами і пачками, що визирають через щілини бортового риштування, завзято махають жезлами. Правда, у перший рейс це трапилося лише двічі – у Гайсині і Любашівці (це вже на пів 'їді до Одеси).

«У першу ходку так заміди, – пояснив приятель. – Ще не знають, що пішла полуниця. Тим паче, цього року через травневу спеку вона достигла на два тижні раніше звичайного».

Справді: удроге ті ж гайсинські дайшники, «прославивши» вантажівку, улаштували співдещінно погоню вуличками подільського містечка. Зазначимо: правил ми не порушували. Але цього від нас і не вимагалося. Дайшники нахабно вимагали полуницю. Зговорилися – по одній коробці на кожного дайшника. Плюс десять гривень. Скажете, не мають права, особливо після торішніх нововведень, що нібито істотно обмежили свавілля працівників ДАІ на дорогах? Коли б то так! Дайшники чудово розуміють, що «полуничникам» сперечатися не до шмиги. Не картоплю ж везуть і не банани! Полуниця – продукт делікатний і ніжний. На одеський «Привоз», щоб без проблем зайняти «продажню» місяця, бажано потрапити не пізньше четвертої ранку, а відтак гаяти час на з'ясування споконвічного «Хто правий? Хто винуватий?» – собі дорожче. За моїми підрахунками (а щодня на Одесу з наших країв вищуває до десятка вантажівок з полуницею), щедровий улов дайшників на всьому протязі траси складає до двох тонн ягід! А везуть не тільки полуницю, і не тільки в червні, і не тільки в Одесу! Уявляєте, у що це виливається в масштабах держави?

Утім, селянин і не проти «поділитися», якщо «по-людські, по-свійські». Образливо, коли «трапиться якісь бузувір, котрий вимотає душу, притримає машину ні за що півгодини-годину, а потім все одно здерє і ягоди, і гропи...»

ЗА «ПОРЯДОК» ТРЕБА ПЛАТИТИ

Ше кілька років тому одеський «Привоз» тримали під конпаком угруповання вихідців з Камкуту. Приходилося туто усім – і місцевим перекупникам, і прибіджкам «комерсантам». Зараз на «Привозі» більш-менш стерпний порядок.

Місцеві знайшли спільну мову з адміністрацією ринку і міліцією – відщібують щомісячну, щотижневу чи щоденну (хто як домовився) ренту. Кавказців потіснили – залишилися тільки ті, хто прийняв загальні правила гри. Між тими, хто привозить, і тими, хто скуповує оптом продукцію, відносини стійкі і цілком цивілізовані. Псують ідеалу хіба що дрібні злодюжки та ще так звані фармазонки. Утім, вони теж знайшли спільну мову з «екм нада», бо опрацюють цілком, так би мовити, легально – місцеві знають їх, як облуплених, і при появі фармазонок обов'язково попереджають «своїх» селян.

Зате і адміністрація ринку, і міліція пнуться зі шкіри, аби якомога більше здерти із селянина, котрій привіз вирощений на власній садібі власною ж важкою працею продукт. «Полуничникам» в'їзд на ринок обходиться по 10-20 гривень «з носа». Щоб стати в «гарнє» місце – розкошевітися ще на кілька «амазепок». Щоб

відбитися від кавказців, які налітають на прибульців, мов саранча, смикануть з усіх сторін: «Мене прадавай, да! Толка мене! Інак чи тебе сделают!» — селяни змушені задобрювати міліцію. Не даси — будуть собі стояти збоку і пальцем не поворухнути, поки справа не дійде до відвертої сутички...

А МОЖЕ, У ГОЛЛАНДІЮ?

Сезон за тиждень вже закінчиться, приятель починає підраховувати прибуток. Зітхає, задумується.

Дві тонни винесеної в Одесу полуниці принесли йому чистого доходу 2400 гривень. Однак... Нині полуница для його родини — практично єдине джерело доходу. Колгосп розвалився п'ять років тому, дружина-вчителька не при справах (школу в селі скоротили з дев'ятирічки до початкової), троє дітлахів — зовсім ще малі. 2400 розділити на 12 місяців і ще на п'ять — виходить «на душу» 40 гривень у місяць...

Минулой зими кілька хлопців із села їздили до Голландії... на збирання полуниці! У добре обладнаних теплицях котини перед собою візок, обриваючи червоно-бокі ягідки і «думу гадаши». Про дружину. Про дітей. Про Багульківщину.

Не менше моого приятеля заробили. Він — за рік, вони — за три місяці. І без прописки, без пеування нервів.

Чим не щастя: штовхаєш візок — і ДА! тобі до лампочки, і фармазонки не страшні, і... і...

І візагалі!

(12 червня)

AdvoKAT при ділах

Тепер вже ніхто не має права дорігнути Леоніду Даниловичу тим, що він не прислухається до народу!

Якби не прислухався — не призначив би Медведчука у керівники своєї адміністрації.

Звісно, це твердження у жоднім разі не означає, що народ влаштовував масові мітинги укупі із ще масовішими демонстраціями, вимагаючи від гаранта посадити на тепле місце головного обєднання.

Народу, по великому рахунку (та й по маленькові теж), усі ці пертурбації до іншого відомого місця. Чи Медведчука посадив би гарант, чи Суркіса, чи й навіть Волкова з Деркачевим, — від того народу ні холодно, ні парко. Хай хоч усіх разом садить.

Утім, якби усіх разом та й справді посадили — ото зрадили б!

А так поки що радіє Медведчук: наречії дорвався до тіла президентового! Ще не впритул, але іже дуже близько. Може, навіть ближче, аніж Людмила Миколаївна (принаймні, удені). Може, навіть вдасться гарантову орієнтацію підкорегувати. У бік, так би мовити, облесківського лоня. І буде між ними «тінь да благодать» полюбовна...

«А народ же, народ!.. — вчуваю вашу нетерплячість. — Народ же тут при чому?!»

Та при тому, що коли б не мудрість народна (пам'ятаєте: «Готуй санки влітку»?), котра якимось там чином добралася до Даниловичових звивин, був би головний обсдек йому потрібен, як зайцеві стоп-сигнал.

А так покумекав, почухав потиличко, потягнів підборідком: «Н-да! Адвокатик у хазяйстві може навіть дуже пригодитися! Возможнно, даже дуже скоро...»

Правда, чи відомо Даниловичу, як Медведчук «захинцю» Стуса, сказати важко. Можливо, Данилович і не в курсі. Бо якби був у курсі, що адвокат Медведчук зі шкіри вилузувався, крутише прокурора стараючись, аби його пітзахисному вклепали на всю катушку, – то, може, одумався б...

(26 червня)

Світ для людей

Два роки тому не стало мами. Смерть, безглузда і нагальна, покликала душу її з цього світу у інший (так хочеться вірити, що у красній), і найважче було змиритися з тим, що сталося це тоді, коли нічо того не віщувало... Стільки ж було болячок, стільки хвороб, – вже й незлічити, скільки разів буквально викарабкувалася, видиралася з пазурів кістлявої потойбічинці. Смерть відступала неоднораз. Відступала навіть тоді, коли вже ніхто й не сподіявся на диво. Та цього разу не відступила...

І кого винуватити? Безпечного мотоцикліста? Нехай його провина залишиться його провиною, – якби мама вижила, не шукала б для нього покарання бодай слова докору. І коли б ми затайлі у душах злобість на невільного призвідця її відходу із цього світу, – не схвалила б...

Вночі, біля маминої домовини, я не плакав. І не просив пробачення за вільній і невільні прикроці та образи, яких, на свій жаль і сором, завдавав їй не раз, не двічі, навіть не десятки разів. У тому не було потреби, бо знов: мама давно уже все простила й забула.

Вночі, біля маминої домовини, мої вуста лише беззвучно шепотіли тиху вдячність. За те, що з'явився на світ. За те, що вирятувала мене, коли у шестирічному віці учепилася недуга, перед якою медичні світила безнадійно опускали руки. Вирятувала, як я тепер розумію, ні чим іншим, як безмежною материнською любов'ю і натхненню вірою, що її син повинен жити. А ще дякував за те, що усім життям своїм явила взірець того, що і в лукавому та жорстокому світі можна обходитися без лукавства і без жорстокості: бо не люди існують для світу, а світ – для людей.

(3 липня)

Перечитуючи себе

Трапляються речі, які запрограмувати чи передбачити (а тим більше зображені) доволі важко. А то й просто неможливо. Ось і цього разу. Синій записничок, про якого я вже не згадував добрий десяток літ. Запис двадцятирічної давності –

1982 рік, в акурат 10 липня:

«Житомир – диявольська місцина. Його іневидима драговина засмоктє будь-кого, хто має необережність втрапити сюди, бодай і цілком випадково, та затриматися у цьому триклятому місці більше кількох тижнів. Бо тоді вже рідко кому вдасться вирватися з цього болота.

Взагалі-то, як каже мій приятель Даник, болото болотом, але і в багні можна жити. І додає:

– Не тільки жити, а й час від часу кумкати.

Щодо кумкания з ним важко не погодитися, хоча й порівновати славних у багатьох відношеннях житомирян з кумкарями навряд чи можна. По-перше, побіля страшенно занапашених Тетерева чи Кам'янки жодна жаба не виживе (а житомирян виживають!), а по-друге, останнім часом мої співгороджані навчилися вже й говорити. А дехто навіть думати почав...»

Претензійно? Зверхній? Можна сприймати як замінду. Тим наче, з якого приводу, під який настрій, з якої спонуки попросилася ці рідкі до записника – хоч убий, тепер не згадати. Можливо, то просто була якась сентенція до якоїсь літературної вправи. Можливо, вислід розчарування чи й розчачу. Але річ не в тім. Ми нюло двадцять літ – і нікуди ані я від Житомира, ані Житомир від мене не поділися. Ми прикипіли один до одного. Принаймні, я – це вже точно. І хоч би як погано тут інколи мені не велось, як би не діставало здебільшого понуре в останнє десятиліття буття, – це місто було, є і назавжди залишиться моїм містом. Таким, яким, воно є. Хотілося б, щоб воно стало країнм. Хотілося б, аби асоціації із драговиною-болотом щезли безслідно й безноворотно і ніколи-ніколи не вигулькували із підвальчин неприємно ураженої чимось чи кимось свідомості. Бо, попри все, місто наше чудове.

(10 липня)

ВЙО!

Все-таки цікавий чоловічок ВЙО!* Нібито й рядовий, так би мовити, народ, а такими справами крунтить, що куди там іншим «брітам-депутатам»! Одного днівіночика прем'єр-міністрові достатньо, аби той виструнчився, лунку кланіув обласкам і, підстібуваний іменівлюючою радістю прислужитися ВЙО, помчався, збиваючи ноги, виконувати «височайше повелені». Бо хто, якщо розібратися, прем'єр? Як казав, здається, Козьма Прутков, – сьогодні ти зверху, а завтра – тебе. Інша справа наред! Трохи кебети, трохи шоку на переміну погоди, трохи іншої всячини – і живи-благоденствуй. Головне – опинитися у потрібному місці у потрібний час.

Ось, скажімо, стихія якась пронеслася у виборчому окрузі. Виборцям – лихо, а нареду – саме враз покрутитися перед телекамерами та відштампувати фейс на газетних шпалтах. Так, мовляв, і так, тільки-но довідався, все покинув і примчався! Не з порожніми руками!!

Аварійникам матюкін нагнув!!!!

Прем'єру задачу поставив!!!!

Гроші з бюджету на ліквідацію наслідків вибив!!!!!!

Президента серед ночі розбудив!!!!!!!

Генсека ООН з відпустки відкликав!!!!!!!

Хай працюють!!!!!!!

А я провонтролюю!!!!!!!

Телевізійникам з газетярами що? Камера знімас, самописка строчить. Як мудро зауважив якийсь не зовсім дурний грек (а може й не грек? а може й теть не дурний?); плівка і папір стерплять усе.

Проте, як кажуть знаючі люди, так-то воно так, але трінчики й не так. А відповідь на те, що саме не так, уважний читач знайде сам.

(* Категорично застерігаю, що до конкретної особи, асоціації з якою може викликати абреніатура ВІО, все написане може мати хіба що гіпотетичний стосунок і у жодному разі не має сприйматися як цілковито беззаперечний факт. – Автор.)

(17 липня)

Ожиріння

А що, власне, сталося у Запоріжжі? Ну, випхнули нахабно й цинічно з виборчих перегонів Олександра Жира – так на те він і адмінресурс, щоб догоджати Бандів'ю. Адже ні для кого не є секретом, що саме Данилович найбільше не бажав, аби Жир знову з'явився в парламенті з депутатським мандатом. Так само відома усім і причина цього майже маніакального небажання: таким чином гарант волів гарантити себе від нового (старого!) головного болю, безпосередньо пов'язаного із активною діяльністю Жира у слідчій парламентській комісії по справі Георгія Гонгадзе. Дивина: невже гарант настільки наївний, що усерйоз вважає, нібито відсутність (чи то пак неприсутність) Олександра Жира у залі засідань Верховної Ради забезпечить Даниловичу спокійне існування? Неже він і справді думав, що цинічна й брутальна «нейтралізація» однієї – хай навіть і однієї із ключових – фігур слідчої комісії посереднього парламенту «зняме питання»? Але доки є плівки Мельниченка – доти не спати Даниловичу спокійно. Утім, про що це я? Написав – і сам написаному не Іму вірі. Бо й справді: дивлячись на те, як Данилович «воспрял духом» після травневої літвиної, уявити, як він мучиться довгими безсонними ночами, треба мати добрачу фантазію. Фантазію, якій би позагадрив навіть Рей Бредбері...

І все ж: запорізький урок – це ще один тривожний дзвінчик для тих, хто волів би бачити Україну демократичною. Цей «урок» – яскраве свідчення того, що влада не збирається сповідувати принципи чесної гри, що заради досягнення своїх вузькоекланових цілей вона здатна до будь-яких дій, що вона здатна (і готова!) зане-
важлити вся і все.

Запорізький урок – це виклик демократії. Виклик урок, якій біситься не через Жира, а біситься із жири.

Запорізький урок – це діагноз.

Ожиріння від безкарності...

(24 липня)

Злочин і кара

У будь-якій іншій – цивілізований – країні після трагедії, подібної скниловській, уряд (весь уряд!) одразу пішов бы у відставку. Навіть якби винні уряду у тому не було єдиної. Безпосередньої винні...

Бо там, на «дикому Заході», урядовці вважають: за все, що відбувається у їхній країні, із їхніми громадянами, мають відповідати насамперед міністри і високі чини.

«Винні повинні бути покарані!» – заявив президент.

А чи подумав він при цьому: хто насамперед винен у жалюгідному становищі Збройних Сил?

Чи насамперед винна у тому, що ті ж самі винничувачі СУ-27 роками не ремонтуються належним чином, бо не вистачає запчастин?

Чи передовсім винна у тому, що льотчики «вчаться літати» переважно на імітаційних тренажерах?

Чи, зрештою, вина у тому, що авіатору змушенні заробляти на різноманітних авіашоу?

Чи не забув випадково президент, що саме він – ось уже вісім років! – є головнокомандувачем Збройних Сил?

А відтак винен у тому, що сталося, він.

Передовсім він...

«Винні повинні бути покарані!»

(31 липня)

Баблота

... а вони все про гроші!

Кучма, щойно зійшовши з трану літака: «Я розпорядився виділити 10 мільйонів гривень!»

Кінах, вторічно Кучмі: «Гроші вже пішли!»

Марчук, «удостоївшись» присутністю своєї високої персони похорони загиблих на летовині у Скнилові двох братів і сестри, замість слів співчуття «по-діловому» заявляє убитій горем матері: «Ви не турбуйтеся, ми вам все компенсуємо!»

Що вони компенсують?

ЩО?

І що для них людське життя?

За яким пресекурантам вони оцінюють слізоз і незагойний біль батьків, котрі втратили дітей?

Що для них чуже горе?

За якими розцінками вони визначають знедоленість дітей, яких чиясь злочинна безпечнощ зробила сиротами?

Гроші, гроші, гроші...

Пам'ятасте: буття визначає свідомість?

Отож бо й воно...

(7 серпня)

Любов і віра

Можливо, комусь це здастся красивою родиною легендою. Можливо...

У тридцять другому мосему діду Ващюві – «куркулеві і польському агентові» – дали п'ять років. Дружину і малолітніх дітей переселили на Луганщину. Відсидівши від дзвінка до дзвінка, прибув туди і він. Ненадовго – бо через якихось три місяці за черговою «рознарядкою на ворогів народу» йому впавли десять років без права листування... Тісі ночі, коли за лідом мали прийти (і добре люди) попередили – вочевидь, задля спонуки до втечі, за яку можна було б накрутити ще мінімум п'ятірочку?), вони з дружиною домовилися ішовечора в одній і тій же порі молитися одне за одного і одне до одного. І усі десять літ неухильно сповінювали цей ритуал. Чи священноділство? І потім, до кінця днів своїх, вірили, що саме ці молитви допомогли вижити, не згинути й зустрітися знову...

Можливо, комусь це здастся красивою легендою. Можливо...

Та ось ще. Дідуњко номер у 1970-му, бабця Каміля – рівно через дев'ять років. В один і той же день – 7 серпня.

(14 серпня)

П'ятирічки і кар'єри

Із Леонідом Макаровичем (вірніше, у його присутності) я пив чарку тричі.

Вперше – у вересні зісімдесят дев'ятого в кийському політесі, на установочному з'їзді Руху, на якому Кравчук був «делегатом» від ЦК КПУ. І навіть виступив з «програмною промовою»: моялив, єс треба Руху, краще давайте спільно оновлювати компартію... Треба сказати, що, потрапивши у далеке не дружне (а подекуди й відверто вороже) оточення, тримався Леонід Макарович доволі спокійно і впевнено. В усякому разі, не заривався, руками не розмахував, за барки нікого не хапав.

Дуже красномовний епізод: коли Кравчук після виступу повертається на своє місце в залі, мало кому тоді ще відомий Василь Червоний переловив Макаровича у проході і пришиплив його дашкені його піджака жонто-блакитного значка. Кравчук значка не зняв. Він вчинив хитріше – за якусь хвилину зняв піджак, повісив його на спинку свого крісла і, діставши хустинку, почав ретельно витирати піт з чола. І чим тут дорікнеш? Парко людині...

Третього (останнього) дня з'їзду я в буфеті мимоволі опинився з Леонідом Макаровичем за одним столиком. «Делегат» ЦК балував себе сардельками, запилюючи їх томатним соусом.

Тут треба зізнатися, що у буфеті можна було розжитися й на щось міщенське. І, чесно кажучи, це було не так вже й кепсько.

Мою пропозицію причаститися Леонід Макарович членно відхилив. Хоча, підозрюю, перехилив би грамів сто за милу душу, якби неуважні позирки на наш столик з усіх боків.

Однаке май «жест доброї волі», схоже, пробудив у Кравчуку бажання до відвертості.

— Знаєте, — якось аж надто довірливо сказав він, щойно я відсунув вбік свою іже оприходувану за прямим призначенням чарку, — оце я вже третій день нічого гарячого не й.

На що я йому відповів щось на кшталт того, що скоро його муки закінчаться: ось ми підемо всі до пам'ятника Шевченка, а він собі пойде додому та й найстися...

— Якби ж то! — заперечив Макарович. — Мене після цього в ЦК чекануть, а там такого гарячого за ваш з'їзд всиплють!

Вдруге я пив чарку у присутності Кравчука на масштабній журналістській тусовці за місяць до референдуму і перших президентських виборів. І коли Леонід Макарович став Президентом, я, пригадавши нашу першу «пиятичку» (через рік після якої він став першою особою в УРСР), раптом відкрив дивну закономірність: варто було накотити у присутності Кравчука, як його кар'єра стрімко набирала оберти. Правду кажучи, після такого відкриття потрібно було мати неабияку особисту мужність, щоб на захворіти манією величі: ось, мовляв, який я фартовий для політиків — винув, закусив і успіх гарантований.

Утім, добре, що нікому хоч про це не говорив! Болевозі фарт перетворився на фарс. Уявлясте, у яку халепу вскочив би, коли б хто довідався, що за кілька місяців після моєї третьої пиятички з Кравчуком (на фуршеті після якогось там брифінгу в президентській адміністрації) він програв вибори Кучмі?

Далі — більше. Варто було зачепитися чаркою з Яворівським, як буквально через тиждень у нього відбрали партію. Остограмився у присутності Павла Івановича (знов-таки якийсь фуршет після якогось брифінгу!), як його зацепали з панамським паспортом...

Ех, млинці! Попасті б оце зараз на сабантуйчик з Кучмою, Литвином, Медведчуком та іже з ними! Хай би пораділа душа. І Україна!!!

(21 серпня)

Чому?

У неділю, 25 серпня, вся Карвінівка була в печалі й жалобі. Та й не тільки Карвінівка — на похорони вісімнадцятирічного Вадима Кузьмінського приїхали та прийшли сотні людей із довколишніх сіл.

Горе не залишило байдужим нікого...

«Ой синючку ти май ріднесьенький, сдина моя кровиночка! На кого ж ти мене покинув?! Для чого ж мені тепер жити?..»

Плачуть, ридають люди... Плаче, ридає світ...

І над усім світом висить важкою, чорною хмароко скорботне й безсиле: ЧОМУ?

Чому?

І мовчать, понуро опустивши голови, солдати з Бердичева, що привезли Вадима і тепер невідлучно чатують біля труни...

«Серце... Аритмія...»

Люди слухають, але не вірять.

Як? Чому? Три місяці тому, коли йшов до війська, був здоровий... Чому матір не допустили переодягнути його у цивільне? Чому побіля скроні подряпини? Чому?..

Безліч «чому»...

(28 серпня)

Крайна Гебешнія

Десь на початку літа, у розпал немилосердної спеки, наш славний гарант після тривалого кількарічного обдумування нарешті підписав чи то указ, чи то розпорядження про встановлення трицяті чотирьом колишнім дисидентам довічних стипендій. Людям, які зазнали переслідувань радянської репресивної системи, людям, більшість із яких відсиділи не рік і не два (хтось і п'ять, а хтось і десять) по мордовіх і сибірських, людям, котрі розхитували міць Імперії, а відтак (слава Богу, не відаючи того!) готовували президентство Леоніду Даниловичу, – було відмінно «по заслугах»: акурат 100 гривень кожному. Не будемо лукавити: для багатьох із них ці сто гривень – справжня манна небесна. Бо ж сиділи не за відмивання брудних грошей, не за трасті (хрещеним батьком яких, нагадаємо, був тоді ще прем'єр Кучма), не за економічний розбій. А отже, на «чорний день» нічого, окрім хвороб і злигодій, не припасли...

Розпідрився гарант! От так розпідрився! Тепер щомісяця УСІМ дисидентам перепадає аж 3400 гривень! В еквіваленті – аж три місячні пенсії відставного гебешника у чині полковника.

Цікаво, а скількох дисидентів гебешнику потрібно було загнати у мордові і сибір, аби дослужитися до полковника?

(4 вересня)

Навіщо яхта Президенту?

Дивне запитання, їй-бо! Це ж не хто-небудь дарував, а віце-прем'єр. Який останнім часом дуже часто крутиться біля дорогого гаранта. Дехто панів по сектету нашпітує, що неспроста це все. Що Данилович пристається до Дубини як до можливого спадкоємця. *Могли біть, могли бити...* То ж кому, зласне, як не віцику, знати, *що нада отиу раднаму?? Яхта – естьъ то нада*. Заплив собі в ісей-ральні води – і ніяка тебе зараза, *тіпа опозиції*, не дістане. Якщо провіантом запастися – можна довгенько колихатися на хвилях і у вус не дути...

Але що ми все про яхту? Тут є й цікавіше. От, наприклад, генпрокурор Піскун минулого тижня заявив (дослівно): «Останнім часом я з убивцею Гонгадзе не контактував...» У журналістів, присутніх на прес-конференції, від такої негаданої відвертості аж очі на лоби полізли. Правда, головний законник тут же зметикував, що сказаний щось не те (чи бовкнув зайве?), і поспішив виправитися: «Та й раніше теж...» Може, їй не контактував, але – схоже! – знає, хто убивця... Знає і мовчить?

Відзначився і міністр освіти: «Студенти, яких не буде на заняттях 16 вересня, будуть відраховані з вузів!» Треба розуміти, що завчасне попередження Василя Кременя не так погроза, як дружня порада за здателість подбати про поважні причини на випадок, якщо їм все-таки не йметься заявити про свою громадянську позицію? До речі, тут би могли підсобити депутати від опозиції. Хай би накатали цидулки на верховнорадівських бланках: «Прошу звільнити від занять 16 вересня таких-то студентів (список додастесь) для допомоги в організації та проведенні антипрезидентських акцій протесту. Підстава: гарантоване Конституцією України право кожного громадянина на вільне волевиявлення та свободу зібрань». Уявляєте, з яким щемом у серці декані та ректори вітували б ці цидулки резолюціями: «Не заперечую», «Задоволинти», «Дозволити». Це ж просто СКАЗ-очка!!!

Не став утикати від демократичних процесів і міністр внутрішніх справ: «Я не закликаю народ не брати участі в акціях протесту, я тільки застерігаю остерігатися провокацій. А вони, це відомо достеменно, будуть!» Ну, якщо міністр каже, що будуть, то – ясна річ! – кому ж, як не йому, не знати. Посада зобов'язує.

Кравченко не попереджав... Може, не зів? Або зів, але мовчав.

А може, якта – теж провокація? Щоб підіграти опозиції. Щоб народ ще раз побачив – кому й чому яка ціна.

А може – і не подарунок, і не провокація? А тонкий натяк! Фрахтуй, мовляв, поки не пізно, – і гайдя в нейтральні води!..

(II вересня)

Сняться Георгію лаври Гавроша

Приїзд минувої середи до Житомира Юлії Тимошенко, Олександра Мороза та Петра Симоненка зібрал на майдані Рад кілька тисяч прихильників «Батьківщини», соцпартії та комуністів. І не тільки їх. Серед мітингуючих були помічені лідери й активісти практично усіх найвпливовіших політичних сил Житомира та області, зокрема й партії блоку «Наша Україна». Не було, здається, лише об'єднаних есдеків (не можуть ж вони йти супротив своїх патронів!).

Багатома представниками політичного істеблішменту області (і владою, до речі, теж) цей мітинг розглядався як генеральна репетиція (або, по-військовому кажучи, стрійовий огляд) на місцевому рівні антипрезидентських акцій протесту, що розпочинаються 16 вересня. І можна скласти, що репетиція загалом вдалася.Хоча, безперечно, організатори її воліли б зібрати під стінами обладржадміністрації не 3 – 3,5 тисячі житомирян, а принаймні удвічі більше. Утім, середина тижня (середа), досить ранній час (одинадцята ранок), навпротуд слабке інформаційне забезпечення заходу (про що вже говорити, якщо навіть більшість місцевих журналістів довідалися про нього лише напередодні, і то здебільшого випадково!) – фактори, які аж ніяк не сприяли запущенню ширших мас. Плюс доволі низька політична активність населення, яку можна поживувати чим завгодно – зневіреністю, апатією, копанням картоплі, врешті-решт, але вона, пасивність, об'єктивно існує.

Зрештою, про мітинг та прес-конференцію «трійки» ви прочитаєте в інших

матеріалах цього номера. Ми ж повернемося до наших баранів (це не намагання когось образити – будь-який філолог розтлумачить, що це фразеологізм, синонімічний висловом «повернемося до теми нашої розмови», «оговоримо про наші справи» тощо). А барани наші такі.

Відверто кажучи, досить дивним було уздіти на майдані (хай і в деякій віддаленості від основної маси) житомирського мера з невеличким почтом. Дивно хоча б тому, що більше нікого із високих місцевих посадовців цій порі бодай близько не було. Візуально принаймні. Бо відчинені вікна облдержадміністрації не можуть не викликати підозр, що, зачайвшись десь у глибині кабінетів, дехто із чиновників таки незримо ловив кожне сказане на трибуні слово. Хтось, очевидно, із власної ініціативи, а хтось – для депеші в Адміністрацію Президента.

Присутність Буравкова викликала ще жвавіший інтерес їх тим, що неподалік, в якихось двох-трьох десятках метрів од нього (і на два метри вище – на горішніх східцях власне майдану) гуртувалися активісти «Комітету захисту конституційних прав та законних інтересів виборців», які, нагадаємо, за два тижні до цього одночасно заявляли про свій намір домагатися відставки мера і як розпочав збир підписів для проведення референдуму про недовіру міському голові.

Хоча, з іншого боку, чому дивуватися? Свою присутність на мітингу Георгій Анатолійович цілком міг би пояснити тим, що йому за статусом належить бути в курсі усього, що відбувається у «їого місті». І, ясна річ, протиставити такому аргументові було б нічого.

І все, можливо, так би й було. І присутність серед натовпу, який раз-по-раз вибухав грізно-вимогливим «Кучму геть!», житомирського мера так і залишилася б незначним епізодом, коли б наприкінці мітингу на його персоні не закицнував раптом увагу народ (а заодно й лідер соціалістів області) Олександр Баранівський: подякусмо, мовляв, меру Житомира, який тут, з нами... В контексті того, що відбувалося на майдані, що подяку більшість мала сприйняти як безперечний факт того, що мер підтримує антипрезидентську акцію. Гіршого «зроколу» годі було й чекати! Долучати в союзники (драма, зі згоди Буравкова чи з власної ініціативи) мера, который не виконав жодної зі своїх передвиборчих обіцянок, більше того – который, всупереч обіцянкам зменшити тарифи на комунальні послуги не полишає спроб підвищити їх мало не здвічі, брати у спільніки мера, рівень довіри до якого серед населення ледве трохи вище нуля??.

Окрім того, цей реверанс Баранівського ще більше утвердив посвяченін у таємниці «мадридського (читай: михайлівського) двору» політиків та журналістів в існуванні між Буравковим та соціалістами якихось сепаратних домовленостей, а відтак наблизив до відгадки того, чому соціалісти не підтримали ідеї «захисників» про початок «бойових дій» з метою усунення з посади ініціатора мера.

Утім, багато хто скінливий вважати, що діяя (вірніше, говорив) народ не з власної ініціативи і що появя Георгія Анатолійовича на майдані була його цілковито продуманим кроком: в ситуації, коли крісло під мером захіталося, йому конче потрібно на когось опертися. Загроза відставки, яка сьогодні поки що виглядає досить ефемерною, за якісь місяць чи два може набути цілком реальних обрисів. Судячи з усього, «захисники» не збираються обмежуватися половинчатими заходами і вибудують стратегію та тактику свого наступу проти Буравкова з особливою ретельністю та грунтівністю. Схоже, що серед політичної та бізнесової еліти Житомира меру опертися немає на кого. За чотири з половину місяці свого мандату

рого керівництва йому так і не вдалося зібрати команду однодумців і (головне!) фахівців, зате ворогів він нажив більш ніж достатньо.

Відтак аж ніяк не позбавленими підгрунтя сприймаються припущення, що Бураков вирішив спробувати розіграти карту опозиціонера. Адже чим чорт не жартує: а раптом і справді Кучму «підуть»?! То чом би й не погратися у Гавроша? Тим паче, якщо гра цілком може виявитися вартою свічок...

(11 вересня)

Ну це вже «вапше»!

До 16-го готувалися заздалегідь і грунтовно. Трійка Тимошенко-Мороз-Симоненко вожжувала по регіонах, піднімаючи народ; Ющенко зібрав форум демократичних сил; об'їзки «Єді» намагалися перетворитися у ласі шматочки (одні – для потенційної парламентської більшості, інші – для кучмівського столу); президент переймався тим, куди б це податися від гріха полаті (і чекнувши кілька днів до Австрії); силові відомства стягували до Києва додаткові сили з регіонів (тільки з Житомира було відряджено п'ять автобусів міліції та внутрішніх військ!); підконтрольні владі ЗМІ старанно уникали навіть побіжніх згадок про плановані опозицією акції...

Але ж (на мотив «Нельзя на світі жити без жінщин, нет»):

Ніж не обйтись без провокацій, ні,

Кали по вуха елада у лайні!

А ми ж, найви, думали, що ВОНИ помудрішали. Та коли у неділю по телеві показали потрощену іномарку, в багажнику якої доблесні міліціонери «виявили» кілька лесетків АБСОЛЮТНО ЦІЛИХ (при такому ударі?!?) пляшок із запалювальною сумішшю, – залишалося лише вигукнути: «Ну це вже, бля, вапше!» Якому, питается, дурніві стукнуло б у голову везти це все до Києва? Що, там бензину нема чи з пляшками немисливий дефіцит?

Ех, якби ж ви вчились так як треба!..

(18 вересня)

Справа № 49-1054

Виявляється, що задовго до акцій протесту «Повстань, Україно!» у надрах обласної прокуратури (очевидно, не без мудрої вказівки згори) народилася кримінальна справа №49-1054 «По факту втручання в діяльність Президента України». З усього видно, ця справа відсунула далеко-далеко на задній план усі інші, позбавивши спідчих спокою, сну і навіть вихідних. Докази? Ось один із них: повістка керівнику обласного штабу блоку «Наша Україна» Ігорю Кліменку з внимогою з'явилася 15 вересня (у неділю!) у кабінет № 44 до слідчого О. О. Бреднева. У якій якості, з якого приводу – про це у повістці жодного слова. Це вже згодом з'ясував-

лося, що викликався І. Кліменко як свідок, і що найбільше слідчого цікавлять «джерела фінансування акцій протесту».

Як мені відомо, тероризували повістками, викликами і телефонними дзвінками чільних діячів та лідерів практично усіх політичних структур, прибічники яких могли взяти участь в акціях протесту. Логіка більш аніж дивна! Хоча б з огляду на те, що ані ПРП, ані НРУ, ані УНР, як і ряд інших партійних осередків, до організації акцій причетності не мали. Морально здебільшого підтримували, – але тоді, за логікою слідчих, у будинок на 1 Травня, 11 потрібно було б викликати щонайменше тисяч двадцять житомирян!

Тож про яку це там демократію говорив на днях Президент? Та й не він один. І генпрокурор, і адвокат Медведчук, і міністр внутрішніх справ...

Дуже цікавенька стаття вимальовується: «Втручання у діяльність Президента». Під неї кого завгодно підвести можна. Щось не те написав журналіст – цап його і в буцетарину, бо ж «втрутинся»! Перебіг вулицю, поспішаючи на побачення до коханої, за кількасот метрів перед президентським ескортом – туди ж! Бол перешкодив руху транспорту. З явними антипрезидентськими намірами...

До речі, віднині, вочевидь, з побаченнями треба бути обережними. Бо що як міліція взимку на озброєння прокураторський досвід? От ви ще тільки призначаєте якісь пасії побачення, а на вас уже й кримінальну справу – за згвалтування – бац! Те ж саме із поїздками на авто. Ви ще й за кермо не сіли, а на вас уже ДТП висить. На всик випадок, для профілактики...

(27 вересня)

Реляції та овуліції

Якщо віртіти прем'єрові (а хіба йому можна не віртити?), живемо ми що не день, то кранце. Лягасмо увечері ліолі – благодать... Уранці прокидаємося – ще більша благодать. А чого? Бо не тільки ідень, а й ніч напроліт думануть наші мудрі керманичі про нас. Ми все їх і просили, у ноги падали: «Га що ви все про народ та про народ?! Про себе водумайте! Хоч трішечки, хоч крапеліночку! Як не про себе, то про діток своїх подбайте! Не хочу чуть. Хоч убий ти їх – не хочу чуть...

Тож і маємо те, що маємо. Таке маємо, що куди там тій відсталій Європі! Взяти хоч бу ту штуку, яка зветься ВВП. Невинучими зусиллями нашого уряду вона у нас так піднялася, що усіким там бушам із шредерами й не снілося! Шість відсотків – це вам не їхніх два з хвостиком.

Отак послухаси-послухаси, подумаси-подумаси – і так сумно стає, такий непролазний, як джунглі, жаль душу огортає, аж слізоти з очей гейзером починають вибивати: «Бідненськ! Чим би вам підсобити? Ви ж там загинаєтесь, а ми тут жиремо! Несправедливо!..» Може, вам на рік-два наш уряд позичити? З президентом укупі? Зрештою, чого там «позичити» – назовсім беріть! Нам не шкода. Ми же якось переб'ємося...

Тим паче, якщо такими кіНАХовськими темпами будемо розвиватися, то куди ми все подінемо? Завалить нас той ВВП! Як два пальці обслінити – завалить...

Тут он уряд хотів зарплати та пенсії підвищити, то такий гармільдер здійнявся,

такий спротив всенародний, що гай-гай! Може, бачили по своїх самсунгах стотисячні демонстрації в Києві? Отож-бо! То народ протестував: не хочемо, мовляв, ніяких підвищень, бо вже й так не знаємо, що з грошима робити! А ях цьому лиху зарадити? Ну, то й відхали на президента: досить вже з нас економічного процвітання! Та президент і сам знає, що досить, але що він може вдягти? Ну, не можеш ж він наказати урядові: «Ей, ви там! Хватить уже знищатись над народом! Прекратіть ці реформи наконец-то! Люди вже, понімаєш, в достатку плавають, як в лайні! Бездорзі! Хватить вовтузитися, кінчайте!»

А що толку, коли кінчай не кінчай, а той клятій ВВП все одно падати не хоче?

(4 жовтня)

Динамо і «Динамо»

Геніальний футболіст і особистість – таким був кумир моєї юності Олег Блохін. Тоді ще просто Олег.

Одинадцятий номер «Динамо» і збірної, Голеадор.

Тепер він вже не просто Олег. Олег Володимирович.

Одинадцятий номер у списку лазаренківської «Громади» на виборах 1998 року.

Здається, теж одинадцятий у списку КПУ на виборах 2002 року.

Зухвалий форвард з характером перетворився на неприважного наредта, яким жонглюють, наче м'ячиком, «вершителі» парламентських долі.

Від непоступливого футбольного маestro не залишилося бодай блідої тіні... «Нинче здесь, завтра там...»

Блохін грає в динамо. Спершу продинамив «шапу Пашу» й перекинувся до комуністів, тепер продинамив «стоварища Петрова» – на користь банківської більшості й есдеків.

Не за так, певно. Адвокат (не Дік, а з Банкової) щось пообіцяв. Суттєве. Скажімо, посаду головного тренера «Динамо».

Утім, адвокати теж грають у динамо...

(II жовтня)

Вперед, у щасливе вчора!

Завершилися святкування, урочистості, концерти, привітання, якими було обставлене чергове професійне свято. Хоча трохи дивним є те вітанування...

Суспільство, наче відчуваючи свою провину перед освітою та вчителіством, прагне «приголубити» педагогів, пожаліти їх. Мовляв, знаємо, нам нелегко, ви багато працюєте, мало отримуєте, і взагалі – вам важко, як нікому. Зрозуміло, віда, намагаючись підбадьорити підупале у настроях освітянство, устами міністра

Кременя озвучила чергову обіцянку: зарплатня педагогів зросте у 2003 році до рівня прожиткового мінімуму. Проте якщо таке і станеться, то не раніше вересня-жовтня наступного року. Зрозуміло й інше: почувши слова щедрих обіцянок освітінського міністра, вчергове взялися за голову (і за серце) мери і голови обладрежадміністрацій, бо юб зadowolonyti оте зростання зарплатні для педагогів, слід буде «відшукувати резерви на рівні місцевих бюджетів». А де їм взятися, тим резервам? Отож, спалах освітінських страйків на осінь 2003 року забезпечена. Тим паче, що рівень прожиткового мінімуму на місці не стоїть.

Інший аспект: Якщо штателін уряд зможе вивести підвищенням зарплатні із зони зліднів (де вони нині цілком офіційно перебувають), то чи зможе влада вивести з необачено глибокої кризи всю освітінську галузь? Пригадайте, щоб підручників стало трохи більше, ніж один на трох. Бо у ХХІ столітті, воно, знаєте, без підручника важкувато доводиться навіть вундеркіндну.

Ще важче говорити про те, що школа ніяк не може стати елементом державотворення. Якщо зажити на те, які міфи радянсько-комуністичної доби вона починає відтворювати, то стас моторошино. Від примітивної загадки про герой-молодогвардійців, від недолугого, на совдепівський лад організованого святкування партизанської слави, – і до вшанування символу «великої дружби» – чергового ювілею Переяславської угоди, то виникає крамольна думка, що й реанімації вчення Маркса-Леніна-Сталіна залишилося чекати недовго. Все це виглядає примітивною спробою загравання влади з добрею затурканням і стурбованням злідніми народом. Однік повернення до свят «щасливого минулого» завдасть неміряної школи молодому поколінню, яке слід виховувати на зразках справжньої демократії та гуманізму.

Нинішня школільна «демократія» зводиться лише до того, що на поверхню виповзає «крутізна» і впливовість деяких батьків, які в умовах освітінського безгрешів'я отримали змогу «робити» своїм чадам потрібні оцінки, атестати, медалі. Школу підготочують підлітків, лицемірство, подійний-потрійний стандарти і... зневага. Найперше – зневага до знань, до вчителя, до чесної і наполегливої праці. Нинішні випускники у масі своїй вже зараз упевнені у всесиллі корупції, підкупу, всевладді грошей. А ще – у можливості у будь-який спосіб ті гроші добувати. Звичайно, в оточенні цілковитої брехні, цинізму, торжества хамства і примітивізму пальма першості дістасьється не пляхетності та чесності.

...А вершиною сподівань педагога залишається отої поки що недосліджений життєвий мінімум, який йому вже стільки часу обіцяють ті, хто святкує сумнівні ювілеї, маючи при цьому народ за стадо лохів.

(II земельні)

Кінець

Жовтень. Кінець. Кінець жовтня. Стрілки годинників усі дружиною переводять назад. На годину. Парламентська більшість, про яку так довго і нудно говорили більшовики, скоже, також відчуває кінець. Гарантований кінець. Який, загалом, відчувала й раніше. Що тут відіш? У кожного своя доля і свій шлях широкий. І свій

кінець. Навіть якщо він і не зовсім свій, все одно – кінець. Бо відчуваєш. Бо штрикає. Бо муєш. І спати спокійно не дає. Серед ночі будить: вставай, ось тобі ѹ кінець... І що ти з тим кінцем удеши? Сказаю ж: кінець. Якщо хоч раз віддався ув обійми, мусиш... Від кінця, якщо він ще ѹ гарантований, не втечеш. Сльози не поможуть. Опиратися безглуздо. У кінця свій глупзд. Напористий. Настирливий. Невідвортний. Як не так, то сяк, а все одно... Як у народі кажуть: тим же кінцем у те саме місце. Або в інше. Що, в принципі, однокінцево!

(25 жовтня)

Сектор газу

«Смерть однієї людини – це горе, смерть сотень – це вже статистика...»

Цей цинічний вислів пригадався, коли у вівторок на екранах телевізії з'явився «бодрський» Марчук. Щойно прилітівши із Москви, Евген Кирилович одразу ж поспішив заявити: «Російським спецслужбам я ставлю четвірку». Г пояснив: «П'ятірка ставиться тоді, коли ніхто не загине. А якщо врятувати хоча б одну людину, це вже тверде чотири»...

Видно, у спецслужб така шкала. За якою виходить, що якби із 700 заручників загинуло 699, операція все одно вважалася б «бліскучою».

Спецслужби...

Спецзаходи...

Спецоперації...

Спецгази...

Коментарі зайді.

(1 листопада)

Вляпались!

Дожилися... Діждалися... Догралися!

За один стіл із обожнюванням нашим гарантам не хоче сідати жоден лідер жодної країни Північноатлантичного альянсу. Вважай – весь світ.

Стіл, ясна річ, не гектар. Але якщо за стіл не хочу, то на гектарі тим більше не сидуть...

Хоча, звичайно, це перебільшення. Скажімо, Хусейн напевне сів би. Бо з ним той самий світ сідати не хоче. Ще Лукашенко сів би. З тієї ж причини. Кім Чен Ір, швидше всього, теж не відмовився б. Та й Путін...

Медведчук кудись зник. Вже другий тиждень у телевізорі не з'являється. Навіть на «Інтері». Кажуть, іміджмейкери порадили не світитися. Тепер бідолашна прес-секретарка гаранта за усіх і все віддувається. Шкода жінку! Симпатична, розумна – і у таке вляпната...

Про тих, що пнується у прем'єри так званого коаліційного уряду, наразі промовчимо. У них все ще попереду...

(8 листопада)

Без прикрас

На щастя, трапляються ще відкриття. Цілковито несподівані і ніяк не очікувані, – і від того удвічі миліші, утримані присміші, учтевро важливіші.

Відкриття, які примушують якщо й не по-новому, то бодай дещо інакше подивитися на світ, на людей, на речі. Врешті, і на самого себе.

Відкриття, які спонукають зневажити хоча б на мить замеханізоване споглядання (спозирання?) – зневажити лише задля того, аби, зупинившись в задумі, принаймні на кілька хвилин проникнутися цілостю й болеми світу. Навіть якщо «тільки й світу, що у вікні» – він, світ, все одно великий і безмірний. Бо кожна людина (чи бомж вона, чи президент – байдуже!) – це і є світ. Багато у чому незагнаний, драматичний, суперечливий, світлий і хворобливий, яскравий і безликий, – усікий...

Небагатьом дано його зрозуміти. Ще менше тих, хто здатен його оповісти. Оповісти таким, яким він є. Без злоби, без зневіри, але й без «єлюсюкання». І без прикрас.

«Без прикрас» Василя Яра – це і є відкриття. Із тих, що, на щастя, трапляються ще.

Пошукуйте в книгарнях (поки вони ще в Житомирі є). Рекомендую!

(15 листопада)

Невже Житомиром керують люди із фальшивими дипломами?

Подейкувоть, що Пивоварова далася житомирському меру нелегко і не одразу (застереження для любителів «дешевої смаженини»: не сама Світлана Іванівна, а її кандидатура!): як зізнався Георгій Анатолійович, о десятій вечора напередодні першої сесії нинішньої міської ради «ми се ще не хотели», але на ранок диспозиція кардинально змінилася. Злі язики плещуть, що хтось мав у тому якийсь інтерес. Утім – «Тайна сия покрита мраком». Чи, може, «мрак сей покрит тайної»?

Та що б там не було, але майже гамлетівське «Брати чи не брати?» було Георгієм Анатолійовичем вирішено позитивно: «Брати!» Георгій Анатолійович уявя. Так Світлана Іванівна стала одним із заступників міського голови.

Якщо не зраджує нам'ять, саме її випала частина статті «першою ластівкою», якій вдалося перелетіти із «гніздечка» колишнього мера Анатолія Фесенка під крило Буракова. Згодом подібний маневр вдало здійснив Василь Кучик. Услід за ним ще декілька. Прізвища зараз називати не будемо, і то лише тому, що не про те нині мова, не про те! Наразі нас цікавлять деякі документи. Зацікавлять вони – чомусь ми у цьому переконані – і читачів. Можливо, й це декого.

Цікаві, до речі, документи! Дуже цікаві! Розібратися з якими (вельми на те сподіваємося!) допоможе нам сама Світлана Іванівна Пивоварова. Відтак не будемо випереджати подій і залишимо за пані заступницею міського голови право спростувати (якщо на те матиме бажання і докази) викладене нижче. Тоді й з'ясуємо докінчно: «жертва» чи «геройня» вона у цій майже детективній історії з відгомінним душком?

До того, як у 1998 році вона стала депутатом та заступником голови Житомирської міської ради, у всіх документах (в тому числі і на попередньому місці роботи у ВЖРЕП) зазначалося, що Світлана Пивоварова має середньотехнічну освіту і кваліфікацію техніка-механіка. Засвідчував це диплом № 760140, виданий 23 червня 1978 року Норильським вечірнім індустриальним інститутом на прізвище Заворітної Світлани Іванівни (Заворітна – лівоче прізвище Пивоварової). У дипломі вказано, що у 1974 році його власниця вступила на середньотехнічний факультет НВІІ і у 1978 році закінчила повний курс вечірнього відділення названого факультету за спеціальністю «Обладнання заводів кольорової металургії».

Однак за якийсь час по тому, як Пивоварова здобула посаду заступника голови міськради, в її особистій справі з'являється практично той же диплом: за тим же номером, з тією ж печаткою, з тими ж підписами. Лише з двома «несзначними розбіжностями»: замість «середньотехніческого» – «станціонарний» факультет (але все-таки чомусь «вечірнє отделение», чого, за логікою, просто бути не може?!); замість кваліфікації «технік-механік» (середньотехнічна освіта) – у дипломі з'являється «інженер-механіко» (а це вже – вища освіта).

До речі, незадовго перед тим у законодавство України було введено норму, згідно якої керівні посади в органах місцевого самоврядування, у тому числі й міського рівня, мали право обійтися лише фахівці з вищою освітою.

За якийсь час (швидше всього, у літку 2000 року) так само несподівано в особовій справі Пивоварової з'являється ще один диплом того ж Норильського вечірнього індустриального інституту, який засвідчує, що вона «у 1979 році вступила», а «у 1984 році закінчила повний курс названого інституту за спеціальністю «Будівельні і дорожні машини та обладнання», і 13 червня 1984 року їй присвоєна кваліфікація «інженера-механіка».

Однак у юридному документі до цього, у тому числі й у тих, які писалися Світланою Пивоваровою власноручно (як-от листки обліку кадрів та автобіографія), про цю сторінку в біографії никішнього заступника міського голови Житомира не сказано бодай слова!

Дивно чи не так? Можливо, пам'ять під渭ела... А з іншого боку: навіщо людині, котра вже має диплом інженера-механіка (див. вище), класти п'ять років на олтарі навчання задля здобуття ще одного диплома інженера-механіка, хай навіть і за іншою спеціальністю??!

Утім...

Хтось із міськвиконкомівських керівників (достеменно поки що невідомо, хто саме, а оприлюднювати неперевірену інформацію не вважаємо за потрібне) тоді таки запідозрив, що щось тут, так би мовити, не клейться. І дипломи... були передані на експертизу у відділення з експертно-криміналістичного забезпечення Житомирського міського відділу УМВС. Відтак з'явилася експертна довідка № 193, у висновках якої значиться (цитуємо мовою оригіналу): «Оттиски, выполненные в дипломах на имя: Пивоваровой Светланы Ивановны НВ №884178 регистрационный номер 3606 от 28 июня 1984 г., и Заворитной Светланы Ивановны Э №760140 регистрационный номер 5600 от 23 июня 1978 г., выполнены не одной и той же печатью».

Звісно, цей висновок (що його можна трактувати як підставу для підозри у фальшивості диплому) можна досить легко нівелювати – скажімо, зіславши на те, що у часі між отриманням дипломів печатка Норильського вечірнього індустр-

іального інституту була втрачена, викрадена, знищена пожежою врешті-решт, а натомість була виготовлена інша, — і хто те з'ясовував би з огляду на віддаленість і пинішню інподержаність Норильська? Можна було б, якби...

Якби не було отого, найпершого диплома. Про середньотехнічну освіту і кваліфікацію техніка-механіка.

P. S. Між іншим, як заступник міського голови Світлана Пивоварова «куріус» у місті охорону здоров'я та культуру (до недавна «свела» ще й освіту) — сфери, як можна здогадатися, трохи далекувати і від заводів кольорової металургії, і від будівельних та дорожніх машин. Та, зрештою, яке це має значення? Інститутів он ще скільки — «харошіх і разних». Жарт...

(15 листопада)

Борці з бідністю

«Найперше, за що візьметься уряд, — це боротьба з бідністю!» — заявив у своїй троїній промові новий прем'єр. І у цей момент, очевидно, у багатьох нужденіх українців «слеза умілення» викотилася з-під вій: так ось він який, Янукович!

Особливо те «умілення» підстъбувалося спогляданням прем'єрського костюмчика, що тягне щонайменше на тисячу п'ять. Хай навіть і гривень. Запитання «За які циши?» (з огляду на губернаторську платню) — тут явно недоречне. Можливо, просто позичив. Як не костюмчика, то трохи шантажує. У когось із «регіоналів» або й у самого Леоніда Даниловича. Під проценти.

А боротися з бідністю — «ето, канешно, да!» Головне: виснажити орієнтири. Бо якщо дотримуватися постулату «Все пізнається у порівнянні», то що ж це виходить? У Медведчука \$ 900 млн., у президентового зятя Пінчука \$ 1,2 млрд., у найкращого прем'єрового друга Ахметова \$ 1,8 млрд., а сам Янукович за минулій рік заробив на губернатorstві аж 21 тисячу (і то гривень, а не баксів). На їхньому фоні прем'єр і справді виглядає бідарем. Тож є за що боротися!!!

(28 листопада)

Бог розсудить

Те, що сталося першого зимового дня на Замковій горі у Житомирі, біля Хрестовоздвиженської церкви, для мене особисто є ще одним доказом того, що Україні потрібна одна помісна православна церква. Бо інакші подібні конфлікти будуть виникати то тут, то там, з приводу серйозного і без оного — просто тому, що уникнути протистояння буде надзвичайно важко а то й неможливо. Коли терпимість і толерантність одних повсякчасно наштовхується на нетерпимість і запrogramовану ворожість інших, рано чи пізно терпець урвється.

Нинішня ситуація — піцо інше, як міна уповільненої дії.

Як її знешкодити, хто має взяти на себе роль мінерів? Відповідь очевидна:

добра воля і готовність дослухатися до думки одне одного. Іншого не дано.

Зробіть крок назустріч один одному, довіртеся Слову Божому, і Бог вас розсудить. Адже ж не Бог штовхає вас на фізичну розправу, не Бог вкладає у ваші уста лайки й прокльони! Загляньте у свої душі: хто там хазяйнує...

(5 грудня)

Рік 2003-й

Білі коні з чорними ознаками

Два з половиною роки тому Смірнов, всаджуючись у крісло головного міліціонера, бив себе в груди на всю країну: «Дио слово відчути український!» Хоча, якщо розібратися, ніхто його за язика не тягнув. Бо що з того, що смірновський попередник Кравченко говорив добротною українською? Гонгадзе це не врятувало. І учасників акцій протесту 9 березня 2001 року – теж...

Ну а про те, як додержав слова Смірнов... Хіба ж ми не знаємо цінні ментovські клятви?

Та от свіжозапряжений гарант Білоконь пішов ще далі. Я, заявив, примушившу всю міліцію вивчити державну мову.

Тепер, треба думати, у міліційського начальства знизу й до самого верху з'явився ще один важливий тиск на підлеглих. Це один спосіб «очиститися» від неугодних. А також ще одна стаття персональних доходів.

Варто тільки уявити, як браві вояки відмінних і мутно видимих фронтів, закинувши к бісу всі справи і наплювавши на шабаш злочинності, посилено штудіюють правопис – тутуться до іспитів! Хто не склав – чботом під колпчик і на дембель. Або й гірше того – як у дитячій (злегка модернізованій) страшилці:

*Вовочка лентка убив.
Хто осудити Вову?
Мені учити не хотіє
Українську мову.*

Загнуздав гарант Білоконя, видно, конкретно. Аж до «ніодержання». І під час ритуального паломництва на батьківщину генесків, мафіозних прем'єрів і риженіх шлатів той взяв та й вибокав секрет свого призначення: міліція, мовляв, буде нещадно боротися з антидержавними силами. А хто у нас в антидержавниках? Ті, хто проти Кучми.

Що голоане: сказанув не здуру. І навіть не з перепою. Бо, запевняють, не смірновської закваски. Сказанув при здравому умі. А це, можливо, набагато гірше.

Бо це діагноз...

(18 вересня)

Осінь. Туман...

Осінь. Треба орати, треба сіяти. А як орати, як сіяти, коли не те, що дорогої, а взагалі ніякої солярки купити не можна?! На бідолашного КСПешника й дивитися страшно: в очах у нього вже навіть не тривога – зачікованість і спустошеність...

Осінь. Природа розцедрилася на оксамитову теліні. Здавалося б, селянам тільки радіти з того треба. Але як радіти, коли що буде завтра, яким буде завтра – в сутільному тумані...

Ще з цьогорічних збитків не викарабкалися, а вже треба сушити голову і хапатися за серце, що ж воно буде наступного року.

А що буде? Хто знає?

Може, урад?

А що – чим чорт не жартує! Може, й знає. Тільки-от ділиться своїм «знаттєм» чогось не дуже спішить. І правильно! Чого його спішити? До зими ще далеко, а до наступного літа – ще довше. А там, дивись, щось та якось воно буде. Може, й саме розтуманиться...

(25 вересня)

Читати від народу

Невеличка лещиця із почутого й записаного минулої неділі у Малині:

«Сьогодні Україна в розлачі, не знає, що робити...»

«Чомусь, коли ми думаемо про державу, ми не усвідомлюємо, що це середовище нашого проживання...»

«Коли люди будуть нормально заробляти, вони будуть менші цікавитися політикою – «Навіщо? У нас і так все добре»

«Ситуація в Україні може бути змінена лише зверху. Однак усі акції, що раніше проводилися, показали – розворушити український народ дуже важко. Тож я прошу не бути байдужим і йти на вибори, коли це потрібно. Чим більше людей скажуть «ні» цьому режимові, тим важче буде фальсифікувати вибори».

(2 жовтня)

Ну і Бакай з вами!

Ті, що вважають Леоніда Даниловича... – гм, якби це коректніше висловитися?.. – ну, скажімо, не зовсім розумним, можуть розслабитися. Конкретно і надовго.

Леонід Данилович виявився якщо й не мудрішим за них, то, принаймні, хитрішим – це вже точно. Правда, що його хитрість дехто затято називає цинізмом; що ж, така характеристика гарантівих дійньостей настільки не нова, що від неї (та її від дійньостей, здається комусь, теж) відгонити чи то запашком, чи то нафталіном. Це вже залежить від індивідуальних особливостей люду або ж від того, хто і чим нашипував гаранта увечері напередодні.

Можна видумувати що завгодно, можна вибудовувати будь-які згодаги і пояснювальні конструкції, але FACK-т все одно залишається FACK-том: поїмел Данилович боргів з корупцією та достойників моралі **самим** що **ні** єсть ізвращонним способом – посередством Бакая. **А що було дслать?** Пропагандійна «реформа» така, блін, затратна штука, що без таких, як Ігор'юк, ну ніяк не обйтися! Бо Ігор'юк в таких ділах, як «одержавне управління справами», **фрукт воєтінно-ісламістичний**. Хто сумнівається – може послухати підивки Мельниченка. Або випросити у Піскунів кілька томиків криміналу по «Нафтогазу України» – сумніви одразу відпадуть. Разом із щелепоно...

Довгенько, ой довгенько, тримав Данилович Ігор'юк на лаві запасних. Дехто навіть галасував на всю країну: «Кранти Ігор'юку, світить Йому інша лавочка!»

А фігушки... У Даниловича своя метода. І свій інтерес. В забезпеченні якого без таких, як Ігор'юк, ну ніяк не обйтися!

А що дслать, якщо на чесних і «незамараних» у Даниловича стійка і гостра алергія.

Одне погано: біографія Ігор'юка не така крута, як у Вітюш – есдека і прем'єра: нари Ігор'юк ще не нюхав...

(9 жовтня)

Пристрасі довкола Яворівського

В останніх десь місяців п'ять Адміністрація президента, поряд з несамовитою боротьбою за конституційну (яку одні перекрестили юк в антиконституційну, а інші в пролонгаційну) «реформу», розгорнула дещо менш галасливу, але не менш одіозну війну проти Володимира Яворівського. Тепер вже очевидно, що на місця – себто облдержадміністраціям – було спущено вказівку забезпечити «ініціативу знизу» цюло скликання дострокового з'їзду Спілки. Очевидно й інше: задля чого? Відповідь проста: після відомих відкритих листів Яворівського до Кучми, у яких голова письменницької спілки «танком проїхався» по гарантів, або у самого Даниловича, або у його найближчого оточення визріло несамовите бажання «убрати писаку».

Усе вказує на те, що «очолити процес» на теренах Житомирщини було доручено заступнику губернатора Ігорю Рафальському. І от він, прихопивши з собою начальника обласного управління культури, намагається схилити збори обласної письменницької організації (про те, як їх склихали, – взагалі окрема тема, принаймні я про них дізнатися мало не випадково) до «підтримки ідеї скликання позачергового з'їзду». Перед цим, щоправда, ще була «благородна місія» документального засвідчення готовності облдержадміністрації та облради ощасливити обласну письменницьку організацію мало не 100 тисячами гривень. Щоправда, не одним махом, а протягом двох років. Крім того, цей документ ще має затвердити сесія обласної ради. Причому, яка із них, коли і чи затвердить – хіба що циганка знає...

Однак потуги були марні – присутні на зборах письменники своїх душ за шелля продавати не стали і одноголосно проголосували проти скликання з'їзду.

Здавалося б, усі питання знято. Однак вже наступного дня почалася «індивідуальна робота»: до деяких письменників було відряджено емісара з облдержадміністрації із пропозицією поставити свій підпис під «звернення», випадженням у чиновницьких застінках. Наразі процес збору підписів проходить мало не в режимі суворої секретності. Яким чином «в запрошуєть автограф», можна лише згадувати. Та, схоже, кампанія назнає фіаско. В усікому разі, мені відомо, що підписані листів лише троє...

(16 жовтня)

«Этот год России порохом пропах...»

Тепер вже мало хто пригадує прес-конференцію російського посла Чорномирдіна, присвячену урочистому відкриттю «Року Росії в Україні». А дарма! Бо був там пасажик, у якому російський посол дуже прозоро натякав... та що там натякав – прямим текстом заявляв:

«Мы чувствуем очень сильную, безусловную потребность проникновения в Украину. Нам надо идти на сближение, это же само собою разумеется! И мы будем сближаться, вот увидите – к концу года Россия в Украине мы приблизимся к вам вплотную!»

Як бачимо, Віктор Степанович слів на вітер не кидав. Сказав «приблизяється вплотиую» – і наближаються. А поки там гарант української Конституції буде вояжати по бразиліях і гваделупах, росіяни, того й дивись, до Керчі доберуться...

Утім, наші прикордонники, здається, настроєні рішуче. Навіть мініками з піском обкладаються.

До речі, чи часом у тих мініках не той пісок, що його російські КРАЗи з того боку Керченської протоки «денно і нощно» пруть на кусу? А що – цілком могли підкинути пісочку в якості, та би мовити, братської допомоги.

...А Леонід Данилович нікак не може з'язатися по телефону з його Путіним. То мало не тричі на день зідурювалися, з «Добрим утром» одне одного віталі, що хто їх і пив цікавилися, – а тепер...

Одне слово: «сближення»!

(23 жовтня)

Із хама не буде пана?

Здавалося б, і живеш вже не перший, і навіть не другий десяток літ. І набачився всього, і здивувся з усікими і усіким. Пора би й звінкнути... Час би очертити... Не зважати... Не брати близько до серця...

Пора би... Час би... Та щось не дуже виходить... Та й чи вийде коли? Бо як

звинкнеш, як зможеш примусити себе «не зважати» на чванливе хамство, яке пре і пре безперестанку, гиргочучі і розпільовуючись на всі боки, пре з усіх щілин і отворів.

Хами позасідали у добре умеблюваних стилічними меблями кабінетах, позаховувалося за затемненими вікнами своїх «членовозів» – і на Орати Ім на все, на Орати. А як сунеться, не дай Бог, до них зі своїми нужденними клопотами («Зарплату, пане начальнику, вже півроку не платять, діти голодні...») двірник, скажімо, чи прибиральниця – на Орут по повній програмі. Смачно на Орут, стильно: «Що ви відволікаєте мене від важливих державних справ всякими дурницями?! Не за-важайте керувати!!!»

Хто там каже, що з хама не буде пана? Наївн! Роззуйте очі, придивіться: а хто ж при владі? Хіба не ХАМ?

(31 жовтня)

Країна Есбешнія?

Не думалося Й не гадалося, що доведеться «звантажити» вас, шановні читачі, темами і проблемами, які для більшості (переважний більшості!) із вас далекі, як туманність Андромеди. Однак життя вносить свої корективи. На цьому місці у цьому номері мають бути зовсім інший текст. Та під вечір у середу пролунав телефонний дзвінок із установи на вуллиці Фещенка-Чопівського – управління СБУ в Житомирській області. Лейтенант (даруйте, може навіть і старший лейтенант – якось не запам'яталося) на прізвище Чернік (чи, може, Чорнік?) став запрошувати «спосілкуватися» з приводу ситуації у Спілці письменників.

– Ну то й що? – підозрюю, здвигнє хтось плечем. – Може, цікавиться людина літературово, вболіває за долю Спілки письменників, переживає, аби її не знищили «супостати»!!!

Так-то юно, може, й так. Тільки... Якщо ви, шановний читачу, перегорнєте дві наступні сторінки цього номера і прочитаєте статтю «А совість, честь і гідність?», – то тоді, не сумніваюся, зможете зрозуміти мою реакцію на той «есбешній» дзвінок.

Та й узагалі: як можна мати будь-які стосунки із відомством, яке, змінившись одразу після розвалу СРСР назву, не змінило своєї жандармської сутності і дбає не про безпеку Держави, а лише про безпеку режиму?

Зустрічатися з ними, говорити з ними – це ж просто себе не поважати.

Розумієте?

(7 листопада)

А совість, честь і гідність?

Останній тиждень «прославився» кількома знаковими подіями, які, так чи інакше, обов'язково матимуть продовження в часі – до того ж, здається, досить тривале.

Зрозуміло, найголовніша з цих подій – Донецьк і все, що там відбувалося

навколо з'їзду «Нашої України». В деталі вдаватися не буде (передовсім тому, що вони висвітлені на інших сторінках цього номера газети). Знущажу лиши: так примітивно влада, яка відчуває силу, діяти не стала б. «Підписувати» собі у по-мічники здекласований люмпен та, заливши горепашним юнцям оковитою сліни, посыпати їх на «барикади» – цо може бути ганебнішого? Я, звісно, розумію, що бодай згадувати у цьому контексті про такі поняття, як честь та гідність, – це все одно що намагатися поштовхом пояснити сліни, що рити землю на грядці негоже...

Інша знакова подія – відставка Піскуня. Але й про неї ми тут лише згадаємо, з тієї причини, що написано, показано й розказано про це чимало.

Нарешті, третя подія – розтиражоване «Інтером» та іже з ним «переображення» голови Національної Спілки письменників. Телевізійні сюжети та коментарі, а задною й інформаційні повідомлення провладних мас-медіа, подавали все у такому соусі, що не те що пересічний громадянин, далекий від справ літературних, а й навіть людина, більш-менш обізнана з тими справами, мали б «затяжити»: Володимир Яворівський Спілку письменників вже не очіють.

«Дсребан»

«Каша» навколо Спілки письменників заварилася ще з весни. І хто куховав-рив (та й куховарить донині) – теж добре відомо. Режисера треба шукати в Адміністрації Президента. Власне, його й шукати не треба. Поки що він ще нікуди не втік.

На перший погляд може здатися дивним: неваже в Адміністрації Президента немає більш нагальніх справ, як «займатися» НСПУ? Але – нічого дивного. Щоправда, лехто здатен вбачати у цій всій катавасі тільки одну причину, чи то пак один фактор. Фактор Яворівського. Мовляв, Леоніда Даниловича дуже розсердили його (Яворівського) відкриті листи до його (Кучми), у яких Володимир Яворівський прямим текстом звинуватив Кучму в багатьох, дуже багатьох гріхах, доводячи, що людина з такими моральними (собто аморальними) якостями і вчинками не має жодного права залишатися при владі.

Зрештою, хіба Яворівський перший чи единий, хто про це заявив?

З іншого боку: якщо Леонід Данилович вважає, що Яворівський його оббрехав і призвів його «честь» та «гідність», то чому б йому не подати було на Яворівського до суду? Чи, принаймні, чому б президентській прес-службі не відреагувати було відповідним чином, як це робиться у цивілізованих країнах? Утім, я заговорився: яка цивілізована країна??

Натомість Адміністрація Президента затягла війну. Багатьом здавалося: війну проти Яворівського. Тепер, після так званих «зборів», про які і піде далі мова, стало очевидним: особисто Яворівський цікавить режисерів ганебного дійства «пост-ільки-поскільки». Справжня мета – зовсім інша, набагато цинічніша і прозаїчніша.

Справжня мета – знищення Спілки і захоплення її майна. Докази? Та їх і не треба довою шукати, вони – у пропозиціях, якими оргкомітет так званих «загальних зборів НСПУ» заповзяўся доповнити Статут. У чинному Статуті право на відторгнення майна та власності Спілки має винятково з'їзд, а такого поняття, як «екционування» тих же майна і власності Спілки, у чинному Статуті немає взагалі. А що пропонують «оргкомітетчики»? Щоб це право перейшло до голови (ні Яворівського, ясна річ, а нового, якого «призначили» би Медведчук).

Очевидно, не зайве буде комусь нагадати, а комусь і пояснити: майно та власність НСПУ – це не лише Будинок літераторів у Києві (архітектурна пам'ятка,

до речі), не лише кілька видавництв, а й будинки відпочинку в Криму (Коктебель, Ялта) та Одесі, а також Будинок творчості літераторів в Ірпені. Все це – дуже ласі шматочки для «великих приватизаторів». До того ж, деякі з цих «ласих шматочків» на час обрання Яворівського головою НСПУ у листопаді 2001 року практично вже були втрачені для Спілки. «Додесіванин» їх Яворівський не дав. І, як тепер зрозуміло, аж ніяк не його відкриті листи до Президента спричинили шалену агресію відомства Медведчука супроти Яворівського! Сталі б вони з-за такої дрібниці, як «образа Президента», сили тратити! Просто Яворівський, не давши обікрасти Спілку, наступив комусь на мозоля. Добряче наступив...

А конвойри хто?

«Мета виправдовує засоби» – без сумніву, саме цим постулатом озбройливсь виконанці «височайшого повелення», аби за будь-яку ціну скликати позачерговий з'їзд Спілки письменників. Протягом кількох місяців роздмухувався конфлікт між центром та «регіонами». Наприкінці вересня відомство Медведчука віддало наказ безпосередньо обласним держадміністраціям «ініціювати скликання позачергового з'їзду обласними письменницькими організаціями. Для того, аби все було юридично витримано, необхідно було схилити до «ініціювання» не менше 14 обласних організацій. Затія провалилася, причому провалилася з тріском – «нагнуті» вдалися лише 4.

От тоді, наплювавши на всі правові норми, в режимі сувереної утасмненості було наказано звести на так звані «загальні збори НСПУ» кого тільки можна. Чому «загальні збори» – так звані і в лапках? У Статуті Спілки письменників нічого подібного нема. А питання виборів голови та керівних органів Спілки віднесенні виключно до компетенції з'їздів, які відбуваються раз на п'ять років. Позачерговий з'їзд може бути скликаний лише Радою НСПУ на вимогу більше як половини обласних (регіональних) організацій або ж на вимогу більш як половини (50 відсотків + 1 голос) від списочного складу усіх членів Спілки.

Отож, хоч як не крути, а жодних правових підстав для визнання легітимними якіхось там «загальних зборів» просто не могло бути.

Однак Адміністрація Президента (очолюваній, як відомо, «видатним юристом») закон і правові норми – не указ. Більше того, організатори так званих загальних зборів вдавалися, окрім усього іншого, і до відвертого обману. Чимала частина із «привезених» комфорtabельними автобусами з номерами Адміністрації Президента у комфорtabельний відпочинковий комплекс тісі ж Адміністрації Президента до останнього моменту навіть не згадувалися, куди і навіщо їх везуть. З областей до Києва їх додавляли під конвоєм високопосадовців з обидвідміністрадцій – хіба що тільки не в наречниках – нібито для участі у Форумі творчої молоді (кого – у якості членів якіхось журі, кого – у якості керівника семінару, а когось – як «почесний гостя»), але замість вулиці Прорізної, де проводився форум, їх «віддислокували» до Пущі-Озерної, де смачно нагодували і розселили по фешн-небельних номерах. Така психологічна підготовка: дивіться, мовляв, у яких умовах можуть відпочинати ті, хто вміє нам служити...

Про самі так звані «загальні збори» багато й говорити не варто. По-перше, їхня цілковита нелегітимність очевидна. По-друге, бачачи, що «справжніх письменників» з членськими книжками ледве вистачить на половину зали (на 300 місць), підвезли ще кілька автобусів делегатів Форуму творчої молоді. Нічого не маю проти того, що між них, очевидно, було й чимало обдарованих і талановитих діток,

але... але... але...

«Житомирські мотиви»

Вони в усій цій непривабливій історії турбують мене найперше. Хоч і відсутнів їх настанок. Чи треба пояснювати, що довго вагався, чи варто про це писати? Чи варто оприлюднювати те, що стосується нашого внутрішньospілчанського? І чи це буде це розтумачено за намагання кинути на когось тінь?

Але... але... але...

Пригадалися збори обласної письменницької організації, на яких УСІ присутні ОДНОСТАЙНО висловилися проти скликання позачергового з'їзду, до чого (скликання) так наполегливо намагалися скликати письменників заступник голови облдержадміністрації Ігор Рафальський та начальник обласного управління культури Віктор Балюрко (до котрих, наразі, висувати якісь претензії було б інлогічно – як державні службовці, вони просто змушені були виконувати наказ «вищих інстанцій»).

Здавалося б, питання закрито. Та тепер, після так званих «загальних зборів» в Пущі-Озерній, з'ясовується, що були там і житомиряни. Утім, злочину у тому ніякого немає. Все-таки, що б там не говорили, Спілка письменників – структура демократична. Тим паче, що більшість із них і справді були впевнені, що запрошено їх на Форум творчої молоді і що опиняється на якихось «загальних зборах» – навіть гадки не мали.

Важко зрозуміти інше. Важко зрозуміти і понянчити поведінку після тих зборів того, хто, зневітувавши волею зборів, вже буквально із наступного дня обходився об'єднав у парі з високим обласним чиновником письменників, агітуючи їх підписатися під якимось сумнівним зверненням, яке по суті суперечило (хай і достатньо закамуфлювано) рішенню зборів?

Не розумію...

Гортано лечию «пломінку публіцистику» про український дух, пригадую погтування себе у груди: «Я козак!...». І навіть: «Та ми з Володею разом до Спілки вступали!...»

Гортано, пригадую – і не можу збагнути: неваже ми дамо підстави кому б там не було подумати, що письменника можна купити, наче дешеву повію, що письменника можна примусити забути про совість, честь та гідність? Зараз вони будуть обіцяти і на журнали грошей дати, і на книжки, і... і... і... Будуть обіцяти! І навіть щось дадуть! Бо їм треба знищити Спілку, треба знищити сам Дух Творчості, Український дух.

(7 листопада)

Репліки на репліки

Президент заявляє, що провідні українські канали не працюють за темпами, які надсилаються адміністрацією президента. «Я це абсолютно відкидаю», – сказав Кучма позачора на прес-конференції у Києві.

(Ну, Данилович у нас великий умілець пограти у «відкидного»...)

«Яке відношення влада має до «Інтера» і «І+І»? Це приватні канали. Якщо

будуть запитання, то задавайте по УТ-1. А по приватним каналам – власникам», – сказав Кучма.

(Ну, білі, це ж так нахабно водять Даниловича за ніс глава Адміністрації Президента Медведчук і компанія! Всі країна знає, хто господарює на цих каналах, а Данилович – навіть не згадується!)

На репліку, що на каналах виходять однакові сюжети, Кучма сказав: «Дивіться один канал, який вам до вподоби».

(А можна було б і крутише: «Не дивіться нічого! Не читайте нічого! Не слухайте нічого! Папуаси оні не дивляться – і живуть, не скаржаться...»)

Коли журналісти заявили Кучмі, що навіть спікер Верховної Ради Володимир Литвин визнав існування темників, президент іронічно сказав: «Литвин? Остання інстанція в країні?!

(«Обнаглів, понімайш! Геть від рук Папи відбився!»)

А кореспонденту «Української правди» взагалі пригрозив: «Ведіть себе прилично – слідуючий раз я вас [на прес-конференцію] пускати не буду».

(Уявляєте: стойте Президент на дверях і грудко затуляє дорогу журналистам із несимпатичних йому видань?)

(14 листопада)

Грузинські уроки

Шеварднадзе пішов. Пішов під натиском опозиції. Зрештою, у таких випадках кажуть: «Його пішли». Але ж ні, він – таки пішов. Хай і з опущеною, але (пародія!) все-таки гордо піднятю головою. Невідомо, що буде з Грузією завтра, після завтра, через рік, але з упевненістю можна сказати: щоб не сталося, грузини запам'ятують свого – тепер вже колишнього – президента людиною, здатною на мужні вчинки. Людиною, яка не забажала зберегти за собою владу цінного братовблизького різни.

Нам звідси, із України, важко судити про те, що відбувалося там у них, в Грузії, у часи правління Шеварднадзе. Яким він був лідером країни – краще знати самим грузинам.

Нам звідси, із України, добре видно лише одне: грузинська опозиція святкує перемогу безкровної оксамитової революції...

Хочеш не хочеш – порівняєш: і опозиціонерів, і президентів.

Хочеш не хочеш – запитуєш: а «наш гарант», коли прийде час, буде здатен (бодай гіпотетично!) повторити вимушений, але все-таки мужній крок Шеварднадзе?

(28 листопада)

Думки ап'юорі

Дивовижна у нас все-таки країна! Країна «фіфті-фіфті»: передбачувана і не-передбачувана водночас. Країна, якій поталанило безкровно здобути Незалежність, але не поталанило доладу розібратися, як тісно дарованою Богом вільностю розпо-

рядиться. Борасемося вже дванадцять років, експериментуємо, самі над собою насміхаемося і – іншим не боронимо. А іншим що? Дивляться на нас, кліпають розгублено очима, дивуються. Та як не дивуватися?! Хоча б із того, що у жодній нормальній країні людина з кримінальним минулім ніколи б не змогла докарбкатися до владного олімпу. Ні за яких обставин!!! Але ж ми – особливі... У нас – свій осібний шлях... Ми настільки звикли, що «керують» нами злодії і шахрай, що вже, здається, априорі готові змиритися із цим: «Усього не вкрадуть, щось і нам залишиться...» Нам, може, й справді щось там залишиться. А дітям нашим?

(5 грудня)

Підлі люди

Які підлі все-таки люди оточують нашого Президента! Леонід Данилович вже, мабуть, сотню разів привселюдно клявся-божився, що не має ані найменшого бажання балотуватися на третій термін. І при цих словах така непідробна цирість неодмінно світилася в його очах, що не повірити Даниловичу міг би тільки безнадійно кінчений негідник. Але ж оточення! Оточення не вірить... Шо тут скажеш? Діагноз, мабуть... А тут ще й ретельно підібрана правознанча професура окошилася на Даниловича: ти, мовляв, Данилович як собі хочеш, а ми твердо стобмо на тому, що до 1999-го ніяким президентом ти не будь. По правді кажучи, Данилович і після 1999-го таким і залишився – ніяким... От і зарах: хоче хоча б один раз за дванадцять років ощасливити народ («Все, добуду цей термін – і більше мене не побачите!»), але ж після оточення не дай, під корінь рубас таке прекрасне бажання! Так і хочуть зробити з Даниловича – цієї кришталево чистої і відповідальної за кожне сказане ним слово людини – банального брехуна...

(12 грудня)

Революція без краваток

Дарма Банкова напередодні вівторка тішила себе ілюзіями, що голосування по «конституційній реформі» у неї вже в кишені. Дарма Гавриш у понеділок роздавав налево і направо бравурні інтер'ю: мовляв, все під контролем, все іде по плану.

Виявилося: не все під контролем.

Виявилося: в опозиції є свій план.

Виявилося: опозиція готова дати бій.

Готовність ця проявлялась вже навіть у тому, що найдосвідченіші парламентарі прийшли без краваток. Для того, хто вже хоч раз спостерігав за гарячими баталіями у парламенті, – це дуже промовиста деталь. При тісному контакті краватка річ дуже небезпечна: варто супротивнику дотягнути до неї – і вона миттєво перетвориться на налигача...

Опозиція продемонструвала наполегливість і рішучість. Але поки вирували пристрасті навколо стола президії, у залі теж відбувалося чимало цікавого та раз-

по-раз виникали локальні сутички. Причому «заспівувачами» тут виступали зовсім не опозиціонери. Про бйку єсдека Суркіса і позафракційника Черновецького навіть проєсдеківські канали повідомили. Правда, без однієї деталі: якби їх не розборо-нив нашоукраїнець Порошенко (навіщо, питаетесь?!), матюками і ляпасами на-вряд чи обйшлось б.

У часі ця пародія на «мужжской разгавор» дивним чином співпада з перепалкою єсдеків із регіоналами, заключним акордом якої стала фраза, що була почута навіть на балконі: «Ей, доні! Що ви хвилюєтесь? Янукович все одно не стане президентом!»

Трохи пізніше стався інцидентик між лідером українських комуністів та лідером комуністів житомирських: роздратованій чимось Доманський спробував по-ціліти «конституційною реформою» в опонентів, але натомість мало не влучив у тім'яко Симоненкові, тож після відповідного прочухана «удаліся в бухвест».

Практично одразу ж після цього на авансцені дійства несподівано з'явилось ще одне до неймовірного знайоме обличчя: це «звону і вкотре позафракційний» Віктор Йосипович (Разгадовський, ясна річ) чи то для історії, чи то з якихось інших мотивів позував фотoreporterам на фоні новорічної ялинки, встановленої «На-шоу Україною» на місці одного з віце-спікерів. При цьому Віктор Йосипович так одінаково помахував ручкою, що я анітрохи не здивуюся, якщо заштрафа на шпальтах закордонних «гардіан» чи «таймсів» т'явиться один із саме цих відзначитих кадрів, – уявляєте: Разгадовський – «символ нескореної опозиції»?!

(26 грудня)

Pic: 2004-й

Адвокатова радість

– Уррра! – щойно бемкнула дванадцята, несамовито залементував досить таки поважний, досить таки відомий і тричі одружений адвокат, з яким мене негадано звела доля за одним новорічним столом. – Я вільний! Я вільний! Боже, я вільний знову!

– Замовкин, божевільний! – сердито штурнула його під бік благовірна. – Чого ти репетуєш, як недорізаний?

– Ани киши! – гаркнув на неї адвокат. – Взагалі, хто ти така?

– Це я хто така? – зашкварчала, наче олія на розлеченій пателіні, адвокатша.

– У тебе що, дах поїхав? Дежа вво? Законна твоя половина я, ось хто!

– Ха-ха-ха! – затрясся у дикому репоті адвокат. – Все, баста! Хана! Вільний я, вільний! Я знову вільний!

Вранці урвали сміх, адвокат рвучко випростався, переможно-щасливим поглядом обів решту чоловіків і прорік:

– І не тільки я! Усі ви вільні! Бо від цієї хвилини ви позбулися осоружних гіменесвін у! О прекрасна мить, неповторна мить!

Адвокатша потай потяглась до мобільника – із явним наміром зісувати свято черговій бригаді психіатричної лікарні.

— Не треба! — перехопила її руку незаміжня (жодного причому разу) дамочка дуже близького до бальзаківського віку: — Дайте Йому кінчти!

Очевидно, спрацювала її роками виплескувана інтуїція мисливиці за неодруженими кавалерами.

— Будь ласка, кінчайте! — розпаленіло вдихнула вона адвокатові у вушко, і, потершись об нього, наче кішечка, замуркотіла. — Поясніть же...

— А що тут пояснювати? — адвокат однією рукою відтрутів адвокатшу, а іншою заволоців талією (достоту ще тоненькою, треба сказати) «вкотре тридцятирічної» мисливиці. — Ви про позавчорашнє рішення Конституційного суду знаєте? Ну, про те, що Кучма може знову балотуватися на президента, бо перший його строк був ще до прийняття нинішньої Конституції... а отже... ну і так далі... Та що ви дивитеся на мене, як на придурка?! Я сам точно такими ж очима зирив на суддів Конституційного суду! А потім цілу ніч і весь день дійти до пам'яті не міг, все мучився: чи то я кінчений профан у юриспруденції, чи то кеєвники якоюсь фігнєю обпилися... Так би й мучився, якби не осінило: таж і січня набирає чинності новий шлюбний кодекс, отож, за логікою Конституційного суду, усі раніше укладені шлюби можуть вважатися недійсними!

«Німа сцена» — написав би Гоголь. Сцена й справді була б цілковито німа, якби у адвокатки не підкосилися ноги — іспритомніючи, вона судомно ученилася за край обруска і разом з ним потягнула за собою на підлогу гори найдків і шеренги пляшок...

Під дзенькіт шкла, скориставшись загальним сум'яттям та веремією, «вкотре тридцятирічна» міцно ухоптила адвоката за краватку і позволкла «свабодиєнськава мужчінку» куди треба...

Адвокат не пручався. Адвокат був щасливий...

А в куточку за ялинкою обандурено висликував залишки свого дочасно поріділого чуба суддя. Йому було моторошно і страшно від думки про те, що усі вироки, винесені судами до прийняття нового Кримінального кодексу, тепер треба буде визнати недійсними і випустити злочинців — навіть Онопрієнка! Маячия якась...

(9 січня)

В умовах надзвичайного стану

Зрештою, коли-небудь це мало статися! Ні-ні, я не про відставку Рудченка (про ней трохи нижче) — це я про те, що у Житомирі нарешті уперше цієї зими очистили від снігу майдан Рад. Ухесь!!! А не тільки той його клаптик, яким володарі кабінетів на другому (і частково третьому) поверхах головного корпусу облдержадміністрації добираються від персонально-службових авто до місць свого напруженнего і велими відповідального — принаймні, за статусом і чином — функціонування.

Та не будемо занадто прискіпливими й не пов'язуватимемо цей загалом обнадійливий акт із понеділковим візитом до цитаделі обласної влади прем'єра Януковича. Ліпше свято (чи найвно?) повіримо у те, що це була не показуха, це просто так співвало.

А загалом, початок цього тижня подарував чимало збігів, апріорі нібито цікавих для політизованої публіки і, ясна річ, пишучо-зімальнюю братії. Однак мені здалося, що цікавість та була достоту в'яленька. Чи то тому, що багато чого із того, що відбувалось, було здебільшого прогнозованим і давно очікуваним. Чи тому, що затійні у понеділок пертурбації змусили багатьох мимоволі пригадати просту арифметичну істину про нерестановку доданків, яка жодним чином не впливає на кінцевий результат.

Відтак із того, що відбувалося передобідньої пори у понеділок в Житомирі (в обід, щойно прем'єрський кортеж щез за рогом, не відбувалося вже нічого – усе миттєв поринуло у звичну дрімоту), найцікавішим – окрім вже згадуваного прибирання снігу – виявилося ще кілька сюжетів.

«Тюремний дворик»

За п'ятниці до очікуваного приїзду Януковича у центрі Житомира, попри те, що ніхто не оголосував надзвичайного стану, було обмежено свободу пересування: виставлені на відстані п'яти-семи метрів один від одного наряди міліції «квітіли», але наполегливо спроваджували переходжих в обхід майдану Рад.

Зумисне чи ні, але схема дислокації міліцейських постів надто прозоро нагадувала (для кого сумно-, а для кого славнозвісний) в'язничний периметр. Не вистачало хіба що колючки та вівчарок. Зате не бракувало навіть вишки – за сарказмом цього дня, «попкарем» на ній мусив стовбичити гранітний Корольов (між іншим, ще й іменинник).

Відомий завсідникам кав'ярні у центральному гастрономі жартівник, прізвище якого тут називати не буду, практично з першого ж погляду, мимохід кинутого з-за вітрини, моментально оцінив що «постановочку» дошикульною реплікою (задля збереження її колориту наводжу мовою оригіналу):

– Да вы только посмотрите, как они желают угодить Большому Дону! Нет, вы таки оцените высоту низкопоклонческого полета мысли: дабы навезть Януковичу бесценные восспоминания о местах, где прошли самые яркие годы его молодости, а возможно и всей жизни, они специально для него устроили в центре города импровизированный тюремный дворик!

Журналісти в ролі потенційних терористів

Атрибути неоголошеного надзвичайного стану на підступах до облдержадміністрації одразу ж навіяли думку, що на процедуру представлення нового губернатора можна й не отрапити навіть при наявності журналістського посвідчення. Утім, два перших кордони – «периметр» і центральний вхід облдержадміністрації – вдалося подолати без особливих проблем. Зате у ході на першому поверсі підстерьогала цілком «прогнозована несподіванка»: з'ясувалося, що «хтось» дав вказівку із місцевих засобів масової інформації допустити у зал, де все та дійство мало відбуватися, лише представників «Житомирщини» та обласних радіо і телебачення. Та ще, здається, «Еха» і ендеківської «Житомирщини молодої». Власне, нічого дивного у цьому й не було: лише підтверджувалася практика останніх років поділу журналістів на «своїх», «не дуже своїх» і «чужих».

Щоправда, треба підлати належне новому (порівняно новому – призначено му на початку осені) керівнику прес-служби облдержадміністрації, котрий, попри нашпітування інших розпорядників «торжества» про те, що у залі «не хватас місць»,

з чистю вийшов із ситуації. Щоправда, для цього йому, здається, довелося нібито телефонувати керівників прес-служби Януковича (прем'єрський кортеж на цей час вже мчався Київською вулицею) і заручатися його «добром». Власне кажучи, це було ще щось нове: за попереднього керівника прес-служби «небажаних писак» завернули б ще з порога.

Зате служба безпеки проявила до журналістів просто таки неймовірну «привітність»: на вході до зали на четвертому поверсі багатьом моїм колегам довелося пройти принизливу процедуру перевірки особистих речей – коротко страшенні особи у цивільному із близким маніакальною підозріливості в очах шпорталися у футлярах з фотокамерами, обмачували диктофони, зазирали в нутрої барсеток. Добре, хоч не вимагали вивернути кишени або ж, скажімо, присісти чи нагнутися...

Чи уточнювалися подібній процедурі голови райдержадміністрації та райрад, начальники численних управлінь і служб, а також інші «чільні представники» адміністративного бомонду, якими був заповнений зал, – ані стверджувати, ані заперечувати не будемо: чого не бачив, того не бачив. Хоча в «умовах надзвичайного стану» все могло статися... В умовах надзвичайного стану силовики просто зобов'язані у будь-кому бачити потенційного терориста...

Розмиті контури «єдиної команди»

З огляду на те, що кадрові пе-реміщення, заініціювані Кучмою, ніколи не супроводжувалися прозорістю, не лише журналісти, а й чимала частина чиновницького «істеблішменту» уважно фіксували щонайменіші провали, які б могли хоч якось пролити світло на те, що «це таке і з чим його треба єсти».

Поява у залі наредства Володимира Зайця із букетиком червоних троянд («приватизованій» символ об’єднаних есдеків) багато ким була сприйнята як свідчення того, що за призначенням Рижку маєть тінь Медведчука. Це припущення зміцнилося після того, коли, усупереч усталений традицій «хто представляє – той і оголошує указ», зачитувати тексти обох указів – про звільнення Рудченка і призначення Рижку – Янукович передоручив клерку з Адміністрації Президента. У цьому акті багато хто завважив явне небажання прем’єра власноруч (тобто «власногубно») «благословляти» Рижку на хазяйнування в регіоні, у якому регіонали (не забуваймо, що Янукович ще їй лідер Партиї регіонів) сподівалися закріпитися всеріз і надовго. Очевидно, у прем’єра та його найближчого оточення, немас впевненості, що Рижук гриме за правилами «донів».

З іншого боку, у своїй короткій тронній промові новопризначений губернатор за якихось сім хвилин тричі смутив у різних варіаціях свою готовність «правлювати як єдина команда». Однак не уточнив, з ким саме, в якій конфігурації єдиної команди: Янукович – «регіонали» – Рижук. Медведчук – есдеки – Рижук чи ще якісь, ще заплутаніший і ще менші прозорі (не варто забувати, що новий «хазяйн області» ще й член Аграрної партії).

Децо симптоматичною шиглядає і та обставина, що Рижук не супроводжував Януковича до кордону області після завершення його «короткочасної історичної місії», а був залишений в облдержадміністрації. Десять півгодин після відбууття прем’єрського кортежу новий губернатор пройшовся незвично пустинним коридором другого поверху із екс-губернатором Рудченком (причому не у напрямі губернаторської приймальні) – ніхто їх не супроводжував. Не перемовляючись,

ЛІБІЙСЬКА ДІЛІГАНЦІЯ / АДМІНІСТРАЦІЯ ВЛАСНОГО ГУБЕРНАТОРА / ПІДПІДХОДИ / АДМІНІСТРАЦІЯ ВЛАСНОГО ГУБЕРНАТОРА / ПІДПІДХОДИ

йшли мовчкі, кожен думаючи про своє. Рудченко — важко опустивши голову. Рижку причини опускати голову не було...

Чемно, але... нечесно

Попри ретельну (навіть дещо нав'язливу) чесність дійства під назвою «випровадження», повеліса із Рудченком, схоже, не зовсім гречно. І не зовсім чесно.

Принаймні, усіх попередніх губернаторів «сплавляли» на задалегідь підготовлені «запасні аеродроми».

У своєму прошальному слові Рудченко оприлюднив свій намір «ще приготуватися» до Леоніду Даниловичу, і Януковичу, і новому губернатору. Від «величезного досвіду екс-губернатора, який багато чого зробив, але багато чого залишив Сергію Миколайовичу» (Янукович) на словах ніхто відмовлятися нібито й не збирався. Однак...

— Я нікуди не діваюся, у буду тут, — виголосив перед своїми ще учораши міми підлеглими Рудченко, — а чим буду займатися конкретно, скаже Віктор Федорович.

Але Віктор Федорович, попри сподівання і самого Рудченка, і присутніх у залі нічого конкретного так і не сказав. Безуспішно виявилася і спроба журналістів з'ясувати подальшу долю екс-губернатора під час прес-конференції.

— Ми будемо думати, ми будемо щось вирішувати, — ось і все, на що спромігся прем'єр.

Загалом, прес-конференція заслуговує на те, аби про неї згадати осібно.

«Пресуха»

Вона залишила враження зарані «відрежисованої імпровізації». У країнських традиціях цього жанру провідні ролі були відведені привезеним прес-службою прем'єра телевізійникам та журналістам провладних інформагенцій.

Відповідно запитання стосувалися винятково «досягнень уряду» і адресувалися винятково лише прем'єрові. Рижук та Рудченко, посаджені по обидва боки Януковича, слутували лише антуражем. Попри те, що двадцятьма хвилинами до цього новопризначений губернатор уже згаданий вище трохи промові заявив, що має намір «зробити довіреній йому регіон зразком аграрних реформ», ніхто чомусь не поцікавився, яким чином він збирається цього досягти. Подібне запитання тим більше виглядало б дөречним після несподіваного пасажу Януковича про те, що Сергій Миколайович тепер має можливість виправити свої прорахунки, допущені на посаді аграрного міністра. У контексті попередньо сказаного ці слова Януковича спонукали до висновку, що нове призначення Рижука викликане було аж ніж не потребою змінити економічну ситуацію на Житомирщині. А що ж тоді? Невже банальна потреба працевлаштувати міністра, який не справився із ситуацією у вибраний йому галузі? Тож, погодьтесь, цікаво, які «зразки аграрних реформ» приготовано для впровадження на Житомирщині.

Та найцікавішою виглядала відповідь Януковича на запитання «ВС»: як можна поєднати переможні реляції уряду про поліпшення макроекономічних показників із повальним підвищеннем цін практично на все? Схоже, Віктор Федорович не був готовий до такого повороту у сценарії «пресухи». Розпочавши із сакраментальної фрази про те, що «існують як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори», прем'єр-міністр хвилин п'ять оповідав про важкі погодні умови, нарікав на бізнесменів, які «спекулюють тимчасовими труднощами» і т.д. Серед суб'єктивних же факторів

головним і сдинним виявився фактор... опозиції, якій, мовляв, «чим гірше, тим краще». Так і просилося на язык не менш сакральне, аніж відповіді прем'єр-міністра: «Отже, опозиція у нас настільки всесильна, що може навіть керувати кліматом?!»

Однак, побачивши, що хід прес-конференції набирає небажаних поворотів, прес-секретар прем'єра швиденько й згорнув, і цьому запитанню (а можливо, ще й деяким іншим, не менш гострим) пролутити не судилося.

Постскріптум: «Ім він був потрібен лише «при посаді»

Звісно, доречно було б запитати дещо і у Рудченка. Наприклад, як він оцінює свою каденцію на губернаторській посаді, чого домігся, що не вдалося?

Однак... Однак...

Журналісти тих видань, які ще після були готові ловити кожне мовлення Рудченком словом, які намагалися отримати його коментар з будь-якого приводу, які беззастережно вихвалили буквально кожен його крок, – одразу ж втратили до нього будь-який інтерес.

Для них він уже «ніщо»?

А якщо завтра знову буде при владі?...

(16 січня)

Згадуючи Леніна

На жаль: «Історія вчить тому, що вона нічому не вчить...»

Якраз позачора виповнилося вісімдесят років від дня смерті Леніна. У свідомості одних він був і залишається «гігантом думки і генієм». У свідомості інших він – «потвора і тиран». Однак напевд чи хто взьметься заперечувати, що ця особа заодин зі своїми соратниками перевернула світ із ніг на голову і кардинально змінила хід історії.

Ленін був одержимий ідеєю, для втілення якої йому потрібна була влада. Задля того, щоб отримати (а потім і втримати) владу, він був готовий на все. У цьому для нього не існувало жодних застерог, жодних табу. Він ладен був домовлятися з ким завгодно, навіть із самим дияволом. Зрештою, багато людей відтоді і дотепер його самого вважали і вважають дияволом.

Безперечно, Ленін був політиком-віртуозом.

Він віртуозно давав будь-які обіцянки і так само віртуозно їх не виконував. Віртуозно закамуфлюював деспотизм і тиранію у формі «народного правління» – усілякі комітети, ради, комісаріати. Віртуозно демонстрував свої пізнання у царині «культурного наслідія» людства і так само віртуозно облігав от...ном» інтелектуалів, які відмовлялися сприймати Леніна та більшовизм. Ленін визнавав лише одну правду – ту, яку озвучував він. Девіз усіх тиранів: «Хто не з нами, той проти нас!» – Ленін, на лихо своїм опонентам, засвоїв із «аграмаднейшім успіхом»...

(23 січня)

З'їзд під відкритим небом

*Незважаючи ні на що,
Спілка письменників не «околітілась»*

Події, які передували скликанню позачергового з'їзду Національної Спілки письменників України, вчоргове продемонстрували блозірство і цинізм нинішньої влади, її безсorомність і жахітливу зневагу до моралі та закону. Цілком очевидно, що нинішнє оточення нинішнього президента, першу скрипку у якому грають «видатні юристи» типу Медведчука, задля досягнення своїх меркантильних інтересів (до сфери яких, схоже, належить і майно Спілки письменників) готові підім'яти, сплюндрувати, знищити все, що постає їм на заваді.

Тепер уже, мабуть, ні в кого не має виникнути сумніву, що «розколо» у НСПУ був народжений у коридорах адміністрації президента. Власне, беззаперечним аргументом на підтвердження цієї версії були вже події наприкінці жовтня минулого року. Тоді саме на комфортабельних автобусах з номерами «канцелярії Медведчука» кілька десятків письменників – членів НСПУ (головним чином із східного та південного регіонів України), «заагітованих» обманом, підкупом або й відвертим залякуванням, доправляли під пильним оком облдержадміністрацій до одного з урядових санаторіїв у Пущі-Озерній під Кисловим на так звані «загальні збори НСПУ». І саме телеканали та інші мас-медіа, патроновані близькими до Медведчука людьми, чотирі місяці поспіль навішували всій Україні на вуха локшину про те, що «більшість письменників визнають своїм законним головою Наталію Околітенко», але меншість на чолі із Володимиром Яворівським «чинить новообраниму керівництву Спілки спротив».

Утім, обмежуватися однією лише брехнею поводирі Околітенко не збиралася. Невдовзі після її «обрання» було вчинено брутальну спробу захопити Будинок літераторів. Як і годиться, безчинство відбувалося вночі, але доблесні і озброєні до зубів змопівці несподівано наштовхнулися на «нерозуміння» сімдесятирічної вахтерки пані Клави, яка категорично відмовилася їм відчинити двері, а затім, поки вони штурмували «цінитель української літератури» з тилу, виламуючи двері службового входу, встигла викликати телефоном підмогу – народних депутатів та працівників апарату НСПУ. Додамо: штурм Будинку літераторів відбувався без будь-яких санкцій судових органів, а лише за якимось суміннім «викликом». Тобто, це було нічо інше, як безчинство і вандалізм...

Загнувшись, що грубою фізичною силою «завоювати» Спілку не вдається, ініціатори безправ'я вирішили вдатися до іншого способу – не менш грубої «судової сили». І от уже київські суди, всупереч елементарному глупду і всупереч юридичним нормам, приймають рішення, якими легітимізують претензії Околітенко та купки її прибічників на керівництво Національною спілкою письменників.

Постає питання: а скільки в Околітенко прибічників? Постійно «світилося» тільки троє – виключений ще кілька років тому із лав НСПУ Роман Кухарук, «відомий» поет-пісняр Олексій Кононенко (найбільший «творчий здобуток» котрого, як на мою думку, – хіба що організація передвиборчого «концертного марафону» у Житомирі на підтримку небезвідомого житомирянину Ігоря Бакая в червні 2000 року) та чоловік пані Околітенко Данило Кулиняк. Не заперечую, що цими трьома

число прибічників «новообраної головотесно не обмежується. Можливо, що з кількох десятків по Україні вона цілком – з допомоги обладрежадміністрацій – ще могла б нащиребти. Але ж у Національній Спілці письменників України понад 1600 літераторів!»

На заклик Ради НСПУ 28 лютого до Києва прибуло 957 письменників. Ще біля двох сотень членів спілки, котрі через негаразди зі здоров'ям чи якісь інші причини не змогли приїхати на письменницьке віче, надіслали або передали через своїх колег заяви і листи, у яких просили з'їзд врахувати їхню позицію. Звісно, юридично ці послання не є «легітимними», але з погляду морального вони заслуговують прийняттям того, аби бути оприлюдненими. Тим більше, що серед них, хто у такий спосіб змушені оприяниками своє ставлення до безчинства влади довкола НСПУ, с чимало митців, які ні за яких обставин не змогли б потрапити на з'їзд.

Як-от, скажімо, житомирянин Євген Концевич, котрий уже півстоліття пересувається лише на інвалідному візку.

«Їдеться не тільки про шамотання на ґрунті революційного освіння й розподілу корита, цим лише прикриваються, – пише Євген Концевич у своєму «Листі до з'їзду», – йдеться про значно більше – про знищення владими силами під корінь неугодної організації як носія національної ідеї, як осередка духовності України. Метода ж використана, можна сказати – класична, банальна і стара, як цей владний світ, – знищення самогубством, своїми ж власними, свідомими чи несвідомими, руками (хіба не те ж саме скількоє з Рухом!), бо в людському середовищі за той самий шмат гнилий завжди знайдеться достатньо блазнів з трагічними голодними очима революціонерів чи герой-лицедіїв з кліщичним комплексом як не Жавні д'Арк, то Остапа Бандери... То ж, я переконаний, сьогодні наше спілчанське гасло має бути: ЗБЕРЕЖЕМО НАШУ НАЦІОНАЛЬНУ СПІЛКУ ПИСЬМЕННИКІВ НЕ-УШКОДЖЕНОЮ, НЕ ДАМО ЙЇ ОКОЛІТІ ВДЗІХАНЬ ОКОЛІТЕНІВСЬКИХ ЗЛОВІСНО-БЛАЗЕНСЬКИХ ГЕКАЧЕПІСТІВ!»

Тепер із певністю можна сказати, що подібні думки, подібна тривога панували на майдані перед будинком літераторів, де простонеба й проходив з'їзд (влада за день до цього примусила керівництво Національного університету «Київська Політехніка» ангажувати орендні зали, де мав відбутися з'їзд). І письменники, що прибули на Банкову, були свідомі того, що їм належить вирішувати не «питання Яворівського» – на кін поставлене саме існування Спілки. А відтак 947 учасників зборів проголосували за підтвердження повноважень голови НСПУ Володимира Яворівського та керівних органів НСПУ, обраних на III з'їзді спілки у листопаді 2001 року.

До речі, нікого з тих, хто упродовж останніх чотирьох місяців заповзягливо нищили НСПУ, ані на майдані, ані поблизу помічено не було.

Можливо, увірвали в те, що «справює» телеграма за підписом «голови Національної Спілки письменників України Наталі Околітенко», якою письменників повідомляли, що «з'їзд не відбудеться»? За найскромнішими підрахунками, на ці телеграми мало бути витрачено не менше 15 тисяч гривень.

Звідки у Наталі Околітенко такі гроші?

Запитання риторичне...

Є і ще одне риторичне запитаннячко – вже до панів Рафальського та Балюрака (відповідно – заступника голови Житомирської обладрежадміністрації та началь-

ника обласного управління культури): хто уповноважив їх обдзвонювати деяких письменників Житомирщини напередодні та у день з'їзду і чого «просити», кому «садити», а від кого й «категорично вимагати» не їхати до Києва?

(5 березня)

Прикрай випадок

Минулого четверга у Житомирі відкривалася двадцята всеукраїнська нарада керівників державних та комунальних засобів масової інформації. Очевидно, з тієї причини, що час її проведення припав на фазу активної підготовки до старту президентських перегонів, в облмуздрамтеатр висадився із шинкарних урядових лімузинів потужний десант на чолі з «единим і найкращим» кандидатом від парламентсько-урядової коаліції (скорочено ПУК) Януковичем. Приїхали: Табачник (не Ян, а Дмитро), Кремінь (той, що керує освітою), Папіс (той, що опікується соціальною політикою), Чиж (голова Держтелерадіо), ще деято. У другому ряду в партері був помічений навіть Кравченко – нинішній головний податківець, більше відомий загалу як екс-міністр внутрішніх справ, якого колишній президентський охоронець Мельниченко прямо звинувачує у причетності до вбивства Георгія Гонгадзе (цікаво, як почувалося Кравченкові серед кількох сотень журналістів – фахових колег убитого?)...

Цікаве дійство відбувалося на сцені перед з'явленням прем'єра. По-перше, аби додогоди Януковичу і, мабуть, щоб підкреслити його велич, по центру за столом президії встановили крісло (якво з театрального реквізиту), дуже подібне на трон. Інші чотири крісла на його фоні виглядали стільчиками із дитячого садочка... Поп-друге, «умедія» з іменними таблицями, встановлюваними на столі. Та, що по центру (з прізвищем «Янукович»), як поставили, так і стояла. Зате інші тасували, як колоду карт. Спершу з'явився один клерк, і після його маніпуляцій зліва від «Януковича» опинився «Чиж», ще ліవіше із самого краю, – «Войтенко», а диспозиція праворуч склалася із трафареток «Табачника» та «Рижку» (скраю). Клерк відійшов на кілька кроків і, помилувавшись, як спрощений митець, шіш. За хвилину із-за лаштунків вигульнув інший клерк – і передислокував «Рижку» та «Войтенку» близьче до «Януковича», відповідно відсунувши «Табачника» та «Чижка» на фланги. За якусь мить вибіг вкрай роздратованій перший тасувальник і, щось там наговоривши партнеру, заходився поновлювати попередню дислокацію. Чи з'ясували вони стосунки за сценою (а якщо з'ясували, то яким чином і з якими наслідками), невідомо...

На жаль, саме пообід цього для інформації розповісили повідомлення про пожежу на артскладах у Запорізькій області. Зрозуміло, на прес-конференції прем'єра запитали про цю надзвичайну подію.

– Це прикрай випадок! – лаконічно прокоментував Янукович, ніби йшлося не про трагедію, а про підошву дорогих штиблетів, яка відклейтася на другий день після придбання, чи про блинсакувану на ширинці, що розійшлася під час дефіле людьми вулицями...

(14 травня)

Щоден. Щохвилини. Щомиті

Чи дійшли ми?

Чи доросли?

Чи усвідомили?

Чи дійшли ми, чи доросли, чи усвідомили його БУДЕННУ ВЕЛИЧ?

Чи дійшли наречиті (а якщо не дійшли, то чи дійдемо коли-небудь) розуміння того, що інші у нас, можливо, занадто багато герой, але занадто мало персонажів, здатних на вчинки?

Бо, хоч як не крути, бути «героєм доби» і бути визначальним «персонажем історії» – це дві, і то дуже великі, різниці.

Бо, щоб там не говорили, бути героєм – це означає лише «спалахнути»; хай навіть дуже яскраво, неперевершено, але – один раз, чи два, максимум три, бо геройство не може тривати довго... Така його природа – не тривати довго...

І можна славити герой.

І треба славити герой,

Але якщо ми хочемо тривати вічно, але якщо ми хочемо існувати вічно – як народ, як нація – ми мусимо подбати не про геройство, а про буденність.

Навряд чи СЕЙ ВИЗВОЛЕНИЙ З НЕВОЛІ КРІПАК тільки те й робив, що згадував повсякчасно про своє колишнє кріпактво. Бо якби згадував, то так би й залишався кріпаком.

Мені здається: якби його навіть і не було визволено з неволі, він все одно і чинив би, і діял би так само, хоч і не визволений, – бо не було у ньому рабства!

Він просто ішов своїм шляхом. Ішов – за його ж словами – не маючи зерна неправди за собою. Просто йшов. І не вважав себе героєм... Жив, як умів. Та, найголовніше, – жив із любов'ю.

Щоден., щохвилини, щомиті...

І тому він – ШЕВЧЕНКО.

ШЕВЧЕНКО – щоден., щохвилини, щомиті.

(21 травня)

Тим, хто хоче зняти шапку

Згадую рік 1981-й.

Згадую, як моя мама півроку відкладала зі своєї 60-рублевої зарплати продавця сільського книжкового кiosку по 10-15 рублів, аби купити мені (тоді безстипендійному студенту-другокурснику) норкову шапку. Згадую ще й те, як я її наполегливо підмовляв: «Мам, а навіщо вона мені? У мене ж є...»

Згадую, як мама, ображавчись, відповідала: «Синку, ну існує я не можу зробити тобі подарунок?»

Зрештою, хоч як не відмагався – бо й справді вважав, що цілком можу обійтися без «шпорки», – мусив поступитися.

Згадую поїздку до Шепетівки... Згадую вояж на тамтешній базар... Згадую примірювання шапок... Згадую, як радісно світилися мамині очі, коли врешті-решт

Їй вдалося виторгувати ту «норку» на червінець дешевше – за дев'яносто...

То було у грудні 1981-го, за кілька днів до Нового року...

А тепер згадую середину січня 1982-го (так точно запам'яталося, бо саме була зимова сесія в інституті), згадую автобусну зупинку 13-го маршруту на «Музикалії» в Житомирі... Згадую свою слізоти... Згадую спосіб нещастя...

Нещастя – бо не вберіг такого дорогого маминого подарунка. Історія, загалом, була банальною і дуже поширена на той час. Не мені одному довелося її пережити. Все відбулося просто і класично: коли я проштовхувався до салону автобуса, у товкотнечі чиясь підступна рука здерла з моєї голови шапку. Затиснутий натовпом (а можливо й «подельниками» злодія), я не зміг одразу кинутися навздогін. Та, власне, і не бачив – за ким бігти...

Звісно, від того, що із мене «зняли» шапку, я не помер. Як на те, шапки тоді знімали не тільки з мене. Але як було мамі?..

Можливо, я ніколи б уж – після стількох років – не згадав тієї неприємної історії, якби... Якби не нинішні президентські вибори і якби оточення «єдиного найдостойнішого» кандидата від влади саме не спровокувало повальний інтерес до його «невинних юнацьких пустощів», за які його «двічі (!!!) безнечинно (!!!)» було засуджено. Так-от, у багатьох інтернет-виданнях та друкованих ЗМІ з'явилася інформація, що у першій справі «єдиного найдостойнішого» фігурувало також і «шапкоznимання».

Здається, що для нинішньої влади вважати народ «байдлом» – справа звичайна. Звісно, вона цинічно силуватиме народ зняти перед нею шапку і покірно склонити голову. Але хай затимить: зняти з народу шапку вона може тільки підступом, по-злодійськи. Самі, по добрій волі, – ми не знімемо!

Ні перед ким.

Перед такою владою – тим паче.

(23 липня)

Відчай, та ще й дикий...

Миротог суботи близько дванаадцяти години дня 40-річний мешканець села Зерелетя, батько и'яти дітей Алік Асламов, облившись бензином, відгазив себе у пряміненні Баранівської районної прокуратури на очах старшого слідчого та помічника прокурора. На цей крок його штовхнули беззасідіть та беззахисність перед скандалом...

«Обгорів на дві третини...»

Про цю сповнену драматизму подію ще того ж суботнього вечора повідомили, посилаючись на заяву прес-служби житомирського штабу Віктора Ющенка, практично усі інформаційні агенції України, а услід за ними – і провідні мас-медійні компанії світу. Цілком очевидно, що такого розголосу як ніяк не сподівалися головні прихідці трагедії. Як не сподівалися, певно, і того, що вже цього ж вечора до Баранівки прибудуть народний депутат, заступник голови комітету Верховної Ради з питань охорони здоров'я, материнства і дитинства Павло Жебрівський,

журналіст «Вільного слова», а пізно вночі – ще й телевізійники «5 каналу».

Павло Жебрівський одразу ж поїхав до лікарні – дізнатися про стан хворого та поінформувати керівництво лікарні, що з Києва готовий вилетіти вертоліт із бригадою лікарів опікового центру, аби транспортувати Асламова до столиці. Утім, головлікар районної лікарні Роман Зелінський повідомив, що одрату ж після tragedії було викликано дві бригади з обласного опікового центру, потерпілого вже прооперували, стан його критичний: рівень опікового ураження сягає семидесяти відсотків шкіри та майже шістдесят відсотків – глибоких опіків, розючалося відторгнення м'язових тканин... Транспортування неможливе...

Близько дванадцятої ночі Асламова було підключено до апарату штучного дихання, трохи пізніше з'явилися ознаки «відмови» внутрішніх органів, зокрема нирок... Відлік піннів на години. Мало хто сподівався, що Алік доживе до ранку...

«Чого ти агітуєш за Ющенка?»

Журналістське розслідування із колегами з «5 каналу» ми розпочали у неділю зранку із відвідин обійма Асламових. І хоч приїхали, щойно розвідцівлося, до хати та на маленьке подвір'я чимось набилося десятків з двох сусідів. І жінок, і чоловіків. Спершу говорили мало, більше склинували. Та новолі, слово за слово, розговорилися про життя-буття – і Асламових, і своє, і села загалом. Картина із цих розповідей складалася далека, неймовірно далека від райдужної...

Село животіє, колись міцне господарство нині перебуває у глибокому занепаді. Розруха обсіла селян з усіх боків. Та найбільше літмає безгрошів'я. Заробити «живі», реальні гроші у місцевому ПСП «Полісся» практично неможливо. А навіть, якщо й заробиш, то піді спробуй їх отримати, якщо у конторі, коли б не навідаєшся, на все про все відповідь одна: «У касі немає грошей!»

У Тамари та Аліка (власне, повне його ім'я Алі-Заде Бек) Асламових – п'ятеро дітей. Троє хлопців і двоє дівчат. Найстаршому – шістнадцять років, наймолодшому – п'ять місяців. Жити у звичайній, без зайвих розкошів хатині. Мають, ясна річ, підсобне господарство і трохи землі. На це, зрештою, і вся надія... І саме у цьому, мабуть, криється першопричина відчайдушного Алікового вчинку: видно, йому просто вже несила було терпіти осоругу і зримо відчувати, що надія розбивається об мур байдужості і безпрізв'я.

– Господарство заборгувало чоловікові три тисячі гривень, – розповідає Тамара Асламова – Все обіцяні виплатити, обіцяли. Ну а жити з чогось же треба? Дітей он до школи зібрати... Сподівалися, що трохи за своє жити вторгнемо. Алік цілий тиждень ходив до голови, аби дав комбайн на обмолот, а той все не давав. Це вже вчора нібито пообіцяли, але коли Алік з собою таке зробив, що дадуть...

Три дні, аж до самої трагедії, Тамари Асламової не було вдома – їздila із трьома дітьми до обласної дитячої лікарні. Повернулася у суботу. Страшну зіткнітку почула вже у Баранівці, щойно зійшла із рейсового автобуса.

– Я одразу побігла у лікарню. Спасибі, пустили мене до Аліка на хвилінку. Він ще був при пам'яті. Каже: «Прости мені...» Питаю його: «Нащо ти таке із собою зробив?» А він каже: «Дикий мені сказав: чого ти агітуєш за Ющенка?» Більше я не могла розпитати нічого, бо його забрали на операцію. Мабуть, Аліку знов відмовили у комбайні та він поїхав до голови райдержадміністрації, а той йому таке сказав...

«Він просто не може на все це байдуже дивитися!»

Алік з Тамарою одруженні вісімнадцять років. І вже давно азербайджанець Асламов став у Зеремлі своїм. У тім, гаряча південна кров від того не стала холоднишою. Сусіди, односельці не приховують, що Алік може «завестися з півбергта», що його легко довести «до кінінка». Однак говорять вони про це без локури і, тим паче, без осуду. Бо «заводиться», бо «закинас» тоді, коли стикається з несправедливістю. Пригадують, як Алік років вісім тому буквально лягав на шляху трактора, аби не дати «підприємливим людям» винести на металобрухт із тракторного стану сівалку... Пригадують його «бунти» проти розвалу господарства... Кажуть: «Він незручна людина для начальства, бо ріже правду в очі...»

Але при цьому говорять і про інше: «Якби хоч кожен третій був такий сім'янин, так любив жінку і дітей!»

Після цих слів можна собі лише зуявити, що діялося в Аліковій душі, як йому було на серпі від того, що немає за що бодай справити дітям обновки до школи. А ще ж найменший, п'ятимісячний синочок! Але й тут тощо – не виплатили ані належної від держави допомоги по народженню дитини, ані жодної копійки «декретних»...

Ніби передбачаючи, цікавилися ми і у Тамари Асламової, і в зеремлянчині такою делікатною темою, як Алікові стосунки із сковитою. І ні від кого не почули, що Алік з нею «дружив».

– Щоб зовсім не пив, я цього не смажу, – це слова дружини. – Міг, звичайно, выпити у свято чи при якійсь іншій нагоді, але щоб просто так, то ніколи...

«Горілка це все!»

Саме так заявив нам голова ПСП «Полісся» Віктор Попошкевич.

Загалом, розмова із керівником зеремлянського господарства залишила гнітуче враження. Звісно, можна зрозуміти душевний стан співрозмовника. Важко зрозуміти інше: намагання будь-що переконати нас, що причина трагедії – зовсім не відчай батька п'яти дітей, доведеною до краю (у тім числі і боргом ПСП «Полісся») безпросвітністю і злідениністю, а лише і тільки його, Аліка Асламова, «запальнний характер»...

– Був він у мене учора вранці... Нагрубив мені... У мене й спідки є... Та й взагалі, горілка це все...

– Але, зі слів односельців, Асламов не пиячин, – говоримо Попошкевичу.

– Не знаю, що і хто там вам говорив, – збуджено реагує голова. – У прокуратурі, коли підпаливав себе, був випивший.

– Ви були на той час у прокуратурі?

– Не був, це мені так сказали... Він взагалі невріважений... Взяв його до себе на роботу, тепер виходить, що на свою голову взяв...

«Ніякої політики тут немає!»

Такими словами зустрів нас голова Баранівської райдержадміністрації Василь Дикий. І, позираючи з явною неприязнню на телекамеру, спробував переконати нас, що краще було б поспілкуватися без неї: «Давайте так поговоримо, по-людськи». Виходить, при увімкнітій апаратурі – це вже не «по-людські»?

А далі – продовження, майже слово у слово, попередньої зеремлянської розмови. Як і Віктор Попошкевич, Василь Дикий безапеляційно заявляє:

— Я так скажу: горілка це все!

І одразу стає зрозумілим: широ, «по-людські», не буде. Бо якщо справді по-людські (без лапок) — то личило б перейнятися не «честю мундира», а людським горем, людською трагедією. А не жалітися (розраховуючи на снівчуття?), що «я сам цілу ніч не спав, бо...» Значуча пауза, і далі: «Рафальський три рази звонив...» («Рафальський — це заступник голови облдержадміністрації»).

Бо по-людськи — це коли відверто. Наскільки відвертими були відповіді на наші запитання голови райдержадміністрації? Не знаю, не знаю. А втім, ось деякі запитання і відповіді, а висновки хай кожен зробить сам:

- Про що була ваша розмова із Асламовим?
- Я з ним не говорив.
- Але дружині Асламов повідомив...
- Я ще раз кажу, що я з ним не говорив!
- Отже, ви з ним не бачилися?
- Він ішов до моого першого заступника Зубара.
- Звідки вам це відомо?
- Ми десь без десяти десять ранку із Зубарем виходили з адміністрації, Асламов стояв. Ми привіталися, і пішли, бо спішили...
- Що він вам говорив, коли віталися?
- Я до нього не підходив і ні про що з ним не говорив.
- Але, за словами дружини Асламова, він мав з вами розмову і ви йому сказали: «Чого ти агітуєш за Ющенка?»
- Я не говорив з ним...
- Ви не підходили до Асламова, не говорили з ним, але стверджуєте, що він збирався йти до Зубара...
- Так мені сказали...
- Але Тамара Асламова...
- Я не знаю, що Асламов її там сказав, але я з ним не говорив...
- Гаразд, обличчимо це. Давайте поговоримо про те, що, на вашу думку, штовхнуло людину на такий крок?
- Я ж уже казав: горілка це все.
- І ніяких інших причин ви не вбачаєте?
- А які ще причини можуть бути?

...і тоді він позичив 10 гривень на бензин

З райдержадміністрації Алік Асламов пішов до районної прокуратури. У неділю, коли ми проводили журналістське розслідування, ми могли висловлювати лише припущення щодо мети його візиту до «цитаделі законності», спираючись на свідчення дружини. І припущення ці були такі: прокуратура для Асламова була останньою надією домогтися справедливості.

Прокурора району Дмитра Воронухи на місці не виявилося: він був у службовому відрядженні в Житомирі. Про що і як говорили Асламов із тими співробітниками прокуратури, які були у приміщенні, поки що достеменно невідомо.

Не зустрівшись із районним прокурором, Алік Асламов рушив на заправку. По дорозі у когось позичив десять гривень — за свідченнями тещі Асламова, коли вранці, після зустрічі із Попошкевичем, Алік зібрався до Баранівки («Був дуже розлючений, тільки й сказав, що пойде до Дикого...»), у нього було лише дві гривні на

проезд до райцентру та назад.

За годину Асламов знову з'явився у прокуратурі – із пластиковим каністеркою з бензином. Облив себе пальником і дістав запальничку...

За словами Дмитра Воронухи, піднімав Асламов себе не одразу: старший слідчий та помічник райпрокурора намагалися його зупинити, але, на жаль, їм цього не вдалося...

А влада й пальцем не поворухнула...

Опіки, отримані Асламовим, за усіма медичними канонами – несумісні з життям. Про це заявляли нам в один голос і баранівські, і кіївські лікарі. Але у понеділок СТАЛОСЯ ДІВО: до Аліка повернулася свідомість. У вівторок вранці – в День Незалежності, коли чиновництво виникнувалося до офіційних церемоній, аби гідно відзначити свято власної незалежності від народу – до Баранівки прибув спецавтомобіль кіївської служби швидкої допомоги «Борис», аби відвезти Аліка Асламова до столичного опікового центру. Про те, хто безосередньо, окрім лікарів, сприйняв біду, як свою, наразі промовчимо. Хоча б задяк того, аби уникнути цинічних політичних інспекцій... Скажемо тільки, що ані районна, ані обласна влада і пальцем не поворухнули. Мабуть, були надто зайняті підготовкою до урочистостей та написанням звітів про грандіозно розгорнуту, бурхливу діяльність на ниві агітації за свого, «єдиного і найдостойнішого», кандидата, життя якого оналежить українському народові». То дарма, що його наділені високими посадами та державними регаліями поплічники достойно жили цьому народові не дають! То дарма, що вони поділили народ на «своїх» та «чужих», і якщо ти «чужий» (себто, маєш свою, відмінну від владоможніх, думку, а тим паче що їй маси людську гідність і громадянську мужність не приховувати цього) – тебе гнобитимуть, тебе принижуватимуть, тебе за людину не вважатимуть!

Такої вакханалії Україна ще не знала!

Трагедія у Баранівці – це драматичний наслідок жорсткого пресингу влади проти політичних опонентів. Державні адміністрації, апарати рад (а у містах – навіть ЖЕКи), всупереч законодавству та елементарному глузді, практично перетворені на виборчі штаби Януковича. Учителів, медиків, інший піднівецький «бюджетний люд» мало не нагаєми примушують збирати підписи на підтримку «дорогого Віктора Федоровича».

Такої вакханалії Україна ще не знала! Під гучний телевізійно-газетний лемент про «небачені економічні досягнення уряду та соціальну спрямованість реформ» грубо, цинічно і підло зневажається все: закон, громадянські свободи, людська гідність, право людини на власні судження, зрештою – право вибору. Завдання одне: посісти страх у душах людей, перетворити народ у слухняну масу, в отару покірних ятият, – аби не заважали кучмівсько-януковичевським кланам «деребанити» країну, прихоплювати за безцінь «Криворіжсталі», «Укртелеком», газопроводи, чорноземи, шахти, гранітні кар'єри, родовища корисних копалин, мисливські угіддя, ліси, навіть – цілі міста і регіони. Все прихопити, все забрати, все поділити. Тож і мета одна: залишитися при владі. Залишитися за будь-яку ціну!

(27 серпня)

Тому що обман

Радійте, громадяни! Чим би не гикнулося вам небачене економічне процвітання заодно із підвищеними пенсіями-зарплатами-стипендіями, голодувати навряд чи доведеться. По-перше, досвід виживання в екстремальних умовах (трасти, селенги, приватизація та інша подібна всячинна) маєте. По-друге, локшина виручить – та, яку щедро нині вішас з телескрінів та «правильних» газет на вуха українцям братія чинного прем'єра. Загалом, у сфері вішання ця братія – попереду планети усієї. Крім словесної – ще й блібордівську локшину розвішали заледве не на кожному стовпі. Краще б лампочки у ліхтарі повкручували, щоб життя таким темним не здавалося...

Погортали словники, поизвинисували гарних слів (надійний, послідовний, справедливий тощо) – і заходилися клепати агітки та плакати. Моялья, без Януковича – і не туди, і не скуди. Навіть сонце, якби не він, не сходило б.

Не смійтесь, громадяни! Замість недовірливо пхкати ліпше погортайте свіженьку агіточку – про те, як чисто конкретно дбає «единий» про нашу область. І тут схема проста до непристойності: взяли Державний бюджет, винесали звідти перелік об'єктів Житомирщини, на будівництво чи освоєння яких виділяються кошти з бюджету, – і чисто конкретно приписали це у заслуги Януковичу. Чим є свідчення того, що В. Ф. увіч не бачить різниці між власною кишенею та державною скарбницею? Та грець із тим, потім розберемося. А зараз тільки запитаемо: може, Віктор Федорович заодно чисто конкретно відповість перед жителями області за кілька десятків мільйонів боргів по зарплаті? Про безробіття, банкрутства підприємств, занепад сільського господарства, «прихватацію» гранітних кар'єрів запитаемо іншим разом...

(17 вересня)

Тому що геройчний

Звісно, кидати яйцем у людину (навіть якщо це кандидат у Президенти) – річ нечестна і негарна. Звісно, подібний екстремізм необхідно засуджувати. Тим паче, що ментальність наших політиків (особливо при- і провладніх) абсолютно не готова до таких виявів «громадянської позиції». Це на Заході та у Штатах тамтешні діячі давно вже звикли до метання яєць, гнилих помідорів тощо. Пригадайте, як півроку тому «братьчик» Корчинського облив майонезом на прес-конференції у Кисіві відомого американського філантропа Сороса? І що ж? Уже далеко не молодий Сорос обтерся серветкою і, перевівши подих, продовжив спілкування із журналістами, ніби нічого й не сталося. Свідомості не втрачав, самовладання також, гніви тиради на адресу зобидчика у телекамеру не виголошував.

Звісно, вчинок сімнадцятирічного івано-франківця, що жбурнув яйцем у прем'єра, не варто (як дехто це робить) зводити до рангу «геройства». Хоча б тому, що свою нелюбов до Януковича можна було висловити значно демократичнішим і цивілізованим способом. Яким? Найоптимальніше – у кабінці для голосування. Щоправда, «метальник яйця» ще неповнолітній і не має права голосу... Та все ж у

будь-якому разі його реакція на «неподобного кандидата у Президенти» вочевидь неадекватна.

Утім, реакція на інцидент самого Януковича була ще більш неадекватною. Цілком ймовірно, що у світовій політичній (та й не тільки політичній) практиці це взагалі був перший випадок, коли двохметровий дядечко із могутньою статуорою завалився, мов підкошенний, від віціння у груди п'ятдесятиграмового яйця і потрапив на півдня в реанімацію, а затим ще й на кілька днів до урядової клініки у Феофанії...

І як ж тепер, скажіть, сприймати пасажі про геройні чесноти Януковича, якими щедро присмачені окремі сторінки виданого понадмільйонним тиражем піарівського шедевру Валентина Чесмериса «Загадка Віктора Януковича»?

(І жостиня)

Передвиборна сага про памперси з яйцями

Народ з болем у серці відгукнувся на івано-франківський інцидент із В. Януковичем і встиг скласти масу жартів та анекдотів про «замах». Особливо візначились земляки прем'єра – донеччани. Однак найбліжче усіх розмілив сам поетерпій, видавши «ана-гора» портфію «торожкину», пожисюючи, хто в нього запустив важкими пунтами ліцем.

Де Ваші памперси, Вікторе Федоровичу?

Але спершу про найсумнівніше. Віктор Федорович став жертвою забудькуваності та зневажання своїми ж мудрими пророчтвами. Ще після подій 31 жовтня 2003 року, коли в Донецьку була влаштована далеко не тепла зустріч Віктору Ющенку із розклюванням профашистських билбордів, Віктор Федорович проникливо порадив не їздити тому до регіону, де його не підтримує народ. Та ще порадив памперсами запастися, бо у політці, мовляв, треба поводитися «по-чоловічому».

Старий став Віктор Федорович, забуває свої власні слова й думки. Поїхав в Івано-Франківськ без памперсів, не поцікавившись, чи хоче його там народ бачити. Прогнорував народну мудрість: не кажи «огоп», поки не промінув Чоп. Думка – вона ж матеріальна, і втілюється у реальність із рідкісною адекватністю.

А тепер трохи про смішне. Тобто про народний фольклор.

Сайт фанів футбольного клубу «Шахтар» жваво відреагував на подію із земляком-прем'єром.

Спочатку хтось із відівдувачів згадав сюжет геніального шукшинського фільму «Калина красная»: «Вначале сообщили, что Я подрезали подельники по зоне, потом, что он в реанимации, чуть позже оказалось, что его не подрезали, а забросали яйцами, а еще позже, что это, оказывается, оплохини ющенковцы».

Далі – більше: «Янукович наступил на яйцо, поскользнулся, упал, потеряв сознание, очнулся: Ющенко – Президент!»

А один із найстійкіших уболівальників ФК «Шахтар» взагалі почав стверд-

жувати: «Сегодня донецкий клуб выйдет на домашнюю игру с киевским «Арсеналом» с чёрными повязками на рукавах».

«Хіба це по-людські?»

Очевидно, передчуваючи таку реакцію земляків на своє недавне падіння голови перед «західниками», Віктор Федорович вирішив дати розгорнутий коментар із приводу влучення в нього яйця курячого, свіжого, 2 сорту: «У мене виникає одне питання: коли прем'єр-міністр їде в регіон виконувати свої безпосередні обов'язки, в регіон, у якого проблеми, котрі треба вирішувати, чи є при цьому хоч будь-які підстави для такої поведінки з боку будь-якої політичної партії. Я думаю, жодних підстав немає. Я, як політик, за весь час передвиборчої кампанії не сказав на адресу моїх опонентів жодного образливого слова. Зараз я зрозумів: націоналізм – це хвороба, і мені дуже прикро це стверджувати».

Цікаво, а чому це Віктор Федорович все валить на націоналізм, який до цього випадку не має ніякого стосунку? Адже ще зовсім недавно особа Януковича Степан Гавриш переконував громадськість, що вони з Віктором Федоровичем «на пару націоналістів». І чому Янукович не хоче називати речі своїми іменами – хуліганством або бандитизмом? Може, не хоче ділитися лаврами із 17-літньою людиною, котра по молодості, як і Віктор Федорович, «вчинила дурість»? За ідею, Янукович мав би цього хлоця «зauważати» – адже йому теж може через кілька десятиліть випасті честь балотуватися у президенти України.

«Мені шкода тих молодих людей, що так зі мною вчинили. Але до них у мене немає питань. Натомість є питання до вождів, до оточення Ющенка, яке підготувало молодих людей до цього. Я йшов на Івано-Франківщину з відкритим серцем, відкритою душою. Хотів побачити людей, поговорити з ними, запитати, що їх хвилює, чим допомогти. Я хотів спитати в них про погляди на те, що діється в Україні, але не зміг – мені не дали це зробити».

Дивна справа: після двох років прем'єрства Віктор Федорович вирішив довідатися, що хвилює людей в Івано-Франківську. До цього руки не доходили? Очі не бачили, що «діється в Україні»? Чи тільки Ганну Герман та Сергія Тігіка з Миколою Азаровим слухав про всесвітній «одобрямс» придуманих успіхів і ТРК «Україна» дивився? І хто в цьому винен – «чинські оточення» чи оточення Януковича?

«Тепер питання до тих, хто це зробив: що, це ваша політика? Це ваша політика стосовно до Віктора Ющенка, якому я теж співчуваю, що ви його хворого привезли в Україну? Хіба це по-людські?»

Віктору Федоровичу теж варто би задуматися: чого це його хворого літаком терміново евакуювали в Київ, а не дали відлежатися від яйцеструсу в Івано-Франківську? Краще б адресу у Ющенка клініки «Рудольфінерхаус» попросили – там все-таки надійніше, аніж у «Феофанії».

«Хай на це дадуть відповідь люди, хай на це дадуть відповіль українці, хай на це дадуть відповідь політики, я почекаю».

Це – як у пісенці із мультфільму «Слідами бременських музикантів»: «Состоянье у тебя истерическое, скучай, доченька, яйцо диетическое». Чи, може, ліпше звернемося до лікарів?

Адже всі очевидці в один голос твердять, що впав Янукович не від яйця, а від того смішного стресу, коли прем'єр побачив зігнану для його зустрічі корбу з

передвиборними прапорами «Янукович», що дружно скандує «Ющенко! Ющенко!»

Одне прикро: тепер на Святій Великден Віктор Янукович, напевно, на дух не буде переносити «націоналістичні символи» свята — писанки. Вони ж бо ще твердіші предмети.

«Тепер цей хлопець винен мені бекон!»

До цього часу яйця у нас фігурували лише у заходах, спрямованих проти опозиції — рік тому в Одесі та Сумах цим продуктом закидали Ющенка, у квітні цього року ним обробили депутатів від опозиції у Мукачевому. І жодного разу не було затриманих.

У світовій практиці жбурляння яєць у політика вважається традиційною формою протесту. Рівно місяць тому канцлера ФРН Герхарда Шредера теж закидали. Інцидент відбувся в ході візиту в місто Віттенберг, де Шредер брав участь у перемоні введення в експлуатацію нового швидкісного потяга.

Рік тому закидали яйцями Арнольда Шварценегера, який тоді балотувався на посаду губернатора Каліфорнії. Він приблизно тієї ж статури, що і Янукович, прибув в університетське містечко для виступу перед виборцями. Помічник Шварценегера спробував витерти постраждалій піджак кіношірки. Однак кандидат у губернатори Каліфорнії рішучим жестом зняв із себе зіпсований предмет одягу і продовжин ходу. Пізніше голлівудська кіношірка так прокоментувала інцидент: «Тепер цей хлопець винен мені бекон». Усі знають, що не може бути яєць без бекону».

Як бачимо, юдихи «холандійських станів», якій діагностували Януковичу у лікарні. Коландійний стан — це зниження артеріального тиску, який може супроводжуватися запаморочиням та втратою свідомості. Виникає він від великої втрати крові, про що нас поки забули повідомити, але можуть проінформувати відповідні телеканали увечері. Як пояснили «Українській правді» лікарі, від жбурляння яєць такого не буває. Хіба що від переліку. До речі, чим викачують переліж? Аликеж, яйцем!

А ще за тиждень можуть з'явитися гранатомети?

Через тиждень після інциденту МВС України заявило: «У результаті слідчих дій, з урахуванням показань свідків, на місці події було вилучено як речові докази два предмети, які могли використовуватися для нападу: металева кулька діаметром 1 см і камінчик близько 5 см. У слідства є підстави вважати, що металева кулька рухалася з великою швидкістю і, цілком можливо, була винищена за допомогою металевого саморобного пристроя».

Ну що ж, оперативність нашої міліції, як завжди, вражаноча. Та їй фантазії їй явно не бракує. От зі знаннями з балістики та елементарних законів фізики — явно слабувато. Бо якби металева кулька діаметром 1 см, що «рухалася з великою швидкістю», влучила у Януковича, він навряд чи відбувся б лише «холандійським станом». Наслідки від такого влучання були б набагато серйознішими. Не смертельними, але серйознішими. Для того, щоб переконатися у цьому, достатньо з кількох десятків кроків наніти вручну (не обов'язково з «металевого саморобного пристроя!») відліти подібною кулькою принаймні у лист фанери...

Чесно кажучи, не варто дивуватися, якщо ще через тиждень МВС раптом

повідомить, що «на місці події було вилучено речові докази, які вказують на те, що для нападу використовувалися гранатомети»...

Анекдот «в десятку»

Недільного ранку повертається чоловік з ринку. Неподалік будинку піднімася погляд – і натикається на щойно вивішений на стіні величезний білборд Януковича.

– От чорт! – вигукне спересердя. – Я ж про яйця забув!

(8 жовтня)

Тому що УРКАЇНА

То звідтіль, то звідтам приносять люди звістку: так і так, збиралі членів дільничних комісій від технічних кандидатів «за Януковича», інструктували – щоб були готові «захворіти» чи ще кудись щезнути 31 жовтня. Задля чого? Щоб виборчі дільниці не працювали... Та що чутки? Про такий сценарій вже навіть медведчукаївські телеканали обмовляються!

То звідтіль, то звідтам приносять люди й іншу звістку: що обласні чиновництво, що районне, «відіграючи» глибинку, як чорт від ладану відмакаються од «крайніх» запитань: «Чому замість обіцянок 800 грн за тонну зернових селяни мусять збувати урожай за 350-450?» та «Чому солярка нині по 3 з лицем гривень за літр, а не 1 грн 70 коп., як обіцяли у липні «послідовний і справедливий»?

Відмакаються, бо не за тим сюди йдуть. Їдуть з іншим – лякати: «Ви собі хоч як голосуйте, але ми все зробимо, щоб Президентом став Янукович! А тоді вже розберемося, хто за кого голосував!..»

Пахани. Паханята... УРКАЇНА?

(22 жовтня)

Сходняк

Скільки не маскується, скільки не натягує на поясуту парсууну вираз добронорядності, скільки не розтягує нуста робленого посмішкою, яка, за задумами імідажмейкерів, має символізувати ширість і відкритість, – одинак приходить час, коли ця машкарка сковзус, як гума з непотребного відростка; і хоч як не тули, хоч як не вовтузя – все одно діло швак...

Що чинить *нормальний* лужник за такого фіаско? Якщо він *нормальний* і якщо він *мужик* – приймальні вибачається. Якщо ж вибачення не приймаються, збирає свої манатки і віо – бо інакше – то є *пацан*!

Та підбурюваній подсlyнками енакієвський *пацан* своєї непотребності визнавати не хоче. Зрештою, може і хоче, – але ж хто йому дозволить?! Стільки бабла вкинуто у чесні вибори, стільки мільйонів баксів потрачено на пропаганда свого *пацана*!!! І здавалося ж, здавалось – все, Україна у *пацанів* в кишенні; все, жіль по понятії скоро буйно розквітне від Дону до Сиану; все, все скоро буде *інше*...

Аж ні, не вийшло. І тоді вони кликали сходняк. І, як належить для сходняка,

www.VirusP.RU

*нацан пообіцяв: «Те, що ухвалите ви, буде для мене закон». Чисто по поняттям Конституція, закони України для *нацана* – ніщо. Для *нацана* закон – сходинок.*

«Нацан сказав – нацан сдєлає!?

*Дзуськи! Народ сдєлає *нацана*!*

(3 грудня)

Анекдот чи правда?

Подейкують, що після того, як Тарас Чорновіл очолив виборчий штаб Януковича і, відповідно із традицією, вони усамітилися замочити це діло, новоспеченого «тігіпка» після певної дози пробило на відвертість:

– Знаєте, дорогий патроне, дніми я гортав довідник із психіатрії, і тепер не можу побудити навіть зливового відчуття, що у мене є явні симптоми деяких описаних там розладів!

На що Віктор Федорович, розлючно розівішив руками, одказав:

– У мене теж саме із Кримінальним кодексом...

(10 грудня)

Фігосоплія облудності

Щодо «нової крові» у штабах Януковича усіх рівнів щонайліпше підходить старе як світ (у нашому випадку ще й занадто сакральне): «Ви тільки гляньте, хто прийшов!» Показово-симптоматичним у цьому штабі став захід, що мав місце минулого суботи на майданчику біля облімуздрамтеатру в Житомирі. Не будемо іронізувати над тим, що біло-синих пропорів було ледве не більше, аніж палких (причайні, априорі) прихильників «вілліусківої кози барабанщика». Не будемо іронізувати і над тим, що серед «горлодерів» на трибуні не виявилося жодної відомої персони із тих, що «клепали перемогу» Великому Дону упродовж попередніх місяців. Не будемо іронізувати і над тим, що осиротіле місце одного із чільних діячів місцевого калібра «за Януковича» із кримінального плямку у біографії успадкував інший діяч зі схожими плямами.

Тим більше не іронізуватимемо над тим, що багатьох бідолашників пенсіонерів на цей «захід» заманювали телефонними дзвінками – моявя, будуть збори благодійного фонду. Кілька сотень нужденних бабусь і дідусів, згадавши кілограмові презенти борошна і гречки, якими здобували їхні прихильність «благодійники» перед минулими виборами, збадьорилися духом і таки прийшли. Щоправда, чимало хто з-поміж запрошених, ще здалеку уздрівши біло-сині знамена, повернулися до домівок. В очах більшості із них тъмянила образа. Що ж, мало присмного відчувати себе ошуканим. Відчувати, що тебе безсовісно використовують. Відчувати, що комусь твої глибокі літа і твоя нужденість знадобилися лініє для залучення обманом до «масовки»...

(17 грудня)

САТИРА. ГУМОР

Гуморески та інше

Знайомство

Гумореска

НА БЕЗХМАРНОМУ обрії моого життя вона з'явилася несподівано, вразивши поглядом своїх бездонних очей, різкою лінією яскраво напомажених губ і новими джинсами «Сільвер доллар». Були на ній і інші принади, як-от коніковий перстень на вказівниковому пальці лівої руки, браслет-«змійка» на зап'ястті правиці, блузка із глибоким декольте.

Я відразу згадався, що це – образ моєї мрії. Пересилившись страх перед бездиною, яку мене піштовхувала передлиця рука долі, насмілився підійти до неї з найоміки.

– Дівчино, – ледь чути проказав, відчуваючи, як зрадливо затрептів голос і затряслись піджилки в колінах.

– Чого тобі? – вона примуржila свої прекрасні очі. Й від того мені стало ще ніякожче.

Але відступати вже було пізно.

– Чи не можна з вами познайомитись...

Вона оглянула мене, затримавши погляд на моїх новеньких кросівках фірми «Пума», і несподівано своїми тендітними пальчиками чарівних рученяток пошутила адіасівську футбольку, яку я нещодавно придбав на ринку.

Не скажу, що «оглядинами» вона залишилась задоволена, бо проідила крізь туби:

– Валій...

– Куди? – сторопів я.

– Дурніло! – вона склонилася за живіт, трисучись в беззвучному сміхові. Оговтавшись, стукнула мене в плече, та так, що я ледве встові на ногах. – Звуть мене так.

Я спробував посміхнутись, але з того нічого не вийшло.

– Чого онімів?

– Та ім'я незвичайне, – завиправдовувався я, – рідкісне дуже.

– Це мене так знайомі кличуть. А по паспорту я Валентина. А ти?

– Клім...

— Теж непогано. А по-справжньому?

— Так само.

Вона розчаровано зіткнула.

— Ну от що, Клімче, я поспішаю.

— То, може, я вас проведу?

— Ще чого! Захочеш мене побачити, візьмеш шампунь і прийдеш, як стемніє, в скверик. Я там буду.

— Шампунь? — ошелешено переспіват я. — А нацо?

— Волосся мити! — зареготала.

— Волосся? — у мене навіть щелена відпала.

— Ти, що, теленець? Чи прикидаєшся? — зиркнула знущально, але одразу ж ніби змилиостивилася. — Шампунь — це шампанське. Зрозумів?

— Угу, — кивнув я головою.

Вона, струнка і «сучасна», легко перепорхнувши пульцю, зникла за рогом, а я ще довго стояв, не в змозі прийти до тями.

Душа була спустошена, в ній наростили біль і образа.

(1985)

Уміння жити

Гумореска

КОЛИ все те почалося, вже й пригадати важко. Може, того самого дня, коли сусіда мій із сорок дев'ятої квартири Михайло Степанович Хвацький пригнав до під'їзду новенькі голубенькі «Жигулі» шостої моделі.

Як зараз бачу: дружина моя, вийшовши на балкон, довгенько-таки позирала униз, перехилившись через поручень. Кілька разів зіткнула важко. Затим повернулась до кімнати і глянула на мене так, наче я перед цим її чимось образив.

З годину після того мовчки ходила по квартирі. А коли я всівся на табурет і приготувався дивитися футбол по телевізору, вона вибухнула:

— Що ти за чоловік такий?

Від її крику я мало з табурета не трапився. І було під чого. Виерше за кілька років сімейного життя вона піднімала голос. Та ще й як! Від того підвищення голосу на кухні кришка із каструлі злетіла і запірабанила по підлозі. Мені б і самому у відповідь дружині гаркнути, як це роблять усі пристойні чоловіки. Та від несподіванки я навіть язиком поворхнути не міг. А Світлана моя так і почесала:

— Все би тобі у цей «жид» зиркти, наче немає чим зайнятися!

— А чим? — я помалу став отовтуватися.

— Ти мене ще й питаєш? — не вгамовувалась моя половина. — Чим усі чоловіки займаються...

— А чим вони займаються?

— Запитай у Хвацького, — дружина вже видихувалась, відтак заговорили дещо спокійніше. — Он глянь у вікно, вже й машину купив.

— Добре, запитаво, — погодився я на її цілком слузину, як здалось тоді мені, пропозицію.

Минуло кілька місяців — і овва...

Був гарний літній вечір, я сидів на балконі і готував вудлица, бо мав намір на риболовлю поїхати наступного дня. На душі було спокійно і мажорно. Та раптом:

— Що ти за чоловік? — почувся з-за спини грізний голос моєї ненаглядної. Мене як пружиною підкинуло.

— Що трапилося? — зайкаючись, пильно дивився в очі дружині. Та крім лихих іскор, нічого там не бачив.

— Ти ще питаси? — в Світланініх очах вже не іскри миготіли, а багаття зайнялось. — Зайди до Хвацьких у квартиру, то й побачиш. Чого у них тільки нема: румунський гарнітур, персидський килим, японський магнітофон, а кухонний серпіт який... I все те Михайло Степанович зробив! Жінка ж його ніде не працює.

Через кілька днів зіткнувся біля під'їзду з Хвацьким. Він саме поважно виправся зі своєї нової «Волги», купленої дніами.

— Степановичу, — несміливо наблизився до нього. — Звідкіля у вас це все?

— Що? — він глянув на мене так, наче... Чесне слово, і не знаю, як передати той його погляд.

— Ну, машина, меблі, килими, — пояснював йому суть моого запитання. — Адже ж і посади у нас однакові, і ставки...

Михайло Степанович іронічно посміхнувся, по-дружньому поклав руку на мое плече.

— Треба уміти жити, Пашо. Зрозумів?

Зрозуміти я не зрозумів та розпитувати далі не став. Бо бачив, що Михайло Степанович надто вже кудись поспішає.

А позавчора Хвацького запросили у райвідділ міліції. Сусіди подейкують, що своїм умінням жити він тепер ділиться зі слідчими.

І дружина моя нарешті утихомірилася.

(1986)

Чи варто вам писати?

Гороскоп для початківців

ОВЕН (21.03–20.04). Розташування зір і анкетні дані областної письменницької організації спідчатають, що тим, хто народився під цим знаком (Овна, а не СПУ!), не тільки варто, а просто необхідно займатися літературного творчістю. Адже саме під сузір'ям Овна народилися архівидатні літератори І. Ліберда, М. Пасічник та О. Опанасюк. Крім літературної творчості, вам не зайвим буде спробувати свої сили та здібності в літадміндальності. На останньому терені ви можете здобути навіть значно більших успіхів, ніж у літературі, і врешті-решт стати головою обласної філії Спілки письменників. У творчості ж вам треба пом'якшувати гострі кути сміливих тем. Краще всього – писати лірику, переважно про безрадісне повоєнне дитинство.

ТЕЛЕЦЬ (21.04–21.05). Тим, хто народився під знаком Тельця, сам Бог (а разом з ним і М. Ярмолюк) велить писати велики романі. Що б ви не написали – залишки вашій пробинні натурі вони обов'язково буде видане. Крім того, вам було б корисно трохи попрощатися редактором районної газети, а також купити собі «Мерседес» у вигляді білої «Волгії». Хоча, звичайно, це не головне. Головне – щоб ваші книжки ніколи не зникали з полини книгарень.

БЛИЗНІОКИ (22.05–21.06). Свіген Концевич, що народився і, як не дивно, все своє життя провів саме під знаком Близнюків, широ і по-батьківському радить усім початківцям, які мали нещастя з'явітися у світ в період з 22 травня по 21 червня, ін в якому разі не писати ані прози, ані поезії! Краще, вважає письменник, стати голуб'ятником або ж ветеринаром.

РАК (22.06–23.07). Ракові слід усерйоз задуматися над своїм кредитом і ні в яку разі не писати прозу! Тільки поезію. Адже сузір'я Рака дало нашій літературі видатного митця поетичного слова В. Грабовського – творчого батька обласного літоб'єднання. Астрологи радять вам найближчим часом записатися в покірні учні літературної школи Валентина Борисовича і старанно відвідувати всі його уроки, ретельно при цьому занотувати кожне слово, мовлене Вчителем. Крім того, заради подальшої творчої плідності ви повинні сьогодні ж викупатися в Тетереві під мудрим наставництвом Валентина Борисовича – і всі дороги в літературу для вас будуть відкриті!

ЛЕВ (24.07–23.08). Початківцям, народженим під знаком Лева, страшенно не поталанило. Адже для того, щоб стати справжніми письменниками, їм конче потрібно: 1) перейхати з Житомира до Києва; 2) років з десять писати в шухляду і сидіти «на бобах»; 3) бути Валеріями Шевчуками.

ДІВА (24.08–23.09). Початківцям з тавром Діви не пофортунило ще більше. Серйозна перенона для них у звершенні творчих задумів – власні літоноці. Але якщо з цим недоліком Діви рішуче покінчать, вони можуть стати неперевершеними май-

страми сучасної світової прози.

ТЕРЕЗИ (24.09–23.10). Тим, хто народився під цим знаком, треба спершу піти в медичні працівники (бажано не санітаром), а вже потім спробувати писати романі й повісті. Найкраще першу книжку видавати рокін у 35–40. Через 2–3 роки ви повинні видати другу книжку, а ще через рік–два об'єднати ці дві в одній і видати дилогію. Ще трохи згодом ви пишете третю повість, додаєте її до попередніх двох – і стаєте автором трилогії. І так далі... До речі, М. Колесник, що народився під цим знаком, благословляє вас.

СКОРПІОН (24.10–22.11). Цей знак – чи не найсприятливіший для початківців, котрі працюють садівниками. Найкращий аргумент для них – народження під Скорпіоном М. Клименка. Потрібно більше самозаглиблюватися. Якщо ж з поезією не все буде гарало, сміливо переходьте до цеху прозаїків – і зірка Данила Окніченка допоможе вам!

СТРИЛЦЬ (23.11–21.12). Стрільцям не варто брати до рук ані кулькової, ані будь-якої іншої самописки. Можна, звичайно, придбати друкарську машинку (краще електричну), хоча й вона навряд чи чимось зарадить вашій білі, бо серед нині сущих житомирських письменників Стрільців немає (за даними Центросоюзаст-ропрес).

КОЗЕРОГ (22.12–20.01). Вважайте, що вам поталанило: під Козерогом народилася М. Павленко. Отож, дерзайте! Тільки не забудьте при цьому власнуватися на роботу в «Комсомольську зірку» і просидіти в ній, нічим особливо не піреймаючись і не беручи дурного в голову, два десята літ.

ВОДОЛІЙ (21.01–19.02). Ви можете стати поетом! Але для цього вам потрібно, наслідуючи проторену М. Сичем путь, пропрацювати в апараті райкому комсомолу, два роки відслужити офіцером в армії, написати цикл віршів про новогородські собори, побути журналістом, поголовувати на творчих хлібах, а в першій поміж цим усім занурюватися в марксистсько-ленінську естетику.

РИБИ (20.02–20.03). «На бе-тиб’ї рак риба!» – отже, вам краще було б народитися під сузір’ям Рака, як це мудро вчинив ще у 1937 році один з найвидатніших житомирських письменників, про якого ми вже згадували.

Гороскоп склав Провідний Астролог «Авежеж»

Лівас БУРВЛЕ

(«Авежеж», 1990, № 3)

«Ревізор»: версія житомирська

Ця історія могла статися де завгодно і скільки завгодно разів, але принаймені одного разу вона повинна була статися в одному не такому вже й маленькому, але все ж таки провінційному місті, що його ми могли б захопити за літерою Ж. (чим, звісно, відірвінням від класіків, котрі у таких випадках похобляти з невідомих якось причин латинське N), однак робити цього не стаємо.

ОТОЖ, історія ця таки повинна була статися в Житомирі.

І вона таки сталася.

Персонажі її живуть «здравствують» і понині, відтак із певних міркувань прізвища називати не будемо, натомість обійдемося лише ініціалами та/або посадами, які вони на час подій, про які йдееться, обіймали.

А було се, аби не збрехати, на третьому році епохи (власне, епохи) Perestrojki. Тоді ще були Раїса Максимівна, її чоловік Михайло і КПСС. Відповідно, у Житомирі, як і належало обласному центру, мав бути обком тієї самої КПСС.

І він таки був – у самісінькому центрі міста, поруч із театром, і краватно-галстучні режисери з червоними книжечками ставили тут, в обкомі (але не тільки), такі спектаклі, що режисери-класики, якби ожили, із заздроців одразу би знову й померли.

І був у місті ще один обком – ВЛКСМ, якого чи то за спеціальним задумом, чи то просто якось так спонтанно вийшло запихнули в зад... Ах, звиняйте, – в задню частину обкуму КПСС.

А в обкуму ВЛКСМ був бойовий орган – газета «Комсомольська зірка». І той орган, наслухавшись демократичних промов незабутнього чоловіка Раїси Максимівни, а також начитавшись центральної преси, вирішив і собі затягти малесеньку Perestrojku – почався газета іноді друкувати таке, що ні одному, ні другому обкуму не подобалося. І виник конфлікт обох обкомув із цією стервозною газеткою. Утім, цей конфлікт особливої ролі в нашій історії не відігравав, отож багато говорити про нього не будемо.

Але був у тій газеті один журналіст, а в того журналіста у Москві в редакції одного літературного журналу був знайомий заввідділом прози. Власне, з цього й починається історія.

ЯКОСЬ одного чудового літнього дня телефонує заввідділом прози московського журналу до свого товариша в «КЗ»:

– Слушай, старик! У меня син где-то там возле вашого Житомира служит, и я сегодня выезжаю к нему на присягу. Закажи мне гостиницу и встреть на железнодорожном вокзале.

Ясна річ, і готель було замовлено, і з пойзда радо зустрінуто. Поїхали поселятися в «Житомир». Заввідділом московського журналу подає адміністраторії готелю

лю паспорта, а вона (не будь вона адміністраторкою!) помічає у його портмоне ще й таку гарненькую червону-чорвону книжечку із тисненими золотом літерами. Швиденько і вмічливо оформляє все, що годиться, і гість із журналістом «КЗ» прямуєть до апартаментів. Й тільки-но перехилили нашвидко по першій «за зустріч», як у двері номера иенав'язливо-шанобливо стукають і входить... завідуюча відділом пропаганди обкому КПСС. У журналіста «КЗ», чесно кажучи, від несподіванки на якусь мить дихання сперло, та й сама пропагандеса була ошелешена, побачивши його, бо якраз за кілька днів до цього «острівала стежі» в редакції «неслухняної» газети.

Однакож, опанувавши себе, подас руку завідуючу московського журналу і називавши своє ім'я, по батькові, прізвище й посаду.

— Очень приятно, — каже московський гость. — А меня зовут А. А., я из Москвы. А это мой хороший друг, — киває на журналіста «КЗ». — И пропоную: — Может, по пятьдесят граммов коньячка с нами?

— Да нет-нет, спасибо, я же на работе!

— Ну, насилиничать не будем, — усміхається А. А. — Но сами, пожалуй, сице выпьем!

Дочекалась головвирониша області, коли хлонці перехилять по чарці, та й до розпитувань:

— А по каким делам?.. А что привело?..

А. А. жартує і у вуз не дме (бо й без вусів):

— Да вот приехал с другом выпить!

І наливає собі і журналісту «КЗ» ще по одній.

— А если серьезно? — робить нову спробу «вийти на контакт» пропагандеса.

— Может, проблемы какие-то имеются?

Тут журналіста «КЗ» наче біс підібрав.

— €! Син А. А. служить у Мирополі, завтра присягу приймає. Треба було б якісь транспорт...

— О, это мы сейчас решим! — з готовністю підхоплюється завпропагандиша, підходить до телефону, набирає номер, — В...! (Називає ім'я та по батькові другого секретаря обкому КПСС.) Товарищу из Москвы необходима на завтра машина, чтобы ехать на присягу к сыну... Да, да! Я доложу вам в подробностях... Думаю, к восьми часам будет хорошо. — Кладе слухавку і доповідає А. А.: — Завтра утром за вами приедет первый секретарь Дзержинского райкома партии. Ему и командиру части, в которой служит ваш сын, будут даны необходимые указания.

Завідуючий московського журналу в легкому «головокруженні от успехово», але, до його честі, тримається не на ногах і наяві намагається не подати ознак збентеження. Тільки зиркає на свого товариша злегка вибаличеними очима.

Тут двері до номера відчиняються і на порозі постас Г. — інструктор відділу пропаганди обкому КПСС. Пропагандеса розводить руками:

— Простите, А. А., но у меня еще есть некоторые дела. Вынуждена вас оставить. Это наш работник, он остается при вас. Если возникнут еще какие-то проблемы, скажите ему. Он все решит.

Як з'ясувалося кількома хвилинами пізніше, найпершою місією Г. було запросити московського гостя (иу й журналіста «КЗ», звісно ж, бо куди вже без нього?) на обід до ресторану А. А. спробував відмовитися, але!..

— Стол уже накрыт! — взмолився інструктор, і А. А. мусив великудушно зми-

ритися, бо зрозумів: можливо, від нього зараз залежить подальша доля цього, з усього видно, перспективного партократа.

Обід затягнувся до вечір і вілєтів (особливо ж за спиртне) обкомівській скарбниці у добру копіечку. А потім ще була вечірня екскурсія по місту на чорній «Волзі». Не вистачало ще хіба «дівчаток», але коли б А. А. лишень заїкнувся, то, вочевидь, і цю проблему було б вирішено.

ВРАНЦІ наступного дня під готелем чекала «Волга» із «оперним» Дзержинського району, і заввідділом московського журналу, взявши під білі ручки, повезли у Мироніль. Там його одразу ж спровадили на застілля до командира частини, туди ж було «торжественно доставлено» його сина. А. А. немилосердно пойлі і час від часу намагалися виннити, чи, бува, приїзд його, окрім присяги сина, не пов'язаний ще й із конфліктом між обкомами й «КЗ».

Третього дня А. А., утикнів від опікунів, забіг до редакції, перехилив з товарищем по чаці «на похмілля», після чого виявив бажання прогулятися по місту «без охорони».

Втративши А. А. з поля зору, обкомівська рать сплющилася не на жарт. До журналіста «КЗ» по черзі телефонували інструктор обкому партії, секретарі обкому ВЛКСМ, забігав за дорученням тих і тих редактор: «Де подійся московський гость?»

А заввідділом московського журналу тим часом спокійнісінько дудлив піво в ганделику на Житньому ринку і у велике власне задоволення дискутував з місцевими синьоносиками про Perestroïku, раз-по-раз даючи Лігачова за антиалкогольну дурість. Спам'ятався тільки тоді, як повернуло до вечора, і поспішив до готелю за речами, аби галопом встигнути до поїзда на Москву.

Під готелем нервував інструктор обкому КПСС, неподалік стояла чорна «Волга», а у холі чекав, лінівно гортаючи якогось журналітика, приятель А. А.

Довезли заввідділом московського журналу аж до самісінського перону. І стояв інструктор, допоки «поїзд удача не прогуркотів». А тоді обернувся до журналіста «КЗ» і благально-благально запитав:

— Скажи правду: він із ЦК?

— Та звідки ви це взяли?

— Адміністратор готелю подзвонила, — була відповідь. — Сказала, що посвідчення бачила!

І все тоді стало зрозумілим. Вся штука була в тім, що адміністраторка примітила лініє середній рядок напису на посвідченні: «ЦК КПСС». Відтиснений, як і годиться, золотом, він був разоче більшим від верхнього і нижнього рядків. А загалом то була перепустка в «Издательство ЦК КПСС «Правда».

Ось така історія. За Гогolem майже.

(Надруковано у газеті «Прес-Форум» 4 листопада 1994 р.

тіль названо «Ревізор у Ж...і»; тут подається за авторськими автографами)

Тролейбусні сюжети

СТОЮ на зупинці. Не сам, з дівчиною.

Підходить хлопець, питас:

— Вибачте, ви не радіолюбитель?

— Ні, — відповідаю.

— А то я радіолюбитель, — каже він. — Є дефіцитна деталь, можу продати.

— Ні, — повторюю, — я не радіолюбитель.

Він відходить. За кілька хвилин, потинявшись, повертається, і показуючи жестом на наповнену, що чекає тролейбуса, питас:

— Вибачте, а серед них є радіолюбителі?

Іду в тролейбус.

Штовхас.

Дивлюсь на нього докірливо.

Він стисає плечем і каже:

— Спechno. Na pляж люди йдуть...

Тролейбус. Чолов'яга у сірій моринатці запитує:

— Скажіть, я до Андрушівки дойду?

— Та ви що! — дивуєся. — До Андрушівки п'ятдесят кілометрів!

— Невже?

Іду.

Тролейбус несиводівано гальмuse.

Обурений пасажир горланить через увесь салон до водія:

— Ти що, картоплю везеш!

Водій вмикає гучномовець і відповідає спокійно:

— Що завантажили, те й везу.

Іду.

До водія проривається п'янний молодик, тицяє п'ятидоларову куп'юру:

— Шеф, давай по Гоголівській!

Водій:

— Там лінії немас!

Молодик:

— Шеф! Ти, шо, не поняв? Долари даво!

(«Прес-Форум», 19 серпня 1994 р.; підл. Артем Розеттій)

Шур тобі пек!

Фейлтон

ОСЬ і діждалися Щура. В акurat через дій доби він заявиться до нас, одразу після регламентного президентського привіту: «З Новим роком!» Та пек із ним, тим Щуром! Пережили Свиню, то якось вже і з ним справимося. Цілком наявіть можливо, що Щур нам свиню – на зразок інфляції, підвищення цін, прихованого й неприхованого безробіття тощо – підсновуватиме не так часто. Хоча й без свинства, зрозуміло, йому теж ніяк не обйтися.

До речі, про свинство. Свіння добріше постарається, особливо ж у нашому славному граді. Свіння ця, скажемо прямо, добріше наспинчила нашим колегам із «Вільного слова», про що ми вже писали у двох попередніх номерах. Певно, вони ще довго зачувають незлім тихим словом що таку-сяку Свиню, яка кілька місяців над «Вільним словом» збиткується! Отож, побажаємо газеті: «Хай не буде свинства від Щура!»

Хоча, ясна річ, Щур цілком може показати своє штурство, але тут вже нікуди не подітися, бо такий він від природи. Щоправда, всім нам добре відомо: трапляється такі щурі, які людям, що з ними зумілі запрятовувати, трохи вносili. Не пачками, правда, а по десятці (старими трохиши). Зате щодня. Як подумаєш, млюсює стас! Де ті в бісі щурі попереволились? Чи, може, вже їм тягти нема звідки? Але в те якось не віриться. Он же тягнути (ще й як тягнути!), і не щурі зовсім, і не по десятці, і не по пачці. Рефрижераторами тягнути! Вагонами! Цистернами! Будинками! Підприємствами! Пароілавстями!.. Того й дивись, що прокинемося якось, протром очі – і побачимо, що висимо повітря: поки спали, хтось рідну іменку Україну поцупив!.. Згріб у мішок та й махнув навпростець через прозорі кордони. А чого б не махнути, коли вони прозорі? Тим паче, що доріжка – і не одна – вже протоптана. Кімось на Близький Схід, кімось – на Захід. У якому-небудь ішвіцарському банкові того мішка залюбки прихвають!.. І шукай потім Україну як золото Полуботка. Хоча цілком можливо, що те золото вже знайшли і нишком порозсували по кишеньках наші успальні нові патріоти із ічорашніх всесильних структур.

Що, не віриться? Та придивіться ж уважнінько: хіба ж не кинеться в око вам та щуряча вовтузня, що їй вже п'ятирік відштовхують парламент з урядом, заповівавши позмагатись, хто зробить більше добра на шкоду Україні. Так і хочеться заволати: «Досить вже! Досить вже робити добро! Досить вже піклуватися про добробут народу! Зробіть врешті-решт щось погане! Хоч би яку-небудь поганеньку асфальтівку від якого-небудь районця до якоїсь Зачепилівки чи, скажімо, Задримайлівки, і хай по тій поганенькій асфальтівці курсує хова б раз на тиждень поганенький автобусик!..

(«Прес-Форум», 29 грудня 1995 р.; підп. Панько Борис)

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ**Із шуклад і збірок**

На згадку4
Осінне5
Розинич6
Найно-оптимістичне7
Все квадратішануть жінки8
Доволі!9
Останній монолог Василя Стуса10
Володимиру Івасюку11
Сонет – 8912
Метеоритне (1)13
Метеоритне (2)14
Бравур у стилі кантрі15
O'key, o'ley!16
Твої гарячі обійми17
Гріховознесіння18
Сонет-9119
Ще буде....20
Травневий блоз21
Перонний модерн22
Сумус ніч23
Бісер (1)24
Бісер (2)25
Бісер (3)26
Все просто27
Забути28
Похвали дивану29
Папутинка30
Свято останньої ночі31
Ще рано32
Розгадано все33
Банальнє34
Лібідо35
Маєста36
Чистий аркуш37
Подаруй!38
А час пливне....39
Потім40
Безвіст41

Парфуменс	42
Аполонії	43
Жах	44
Казочка	45
Міжчка	46
Дарма!	47
Усе не так	48
Безнадійно-патріотичне	49

Іронікон

Пародії, епіграми і тому подібне

Останній тиждень літа	50
Історія про те, як...	51
Львівська мелодрама	52
Бу-Ба-Бу	52
У цій пораді слухништість немала	53
Боже, благослові!	54
Омар Павличко і Дмитро Хазя	54

Богема у нігліже

Шкітки з літературного бушия Життянтира кінця ХХ ст.

Палкій привіт літземлякам	55
Катаюся	55
Монолог житомирського поета	57
Лови	57
Якби знаття	58
Пасічникова клятва	59
Пасічник: нова стадія	60
Сага про заїзд	61
«Не винуватий я!»	61
Біда сама не ходить	61
Ех, скретогнуті б!	62
Медитації голодного поста	63

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА

Статті, огляди, рецензії

Чи стануть іменами імена?	65
Уроки гідності і честі	68
Один з двадцяти «злочинців»	71
Повернення Василя Рубана	73
Не ювілейне про ювілей	74
Метаморфози «Маленького концерту...»	76
Вчасне запізнення	80
Ху, наречті	81
«Я, Павло...»	83
«Час вигортати хвилі з-під весла...»	86

Не зовсім нові міркування редактора нового журналу87
Пошук шляхів чи шляхи пошуку?89
Вдало? Талановито!104
Рядків прозора марнота106
Не зрадить істині, як жінці110
«Хелло, ми вже прийшли!»113
Пожалійте вуха генія, бо вони геніальні!115
«Моя душа, неначе та корова...»117
Січневі тези120
«За наше цілістю вин'ємо, любове!»126
Перекинута піраміда, або Плюю на все129
Дві естетики сьогоднішнього українського письменства (на прикладі поетів)132
Код поезії Романа Бабовала: спроба дефрагментації141
На зіткненнях уяві144
Про коротку прозу Василя Яра148
«Блудний син» продовжує блудити150
Есе про оффердему любов до Батьківщини151
Про поетію Олени Рижко152
Як В. Шнейдер став Постом року, а збірка «Тен-клуб» ледве не стала першою в незалежній Україні забороненою книжкою153
Тепер ми знаємо, хто мордує Україну...155
Школа Концевича156
Реквієм по поколінню158
Події, подійки і nisenite161
Омініаки спокуси і «вершини»169
«Текстів» в контексті текстів попередників171
«Аважж!» уповноважений заявити173
I розКВІТла «Свобода стилю»174
«Віртуальна реальність» і метафористика без метафор176
Волів би бути? Будь!177
За бідного Яся замонте словечко178
Дещиця про дещину180
Спочатку була... кома?182
Вечера їз опудалом і квітами в темній кімнаті184
Класик зі станції Разіне186
Є пророки в своїй Вітчизні?187
І на ентузіазмі можна далеко зайчати!188
Для літераторів сергенти, також жинина пора!189
Рушійна сила жіночих заздрошців190

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

Дослідження, розвідки

«Дуже інтереснє явище...»192
«В моїй душі багато звуків...»195
Олександр Шумський: сторінка біографії198
Недопізнана пісня Людмили Воловічки201

- Слава і ганьба Якова Савченка 205
 Із Сибіру не повернувся 215
 Від краснопільського порога до Соловків 219

МИСТЕЦТВО

Рецензії

- Заради «касі»? Заради правди! 225
 Непорядість у порядному сімействі 227
 Москаль-хуліган на українській естраді 229

ПУБЛІЦИСТИКА

Статті, колумністика, нотатки

- Чи такі вже є драбинці? 231
 Світ ладен пожертувати цілим народом, аби імперський монстр ідався кров'ю? 234
 Здебільшого не лицарі стають героями доби

(Шкіри зі шкізин «Вільного слова» почапку ХХІ століття)

- Доба нікчем 236
 Сват! Сват! Сват! 237
 Село без Бога 237
 Харчоблок 238
 Плагіатор 239
 Зізнання у любові 240
 Шлунок і влада 240
 Загадка смерті Юрка Гудза 241
 Старпери 242
 Проблема членів 243
 Сага про граблі 243
 Коли я стану старим поцом 244
 То не дош! 244
 Сорок днів 245
 Контролер 246
 Брехня!!! 246
 Прощання з ілюзіями 246
 Крутізна! 247
 Love story 248
 Останній із житомирських графів 248
 Обережніше з експериментами! 250
 Довга дорога до Джока 250
 AdvoKAT при ділах 252
 Сват для людей 253
 Перечитуючи себе 253
 Війо! 254
 Ожиріння 255
 Злочин і кара 256
 Баблота 256
 Любов і віра 257
 Психотички і кар'єри 257

Чому?	258
Країна Ебешнія	259
Навіщо яхта Президенту?	259
Сняться Георгію лаври Гавроша	260
Ну це вже «вапш»!	262
Справа № 49-1054	262
Репліці та інуляцій	263
Динамо і «Динамо»	264
Вперед, у щасливє вчора!	264
Києвъ	265
Сектор газу	266
Випалися!	266
Без прикрас	267
Непхе Житомиром керують люди із фальшивими дипломами?	267
Борці з бідністю	269
Бог розсудить	269
Білі коні з чорними ознаками	270
Осінь. Туман...	271
Цитати від народу	271
Ну і Бакай з вами!	271
Пристрасті довкола Яворівського	272
«Этот год России порохом пропах...»	273
Із хама не буде пана?	273
Країна Ебешнія?	274
А совість, честь і гідності?	274
Репліки на репліки	277
Грузинські уроки	278
Думки ап'юрі ...	278
Підлі люди	279
Революція без краматок	279
Адвокатова радість	280
В умовах надзвичайногго стану	281
Згадуючи Леніна	285
З'їзд під відкритим небом	286
Прокрий випадок	288
Щоденъ. Щохвалини. Щоміті	289
Тим, хто хоче зняти шапку	289
Відчай, та ще й дикий...	290
Тому що обман	295
Тому що геройчний	295
Передвиборна сага про памперси з яйцями	296
Тому що УРКАІНА	299
Сходник	299
Анекдот чи правда?	300
Філософія облудності	300

САТИРА, ГУМОР

Гуморески та інше

- Знайомство. Гумореска 301
Уміння жити. Гумореска 303
Чи варто вам писати? Гороскоп для початківців 305
«Репізор»: версія житомирська 307
Тролейбусні сюжети 310
Щур тобі пек! Фейтемов 311

Літературно-художнє видання

Врублевський Василь Марцельович

ТВОРИ

Том 4

В авторській редакції.

Житомир

2015